BERTA BOJETU

FILIJOS NĖRA NAMIE

BERTA BOJETU

FILIJOS NĖRA NAMIE

ROMANAS

Iš slovėnų kalbos vertė
Stasys Sabonis

Amžius

Vilnius 1995

UDK 886.3-3
Bo-155

Berta Bojetu. Filio ni doma
Založba Wieser, Celovec-Salzburg, 1990

I DALIS

Filija

Stovėjau parodų salėje žmonių būrelyje ir plepėjau. Laukiau, kada atidarys parodą. Dairiausi vyriškio, kuris turėjo ateiti. Buvau su juo čia susipažinusi. Paprastai ateina, linkteli galvą, kelis kartus apžiūri paveikslus, o aš parodos sambrūzdyje pamirštu jį. Šį kartą norėjau su juo pabūti. Mane erzino, kad jis čia ateina pasmalsauti ir tuoj pat dingsta.

Žmonės, su kuriais kartu stovėjau, pažįstamieji iš galerijos, kolegos, lankytojai iš gatvės, susispietė aplink oratorių. Nugirdau vieną kitą frazę apie bienalės premiją, apie moters-paukštės šokį ir skrydį, apie pasisekusią parodą. Viskas praėjo greitai, bet jaučiau įtampą.

Jis stovėjo prie durų.

Žmonės ėjo prie manęs, sveikino. Buvau labai susijaudinusi. Išgėriau vieną aperityvą, paskui greitosiomis dar vieną. Jis jau buvo čia. Priėjau prie jo. Staiga nugarą nusmelkė aštrus skausmas. Nežinojau, o gal buvau pamiršusi, kad gali tarp menčių taip smarkiai diegti. Bijojau, kad kas nors nepastebėtų, todėl atsirėmiau nugara į sieną. Išraudusi nuo įtampos pakėliau galvą, ištiesiau ranką ir pasisveikinau su vyriškiu tamsiai rudais garbanotais plaukais.

Keista, niekada anksčiau nebuvau jo įdėmiai apžiūrėjusi, o dabar lyžtelėjau žvilgsniu tarsi liežuviu. Atrodė ramus ir geras. Pagalvojau, kad jeigu skristų, tai nulėktų pavėjui, - toks buvo liesas. Stovėjo tarytum laukdamas manęs.

- Daug nuveikėte per pastaruosius dvejus metus, - tarė man.

- Taip, - atsakiau ir pradėjau pamažu trauktis, nes mentikauliai jau tiesiog plėšte plėšė palaidinę, ypač dešinysis. Pradėjo virpėti ranka, koja, paskui visa nugara. Pastebėjau, kad jis sutriko, tartum išsigando. Man buvo sunku stovėti, todėl paėjau į šalį ir atsirėmiau į koloną. Panašiai būna, kai tapau, pagalvojau, tik ne taip smarkiai. Krūptelėjau, per nugarą nuėjo šiurpuliai. Norėdama susitvardyti, iškėliau galvą, o viena pažįstama tuo tarpu čiupo mane už alkūnės ir nusivedė prie atokiau stovinčio žmonių būrelio.

Pasukau galvą. Jo nebebuvo.

Valandėlę dar pabuvau, man būtinai reikėjo pasivaikščioti ir vienai nusiraminti, nes pagalvojau, kad kitaip neištversiu. Iki molo buvo netoli. Vis labiau temo, nors aš to beveik nepastebėjau, mačiau tik sieną, palei kurią ėjau. Norėjau kuo greičiau pareiti namo. Ėjau palengva, tarytum bijodama pamesti tai, kas buvo manyje ir kliudė eiti. Kojos ir rankos darėsi sunkios, nugarą kažkas draskė, kilnojo ir stingdė. Dešinėje pusėje po mentikauliu tartum skleidėsi gėlė, kuri kaskart vis didėjo ir spaudė prie žemės. Manyje dėjosi neaiškūs ir keisti dalykai ir vertė ieškoti ramybės. Atsirakinus duris, išsitiesiau ant skrynios koridoriuje. Palengvėjo.

Pabudau. Gulėjau susirietusi, nepraverdama akių ir mąsčiau apie vakarą.

Vakar vakare man buvo taip pasidarę keturis kartus. Rodos, kažkas įtikinėjo išvykti. Apsidžiaugiau, kad pasilikau čia vakar, ir kad esu čia šiandien. Prieš keletą mėnesių tokia pat būsena praėjo švelniau, lengviau, nors jokio džiaugsmo nejaučiau. O vakar vakare apsidžiaugiau. Tada užbaigiau paveikslą su motina. Norėjau jį truputį pataisyti. Paukštės uodegos plunksnos buvo per trumpos stiprioms kojoms, o nagai per aštrūs dailiam veidui.

Tiktai veidas jos, pagalvojau. Ir staiga užėjo šleikštulys, pečius ėmė traukyti, rankos ir kojos pasidarė kaip švininės, o galvą pradėjo plėšyti kitas prisiminimas - kažkokių seniai pamirštų paukščių pavidalu.

Greit nurimau. Prisiminiau, kad galiu šitą būseną įveikti, jeigu leisiu tiems reginiams praplaukti pro akis ir jų nebijosiu. Tos vizijos prasidėjo, kai turėjau septynerius ar aštuonerius metus. Vieną ankstų rytą. Aidėjo riksmai, moters maldavimai, pagalbos šauksmai. Tai mes girdėjome būdamos kambaryje. Močiutė ir namų šeimininkė kažką darė, o aš ruošiausi pirmą kartą į mokyklą. Jos žvalgėsi išsigandusios, močiutė paglostė man plaukus ir susimąsčiusi išėjo laukan. Su ja ir aš išsmukau į pilną šviesos gatvę ir ten pamačiau vyriškį. Močiutė stovėjo užsidengusi rankomis burną, tarytum nieko nebesuprasdama. Juste pajutau, o ne suvokiau, kad negirdėtas dalykas pamatyti prie namų vyriškį. Dieną Aukštutiniame mieste jų niekada nesutikdavome. Pamatydavome tik per mišias ir aikštėje priešais bažnyčią. O šis išdrįso pasirodyti - laikė rankoje didelį akmenį ir daužė juo grindinį. Močiutė nuleido nuo burnos

rankas ir nubėgo į priekį. Pamatėme tą vyrą tik iš nugaros. Buvo aukštas, raišas, nuklibikščiavo pasieniais ir netrukus dingo mums iš akių. Kiek paėjusi gatve, sustojau. Šalia vieno namo, prie nutekamojo griovio gulėjo mano motina. Atrodė kaip sudaužytas ąsotis, paplūdusi kraujais, dar kiek judėjo, mėgino atsikelti, bet nepajėgė.

Gulėdama ant skrynios pasienyje, pramerkiau akis. Kairėje stovėjo lova, o joje sutvarstyta galva, storai apmuturiuotomis rankomis gulėjo motina; po antklode ji buvo nuoga, o neapklota ranka nuo peties iki alkūnės - mėlyna kaip slyva. Atsikėlusi pagalvojau, kad motiną tikriausiai atnešė čia kaip ir mane, nes lyg negyva kritau gatvėje šalia jos. Priėjau prie lovos.

Atsargiai uždėjau ranką ant peties. Iš tenai, iš odos, padvelkė nepažįstamas, negyvas šaltis. Pajutau, kaip kažkas man veržiasi iš nugaros, daužosi, nori išeiti, smelkiasi į ranką ir koją, vėl grįžta į nugarą, laužo ir galų gale partrenkia mane žemėn. Dar mačiau, kaip motina keliasi, jau be tvarsčių ir žaizdų, prieina prie lango ir ilgai, susimąsčiusi žvelgia į jūrą. Paskui, ėmė nesmarkiai virpėti, ir tai vis kartojosi, bet žinojau, kad jai nieko neskauda. Virpulys virto švelniu krūpčiojimu, ji persiskyrė pusiau, iš po menčių prasikalė plunksnos, kūnas išsiplėtė, ėmė greitai augti sparnai. Paskui plunksnos ėmė dygti galvoje, kur buvo plaukai, ant pailgėjusio kaklo, ant krūtinės, ant pilvo ligi pat kojų, kurios atrodė normaliai. Kojų pirštai su nagais. Man rodėsi, jog skrendu paskui motiną ir šaukiu ją, skrendu tarsi su vėju virš uolėto kranto, kur tarpais nukrentu, tarpais keliuosi, grimstu į vandenį, skęstu, nes nemoku plaukti, kopiu į kalną, vėl skrendu ir vėl krentu giliai į jūrą, o ten daugybė vyrų, kurie griebia už tarpukojo, tampo, šneka dviprasmybes. Dar pamačiau, kaip motina atsistojo ant palangės, iškėlė sparnus ir atgręžė galvą į mane. Liko tik jos veidas.

Po to minčių antplūdžio ilgai gulėjau ant skrynios. Tai vienintelis dalykas, kurį prisimenu, o daugiau viskas ilgainiui pasimiršo; kai pagalvojau apie motiną, nesmarkus dieglys smilktelėjo per pėdas, bijojau, kad nepersimestų į galvą, bet netrukus skausmas atlėgo.

Dar sykį tie prisiminimai buvo atgiję, kai iš gimtosios salos pabėgau į žemyną. Tai nebuvo netikėta, nes jaučiausi pavargusi po kelionės, paskutinieji mėnesiai namuose buvo sunkūs. Atrodė, jog

praėjo toji mano negalė, kurios niekada nežinojau kaip vadinti; trumpalaikius skausmus kojose, nugaroje ištverdavau ir imdavausi darbo. Apsigyvenau ką tik nusipirktame name, kuriame dabar, kai mano galvoje iškilo tie atsiminimai, gulėjau ant skrynios tarsi sergantis šuo; kūnas, kaip ir klaikios mintys, norėjo grįžti atgal, nedavė ramybės, kurstė, norėjo pavirsti paukščiu ir pabėgti. Tomis dienomis kūnas visa jėga stūmė mane į kvailą negalę su traukuliais, mėšlungiais, į permainas. Sunkiai grįžau į tikrovę, vos nepradėjau vaizduotis, jog man dygsta plunksnos.

Šešiolika metų išgyvenau žemyne, ir, kadangi tie pasikeitimai apnikdavo tam tikromis, ypatingomis akimirkomis, man atrodė, kad ir dabar kas nors atsitiks. Per prabėgusius metus niekas ypatingai manęs netrikdė. Tapydama kai ką iš tos būsenos įspausdavau į savo atmintį, būdavo linksma, kai kas džiaugsmingai pasikartodavo, kaip ir vakar vakare po susitikimo su tuo ypatingu vyriškiu. Vakar vakare reikėjo nedidelių pastangų, bet buvo linksma ir malonu, tarsi atradus paveikslą pačioje savyje. Po vakarykščio susitikimo apie tai pagalvojau jau antrą kartą.

Atsikėliau nuo skrynios, atsirėmiau alkūnėmis į kelius ir pagalvojau, kad čia pat kažkas yra, kad rytoj ar kada nors pamatysiu, kas slypi manyje, gal vakarykštis veidas; nežinojau, ar noriu, kad jis pasirodytų, ir tada jau paaiškėtų, ką reikia daryti.

* * *

Praėjus mėnesiui po to, išlipau į gimtosios salos krantą. Kad ir nenoromis prisiminiau, kaip čia gyvenau paskutiniuosius mėnesius. Pasidarė baisu, bet nežinau dėl ko. Tuose prisiminimuose buvo labai daug neapibrėžtų ir neaiškių dalykų. Tik pasukusi į kalną, supratau, iš kur ta baimė. Bijojau susitikti su Kate, kuri jau turėjo būti labai pasenusi.

Tada ji buvo stipri, guvaus proto šešiasdešimtmetė moteris. Prisiminiau, jog pabėgau iš salos kone ropomis - tokia buvau nusilpusi.

Numojau ranka ir smėlėtu keliu ėmiau kopti į kalną. Klajonės. Stengiausi užsimiršti, bet mintyse vis kilo vaizdai. Moterų keliu priėjau terasą už bažnyčios. "Moterų keliu", ištariau balsu. Prisiminiau, kad tuo keliu galima nueiti į Aukštutinį miestą ir nusileisti

prie molo, kur stovi kelios valtys, į kurias niekada kojos nebuvome įkėlusios. Jos buvo skirtos tiems iš Žemutinio miesto. Akimirką pagalvojau apie slaptą nendryno taką, kuriuo, kai buvau maža, bėgdavome pasižiūrėti į Žemutinį miestą. Vyrai kopdavo į kalną dieninių mišių. Mums ten rodytis buvo uždrausta. Jie kopdavo plačiais laiptais, kylančiais nuo Žemutinio miesto tiesiai prie bažnyčios. Buvo matyti iš tolo. Mano mintis nutraukė kažkoks garsas ar balsas. Apsidairiau. Tai buvo vaikas.

Jo šviesių akių žvilgsnis buvo tuščias, vešlūs plaukai juodi. Jis skubėjo man kažką paaiškinti, bet girdėjau tik nesuprantamus garsus. Prisiminiau save tokių metų. Buvau pasižadėjusi negrįžti čionai, bet močiutė susirgo ir prašė atvažiuoti, nors jokio adreso nebuvau palikusi. Ir štai dabar buvau čia. Vaikas kažkur dingo. Dar kurį laiką jį girdėjau. Užlindo už kampo, kaip ir aš kadaise darydavau. Prisiminiau metus, kai mes, vaikai, pamiršę motinų draudimus, lakstydavome po miestą iš vieno kiemo į kitą. Įsismaginę visada bėgdavome slėptis už namų kampų. Močiutė visada prigrasydavo, kad nebūtume drauge. Lėles ir žaislus nešdavomės pasikišusios po suknutėmis, o kiemuose su džiaugsmu juos išsitraukdavome. Su lėlių vežimėliais žaisdavome tik savo namuose. Akmenimis grįstomis gatvėmis su jais važinėti bijodavome. Močiutė nuolatos perspėdavo. Daug vėliau supratau, jog aš iš tikrųjų bijojau. Gal močiutė kaip ir aš bijojo Katės ir Marės? Prisiminusi tuos lakstymus ir slėpynes mieste, į kurį dabar sugrįžau, pagalvojau, jog iš tų metų nedaug kas atmintyje belikę. Pasidairiau aplinkui į namų langus, į sienas ir atsisėdau ant akmeninio suolo. Rankas uždėjau ant krepšio; norėjau pasėdėti ir užmiršti širdgėlą, kuri vis nedavė ramybės. Priešais vienas po kito plaukė vaizdai, vos spėjau juos suvokti. Rodos, norėjau ilgiau sulaikyti motinos paveikslą, kuris tik akimirką šmėkštelėjo. Menkai ją teprisiminiau. Jos mirtis traukė mane žemėn, kaip tą rytą, kada ji amžinai išėjo. Dažniausiai matydavau ją apie vidurdienį, kai susitaršiusi, nuvargusi, vienmarškinė išeidavo iš savo kambario, niekada į nieką nepasižiūrėdavo. Gyveno užsidariusi, ir aš ilgai maniau, jog tai svetimšalė mūsų namuose. Valgydavo ant veido užkritusiais plaukais, o šviesios, nieko nematančios akys kartais įsmigdavo į mane. Tada ji sutrikdavo, o man pasidarydavo nejauku, kad taip ilgai žiūri į mane. Pasislėpdavau už šeimininkės ar močiutės sijono ir užsidengdavau

veidą. Bet kartais likdavau su ja virtuvėje viena. Tada stengdavausi pabėgti. Nurijusi vos keletą kąsnių valgio, kurio visada rasdavau ant viryklės, atsistodavau ant slenksčio ir žiūrėdavau žvairomis į ją, pasiruošusi tuoj pat sprukti. Kai numirė, suprantama, jos nebematydavau. Ir nebepasigesdavau. Nežinau kodėl panorau piešti svetimšalę, kuria laikiau savo motiną. Vieną naktį man pasirodė jos veidas, o kitą dieną - paukštė su jos veidu. Kaip skausmingai ją piešiau. Daugiau jos nebereg ėjau. Vėl išvydau sugrįžusi į salą. Iškilo akyse kaip prisiminimas žaidimo, kuriame ji niekada nedalyvavo, kaip siena, už kurios slėpdavausi ieškodama prieglobsčio, o vėliau iš ten pabėgdavau. Pasirodė kaip gėlė, kurią močiutė laikė virtuvės viduryje, kad nebūtų matyti pro langą. Ji buvo kaip prisiminimas tarp kitų vaikystės prisiminimų, tarp didelių ir mažų daiktų, kaip šiurkšti, susivėlusi moteris, ateinanti valgyti du kartus per dieną bet kuriuo metu. Drauge mes niekada nevalgydavome. Neprisimenu, kad netgi sekmadieniais būtų sėdusi kartu su mumis prie stalo, visada pasirodydavo vėliau, kai jau skirstydavomės.

Pakėlusi galvą, pažvelgiau apačion į jūrą. Mintimis grįžau gerokai atgal ir pagalvojau, kiek dar mūsų yra likę abiejuose miestuose. Būdama žemyne, girdėjau, kad pastaraisiais metais žmonės dažnai iš čia bėgo, bet niekas nežinojo dėl ko. Susiėmiau rankomis galvą ir pravirkau. Ilgai nebuvau taip dariusi. Tik tą naktį valtyje, kai iš čia bėgau. Verkiau iš baimės ir bejėgiškumo, kad neturiu kur dingti. O tada įtempusi visas jėgas, skatinama pykčio, ištvėriau ir nakties tamsą, ir ilgą kelionę. Po penkių dienų vėlyvą popietę stovėjau prie balto mūrinio miesto molo.

Sugrįžusi į salą, pravirkau ant terasos krašto kaip pasiklydęs vaikas. Paskui atsikėliau, nusišluosčiau ašaras ir su bagažu nuėjau už kampo. Sustojau ties gatvele už terasos kampo, tarsi prieš kokią akliną sieną. Bijojau, kad neberasiu namų. Bėgant metams, daug kartų bandžiau suvokti kai kuriuos vaikystės įvykius ir, kadangi jie skendo tarsi rūke, jau antrą kartą numojau ranka ir nelabai drąsiai leidausi į priekį. Kokios siauros gatvės ir kiek jų, pagalvojau. Vaikystėje jos atrodė ilgos ir plačios, nors buvo tai painus labirintas, kurio trumpos gatvelės ir akligatviai raizgėsi nuo bažnyčios aikštės priešais terasą. Trumpam užsukusi į vieną kitą kiemą, pasiekiau kitą miesto pakraštį, kur prie aikštės stovėjo mūsų namas.

Įėjau į koridorių. Šalia durų buvo langas, ir iš jo sklindančioje

šviesoje išvydau aukštus lubų skliautus, gražiai nudažytas duris į tris kambarius bei virtuvę ir įvijus laiptus į antrą aukštą. Iš tiesų, pagalvojau, kad trumpam gyvenimui tie kambariai viršuje ir laiptai nereikalingi. Ar tik ne močiutė, keistai žiūrėdama į juos, kadaise sakydavo, jog norėtų, kad jie būtų pašalinti? Ką tai reiškė tada? Prisiminiau savo kambarį antrajame aukšte ir suvirpėjau iš džiaugsmo.

Komoda ir veidrodis koridoriuje stovėjo senoje vietoje, tik kabykla buvo tuščia. Staiga man toptelėjo: o kurgi močiutė. Pasukau prie durų kairėje, kur buvo jos kambarys.

Atsargiai pravėriau duris. Ji gulėjo aukštoje lovoje kambario kampe, rami, tik vos ne vos pasuko į mane galvą.

- Atvykai, Filija. Gerai.

- Močiute, - vargais negalais ištariau. Tik tą vieną žodį įstengiau pasakyti. Atsiklaupusi prie jos, pabučiavau ranką.

- Pakviečiau, nes norėjau tave pabučiuoti ir atiduoti, kas tau priklauso. Per visus tuos metus, kuriuos gyvenau čia, rašiau, ką mačiau ir kaip supratau. Tai negražūs dalykai. Paimk ir paslėpk arba parodyk kam nors, pati spręsk. Rašiau slapta, nes bijojau Katės ir Valdytojo Žemutiniame mieste, ir dar nežinau ko. Visą laiką kažko bijojome.

Pavargusi ji nusisuko į sieną, o aš jos nebetrikdžiau. Ji visada nusigręždavo, kai užbaigdavo mintį.

Atsistojusi pamėginau apsiprasti, jog esu namie, nors čia buvo daug kas pasikeitę, reikėjo kažką daryti.

Tyliai uždariau duris ir koridoriuje prie lauko durų pamačiau moterį - šviesa krito jai į nugarą, todėl veido nepažinau. Stovėjo nebyli ir nejudėdama, kaip paprastai čia stovi moterys, tarsi kantriai laukdama, kol aš atsipeikėsiu nuo minčių, atsineštų iš kambario. Jos drabužiai nesiskyrė nuo kitų čionykščių moterų; kitaip apsirengusių aš ir nemačiau gyvendama saloje. Sijonas striukas, labai klostuotas, palaidinė siaura, trumpomis, ligi alkūnių, rankovėmis. Skarelė surišta po smakru. Tiesą sakant, man tik pasirodė, kad surišta, nes iš tiesų jos galai kabojo ant kaklo, kuris šešėlyje atrodė pernelyg ilgas, tarsi atsiskyręs nuo iškilių krūtų. Ji stovėjo ant slenksčio ir smalsiai stebėjo mane.

- Tu graži. Niekada nemaniau, jog užaugsi tokia graži. - Apsuko mane ir, prisitraukusi prie veido, kalbėjo toliau: - Kuprelė

nedidelė, tikriausiai iš šalies niekas nė nepastebi, nebent kai nusirengi. - Dar kartą apsuko mane: - Plaukai beveik visai raudoni. Ir toji viduje buvo raudona. Ji parodė į močiutės duris. Kai užsiminė apie močiutę, pajutau jos pavydą, seną, bet vis dėlto pavydą. Kai trečią kartą mane apsuko, atpažinau. Tai buvo vietinė moteris, kuri mieste, kiek atsimenu, visiems keldavo baimę. Ligi šiol niekada nebuvau mačiusi, kad kas iš Aukštutinio miesto būtų įžengęs pro šitas duris, pagalvojau. Dabar ji matyt atėjo dėl to, kad sirgo močiutė.

- Kai pabėgai, čia daugelį savaičių buvo neramu, apačioje išsigando. Vėliau Valdytojas gavo žinių, kad nusipirkai namą pakrantėje. Tada visi aprimo, žinojo, kad nieko nepasakoji.

- Nepasakoju, ko nepasakoju? Nieko nesuprantu, - atšoviau greitai.

- Gal suprato, jog buvai iš tiesų dar jauna, bet jau žinojai, kad reikia slėpti.

Man pasirodė, jog ši moteris apie mus žino daugiau negu aš, bet palikau šią mintį ramybėje ir paklausiau kito dalyko:

- Ar gydytojas ateina, ar...

- Katė ją gydo, - pertraukė mane.

- Katė sena kaip ir močiutė, - griežtai pasakiau.

- Nesena, - atsakė moteris nustebusi, kad aš to nežinau.

Čiupau lagaminą ir buvau beišeinanti, bet nuo peties nusmuko krepšio diržas, todėl stabtelėjau pasitaisyti ir išvydau paukštišką veidą, smailų, su plačiu tarpuakiu, aukšta kakta, iš po skaros kyšojo sruogelė plaukų. Žiūrėjau į ją ir bijojau. Niekada nemėgau paukščių. Atrodė panaši į apačioje esančios pelkės kuosą arba į dar kažką, bet mano mintis nutrūko. Viena iš jų štai dabar stovėjo priešais mane. Dėbsojo į mane su neapykanta, kažko pavydėdama.

- Ar vyrai pas tave lankosi? - paklausė, kai jau lipau laiptais. Atsigręžiau. Ji dar stovėjo, apšviesta iš nugaros, ir man tikrai atrodė, kad ji nuskris. Tik tada, kai jautiesi baisiai nelaiminga, gali skristi, pagalvojau, ir dar sykį pasižiūrėjau į moterį. Ji buvo bjauri. Plonomis senės kojomis, kurių nedengė trumpas klostuotas, per juosmenį susmauktas sijonas, ilgomis rankomis ir aukštai iškelta maža galva ji iš tikrųjų buvo bjauri, bet ir išdidi, pagalvojau lipdama laiptais.

- Ar maisto ir kitų dalykų galima gauti Diranoje? - paklausiau užkopusi į viršų.

- Taip, visko, ko reikia, parūpina tie apačioje, taip pat ir audinių, galėsi pasisiūti šiokiadienių drabužių.

Tikriausiai mano, kad vilkėsiu kaip visos čionykštės! Moterų kelyje į Diraną ir netoli jos krante sutikau keletą jaunų moterų, apsirengusių įprastiniais griežto sukirpimo drabužiais.

Paskui tvarkiau namus, slaugiau močiutę, gavau kas reikalinga Diranoje ir po kelių dienų ėmiau jaustis visiškai patenkinamai. Močiutė buvo linksmai nusiteikusi, kaip niekada daug plepėjome, šiaip ar taip, mums buvo gera. Dienoraščio ji nebeminėjo. Ir aš pamiršau, priminė jį atsitikimas prie molo.

Moterų keliu leidausi į jūros pakrantę ir priešais Diraną pamačiau būrelį žmonių. Reikėjo popieriaus, nes norėjau parašyti laišką į miestą. Prisiminiau, jog anksčiau saloje niekada negalėdavai gauti popieriaus. Griežtai limituoti mokykliniai sąsiuviniai - ir viskas. Močiutė aiškindavo, jog taip įprasta nuo seno. Niekas niekam nieko nerašydavo. Taigi jo ir nereikėjo. Buvo kalbama, kad saloje yra visko, ko mums reikia. Tuos dalykus tvarkė vyrai.

Prieš keletą dienų, kai išlipau iš barkos, kuri mane atvežė čionai, man krito į akis Dirana; buvau pamiršusi, jog tai vieta, kur mes susitikdavome kitaip negu gatvėje. Ten prabėgdavome viena pro kitą nuleidusios galvas, o Diranoje ieškodavome audinių ir kitų dalykų, kurių reikėdavo namuose, pasišnekėdavome. Slapčiomis susižvelgdavome, pasidalydavome mintimis, uždėdavome viena kitai ranką ant peties, parodydavome viena kitai švelnumo, kurio niekur daugiau nepatirdavome. Gatvėje vienos į kitas nežiūrėdavome. Panarinusios galvas gyvenome vienos šalia kitų, skubėdavome tarsi pamiršusios pamiršti, tačiau žinodamos, jog reikia pamiršti naktis, nes ne su visais galėjome gyventi, ne su visais, gal su kai kuriais iš jų, jeigu pasitaikydavo koks nors gražus. O Diraną, būdama dar vaikas ir paauglė, mėgau kitaip, nuostabiau. Žinojome, jog čia, jos tamsoje, galima slėptis, susirasti pramogų, sėdėti ant žemės, dažnai su Lana, Matija ir dar su dviem, kurių vardus pamiršau. Žaisdavome akmenėliais, perduodamos juos vienos kitoms į rankas. “Malūnėlį sukame”, sakydavome. Tada nesivaržydama galėdavau paliesti kaimynės ranką, kuri įsisprausdavo tarp suskliaustų delnų, stabtelėdavo, įmesdavo arba paimdavo akmenuką,

ir taip be galo. Norėdavau įsiminti tą bičiulystės šilumą. Tas tylėjimo ir suartėjimo žaidimas būdavo lėtas ir visam gyvenimui liko atmintyje. O, mano Dirana!

Praėjau pro būrelį senų moterų. Sustojusi pasižiūrėjau į jų veidus, kuriuos jau buvau pamiršusi, bet dabar atpažinau visus, beveik visus, pamačiau, kokie jie panašūs. Visos po skarelėmis slėpė siauras, pailgas galvas, aukštas kaktas ir dar kažką. Tą dabar tikrai žinojau. Šios salos moterys turėjo kažką, ko neturėjo jokios kitos moterys, kurias pažinojau, ir man dėl to darėsi truputį gėda. Tą aš taip pat labai gerai jaučiau ir tikrai žinojau, jog čia pirmą kartą patirsiu ir gėdą, ir išdidumą.

Moterys apstojo mane, ėmė kažką aiškinti dialektu, kurį aš buvau beveik pamiršusi. Spoksojo į mano batelius, ir tada aš viską supratau. Jos avėjo aukštais ligi kulkšnių užsegamais drobiniais pusbačiais; tie pusbačiai minkšti, aš juos prisiminiau, nes kadaise pati tokius nešiojau. Nemaniau, kad mano bateliai gali sukelti tokį sambrūzdį. Nusiaviau juos ir įžengiau į Diraną. Jauna moteris, atrėžusi audeklo gabalą, mėgino man paaiškinti:

- Moterys bijo dėl salos. Odiniais bateliais ją ardytume, nes čia gyvas smėlis. Smėlį neša vėjas, ir po kiek laiko salos nebeliktų. Jos čia gimė, nori čia ir numirti. Bijo, kad vėjas kada nors neapnuogintų jų palaikų. Mums kitas dalykas, mes kada nors išsikelsime į žemyną. Gyvenimas čionai ne viskas, ką mes turime. Reikia jas suprasti.

Daugiau nebesileidau į apmąstymus. Parėjau namo basa ir ėmiau laukti, kada močiutė duos dienoraštį. Norėjau jį paskaityti.

Negalėjau užmigti. Laukiau šventadienio. Nerimą kėlė mintis, kad rytoj pamatysiu vyrus, kopiančius laiptais, pavieniui ir po kelis, iš lėto, tarsi jiems niekas nerūpėtų, ramiai, tarsi jie čia būtų nuo seniausių laikų.

Jie čia ir buvo nuo seniausių laikų, nes tarp mūsų viršuje nieko be jų neįvykdavo, dabar jau žinojau, jaučiau, kad jie žino apie mus visas, apie tai, kaip mes augame ir mirštame. Tiesą sakant, tą labiau nujaučiau negu žinojau, ir man buvo apmaudu, tikriausiai jau tada buvo apmaudu, kai augau. Prisiminiau, kaip prieš daugelį metų stovėjau su močiute per pamaldas. Močiutė laikė mane už rankos, o kita iš įpratimo rėmiausi į stulpą. Staiga kažkas man sudavė per ranką, kurią laikiau uždėtą ant stulpo. Ranka nusviro, aš atsigrę-

žiau. Išvydau šviesias motinos akis ir išgirdau: "Susidėk maldai rankas!" Pasižiūrėjau į močiutę, kuri nepastebėjo, kas čia atsitiko. Pamačiusi ašaras mano akyse ir paraudusią ranką, atsitokėjo. Prisitraukė mane prie savęs, ėmė guosti. Kūkčiodama jai pasiskundžiau, ji viską suprato, atsisuko į dukrą ir ramiai pasakė: "Pasitrauk toliau ir daugiau nesiartink prie mergaitės. Stovėk ten visada". Žodžiai skambėjo mano galvoje, aplinkui ūžė balsai. Motina užlindo kažkur už stulpo, mačiau tik jos klostuoto sijono kraštą. Aplink stovinčios moterys kažką sakė močiutei, bet taip tyliai, jog nieko negalėjau suprasti. Netikėtai prieš mus atsirado moteris, didesnė už močiutę, ir kirto jai per veidą. Visi nuščiuvo, net vyrai, stovintys priešais mus. Jie, aišku, girdėjo triukšmą užnugaryje, bet nė vienas neatsisuko. Man rodėsi, kad jie taip elgiasi todėl, kad taip reikia. Prisiglaudžiau prie močiutės ir ėmiau spoksoti iš apačios į tą augalotą moterį. Daugiau nieko negirdėjau, nors moterys motiną labai apkalbinėjo. Mane suėmė baimė. Ant peties pajutau močiutės ranką. Ji visada jausdavo mano nerimą ir šitaip mėgindavo paguosti. Visam laikui įsiminiau, kaip Katė stovėjo prieš mane ir smogė močiutei per veidą. To jai niekad neatleisiu ir visada troškau tą smūgį jai sugrąžinti.

Katės dar nebuvau mačiusi, apskritai ją retai matydavau, tik per dienines mišias, kai ji ateidavo patikrinti, ar visos susirinkome. Paprastai stovėdavo grįstoje aikštėje priešais bažnyčią, metų metais stovėdavo tenai tiesi, rami, sekdavo mus žvilgsniu ir stebėdavosi, jeigu ko trūkdavo. Nė nepagalvodavo, kad gali kas nors išeiti, nors prisimenu, jog visų pirma išeidavo vyrai. Būdavo tarp jų ir moterų, bet vis tiek per visą salą nuaidėdavo šauksmas, kad kažko nėra, tarsi griūtų namai. Jos manymu, neateiti galėjo tik ligoniai ir mirusieji. Kas serga, ji žinodavo. Mirusius laidodavo Lukrija, jos draugė, bent jau matydavo jas drauge. Prisiminiau Lukriją. Ji visą gyvenimą tvarkė kapus kaip kambarius, barstė kalkėmis, valė, šlavė. Bent taip atrodydavo mums, vaikams, kai kartais atsidurdavome netoli jos. Iš kapų ji pareidavo tik mirusiojo paimti ir nešdavo jį ant pečių. Visa tai prisiminiau tą naktį. Galvos skausmas apmalšo tik pradėjus čiulbėti paukščiams.

Matyt, truputį pamiegojau. Kai laikrodis pažadino, iki pamaldų buvo likę nedaug. Apsirengiau ir apsiaviau pagal čionykščius papročius. Pasižiūrėjusi į veidrodį spintoje, pagalvojau, jog atrodau

kaip tos, kurias mačiau gatvėje. Jos bus patenkintos. Tai gerai, nes jų pyktis sutrikdytų ramybę. Apsisukusi vėl pasižiūrėjau į veidrodį pro petį ir pašiurpau. Pasirodė, jog kupra didesnė, daro mane panašią į vietines moteris, pratina prie gyvenimo, kuris laukia saloje. Aš esu jų, ir tebūnie taip. Vieną dieną išvyksiu.

Moterys rinkosi. Nuleidusios galvas, stovėjome aikštėje priešais bažnyčią. Prisiminiau ją, aukštą, grakščią, mūrinius namus aplinkui. Tokia pati buvo ir seniau. Namas priešais bažnyčios slenkstį tebestovėjo, ir laiptai be turėklų dar laikėsi. Jie kilo į antrą aukštą: apačioje tikriausiai tuščia, pagalvojau. Stovėjau ir kartu su visomis laukiau, kada pasirodys vyrai.

Sugirgždėjo aikštės vartai, visi atsigręžę sužiuro į moterį, skubiai rakinančią namus, kurių apatinis aukštas buvo tuščias. Toji moteris laukė manęs prie namų, kai tik sugrįžau. Dabar staigiai pasuko galvą ir ėmė greitai lipti laiptais pas mus. Prisiminiau, kad ji visada nepaprastai skubėdavo. Maža būdama, matydavau ją šitoje aikštėje, ir šiandien ji darė lygiai tą patį kaip anuomet.

- Tai Marė, - tarė jauna moteriškė šalia manęs, - ji užrašinėja vaikus knygoje, atsimeni ją?

Atsigręžiau ir krūptelėjau, kai mane kažkas švelniai paėmė už rankos. Kol ji kalbėjo, kažkodėl išsigandau. Nuramino jos ranka, ir kai dar kartą pasižiūrėjau, pažinau Laną. Kiek sykių mes abi slapta žaidėme lėlėmis, kurias, pasikišusios po drabužėliais, nešdavomės į rūsį, nes aikštėje, gatvėje ar po medžiais žaisti negalėjome. Močiutė visada įspėdavo, kad lėlių iš viso niekam nerodyčiau.

Aikštė tartum apmirė. Ėmė rinktis vyrai. Pirmieji jau kopė laiptais. Aš žiūrėjau į juos. Tiesūs, aukštakakčiai, juodais ūsais, gražūs su apsiaustais ir auliniais batais, kažkokie svetimi, tarsi atėję ne savo valia. Žinojau, kad jie žiūri į mus iš aukšto.

Aikštė atgijo. Rodos, kad nerimas moterims persidavė per grindinio akmenis. Kai pro šalį trepsėjo vyrų batai, daugelis trypinėjo vietoje, skruostai keistai rausvėjo, nors galvos buvo nuleistos. Tiesa, mačiau ir iškeltų galvų, prakaito išpiltų kaktų; kai kurios trynėsi rankas, tartum laukdamos darbo, neramūs pečiai sviro čia ant vienos, čia ant kitos kojos, lyg kažkam ruošdamiesi. Šitas žaidimas atrodė kaip lėtas, slaptas šokis. Jaunų tarp jų nebuvo. Jaunimas šitame žaidime nedalyvavo, ir aš džiaugiausi tuo, ką mačiau, nes žinojau, jog niekada nėra taip buvę.

Teko nutraukti apmąstymus, nes Lana mane nusitempė. Įžengėme į bažnyčią, bet sustojome gale; negalėjau atsikratyti minties, jog Lana nori mane paslėpti. Aš ja pasitikėjau, bet nežinojau kodėl.

Kai įėjome, bažnyčioje visi tebešurmuliavo, vyrai buvo dar nesusėdę, o moterys dar nesustojusios savo vietose pasienyje ir po vargonais. Lana vis laikė mane už rankos - norėjo, kad liktume gale, o mane smalsumas traukė į priekį, arčiau apeigų. Žmonės pradėjo giedoti. Giesmės man niekada nežadino pamaldumo. Jose kalbama apie kitą šalį; giedantieji, norėjo išsikelti į ją, bet visą laiką gyveno čia. Buvo už barjero. Apie tą jų norą bylojo ne žodžiai, o laikysena ir balsai. Neatsimenu, ar visada taip buvo. Ir dar giesmė mane kažkuo sukrėtė, kažką priminė, nors buvo sugiedoti vos keli žodžiai, - padėka žmonėms, iš čia pasitraukusiems. Gal tokiems pabėgėliams kaip aš, o gal už tai, kad jie retkarčiais atsiunčia reikalingų daiktų?

Aš nieko nesiunčiau ir paskolos nežadu duoti, tuo buvau įsitikinusi.

Lana tempė mane už rankos, net suklupau. Nulenkiau galvą ir pamačiau Katę, kuri kaip visada nesitvėrė pykčiu. Kaip visada sėdėjo aukštoje kėdėje prie sienos dešinėje. Ir atrodė kaip visada. Žiūrėjo į mane ir laukė. Buvo stipri - žvilgsnis įsakmus. Jaučiau, kaip ją erzina mano nenuolankumas. Prisiminiau, kaip kadaise pabėgau. Ji matė mane ir viską atsiminė. Atsitokėjau, kai giesmė pasibaigė šauksmu.

Apeigos vyko prie pat manęs. Bijojau pati nežinodama ko. Priežasties neišsiaiškinau, tačiau baimė nepraėjo. Prisiminiau nuoskaudas, tarsi iš naujo jas išgyvenau.

Mintys nukėlė mane į tuos metus, kada, prieš pabėgant iš čia, į mano lovą atsigulė pirmas vyras. Sakau pirmas, nes paskui saloje mes nebeskaičiavome, nežinojome, kaip užmiršti eilę prieš gulant į lovą. Miegojau pirmajame aukšte. Mane tenai perkėlė netikėtai. Vieną dieną tarnaitė pernešė mano daiktus iš antrojo aukšto.

Jis stovėjo šalia lovos. Silpnai apšviestas jo veidas atrodė jaunas ir nepažįstamas. Mes apskritai vyrų nesutikdavome ir prie bažnyčios, nežinau kodėl, senu papročiu stovėdavome nudelbusios akis.

Visu kūnu jaučiau, kaip jis kažkaip grėsmingai iš lėto nusivilko apsiaustą, ramiai padėjo ant kėdės šalia lovos ir mostu parodė, kad nutraukčiau jam aulinius batus. Atsimenu, buvau išsigandusi, skau-

dėjo skrandį. Kūną užliejo ligi tol nepatirta šiluma, dar akimirką pamačiau jį, garbanotais plaukais, liekną, aukštą, stovintį ir nurodinėjantį, ką turiu daryti. Beje, turėčiau dar kažką prisiminti, nes artėjo kažkas nauja, nepažįstama. Tačiau mintis mane vijo toliau, gyvai pajutau, kaip, žado netekusi, stoviu prie lovos, kaip kaista mano oda. Šnabždėjomės, jis šnibždėjo susijaudinęs, tartum skubėdamas: "Eikš, mažyte, eikš". Žinau, nieko nesupratau. Jis jau buvo ant manęs, meilus ir švelnus, geidė manęs. Man skaudėjo. Staiga skausmas praėjo. Netrukus jis jau stovėjo apsirengęs, prisimenu jį toje menkoje šviesoje aukštą, liūdną, prisimenu, kaip jis išėjo.

Pabudau. Vaikščiojau po kambarį kaip sudaužyta. Bijojau, ar kas negirdėjo mano svečio. Visą dieną laukiau, bet nieko nenutiko. Vienu momentu pasirodė, jog močiutė žiūri į mane, tarsi būtų pastebėjusi kažkokią permainą. Tą dieną, kai tik koridoriuje eidavau pro veidrodį, man rodydavosi, jog iš mano veido matyti, kas atsitiko naktį, jaučiausi netikra, pasimetusi. Nežinia apniko mane, tykojo prie durų

Atėjo vyriškis. Vidurnaktį, kaip ir pirmą kartą, ir vėl stovėjo šalia lovos, iš lėto nusirenginėjo. Ar jį kas girdėjo, pagalvojau. Nenorėjau, kad kas žinotų apie mano naktis. Močiutė nusimintų. Jis nusirenginėjo neskubėdamas ir dėjo drabužius ant kėdės kaip ir pirmą kartą. Apglėbė mane visą, ir aš atsidaviau. Buvo kitaip. Kažkas kitaip. Po to jis apsivilko ir, netaręs nė žodžio, išėjo pro duris. Ir tada aš suvokiau: tai nebuvo tas pirmasis, ir man pasidarė gėda. Apėmė apmaudas. Patiko gražus, drėgnas jo kūnas, patenkinta gulėjau su juo.

Dieną buvo sunku. Tikrai žinojau, kad pirmasis nebegrįš, ir apie tai vis daugiau galvojau. Lankysis kiti, kaipgi šitaip. Ką daryti? Neturėjau išeities, viskas buvo tarsi iš anksto paruošta, buvau įsukta į ratą ir turėjau paklusti. Jaučiau, jog elgiuosi neleistinai, todėl apie savo naktis niekam nepasakojau. Taip ir tylėjau. Ilgėjausi pirmojo, įsidėmėjau jį tą trumpą šviesos akimirką. Naktys buvo tamsios, gatvės siauros, todėl tų ateinančių vyrų nemačiau ir nenorėjau matyti.

Nudelbusios galvas, moterys slėpė veidus. Dabar ir aš pradėjau slapstytis.

Iškėliau galvą ir atsisukau į Katę, kuri tylomis stebėjo apeigas.

Žinojau, kad manęs niekas nebeprivers nulenkti galvos. Aš įveikiau laiką ir dabar jam visiškai nepriklausau.

Mano mintys nukrypo į šalį, jaučiau, jog kai kuriuos dalykus turiu apgalvoti.

Kurie atsiminimai tokie nepaprastai skaudūs ir gražūs? Vėl atėjo pirmasis. Atpažinau jį. Jaučiausi rami, kai atsigulė šalia, daugiau nebijojau, atėjo tarsi ilgai puoselėta mintis, kaip ateina diena ir naktis, niekada nesenstanti mintis: tegu ateina ir pasilieka, tegu išgelbsti nuo nereikalingo gulėjimo su kitais ir laukimo, tegu pasiima mane, apsaugo, tegu uosto ir laižo, bučiuoja ir muša, tegu pasilieka, tegu apipila mane, kad smirdėčiau po jo apsilankymo, kad būčiau bjauri ir namiškiams, ir kitiems vyrams, tada jie daugiau nebeateis, bėgs nuo smarvės. Kaip aš kvepėjau tą pirmą rytą, niekada taip nebekvepėjau. Jis stovėjo kaip ir pirmą kartą. Ramus ir susikaupęs, bent man taip atrodė. Nusiėmė kepurę, nusivilko apsiaustą, megztinį, marškinius, prisimenu, žvilgsniu stengėsi įsismelkti į mano mintis, tarsi įsitikinti, ar tikrai čia aš esu. Kaip buvau įpratusi, ištiesiau rankas ir pagalvojau, jog šį kartą elgiuosi niekieno neverčiama, jog tai ne tos buvusios naktys, jog jis tarytum atbėgo pas mane pasilsėti.

Jis nuogas atsigulė ant manęs. Suėmė už šonų ir taip liko gulėti. Paskui atsargiai palietė mano skruostus. Su baisia ramybe bučiavo man plaukus, o aš ramiai žvelgiau į save ir į jį ir laukiau, ką man suteiks. Jis prilaikė mano smakrą, žiūrėjo į mane ir bučiavo, aš irgi žiūrėjau, kaip jo lūpos artėja prie mano skruostų ir lūpų, kaip laižo mano kaklą, nenutoldamas nuo smakro; jau nebejaučiau, kada mano odos kraštas susiliejo su jo raumenų kraštu, kada mes tapome vienu kūnu; o jis visiškai ramus prilaikė už pakaušio mano galvą, glamonėjo, vis pritraukdamas mane prie savęs, kol suklikau ir su pasitenkinimu atsitraukiau. Tada jis paėmė mano rankas, užkėlė aukštai viršum galvos, koja praskėtė man kojas ir įėjo į mane. Tai buvo tik dar vienas judesys, net nebesuvokiau kas. Tai buvo daugiau negu aistra ir džiaugsmas. Kaip aš jį mylėjau. Apsireiškė tartum sapnas. Atsitokėjau sukrėsta, šlapia nuo prakaito, vėl kvepėjau.

Slinko mėnesiai, o aš apie savo naktis niekam nepasakojau. Po kiekvienos nakties vis labiau tylėjau. Ateidavo kiti vyrai, seniai irgi gulėdavo su manimi, atpažindavau juos iš smarvės ir vangumo.

Tylėjau nuleidusi galvą ir tykiai gyvenau toliau, nieko nesuvokdama. Gyvenau baimės kamuojama, kartais baisėjausi pati savimi. Naktys iš tikrųjų buvo tamsios, tik akimirkai kartais tarp namų siaurose gatvėse švystelėdavo koks spindulėlis. Vyrai ateidavo, o aš nenorėdavau jų matyti. Žinojau, kodėl vaikštau nukorusi galvą. Ir vis dėlto pagalvodavau, jog kai kurios naktys kvepia, mano jauną kūną užlieja karštis, rankos glosto atsitiktinio lankytojo pečius ir kojas.

Pirmasis dar apsilankydavo. Pažindavau jį einantį pro duris, nors niekada negirdėdavau, - taip tyliai įžengdavo; tuo tarpu kiti triukšmingai trankydavo duris. Manau, jog iš tų kitų retas ateidavo antrą kartą. Nesvarsčiau kodėl: tiesiog jausdavau, kuris ateina ne pirmą sykį.

Per pamaldas stovėjau po vargonais ir beprasmiškai spoksojau į žmones aplinkui, į Katę, kuri visą laiką nepaleido manęs iš akių, ir galvojau, ar yra tas vyriškis, kurį prisimindavau ne stovintį aikštėje priešais bažnyčią, o iš tų naktinių apsilankymų; tai mano vyriškis, - tuo metu taip negalima buvo sakyti, ir vis dėlto mano. Tarpais nieko nebūdavo ir jo nebūdavo. O jeigu kas būdavo, tai tik iš reikalo, ir aš nesipriešindavau, kaip tie vežimo rato stipinai, nedrįsdavau jų nepriimti, taip ir gyvenau. Jis ateidavo aukštas, garbanotas, skleisdamas ypatingus kvapus. Laukdavau jo kaip poilsio, švelniai guldavau su juo ir keldavausi atsigavusi. Tai buvo palaimingos naktys, nors tas mūsų mylėjimasis buvo panašus į galingą veleną, ir aš po to jausdavausi kaip sulaužyta, vaikščiodavau pamėlusiais paakiais. Tos naktys varydavo mane iš proto. Atsigulęs šalia, jis visada mane apkabindavo, laikydavo glėbyje ir supdavo, ilgai, ilgai žiūrėdavo, tarsi manęs ieškodamas, glamonėdavo, kol apsvaigdavau, laukdavau ir trokšdavau kuo greičiau atsiduoti.

Iš tikrųjų dabar ne laikas buvo apie tai galvoti. Visa bažnyčia meldėsi. Šalimai stovinti Lana sunerimo, kažką man sakė, bet aš buvau su Uriu, - toks buvo jo vardas, - jis kalbėjo dabar, šią valandą, mano kūnui ir akims, pradėjau dairytis, ieškoti jo, - neleistinas ir negirdėtas dalykas, - po daugelio metų geisti jo. Prisiminiau paskutinį jo apsilankymą. Daugiau niekada jo nemačiau.

Temo naktis. Vėjas klebeno langus, buvo dar šviesu. Barkštelėjo durų rankena, ir iš lėto, švelniai įžengė jis, mielas ir mano,

aukštas, dvelkiantis vėju. Laukiau jo. Atsigulė, užkėlė mane ant savęs. Liepė taip gulėti ramiai ir ilgai, kaip jis gulėdavo ant manęs; glamonėjo, palengva ėmė krutėti po manimi, tarsi norėdamas ištrūkti, vėl glamonėjo ir gėrėjosi mano kūnu. Nuolat žiūrėjo į mane, o aš į jį, apstulbusi, nejausdama savo kūno, deginama aistros ir geismo; pradėjome judėti kaskart vis greičiau, šlapi nuo prakaito ir seilių, kol visiškai atsidaviau jam, ir nieko nebeliko, vien rankos, jis ir ritmingi judesiai, begalinė palaima, virstanti vos ne mirtinais, triukšmingais spazmais. Jis pasiliko ligi ryto, beveik ligi ryto. Po to kaip visada išbėgo.

Niekas manim nesidomėjo. Atrodė, jog močiutė manęs vengia. Jaučiausi subrendusi. Dabar ji man nieko nenurodinėjo, nemokė, nieko neprašė, su manimi elgėsi kaip su kitomis miesto moterimis. Ji nieko nežino, tikras dalykas, galvojau, kitaip ką nors sakytų; esu suaugusi - todėl ir nesirūpina manimi. Mes gerai sutarėme, iš pažiūros niekas nepasikeitė, tik kartais jos juokas atrodė kažkoks svetimas, pilnas rūpesčio. Tokiais atvejais užsimindavo apie auksinius rūsyje. Ji turėjo įprotį sakyti, kad aš juos paimsiu, kai man atrodys, jog jų iš tikrųjų reikia.

Kaip ir anksčiau jaučiausi kalta. Norėjau savo kaltę išsakyti. Tos kaltės priežastis - paslaptingos naktys, jau vien tai, kad patiko gulėti su vyrais. Kai vieną naktį žemas ir apžėlęs vyras įkalbinėjo laižyti jo varpą, vedžiojo ją po mano pilvą, ir nuo to mane mušė karštis, tada galutinai įsitikinau, jog nereikia nieko pasakoti. Negerai dariau. Vaikščiojau vis labiau panarinusi galvą.

Vieną naktį kažkas papurtė mane už peties. Ties manimi stovėjo Katė, kuri mano gyvenime nieko nereiškė. Su ja buvo Lukrija. Jas matydavau gatvėje, nors drauge jos nevaikščiodavo. Stovėjo abi prie manęs. Nuo Lukrijos žibinto buvo gana šviesu, ir aš išsigandau jų sustingusių veidų. Turėjau keltis ir eiti kartu. Buvo vėlyvas pavasaris ir jau šilta, todėl leido tik užsimesti pledą. Kur močiutė ir kur mane veda? Jos nieko nesakė. Dabar, stovint bažnyčioje po vargonais, man visa tai aštriai ir skaudžiai iškilo atmintyje. Lukrija įstūmė mane į pastatą kitame miesto gale, pajūryje. Varnos, kurios čia niekada nemiegodavo, šėlo ant stogo, o aš stovėjau svetimų namų koridoriuje ir laukiau. Žinojau, kad moterys čia visada ko nors laukia. Katė, kuri viename iš kambarių, užžiebusi žiburį - vienintelį visame mieste - kažką ruošė, pašaukė mane. Įėjau suša-

lusi ir pamačiau ją su gumine prijuoste. Liepė man užlipti ant tam tikro stalo. Išskėstas kojas įkišo į odinius diržus, pritvirtintus prie metalinių ramsčių, ir užsegė sagtis. Gulėjau nesusigaudydama, kas čia darosi. Lipdama ant stalo pamačiau kibirą su kraujo krešuliais. Įvyks kažkas nesuprantama, skausminga, kas man įstrigs visam gyvenimui. Tos moterys nori mane nužudyti, bet jaučiau, kad liksiu gyva. Tačiau nebuvo laiko ilgai svarstyti. Lukrija šalta ranka suėmė už peties ir įbedė į mane akis. Ji manęs visai neramino. Bijojau, o ji nieko nekalbėjo, jaučiau, jog nori padaryti man kažką tikrai siaubingo. Gulėjau nustėrusi, pabėgti negalėjau. Mane slėgė nuoskaudos, kurių tiek patyriau paskutiniu metu. Norėjau pasinerti į šiltą ir švelnų pavasario smėlį, nes buvo šalta, baisiai šalta. Drebėjau nuo šalčio ir baimės. Kalenau dantimis, todėl Lukrija čiupo už smakro ir stipriai užspaudė burną. "Ramiau!" - įsakė ji, ir tai buvo vienintelis žodis, kurio tą ir kitomis naktimis neištardavo doro žmogaus lūpos ir juo labiau laiku.

Katė įbruko man tarp kojų kažkokį šaltą daiktą. Iš skausmo kilstelėjau, bet viena iš jų smogė man į pilvą ir aš daugiau nebejudėjau. Dar kažką grūdo man į vidų, atrodė, jog nori jį išgrandyti. Paskui pirmą kartą smarkiai suskaudėjo, pajutau šilumą, supratau, jog tai kraujas. Skaudėjo ilgai, bent atrodė, kad ilgai, bet nešaukiau, tik galvojau apie močiutę. Dar skaudėjo, nes toji moteris vis kažko siekė, kažką traukė, viduje traškėjo, tartum skaudžiai gremžtų, žvangčiojo metalas prie šlaunų, prisiminiau vyrus. Supratau, kad šalina jų pasekmes, valo mane ir apskritai nežinia ką daro. Po šitų minčių nurimau, laukiau, kada liausis gremžti man vidų, ir užmerkiau akis.

Apsipylusi prakaitu ir nusikamavusi, atsišliejau į kažkokią sieną. Likau lauke viena. Buvo ankstyvas rytas. Vargais negalais parėjau namo. Niekas manęs nelaukė. Susirinkau daiktus ir persikėliau į antrą aukštą. Manęs laukė šiltas ir šviesus kambarys, kuriame užaugau, pasižadėjau iš čia nesikraustyti apačion ir ilgam užmigau.

Kažkas mane traukė už rankos. Lana pasakė, jog baigiasi pamaldos, per kurias aš buvau paskendusi prisiminimuose. Nuleidusi galvą, parkiūtinau namo ir atsisėdau savo kambaryje prie lango.

Po kelių dienų išgirdau pirmame aukšte balsus. Leisdamasi laiptais, pro turėklus pamačiau Katę. Norėjau pasakyti jai, kad

nevaikščiotų gydyti močiutės, nes aš susiradau daktarą. Dabar jau buvau pasiryžusi be baimės kovoti su ja. Sustojau ant paskutinio laiptelio ir ėmiau laukti, kada ji išeis iš močiutės kambario. Norėjau kuo ilgiau išsaugoti močiutę ir pabūti su ja. Durys atsidarė. Katė stovėjo tarpdury, siekė staktos. Iš tikrųjų buvo aukšta. Bet aš turėjau pirmenybę, kurią reikėjo išnaudoti. Įstriži saulės spinduliai krito jai tiesiai į akis, apšvietė pasenusią, bespalvę odą, retus plaukus, kyšančius iš po skarelės, ir aš beprasmiškai pagalvojau, kad tos skarelės galai niekada nesurišami. Mačiau ilgas, apžėlusias Katės rankas. Mačiau ją visą iš arti ir pasiryžau nedelsiant ja atsikratyti. Katė kilstelėjo savo drobinį krepšį, tarsi norėdama kažką sakyti. Neleidau. Reikėjo skubėti, kad iš visų jėgų neužgriūtų ant manęs tuo mėsos kalnu, kurį nešiojosi po nudėvėta šviesiai mėlyna smulkiarašte palaidine, apsmukusią virš sijono. Viską pamačiau per akimirką, net ir tai, kad neturi krūtų, kad net nežymu, kur jos turėtų būti, - tik platūs pečiai, kažkaip pakrypę, nežinia ar į priekį, ar atgal. Katė grėsmingai krustelėjo. Vos man ištarus paskutinius žodžius, aukštomis lyg stulpai kojomis, apmautomis storomis vilnonėmis kojinėmis, saulės apšviesta, žengtelejo į mane. Trumpas klostuotas jos sijonas iš tikrųjų atrodė juokingas.

Iškėliau galvą ir pasakiau, pati netikėdama savo žodžiais, nors ir šiandien juos girdžiu:

- Išeikite iš mūsų namų, nuo šiol jie priklauso tiktai mums, ir nebegrįžkite!

Susigūžė, ir aš pajutau, jog nebe pirmą kartą tai išgirdo, jog tikriausiai taip jai pasakė ir kuriuose nors kituose namuose. Susigūžė, tačiau tik akimirką. Pamačiau, kaip ji atsipeikėjo, ir išsigandau. Dabar arba ji mane, arba aš ją užmušiu, pagalvojau, stovėdama nugara į duris; tikėjausi, jog mane palaikys visuomenė, kuriai dabar ji nebeturėjo galios. Palaukiau, kol prieis. Norėjau iš arti pasižiūrėti tą, kuri užtraukė visas nelaimes. Ir kirtau.

Mušiau ilgai, jausdama po drabužiais mėšlišką minkštumą; ranka slidinėjo ant prakaituoto ir riebaus veido.

Pagaliau lioviausi, nes daugiau nebegalėjau, nusisukau ir nusivėmiau. O ji paprasčiausiai stovėjo, sulinkusi, ranka laikydamasi už durų staktos, įstrižai žiūrėdama geltonomis, giliai įkritusiomis akimis. Žinojau, kad nebepajėgs pulti manęs.

Sugniuždžiau ją, apkūliau, kad daugiau nebeateitų. Valandėlę

džiaugiausi, bet netrukus išsigandau - kas bus toliau. Žinojau, kad iš jos nieko, visiškai nieko nebeliko. Galas. Apstulbinau ją ir parodžiau, kad praėjo tas laikas, kada buvau tiktai daiktas. Nusijuokiau. Delnu perbraukusi lūpas, nusijuokiau, net dusdama, ėmiau garsiai kvatotis prie Helenos Bras namų. Dar gerai nesuvokusi, iš ko išsilaisvinu, atsipūčiau po pergalės. Jaučiausi tartum būčiau užmušusi pabaisą ir išvadavusi princesę.

Katę stūmiau gatve, pataisiau jai skarelę, aptvarkiau senutę ar senelį, - ji galėjo taip atrodyti su savo bjauriais skarmalais ir apžėlusiu smakru bei žandais, žiūrėjau į ją su didžiausia nugalėtojos panieka. Moterys gatvėje spoksojo į mus. Keletas apstojo ratu, nežinojau, ar jos mus girdėjo anksčiau, nežinojau, ar mes rėkėme, nieko nežinojau, ir man atrodė, jog viskas praėjo netikėtai ir be pasipriešinimo. Mušiau tik aš. Daužydama jos galvą į sieną, tikriausiai šaukiau, priekaištavau. O gal moterys girdėjo mano juoką.

Namų prieškambaryje pamačiau bejėgę, sutrikusią tarnaitę. Linguodama galvą, ji murmėjo kažkokius žodžius, kurie nebuvo skirti nei man, nei viršininkei Katei, atrodė, jog nebenori gyventi. Paskui atsigręžė į mane ir kažką padrikai pasakė, džiaugėsi, lyg mėgino šokti, tik nesupratau, ar dėl prarasto, ar dėl atgauto gyvenimo. Pasitraukiau nuo abiejų, nuo tos, kuri ir anksčiau paliko namus, ir nuo mergiotės, kuri dabar su moterimis stovėjo prie namų ir sutrikusi, neryžtingai žvalgėsi į visas puses.

Dienos bėgo. Po truputį aprimau. Tas įvykis su Kate retkarčiais dar keldavo baimę, nors jaučiau, kad ji dabar nebeturi galios. Dar pasirodydavo su Lukrija. Senės slampinėjo po Aukštutinį miestą, bandė nurodinėti, nors netikiu, kad jos galėjo čia daryti tvarką.

Kelis kartus sutikau vyrų, ir jie man pasirodė kaip išblukę tapetai, nors malonios išvaizdos, gražūs, tačiau svyruojantys nuo vėjo. Jų vidus buvo tarsi kažkieno sugraužtas. Valdytojas pasidaręs pilvotas ir savo griausmingu balsu tik gąsdino moteris. Mačiau jų ir aikštėje prie bažnyčios, ir bažnyčioje, ir priešais Diraną. Atmosferoje pleveno man priešiškos nuotaikos, nors tiesioginių išpuolių niekas nedarė. Elgiausi tarsi jų nepastebėdama ir gyvenau kaip ką tik grįžusi iš žemyno. Pasiryžau šį tą atskleisti, žinojau, ką daryti ir buvau rami. Reikia tik luktelėti. Viskas savo laiku, nuoseklí įvykių eiga atves į atomazgą.

Tomis dienomis iš tikrųjų lengviau atsikvėpiau. Viską tik vaizdavausi, bjaurios mintys apie salą kilo iš nuoskaudų, nors kai kurios įstrigo galvoje. Iš salos pabėgau po to, kai Katė su Lukrija mane išsivedė, ir žinau kodėl. Mergiotė pasakė, kad manęs ieškoję ir kad suradę, nes, šiaip ar taip, bet naktimis apvaisintos moterys gimdydavo vaikus, žinoma, jeigu kai kurie salos žmonės to norėdavo. Priešingu atveju būdavo negailestingai daromi abortai. Tai buvo keisti, nepaaiškinami dalykai; kai kurie lietė ir mane, bet norėjau ramybės, todėl nuvijau tas mintis. Pirmiausia reikėjo gauti dienoraštį.

Daugiau kaip pusę metų buvau namuose. Senės gyveno kaip kadaise, o kai kurios mėgino visur kištis. Mus slėgė kažkokie prisiminimai, bet gyvenime nedalyvavome, neriedėjome nutiestais bėgiais. Gyvenome šalia visa ko, tarsi mokydamosi nenuolankumo vienos iš kitų. Viskas klostėsi gerai, geriau negu tikėjausi. Tačiau visą laiką truputį bijojau.

Nusprendžiau susirasti jaunuolį, apie kurį Lana pasakojo, kad žemyne studijuoja mediciną ir Žemutiniame mieste turi laikiną ambulatoriją. Nusileidau Moterų keliu iki Diranos. Į Žemutinį miestą nėjome, nors ir knietėjo, nes pirmasis namas buvo tik už dešimties metrų. Nusprendžiau tą jaunuolį būtinai susirasti. Mat iš Katės negalėjau prašyti vaistų, o be jų - negalėjau palikti močiutės.

Kasdien eidavau prie Diranos, sėdėdama skaitydavau ant laiptų ir stebėdavau pakrantėje stovinčius namus. Truputį toliau, prie barkų, keisdavosi vyrai, vien seniai, nors atrodė dar stiprūs ir vikrūs, o jaunų arti nebuvo, nes saloje apskritai jų nebuvo likę. Matydavau ir nečionykščių, atvykusių iš žemyno tvarkyti mirusiųjų palikimo. Vis laukiau jaunuolio, kurio išvaizdą buvo nupasakojusi Lana.

Į pakrantę atėjau labai anksti, nes girdėjau, kad rytą jis plaukia į žūklę. Dar tik švito, kai pamačiau iš jūros atplaukiančią barką. Iš jos į krantą išlipo šviesiaplaukis jaunuolis; iš toli pamačiau, kaip žingsniavo iškėlęs galvą, smagiai nusiteikęs. Priėjau prie jo. Buvo lieknas. Nepyko, kai pasisveikinau, ir nenustebo, kad tokiu metu drįstu būti čionai. Atsakė į pasveikinimą ir tarė:

- Atvykote dėl močiutės? Aš pats ketinau užeiti, bet nežinojau kada. Dieną nenorėjau, naktį nesiryžau. - Ramiai nužvelgęs mane, pridūrė: - Šiandien užeisiu.

Kaip viskas buvo paprasta. Vakare jis atėjo su didžiuliu krepšiu, jautėsi kaip namie, patarinėjo, išdėliojo spintelėje vaistus, išeidamas paspaudė ranką ir pasakė, jog esu drąsuolė.

Ėjo dienos. Daug laiko praleidau prie močiutės, skaičiau, svajojau. Vis dažniau akyse iškildavo rusvaplaukio garbanoto vyriškio veidas. Jau laikas, kad mane apkabintų vyras, pagalvodavau tomis dienomis. Ketinau, grįžusi į žemyną, surengti aliejiniais dažais tapytų darbų parodą - pirmąją tokią parodą. Gal turėsiu jėgų ramiai susitikti su vyriškiu, kuris iki šiol lankydavosi visose parodose. Prisiminiau tuos parodų atidarymus, kada mes iš pradžių susitikdavome baikščiai, vien akimis, tarsi per paveikslus, paskui jis ilgai stovėdavo, žiūrėdavo į mane, o aš dėdavausi jo nepastebinti. Krimtausi, kad paskutinį kartą jis pasirodė, kai aš stovėjau be žado, varstoma skausmų, o per tą laiką, kai nesimatėme, pasenau. Laikotarpis tarp parodų buvo darbo ir apmąstymo, skaitymo, klajojimo ir dykinėjimo laikotarpis. Prisiminiau jį iš paskutinės grafikos parodos.

Močiutė kalbėjo vis mažiau. Niekada mes daug neplepėdavome, o dabar, kai ruošėsi iškeliauti iš šio pasaulio, tik retkarčiais pasižiūrėdavo į mane, pasakydavo kokį žodį, tarsi padėkodama, kad yra ne viena. Džiaugėmės būdamos drauge.

Vieną kartą tarnaitė pasakė, kad močiutė mane šaukia. Tyliai atsisėdau šalia. Kai ji atsisuko, supratau, jog nori kažką pasakyti. Ilgi, ploni pirštai gniaužėsi į kumštį, ji persibraukė ranka per plaukus, pasuko galvą į šalį, paskui vėl į mane, ilgai žiūrėjo ir tyliai tarė:

- Ar žinai, kad toji moteris, kuri tada numirė šitame kambaryje, buvo tavo motina?

- Taip, močiute, jau tada žinojau. Neprisimenu, ką ji kalbėjo. Bijojau jos. Žinojau, kad įsismelks man į širdį tarsi dar viena baimė.

Ji nusigręžė. Pabučiavau jai ranką. Ilgai laikiau prisidėjusi prie skruosto. Jaučiausi vieniša, visų apleista. Niekada nebūsiu saugi. Visada kas nors trikdys man ramybę. Žemyne atrodė, jog esu saugi. Tie, kuriuos turėjau širdyje, įsileidau į širdį arba patys įėjo, buvo su manimi dar nuo salos laikų. Jautėmės apsipratę vieni su kitais, gerai sutarėme. Jie buvo mano gyvenimas. Helena spręsdavo mūsų ginčus.

Mane supurtė drebulys. Padėjusi močiutės ranką ant apkloto nėrinių, pamačiau, kaip ji įsmego į juos ir liko ten gulėti. Paliksiu ją saloje. Reikia palikti, nes kitoje vietoje jos nebeturėsiu. Supratau, jog jos vieta - sala. Tiktai sala.

Apačioje šaukė skubiai ateiti tarnaitė. Pykau, bet nusileidau pas ją. Sustojau pamačiusi prie atdarų lauko durų slenksčio moteriškę. Nuo jos sklido kažkoks nemalonus kvapas, pažįstamas, bet negalėjau prisiminti iš kur. Tarp mūsų trijų buvo kažkas bjauraus, tartum būtume atnešusios nelaimę. Lipdama laiptais, drebėjau. Žiūrėjau į tarnaitę, stovinčią išpūstomis akimis virtuvės tarpdury. Norėjau, kad man padėtų, nes kas akimirką darėsi sunkiau. Jaučiau, jog nebesusitvardysiu.

Priėjau prie lauko durų, pamačiau, kad ten stovi Lukrija su storai sudėta paklode ant peties.

Man į galvą plūstelėjo kraujas, sulingavo žemė po kojomis, ir aš vėl prisiminiau pasakojimus, kad šitaip Lukrija ateina mirusiųjų. Pastūmiau ją į tamsą ir žengusi kelis žingsnius, atsidūriau močiutės kambaryje. Čia degė žvakė, kurią tikriausiai uždegė tarnaitė. Močiutė gulėjo ramiai, rankos buvo uždėtos ant apkloto, smakras pakeltas aukštyn. Ant skruostų įsitempusi oda jaunino veidą. Pasižiūrėjau į ją ir supratau, jog mirusi. Tarnaitė, kuri, kaip supratau, atėjo čia pirma manęs, nurišo skarą, pamačiau dar tankius rusvus plaukus. Galvūgaly gulėjo virbalai. Laikydama jos ranką, tyliai kartojau: “Mama, mama”. Tarytum iš manęs kas būtų atėmęs brangų žaislą.

Tylą sutrikdė balsai prieškambaryje. Jaučiausi labai vieniša, todėl eiti neskubėjau. Lukrija kalbėjosi su tarnaite. Nieko geriau nesugalvojusi, abi moteris išgrūdau į gatvę.

Ilgai sėdėjau ant laiptų. Galvoje greitai sukosi mintys, dėliojau jas vieną ant kitos, bet nežinojau, ką daryti toliau. Viena nieko neįstengsiu. Ilgai kartojau: “Kas dabar bus?”

Slampinėjau po kambarį, paėmusi kokį daiktą, be jokio reikalo dėjau į kitą vietą, taip kurį laiką ir kuičiausi. Nebežinojau ką daryti su savimi, su daiktais, su mintimis. Atsisėdusi ėmiau svarstyti, bandžiau susikaupti, kažkoks tolimas balsas priminė, kad reikia dirbti.

Atsikėlusi prieškambaryje nusikabinau nuo kabyklos palaidinę ir atsirakinau duris. Išėjau į tamsą. Gatvėse buvo šviesu nuo dan-

gaus, ir šiandien nebežinau, ar tą naktį mano galvoje buvo tokių minčių, kad nieko mieste nebijojau, ar tie nesuprantami dalykai iki galo atsiskleidė ir pasidarė aiškūs?

Vaikščiojau neilgai, nes žinojau, jog turiu grįžti namo ir rytoj susirasti Laną.

Įžengusi į prieškambarį, pamačiau, kaip tarnaitė mazgoja nuogą močiutę. Ji atrodė kaip gyva, tik nejudėjo. Galvojau, kad ją reikia aprengti taip, kaip ji norėjo.

Užlipau į palėpę. Vargais negalais pakėliau skrynią ir iš po jos ištraukiau vaškuotės kraštus. Skrynią atrakinau, atvožiau sunkų apkaustytą dangtį. Išvydusi senoviškus drabužius, kuriuos maža tiek kartų drįsdavau paliesti, visa nušvitau, liūdesys praėjo. Atsisėdusi ant skrynios krašto, ėmiau galvoti, kaip aprengti Heleną Bras šitais jos mėgiamiausiais drabužiais. Kilnodama juos, ieškojau pačių gražiausių. Nusprendžiau paimti tamsiai žalią suknelę ilgomis rankovėmis, užsegama ligi kaklo. Prisiminiau ją nuo vaikystės, jos stambius ir švelnius nėrinius. Paėmiau dar trumpus marškinius ir šilku apkraštuotas kelnaites. Korseto neėmiau, nes prisiminiau, kaip ji sakydavo, kad jis nepatogus.

Nulipusi į kambarį, išdėliojau atsineštus drabužius, nurišau skarelę, kuria buvo parištas smakras, ir rūpestingai aprengiau velionę. Viršugalvyje supyniau plaukus, pabučiavau, o po to atsisėdau šalimais. Sėdėjau ilgai. Tarnaitė gal nuo nuolatinio verksmo pabrinkusiu veidu kažkur dingo, ir aš ramiai sėdėjau niekieno netrikdoma. Neverkiau, tik galvojau, jog teks ją palaidoti, atitolinti nuo savęs, nors ir labai skaudu.

Paryčiais, kai mintys kiek praskaidrėjo, supratau, kad ji persikėlė į mano sielą, į kažkokią kūno dalelę ir kad jau galiu ją palaidoti. Paliksiu ją šitame smėlyje ir nešiosiu savyje: ir taip, ir taip gerai.

Rytą pakrantėje ieškojau gydytojo. Pažinojau tik tą jaunuolį ir žinojau, jog jis padės. Susiradau. Buvo tenai. Paprašiau, kad padėtų gauti karstą arba lentų. Jis tik gūžčiojo pečiais, bet, matydamas mano ryžtą, ilgai negalvojo. Parėjau namo, o jis rytojaus dieną atnešė ant pečių žadėtą karstą, nedažytą, bet dailų, kokius darydavo jų mieste. Kai atsisveikino, stovėjau ant slenksčio ir mąsčiau, ar kada nors man papasakos, kaip jam tą dieną sekėsi tvarkyti dalykus, kurių saloje ligi tol niekada niekas nesiimdavo. Žinojau, kad Že-

mutiniame mieste ir čionai viršuje žmonės negali atsitokėti po netikėtumų, kurių jiems kasdien padarydavau. Jie gyveno kitaip negu anksčiau, bet aš siekiau daug giliau. Bijojau, kad už savarankišką ir ryžtingą elgesį įmes mane į pirmą pasitaikiusią barką ir ištrems iš salos, bet to neįvyko. Nei Katė, nei Lukrija nebesirodė.

Laną susiradau kitą rytą po močiutės mirties. Man jos reikėjo, nors bijojau, kad nesutiks padėti.

Užtikau ją troboje, kurią buvau mačiusi tik iš tolo. Viduje buvo niūru ir kažkaip nejauku. Lana pasitiko mane ant slenksčio, išsigandusi ilgai galvojo. Išėjau tik tada, kai pažadėjo ateiti. Grįždama prisiminiau jos motiną, išraudusią, nutukusią; ji paniurusi įtariai stebėjo mane, kai stovėjau ant slenksčio. Man pasirodė, kad priekaištauja, kam pasėjau tarp moterų nerimastį, kam pavogiau iš jų praeitį, neklausdama, ar jos to nori. Bet aš norėjau, nes mane tie dalykai palietė kitaip, - tai jau buvau pasakiusi bėgdama iš salos. Atvykau sutvarkyti tam tikrų reikalų, tiesa, savaip, bet ketinu tuo ir užbaigti. Sudrumsčiau joms ramybę, nes kitaip negalėjau, turėjau likti savimi. Aš išvyksiu, ir gal jaunoms moterims pasidarys aiškiau, kad jų gyvenimas - žudynės. Žinojau, kad vis daugiau bus tokių, kurios naktį gerai užsirakins savo namus. Prisiminiau, kad apačioje šalia pelkės, ieškodama močiutei vilkdalgių, mačiau besimylinčius vyrą ir moterį - be skubos, ramiai, iki rytdienos. Kokių istorijų žino seni žmonės ir kaip toli jos siekia? Prisiminiau dienoraštį. Turiu jį surasti.

Lana iš tikrųjų atėjo. Ramiai uždėjo ranką man ant peties ir tarė:

- Atėjau padėti. Sakyk, ką turiu padaryti?

- Padėsi man nunešti močiutę į kapus, - atsakiau bespalviu balsu, nes norėjau nulenkti galvą prieš šią drąsią merginą, ištirpti joje kaip vieniša našlaitė. Ji paglostė man galvą, pasižiūrėjo į akis ir paguodė:

- Filija, užmiršai, kas yra kambaryje už tavo nugaros ir kam mane pasikvietei. - Ji linktelėjo į močiutės kambarį, ir mes įžengėme vidun. Močiutė gulėjo karste. Lana sutrikusi ir išsigandusi žiūrėjo į ją.

- Iš tikrųjų nori ją užkasti. Maniau, kad tik šiaip šneki. Visi tik apie tai ir kalba. Juk žinai, kad nuo neatmenamų laikų niekas nieko taip nelaidoja. Ligi šiol tai savaip padarydavo Lukrija. Mano motina sako, kad ponią Bras reikėjo paskandinti, kai tik ji pasirodė

saloje. Sako, jog esi jos išpera. Visa, kas susiję su tavimi, ypač su tuo, ką darai, pasiekė siaubo viršūnę; man regis, ir dabar jos norėtų tave paskandinti. Jos tai padarytų, jeigu nebūtų perdaug susenusios, - išpoškino Lana, ir aš pastebėjau, jog liko patenkinta.

- Buvau užėjusi ir pas Ivaną. Keturiese lengviau panešime. Tarnaitė padės, ar manai, kad atsisakys? - paklausė, kol aš maišiau arbatą.

- Padės, ji savaip mylėjo močiutę, ir močiutė ją mylėjo, - dar spėjau atsakyti, nes jau buvo beišeinanti pro duris ir skubėdama net neatsigręžė.

Kelias ėjo gūbriu toli nuo miesto iki apleisto vienuolyno. Maloniai švietė saulė, vėjas nekėlė smėlio nuo suplūkto kelio. Nendrės kelio pakraščiais mus gerai slėpė nuo Žemutinio miesto, kitaip iš tenai būtume matomos ir dėl to gal būtų nebeišlaikius kantrybė. Žingsniavau į koją su Lana ir kitomis dviem karsto nešėjomis, žinodama, kaip liūdnai atrodo mūsų laidotuvės. Dažnai glostytos tos, kurią dabar nešėme karste, viena vienaip, kita kitaip mylėtos, žingsniavome, rodos, šimtąjį kartą - toks tirštas buvo oras. Lukrija tai darydavo tik iš pareigos, dėl tvarkos, kad būtų pašalinta, kas nereikalinga.

Slinkome iš lėto, žingsnis po žingsnio.

Aukštai, viršum nendrių, bolavo siena. Prisiminiau ją nuo vaikystės. Ji stūksojo gana aukštai, ir nors nesunkiai nešėme, panorau atsisėsti šalia kelio ir ramiai pamąstyti. Norėjau grįžti į žemyną ir pagalvojau, ką darysiu su namais čia. Kai viskas nurims, nuo gatvės pusės užrakinsiu, paskui gal sugrįšiu; pirmame aukšte tegu kaip lig šiol gyvena tarnaitė ir iš įpratimo prižiūri ir antrąjį aukštą, nusprendžiau greitosiomis.

Kai pasiekėme kapinių sieną, man labai skaudėjo pečius. Apsisukome ir įėjome pro vartus. Man gniaužė širdį. Žinojau, ką pamatysiu. Tarnaitė tikriausiai jautėsi kitaip. Ji buvo jaunesnė už močiutę ir vyresnė už mus. Todėl šis pasaulis jai buvo draudžiamas, ji jo nežinojo. Apie kapus ji negalvojo. Tas dalykas jai buvo aiškiai apibrėžtas, paprasčiausiai jo nebijojo, bent to nerodė. O mes trys, kai buvome mažos, lakstėme čia, matėme Lukriją, dirbančią savo darbą, ir jau tada baisėjomės ir piktinomės.

Atsargiai, kad neužkliūtume už vartų stulpų, įėjome į kapines. Apsidairiusi tuoj pat dešinėje netoli įėjimo, pasienyje, pamačiau

duobę. Čia gulėjo ir akmuo su iškalta pavarde bei vardu. Taigi kastuvo bei kaplio, kuriuos su Lana nešėmės, nebereikėjo. Lukrija padarė malonę, o gal norėjo kuo greičiau mūsų atsikratyti, nes čia iki galo norėjo tvarkytis pati.

Virvėmis, kurios irgi čia buvo paruoštos, atsargiai nuleidome karstą į žemę. Pati užkasiau ir pagaliau atsitiesiau pečius. Baisiai skaudėjo galvą ir rankas, silpna buvo ir po budėjimo naktų. Moterys visą laiką stovėjo įsitempusios, tiesios, kiek galėjo stovėti tiesiai dėl fizinių defektų Ivana, nepalinko ir nusiplūkusi tarnaitė. Stovėjo tarsi sargyboje ir nė kiek nepabūgo, kai už sienos pasigirdo žingsniai ir prislopinti balsai. Atsigręžusios pamatėme prie kapinių vartų pirmąsias moteris, paskui prie kapo ėjo vis daugiau, visos atsukusios veidus į mus, drąsiai stovinčias tenai; prie ką tik supilto kauburio atėjo kaip niekada daug jaunų, bet buvo ir senų. Stovėjome tenai ir niekas negalėjo mūsų išvaryti, nebent apstumdyti, nė viena iš mūsų nebūtų nusileidusi jokiai prievartai. Priėjau prie Lanos ir pabučiavau ją.į skruostą. Paskui drauge ėjome prie visų moterų, ir aš jas bučiavau. Jos, tarsi komuniją priėmusios, tyliai padėkojo ir išsiskirstė. Mes keturios dar valandėlę likome; apsidairiau norėdama įsiminti tuos tikrai baltus kapus, ir man pasirodė keista, kad, įeidamos čia, nenusiavėme, nes ir žemė aplinkui buvo pabaltinta. Ačiū Lukrijai už tai. Pamačiau ją, stovinčią kapų pakraštyje prieš saulės nutviekstą, spindinčią sieną, šalia trobelės, prisišliejusios prie tos sienos. Pagalvojau, kad jai nieko nebelieka, nebent pašluoti kapus po mūsų. Ir už tai tariau ačiū.

* * *

Stovėjau laive prie Helenos apkaustytos skrynios. Krepšyje po pažastimi laikiau dienoraštį, kurį močiutė žadėjo duoti paskaityti. Žiūrėjau į tolumoje nykstančią salą, kuri atrodė didesnė negu maniau. Už nugaros stovėjo Lana, uždėjusi ranką man ant peties. Ji nė nekrustelėjo.

Prieš dieną palaidojome močiutę. Grįždama iš kapinių, Lana apsisprendė su manim vykti į žemyną. Mielai pasiūliau jai pagyventi pas mane, kol suras ką nors įdomiau. Skubėjome iš salos, nes bijojome, kad mūsų gali neišleisti. Nieko neatsitiko, ir prie molo mūsų nesulaikė.

Kai ėjome, vienoje pusėje stovėjo būrys vyrų, o truputį atokiau - moterys. Neišsigandome, nes tarp jų mačiau ir vakar kapuose buvusių moterų, taip pat ir jaunąjį gydytoją. Atrodė, kad jie čia susirinko labiau iš smalsumo, o ne iš noro drausti; kitų akyse galėjai pastebėti perspėjimą ir prašymą. Ko jie prašė, supratau tik vėliau, kai perskaičiau dienoraštį. Maža dalimi aš buvau jų, taip pat ir Lana. Katės ir Lukrijos daugiau nebemačiau.

Atsisukau į Laną, apkabinau ir graudžiai pravirkau. Gal dėl viso to, kas vyko saloje, kas buvo seniai, dabar, dėl močiutės, dėl ateities. Verkiau ilgai, sėdėdama atsirėmusi į statinę. Užmigau. Pabudau, kai jau plaukėme prie molo žemyne. Palengva laivui artėjant prie išlipimo tiltelio, man vėl pasidarė šleikštu. Krante laukė dvi moterys iš salos, apsirengusios panašiai kaip tos, kurias palikome. Siauromis palaidinėmis su rankovėmis ligi alkūnių, trumpais klostuotais sijonais, storomis kojinėmis ant senų kojų, susismaukusios per juosmenis, galvas apsigobusios skarelėmis, kaip visada pasmakrėje nesumegztais kampais.

Lana palaikė mane, kol vėmiau į jūrą; gniaužė skrandį, jis tiesiog virto laukan, o aš, kilstelėjusi galvą, visą laiką mačiau tuos veidus, įdėmius, senus, įžūlius ir drauge nuolankius. Žiūrint į juos, mane ėmė neaiški baimė dėl praeities, tartum nuo bjaurių minčių pakirto kojas. Jaučiausi kaip ligonis; išlipusi skubiai praėjau pro tas moteris, bijodama, kad nesustabdytų. Jos manęs nepastebėjo. Lana, tapšnodama per petį, ramino, sakė, jog čia nieko ypatingo, jau keletas metų jos atplaukia iš salos ir vėl grįžta. Kai apsigyvenau žemyne, niekada nėjau į prieplauką, pati nežinau kodėl, vengiau jos.

Prie mano namų stovėjome tik tol, kol atrakinau duris. Kai pasidėjome daiktus, atsisėdau ant skrynios. Pagalvojau, kad tik čia galiu pasilsėti. Džiaugiausi, jog esu namie.

* * *

Praėjo keli mėnesiai. Gyvenome su Lana savo uždarame pasaulyje, patenkintos, užsiėmusios savo reikalais, kaip kad gyvena žmonės, neturėdami progų tinkamai leisti laiką kitur.

Buvo tykus, šviesus rytas. Sėdėjau ant skrynios ir kaip visada gėriau arbatą. Lana buvo sode. Netrukdėme viena kitai. Gyvenome

viena šalia kitos, padėdamos viena kitai, ir nesijautėme vienišos ar užmirštos.

Atsikėliau anksti, nes mane pažadino kažkokie sapno vaizdai. Pabudau ir jau žinojau. Žinojau, ką prisiminiau tą dieną bažnyčioje, galvodama apie savo praeitį, tą dieną, kada tikėjau, jog niekas negali man sutrukdyti aplankyti močiutės, jog niekas negali sutrikdyti čia viešpataujančios tylos. Taip, tą rytą žinojau. Prisiminiau Urį ir supratau, jog tai nerimas, kurio nesitikėjau, apie kurį maniau, jog praėjo negrįžtamai. Buvo laikai, kada jis mane kamavo. Tai buvo Uris. Ir dar kažkas buvo. Uris, tai vyriškis, kuris ateina į mano parodą. Kaip aš to nežinojau. Supratau, jog įsėlina tyliai ir gudriai kaip katinas. Jis buvo čia, ir reikėjo apgalvoti, ką daryti. Tais metais gyvenau iš pažiūros ramiai, su vyrais nesusitikdavau, ir skaudžios žaizdos pamažu gijo. Urį tada mylėjau ir dabar tebemyliu. Niekada kaip reikiant jo nematydavau, tamsa nerodė jo veido, plaukų, rankų, tik prisilietimą ir kvapą. Nujaučiau tomis naktimis, koks jo veidas, plaukai, kokia jų spalva. Tą rytą netikėtai iškilo jis man prieš pabundant. Tai buvo baisu. Sukrėsta ilgai sėdėjau, rūkiau ir galvojau: kaip jis? Tegu įvyksta, nuspręsiu, kada jis bus čia.

II DALIS

Helenos Bras dienoraštis

Jis pakėlė nuo žemės rimbą ir išėjo. Tolimame kampe degė raudona kaip vynas žvakė, kurios šviesa slėpė lauke auštančią dieną. Atsisėdau ir ėmiau laukti. Nieko neatsitiko, nors norėjau, kad atsitiktų, kad neliktų taip, kaip yra. Kambarys ir lova buvo sujaukti.Visi daiktai išmėtyti: drabužiai, staltiesė, antklodės, pagalvės, knygos, apverstos žvakidės, nustumta į šoną spinta. Kas atsitiko daiktams ir man, mums, kurie likome čia, sėdime ir laukiame?

Prieš kelias valandas, dundant griaustiniui ir švysčiojant žaibams, šniokšiant vėjui ir lietui, atsivėrė durys. Ant slenksčio stovėjo aukštas vyras su auliniais batais ir pelerina. Trumpai pakirpti plaukai buvo šlapi. Didele, kaulėta ranka jis nusibraukė nuo plaukų lietaus lašus. Nusipurtė šlapias rankas, žengė prie manęs ir keliais mostais nutraukė drabužius. Spyriausi, slidinėjau, šliaužiojau po kambarį, stengdamasi ištrūkti. Staiga jis pasibruko mane po savimi ir padarė ką norėjo.

Visą naktį neužmigau. Sėdžiu, ieškodama ryšio tarp to, kas įvyko, ieškau išeities. Išsigandusi laužau galvą, kaip pabėgti iš salos, bet nieko nedarau. Yra kažkas, kas traukia mane į šią nebylią ramybę.

Po anos nakties visai užsisėdėjau. Padėjau į vietą vieną kitą daiktą kambaryje, bet daugiausia sėdėjau ant kėdės prie lango, žiūrėjau tolyn į salą, ar nepamatysiu raitelio. Įsidėmėjau raito vyro su rimbu rankoje veidą; aną naktį jis paliepė mane šlapią ir sužvarbusią paimti iš valties ir paguldyti ant akmeninio suolo prie namo pasienyje. Kilstelėjau pasižiūrėti, ar yra su manimi duktė ir vaikas, ketverių metų berniukas, kurį ištraukiau iš skęstančio laivo. Atsirėmusi alkūnėmis, kilstelėjau ir aukštai ties savimi pamačiau vyro veidą. Jis sėdėjo ant arklio ir elgėsi kaip šeimininkas.

Šiandien jau praėjo dvidešimt septynios dienos nuo to laiko, kai jis buvo vakare šitame kambaryje. Nedrįsau norėti, kad jis vėl ateitų, nes tada kas nors įvyktų.

* * *

Jau aštuoniasdešimt dienų, kai esu saloje. Vis dar sėdžiu nieko neveikdama. Kelis kartus sakiau moteriai, tvarkančiai namus, kuriuose mus apgyvendino, kad noriu pasikalbėti su kuo nors, kas paaiškintų, kas bus man ir vaikui. Sala, atrodo, nuošalioje vietoje. Per visas tas dienas nemačiau, kad būtų atplaukęs koks laivas ar valtis. Toji moteris, kalbanti mano kalbos tolimu dialektu, pasakė, jog turiu palaukti. Kai bus laikas, mane suras ir pasikalbės.

Mane pažadino verkimas. Berniukas, kurį atsivežiau, trypė prie uždarytų lauko durų ir šaukė. Šeimininkė mėgino jam paaiškinti, kad negalima eiti į gatve, pritūpusi savo trumpo sijono kraštu šluostė jam ašaras. Supratau, kad nori išvesti jį į namų kiemą. Jie išėjo, ir verksmas nutilo. Grįžo susinervinusi ir išraudusi, lyg būtų verkusi, ir pasakė:

- Visi trys būkite namie ir apatiniame kieme; ir laukite, aš nieko nežinau.

Iš pykčio ir nežinios vos supratau, ką ji sako. Ėmė spengti ausyse. Sukilo pyktis, kuris paskutiniais mėnesiais tyliai tūnojo kažkur manyje; prasiveržė santūriai, be riksmo, be karščiavimosi. Buvau pagarsėjusi kaip nekantri ir greit užpykstanti. Iki šios akimirkos atrodė, pardavusi namus ir parduotuvę, atsikračiau rūpesčių, o atsisveikinusi su parduotuvės personalu, pamiršau, kas tai yra pyktis, jaudinimasis ir skubėjimas. Ir štai dabar stovėjau prieš šeimininkę dar labiau sudirgusi ir įsikarščiavusi negu ji:

- Noriu žinoti, kur esu ir kas bus mums. Nuveskite mane kur nors, išleiskite į miestą, kad galėčiau sužinoti, kas čia darosi! - išdrožiau ir su trenksmu atidariau duris į gatvę.

Nežinojau kur eiti, bet norėjau sutikti ką nors, kas pasakytų, kur mes esame ir kas čia per žmonės, kurie nesirūpina mumis.

Staiga panorėjau viską sužinoti ir akimirksniu viską suprasti. Pradėjo tvinksėti smilkiniuose, ūžti galvoje, suvokiau, jog viskas labai keista ir neįprasta. Mes čia esame kitokie ir svetimi, vyksta man nesuprantami, keisti ir pavojingi dalykai. Mane apėmė baimė, ryžausi pasižiūrėti, kas tie man nesuprantami ir svetimi dalykai, maniau, kad po to sumažės įtampa. Tai buvo mano senas receptas ir, daug negalvodama, nusprendžiau elgtis pagal jį.

Leidausi gatve tarp žmonių, ištraukusių mane iš skęstančio lai-

vo, tikėdamasi, kad jie paaiškins mano gyvenimo sąlygas, kurios užrakintuose namuose buvo nepakeliamos.

Apie draudimą išeiti į miestą tuo metu nežinojau. Gyvenau veikiama paskutinių savaičių įspūdžių, galvoje dieną naktį sukosi tiktai dvi mintys. Žinojau jų priežastį ir žaidžiau jomis. Jis ir be jo. Jomis buvau patenkinta, nes nekėlė man susirūpinimo, kas bus, pažadino man šiokias tokias iliuzijas, kurių našlaudama nebesitikėjau.

Suirzusi sustojau aikštėje priešais bažnyčią. Aukštai ties manimi ant laiptų be turėklų stovėjo moteris. Susijaudinusi nepastebėjau, kad ji manęs laukia.

- Ar jums šeimininkė nepasakė, kad nesirodytumėte mieste tarp žmonių, kol nebus nuspręsta, kaip jūs gyvensite? - griežtai paklausė.

- Noriu pasikalbėti su kuo nors, kas paaiškintų, kur esu ir kada išvyksime toliau į kelionę, kuriai esame pasiruošę, - pasakiau, bet ji piktai atkirto:

- Tylėk ir grįžk į namus, kurie tau paskirti. Pakviesime, kai reikės.

Nutilau, man nusviro rankos, pasijutau bejėgė, kietai sučiaupiau lūpas. Atsigręžusi į aikštę, pamačiau moteris, kurios skubėjo kiekviena savo keliu, nudelbusios akis, tarsi nedrįsdamos pasižiūrėti į mane. Slogus įspūdis. Jos dėjosi nieko negirdėjusios, kas čia atsitiko ir kartu bijojo, kad dar ko nors neįvyktų.

Vakaras. Visą popietę sėdėjau. Aš nepatenkinta, kad jie sako, jog neturi burlaivio, kuriuo galėtų mus išsiųsti. Kažkas man trukdo. Kažkas yra aplinkui, kas man kelia nerimą. Mažai pamačiau mieste tomis dienomis.

Su nerimu ir širdgėla galvojau apie tokias svetimas ir neįprastas gatves ir žmones, bet ar tik dėl to jau kelios savaitės sunkiai mano dvasinei būsenai reikia visiškai paprastų dalykų paaiškinimo?

* * *

Vakaras. Eisiu pasivaikščioti. Negaliu ilgiau tverti. Turiu žinoti, kur esu.

Sugrįžau. Ilgai stovėjau prieškambaryje atsišliejusi į duris. Galvoje padrikai sukosi mintys, šokinėjo viena per kitą, tik po geros valandėlės nurimo.

Tamsoje išėjau į siaurą, akmenimis grįstą gatvę, kurią su namais jungė akmeninio kanalo kraštas. Žengiau iš lėto, liesdama pavasario vėjų atšaldytą sieną. Buvo tamsu, niekur nė žiburio, bet pakankamai gerai mačiau, nes naktis buvo šviesi.

Nuklydau iki miesto pakraščio ir ten apačioje išvydau jūrą, barkas pakrantėje; miestas čia buvo apšviestas, aiškiai mačiau dvi aikštes, keletą vyrų, sėdinčių priešais namus, bet jų veidų iš tolo neatpažinau. Sutrikau, kai atsigręžusi pamačiau, jog Aukštutiniame mieste nėra šviesų, visi jau miega. Apniko niūrios mintys, ir aš nemokėjau to išsiaiškinti. Mačiau du nedidelius miestus: vieną šalia savęs - tykų ir nebylų, tartum sutramdytą, ir kitą apačioje - kažkaip keistai nuramintą. Iš tiesų abu buvo tarsi lazda sutramdyti. Tai aš jau gerai mačiau. Du miestai, vienas, kur baigiasi smėlis, tarsi prarajoje prie jūros, o kitas aukštai tarp paukščių, tarsi sargybinis. Atrodė, kad juos kažkas sukiršino ir niekada niekas nebesutaikys.

Norėjau dar pavaikščioti, nors ir slėgė sunkios mintys, ėjau toliau.

Tamsoje išgirdusi žingsnius, sustojau. Pro mane praėjo kažkoks vyras ir užsuko į vieną namą. Palaukiau, kol užsidarė durys ir vėl nužingsniavau toliau. Atsidūriau prie pažįstamų durų. Aukštai, viršum atvirų laiptų, degė blausi šviesa. Bijojau, kad manęs nesulaikytų, todėl skubiai perėjau per aikštę ir už pirmojo kampo atsisėdau ant suolo. Giliai apačioje atsivėrė jūra, ji ūžė ir spindėjo besileidžiančio mėnulio šviesoje. Suglumusi sėdėjau ir žvelgiau į horizontą. Buvau mačiusi, kaip leidžiasi saulė jūroje, prie kurios kelis kartus važiavome, kai dar gyveno vyras, bet mėnulio laidos niekada nebuvau regėjusi ir man atrodė, jog vyksta kažkas didinga, jog esu nepaprastų, man nepažįstamų pasaulio reiškinių liudininkė.

Nors jaučiuosi budri ir žvali, dabar noriu užmigti. Laivo katastrofa prislėgė mane kelioms savaitėms, ypač sukrėtė naktis su salos šeimininku. Tai mane palaužė. Išprievartavimas, apie kurį buvau tik girdėjusi, paveikė mane kaip išdidžią kumelę botagas. Jėga, kuria jis parbloškė mane žemėn, baisiai įžeidė ir sukrėtė. Visuomenėje, kurią palikau, po tokio atsitikimo būčiau niekinama ir žeminama. Draugai ir pažįstami suktų galvas į šalį, negailestingai atsižadėtų manęs. Čia tai buvo nuosavybės ir paklusnumo įspaudas. Išeidamas jis atsigręžė ir ilgai žiūrėjo į mane.

- Kelkis ir eik prie lango, - pasakė.

Baikščiai pasukau galvą į jį ir atsikėliau. Nuoga ėjau per kambarį, stengdamasi rankomis prisidengti. Buvau sutramdyta, ant burnos užmautas tvirtas apynasris.

Iš toli sklido garsūs ir šiurkštūs žodžiai. Kritau į kėdę ir sėdėjau kaip priplota peteliškė. Sujauktomis mintimis kabojau tarp dienos ir nakties. Negalėjau išsiaiškinti, kas mane taip trikdo. Ar tai, kad tapau nuosavybe ir degina raumenyse įspaustas savininko vardas, ar išgąsdino rimbo pliaukšėjimas? Išslydau jam iš rankų kaip šlapia žuvis. Slapta galvojau apie salos kelius. Laukiau, kur jis pasirodys, ir man buvo gėda. Kažkas manyje nutrūko, ir pasijutau atkirsta nuo aplinkos, kurioje anksčiau gyvenau. Persikėliau į pasaulį, kuriame valdžia - tai leistina prievarta, ir pasilikau. Nebesipriešinau. Ir tikriausiai iš jo nebeišvyksiu.

Laivo sudužimas ir salos šeimininkas paliko mane vienišą ir užmirštą. Ilgai nieko nemačiau ir negirdėjau. Dabar suprantu ir jaučiu, vėl matau ir suvokiu, kad netoli, gretimame pirmojo aukšto kambaryje miega duktė. Rytoj su ja pasikalbėsiu. Ir berniuku reikia pasirūpinti. Matysime, ką galima padaryti.

* * *

Į kambarius viena pas kitą nevaikštome. Susitinkame ant laiptų, koridoriuje, sode. Nei berniukas nebeužeina, todėl mėgstu su juo kokią valandą pabūti virtuvėje, kol drauge valgome. Jo dailūs skruostai, šviesios, spindinčios akys; tą spindesį anksčiau jis slėpė. Pradėjo kalbėti ir šiandien daviau jam vardą - Uris. Iš kur paėmiau, iš kokių laikų atsklido tas keistas garsų mišinys, kuris mane sukrėtė, kuriame nujaučiau ir gera, ir bloga? Tegu auga sveikas.

Pašaukiau jį. Pasuko galvą į mane, iš akių mačiau, kad išgirdo šį vardą ir nešios tai, kas jo laukia. Šeimininkė išsivedė jį į sodą šalia apatinio kiemo. Netrukus išgirdau jį kalbantis su kaimynų vaikais. Grįžusi šeimininkė žiūrėjo į mane iš padilbų, priekaištaudama, kam džiaugiuosi vaiko juoku, jeigu žinau, jog jam draudžiama išeiti iš namų. Pastaruoju metu ji nusileisdavo, kai kalbėdavome apie vaiką. Bijojo, kad jos nesupras, jeigu išleis Urį iš namų, nors meiliai tiesdavo į jį savo liesas rankas. Pripratau prie jos.

* * *

Šiandien keistas oro slėgis. Žemai, po kojų, pučia šiltas vėjas, kuris džiovina vasaros orą; visą dieną sunku alsuoti. Jokių debesų nėra, tačiau saulė viršum jūros apgaubta miglos. Horizonte, kuris visada tuščias, niekas nesirodo, dangus su jūra susiliejęs, ir aš negaliu atsikratyti įspūdžio, jog su visa sala kabu aukštai kažkur ir linguoju. Nebejaučiu po kojomis žemės, dangaus nebėra, vibruoju prie salų, slegiama atmosferos ir nežinios.

* * *

Rytą išėjau iš miesto. Norėjau pajudėti, pakilti nuo lango, prie kurio prasėdėjau tuos mėnesius, atverti apatiniojo kiemo ir sodo vartus, atitrūkti nuo suskaičiuotų figų, nuo abiejų saviškių ir namų šeimininkės.

Atsidūriau akmenimis grįstoje gatvėje, tarp susispaudusių namų; nebuvo tarp jų saulės, miestas dar miegojo, pro langus girdėjau pirmuosius bundančių vaikų balsus. Ėjau miesto pakraščiu, Aukštutiniojo miesto riba, iki salos keteros, ėjau palengva ir ramiai, tikėdamasi, jog mane sustabdys. Po ano pokalbio su moteriške ten aukštai ant laiptų mane kamavo baimė ir nežinia. Atrodė, jog sučiups ir nepaleis, kadangi per visą tą laiką viskas slinko labai lėtai ir niekas nė kiek nesirūpino mūsų likimu. Norėjau vėl susitikti, vėl susikirsti ir taip sužinoti, koks gi tas naujas draudimas; nežinojau, kaip elgtis, tik laikiau saujoje akmenį, pasiruošusi sviesti į minią ir išjudinti laviną, kuri gal suplėšytų nežinią.

Kopiau įkalnėn priešais didžiulį, gremėzdišką pastatą, priešais tvirtovę, stūksančią kalnagūbrio viršūnėje; norėjau pažvelgti toli į priekį, ar ten yra dar kas nors, taip pat pažvelgti atgal į abu miestus, kad jie atsiskleistų ir galėčiau apmąstyti, ar dar noriu iš čia iškeliauti, nes jau po truputį ėmiau priprasti prie šios aplinkos, prie tylos, prie susigūžusių nebylių moterų, kurios eidavo pro prieškambario langus, pro vienintelius pirmojo aukšto langus į gatvę; rankose jos visada kažką nešdavo, kažką tempdavo. Pripratau prie jų. Iš kambario, pro kurio langą mačiau jūrą ir Aukštutinio miesto viršutinius namus, kėdę persinešdavau į prieškambarį ir čia prasiblaškydavau, galėdavau pažvelgti į Žemutinį miestą. Vaikus ir

moteris matydavau rytą, vidudienį ir pavakare. Pažindavau juos iš žvilgsnių, iš veidų, kurie po neužrištomis skarelėmis atrodė vienodi: pailgi, ištįsę, aukštomis kaktomis, retai kada atsigręždavo. Visada jie mane stulbino, todėl ir lioviausi sėdėjusi prieškambaryje, persikėliau į kitą namų kraštą, prie lango, kuris nunešdavo mane iki horizonto, leisdavo galvoti apie žemyną ir parduotą didelį, patogų namą - kaip aš jį palikau ir po vienos nakties atsidūriau čia su viskuo, ką iš ten atsinešiau. Paskui persėdau prie lango į sodą ir ėmiau laukti.

Aną rytą, kai moteris ant laiptų liepė man grįžti namo, aš susigūžiau, pasijutau bejėgė ir nusprendžiau, kiek bus įmanoma, gyventi savo valia.

Eidama keliu, staiga priešais išvydau sieną. Ji buvo aukštai kalnuose, nuostabiai balta. Iš jūros pakilusi saulė įstrižai tvieskė į ją ir akino mane. Nuskubėjau į priekį. Priėjusi artyn, pačiupinėjau, norėdama įsitikinti, ar tikra. Maniau, kad akimirką man tik pasirodė, jog tai siena. Viskas gerai, viskas klostysis kaip reikia, pagalvojau, ir patraukiau tolyn.

Dabar vakaras, ir aš prisimenu, kas įvyko dieną; tai akimirkos, kurios man padėjo. Daug vaikščiojau ir... Šiandien nenoriu daugiau rašyti. Jau naktis, šeimininkė kelis kartus įspėjo, kad mano kambaryje per ilgai dega šviesa. "Moterys sutemus eina miegoti, o keliasi su saule", - pasakė ji man vieną dieną, - žvakių mums nereikia, nebent kada sergame. Jas erzina tavo žiburys, sako, kad naudojiesi teise, kurios jos neturi. Jos baisiai pyksta ir kraipo galvas, kodėl tau leidžiama deginti šviesą ir kodėl jūsų neišsiunčia iš čia. Sako, kad tu nusidėjai ir manai, kad niekas nepastebėjo. Nemyli tavęs, todėl stenkis laikytis įprastos tvarkos", - užbaigė ji išraudusi.

Vengiau kalbėtis su ja. Truputį ją mylėjau, nors ir bijojau. Kai susipažinome, ji buvo nepaprastai rami ir miela, o pokalbiai su manimi ją pakeitė. Suirzusi darydavosi svetima ir tolima. Buvo keliais metais jaunesnė už mane ir, kai pagalvojau, ar buvo kada ištekėjusi, prisiminiau, kad Aukštutiniame mieste, gatvėse ir aikštėje, niekada nemačiau vyrų. Vieną pamačiau tik aną naktį, kai klajojau po miestą. Spėjau tik akimirką pastebėti, kaip jis, tarsi slapstydamasis, įėjo į vienus namus, ir dar mačiau naktį Valdytoją savo kambaryje. O gal man tik pasirodė, kad jis buvo? Jau daug

laiko praėjo nuo tos nakties. Rytoj rašysiu apie savo klajones, šiandien jau vėlu.

* * *

Vakarykštė diena buvo ilga. Beveik visą praleidau tarp nendrių ir žolių. Kai leidausi prie jūros stačiais ir giliai išmintais minkštame grunte takais, vėjas prinešė man į plaukus daug smėlio.

Vakar nebaigiau pasakoti, kaip atsidūriau prie sienos. Pirštais glosčiau tą netikėtai ant kalno pasirodžiusią sieną. Prie kampo įėjau pro vartus ir atsidūriau kapinėse. Iš netikėtumo net prasižiojau. Mane apstulbino kažkoks grožis, intymumas, ramybė ir liūdnumas. Visur buvo balta, išbaltinta ir aukštoji siena. Balti akmenys, balta siena, balta žemė, niekur nė dulkelės, nė vienos pėdų žymės, tiktai balti šešėliai žvelgė į mane ir stebėjosi, ką aš čia veikiu.

Kapinių pakraštyje stovėjo prie sienos prisišliejusi trobelė, kažkas atsiklaupęs šveitė slenkstį. Tai buvo moteris. Skubiai pasitraukiau į šalį. Nenorėjau, kad mane pamatytų. Atsidūrusi už vartų, atsirėmiau į sieną ir dar kartą pažvelgiau į neįprastą baltumo ir ramybės, negyvo beformio akmens ir skausmo vaizdą, kuris sakyte sakė, kad nebedrįsiu čionai sugrįžti.

Nuskubėjau tolyn į kalną, nes jaučiau, jog šiandien man dar kažkas atsitiks.

Atsigręžusi dar kartą pamačiau aptvertas kapines. Veriantis kalkių baltumas ant žemės ir sienos skaudino akis; skausmas smelkėsi giliai į vidų, į mintis, sudarė keistą ir nesuvokiamą erdvę. Tas negailestingas skausmas ėjo iš toli, prisiminiau gimtinės kapus, kuriuose palaidotas vyras ir kurių nebetroškau lankyti. Jis vedė norėdamas gauti didelį kraitį ir pasidaryti karjerą. Rūpinausi namais, nes nenorėjau, kad po ankstyvos tėvų mirties (jie su vežimu ir arkliu nukrito į tarpeklį) jie būtų parduoti iš varžytinių. Vyro nemylėjau, nors norėjau mylėti. Licėjuje su draugėmis daug kalbėdavomės apie meilę. Ir įsimylėdavome, bet tai tik tuščios jaunystės viltys. Bijau, kad nė viena iš mano artimųjų neištekėjo už mylimo, išsirinkto vyro. Vis labiau tolstu nuo buvusio gyvenimo. Kažkas mane laiko čia, vis mažiau jaudinuosi, kad niekas nesirūpina mūsų išvykimu, laukiu, smalsauju, kas bus. Dažnai prisimenu aną naktį, kai mane iškėlė iš valties ir pamačiau vyrą ant žirgo. Ar

mes licėjuje nesvajojome apie didžiarankį, stiprų valdovą, kuris mus nešios ir mylės?

Gal tikėjausi, kad jis ateis? Ar nebijojau nakties, jo rimbo, kuriuo pliaukšėjo į žemę prie mano kojų, įspėdamas, kad būčiau paklusni? Nežinau, tegu įvyksta, kas turi įvykti.

Ėjau toliau per salą, kopiau aukštyn ir alsavau, žvalgiausi kaip paukščiukas, prasikalęs iš kiaušinio lukšto, norėdama pamatyti visą salą, pajusti visą erdvę ir pasirodyti. Tegu pasižiūri į mane, tegu priima.

Apačioje iš dešinės pamačiau vynuogynus, o kairėje, kalno papėdėje, laukus. Jie buvo žali ir aptverti akmenų tvora. Akimirksniu apsisprendžiau, kur eiti. Norėjau viską iš karto aprėpti, ne tik vynuogynus ir laukus; visur buvo šviesu ir atvira. Jaučiausi gyva ir linksma. Pasileidau plaukus, vėjas taršė juos. Klajodama po laukus, prisiskyniau glėbį pomidorų ir atsisėdusi ėmiau valgyti. Per alkūnes varvėjo syvai, aš laižiausi rankas, pasijutau apimta nesuprantamo džiaugsmo, o paskui pagalvojau, jog galiu nueiti prie jūros.

Susiradusi atokaitą už uolos, nusirengiau. Paskui įbridau iki juosmens į vandenį ir ėmiau plautis pomidorais išteptas rankas, burną. Pasižiūrėjusi į jūrą, išsigandau. Nemokėjau plaukti ir bijojau vandens, nors jūra buvo rami. Kokia ji baisi, kai sudužo mūsų laivas. Išbridusi į krantą, ketinau išsitiesti smėlyje, bet pažvelgiau į laukų plotus ir netikėtai pamačiau didžiules angas kalno šlaite.

Apsivilkusi nuskubėjau įkalnėn. Tarp krūmų ir žolės augo smidrai. Jų spygliuotos šakos kibo už ilgo sijono. Smalsumas mane varė į priekį, kol pagaliau atsidūriau prie pat angos, kur smėlyje iškastas griovys ėjo gilyn į kalną ir suko į dešinę. Pamačiau ir kitą įėjimą, pėdas minkštame smėlyje, apžvelgiau plačius laukus ir įžengiau.

Netrukus atsidūriau tamsoje. Atsisukau atgal į šviesą ir skubiai pasigraibiau odiniame krepšyje už juosmens. Ten turėjo būti žvakė ir degtukų. Susiradau juos, taip pat ir kaspiną, kuriuo norėjau susirišti plaukus. Smeigtuką per skubėjimą buvau pamiršusi pakrantėje. Su degančia žvake rankoje ėjau tiesiai giliu suaugusio vyro aukštumo grioviu, nebijodama pasiklysti, nes jis nesijungė su jokiu kitu. Aiškiai mačiau dideles pėdas, kur ne kur numestas nuorūkas, sudžiūvusį daržovių lapą, supuvusį vaisių, tarsi juos kas būtų pametęs. Vienu metu staiga apėmė baimė, norėjau grįžti,

sustojau, pasiklausiau. Pasirodė, jog girdžiu balsus, labai tolimus, bet vis dėlto suvokiamus. Šūkalojo moterys. Girdėjau vandens teškenimą, būdingą šlapių skudurų daužymą į medį, tartum žlugtą skalbtų. Ir dar girdėjau įvairius garsus. Matyt buvau po tiltu. Apžiūrėjau lubas, vietomis paremtas ilgomis lentomis ir sijomis. Kai kur iš lubų kyšojo mediniai vamzdžiai.Anksčiau tikriausiai jų buvo daugiau, ir kaip tik todėl išgirdau Aukštutinio miesto šurmulį - aš ėjau po juo. Smalsumas vedė toliau.

Griovys pradėjo leistis žemyn. Dugnas jau buvo kietesnis, suplaktas smėlis sausas ir lygus. Reikėjo saugotis, kad nepargriūčiau, ir vis dėlto vienu momentu paslydau - išsitiesiau paslika, sijonas užsivertė. Balsiai nusijuokiau ir, jau sėdėdama ant žemės, pagalvojau: ką aš, svetimšalė, veikiu saloje, kuri atrodo vis baisesnė ir kelia vis didesnį nerimą. Į galvą ėmė smelktis kažkokia baimė, greičiau nykumas, ir griauti apsisprendimą pasilikti čionai. Ir vis dėlto žinojau, jog tampu dalele tos keistos salos, kuri kasdien vis aiškiau rodo savo keistą veidą.

Pamažu pradėjo šviesėti. Toli priekyje mačiau didelį šviesų tašką. Norėjau kuo greičiau sužinoti, kur esu. Sustojau prie išėjimo ribos ir nustebusi ėmiau žiūrėti į namus apačioje. Ten buvo Žemutinis miestas. Tikrai jis, nes pažinau abi aikštes ir medžius šalia namų. Išvydau ir pastatą, kuris pro mano langą atrodė aukštesnis ir išvaizdesnis už kitus. Niekur nemačiau nė vieno žmogaus - tikriausiai visi dar miegojo. Atsisėdusi ilgai žiūrėjau į tą nykų vaizdą be jokio virpesio ir dvasios - tarsi į kokį negyvą paveikslą, keistai ir nerealiai spengiantį skeletą. Kažko jam trūko, gal juoko ir verksmo, kai nubaudžia motina, gal to, kas rodo gyvenimą, trūko garsų, drėgmės, nes niekas nejudėjo ir niekas nebuvo sustabdyta. Buvo tuštuma. Nedrįsau pagalvoti, kad miestas miręs.

Atsitokėjau iš susimąstymo, kai sutrinksėjo durys, kurios vienos po kitų pradėjo atsidarinėti. Iš namų ėjo pusnuogiai vyrai su kibirais ir praustuvais rankose, kiti nešėsi krepšius, tarsi būtų susiruošę į kelionę. Miestas netikėtai atgijo.

Prie vienų namų rinkosi vaikai, jų buvo apie dešimt. Tarp jų mačiau ir vyrų, vienas labai tiesus, išdidus, netgi įžūlus. Smagu buvo stebėti, kaip tie berniukai rikiuojasi, stumdosi, laukia vieni kitų. Jie atrodė gražiai, baltomis apykaklėmis, nelyginant pavėlavę paukščiai. Norėjau prieiti ir apkabinti juos.

Didžiuliame name, priešais kurį buvo susirinkę berniukai, atsivėrė durys. Klegesys nuščiuvo, visi išsilygiavo rikiuotėje ir įbedė akis į namą. Aš irgi žiūrėjau į tą pusę ir staiga tarpdury pamačiau aukštą vyrą auliniais batais. Pažinau jį ir išsigandusi atšokau į šalį nuo šlaito angos. Jis neturėjo pelerinos, tikriausiai todėl, kad buvo vasara. Dvilinku rimbu pliaukšėjo į bato aulą. Visi, kurie ką nors darė netoliese ar atsitiktinai čia buvo, sustojo ir akimirką žiūrėjo į jį, o paskui toliau dirbo savo darbą. Jis kažką sakė berniukams, mačiau, kaip jie įdėmiai klausosi, lyg būtų nebe vaikai, o paskui išsirikiavę nuėjo lydimi aukščiausio iš jų, tarsi sargybinio.

Akimirką ir aš pasijutau kaip vaikas. Netekau žado, virtau nuolankia figūra, kuri tik klausosi, neprieštarauja ir viską paklusniai vykdo. Spoksojau į jį, džiūgavau, buvau tarsi tyli gėlė, laukianti vandens, žolė, egzistuojanti tam, kad ją kas nors mindžiotų. Mieliausias Dieve, duok man jį tam gyvenimo trupučiui, kuris dar likęs, nieko daugiau nesakysiu ir niekam nesipriešinsiu, noriu tik būti čia, ir tegu niekas nežino, jog esu stiprus, sveikas žmogus, kuris sugeba apsispręsti. Jis stovėjo tenai, bet ėjo iš anksčiau, iš jaunystės svajonių - tikrai vertas moteriško nuolankumo ir prieraišumo. Tai buvo valdovas, nežinojau, kad taip jo laukiu.

Stovėdama prie griovio sienos, visa virpėjau. Man buvo gėda, kad taip trokštu jį pamatyti. Nebeįstengiau nuslėpti susijaudinimo.

Nuleidau galvą, išraudau. Jaunystėje mane mokė, kad vyrams būčiau nuolanki, kukliai su jais elgčiausi. Niekada nemaniau, kad galiu taip besąlygiškai norėti dar vieno susitikimo. Prievartavimas pastato moterį į paniekintosios ir pasmerktosios padėtį. O aš pasinėriau į laukimą ir mėgavimąsi. Niekinau pati save. Viskas atsigręžė prieš mane, viskas, kol supratau, jog esu įsimylėjusi. Nemažai laiko praėjo, kol pati sau tai pripažinau. Atradau savyje kitą, naują moterį, kurią man atskleidė naujas pasaulis. Atsitiktinumas, sustabdęs mane kelyje, tik išryškino tikrą mano paveikslą.

Prie paskutiniojo namo kampo priešais pasirodė būrelis vyrų. Garsiai šnekučiuodami, nešdami krepšius, jie artėjo prie manęs. Netekau žado. Žinojau, kad reikia slėptis. Pasikaišiau sijoną ir leidausi bėgti. Pastebėjusi, jog gerai matau, pagalvojau, kuo jie šviečia. Valandėlę stabtelėjau atsikvėpti. Reikėjo skubėti, nes kitaip galėjo išgirsti mano žingsnius. Sunkiai bėgau toliau, paskui vėl sustojau. Daugiau nebegalėjau.

Vis aiškiau girdėjau juos ir iš paskutinių jėgų pasukau už kampo, kur pamačiau išėjimą. Nubėgusi prie jo, pasislėpiau už pirmo pasitaikiusio krūmo ties tuneliu. Vyrai ėjo po vieną, po du, nes daugiau griovyje nebuvo vietos. Susibūrė prie tunelio angos, ir vyriausias iš jų pasakė kelis sakinius, iš kurių nugirdau tik paskutinį: "Paskubėkime, paskui išgersime šitą vyną". Sakydamas patapšnojo krepšį, iš kurio kyšojo didžiulio butelio kaklas. Mačiau, kaip jis raudonai švyti krepšyje, jaučiau baisų troškulį ir būčiau mielai priėjusi. Bet kažko bijojau. Vis dėlto atsistojau ir stačiu taku leidausi tiesiai prie vyrų. Vieni atsigręžė, tik nežinau, ar išgirdę mano žingsnius, ar pamatę priešais stovinčiųjų nustebusius ir išsigandusius veidus. Sustojau ir supratau, jog padariau kvailystę. Visi atatupsti pasitraukė per kelis žingsnius. Tas, kuris prieš tai kalbėjo, atsisuko pirmas. Priėjo prie jų, paskui prie manęs. Atrodė, kad manęs nebijo, nors jo veidas buvo tokios pat spalvos kaip žvakė, kurią laikiau rankoje. Prie manęs ėjo palengva, žingsnis po žingsnio, tarsi būgštaudamas, jog esu šmėkla arba galiu pabėgti; apėjo aplinkui, apžiūrėjo, galiausiai palietė pirštais. Ne tiek mane, kiek mano drabužius, rankovių nėrinius, apykaklę. Neatrodė kvailas. Žvitrios akys spindėjo, nors ir stengėsi jas slėpti. Nei į mane kaip reikiant nežiūrėjo, nei savo veido nerodė, elgėsi kaip koks tyrinėtojas, nežinantis ką surado. Man smarkiai plakė širdis. Nežinojau, kas gali atsitikti. Mačiau juos priešais, buvo tarp jų ir jaunų, ir senų; daug vyrų esu mačiusi gyvenime, bet šitie elgėsi visiškai kitaip. Nė vienas tiesiai į mane nežiūrėjo. Mindžikavo tartum nežinodami, ką daryti su priešais stovinčiu paveikslu, kur jį dėti, kur pakabinti ar paslėpti nuo kažko. Atrodė, jog mielai būtų atidavę jį vienas kitam, nes buvo jiems nemalonus, darė gėdą. Norėjo padėti jį kitur ir kartu turėti. Prisiminiau, jog esu moteris. Vyrai padilbomis žvairavo į mane, kai lėkiau per miestą, dėjosi manęs nematą. Norėjo žiūrėti į mane ir nematyti. Ir dabar jie darė tokį įspūdį. Jų tarme paprašiau vyno. Visi sutriko. Kažką sakė vieni kitiems, bet aš beveik nieko nesupratau, tik tiek, kad tai jiems buvo negirdėtas dalykas. Priėjo senis:

- Tu esi toji, kurią prieš kelis mėnesius ištraukė iš jūros. Su tavimi dar du?

- Taip, - atsakiau ir kilstelėjau sijoną, ketindama atsisėsti. Kai buvau beatsisėdanti, senis pripuolė ir ėmė mane kelti.

- Grįžk į miestą. Moterys neslampinėja po salą. Tenai jos turi darbo.

- Kodėl negaliu gauti gurkšnio vyno? - paklausiau.

Jie vėl sutriko. Norėjau sužinoti, kuo nepaprastas mano prašymas, todėl atkakliai laikiausi savo.

- Eik, moteriške! Mes nepratę sutikti čia moterų. Retas iš mūsų yra matęs jas taip, kaip dabar matome tave. Sekmadienį per mišias visi žiūri į žemę, o naktį ir šiaip nieko nematyti. Dirgini mane su tokiais savo apdarais, mielai tave išvilkčiau iš jų. Tu esi nauja ir šitais apdarais graži. Eik iš čia, kad aš ir kiti neužsimirštume.

Kas čia darosi, pagalvojau. Kur aš esu? Kas tie žmonės, kaip jie gyvena? Kam tie tuneliai per kalną?

- Apačioje gyvenate tik jūs, vyrai ir berniukai?

- Taip, apačioje gyvena tik vyrai ir berniukai nuo aštuonerių metų. Dirbame laukus, auginame vynuoges. Turime avių, apačioje mieste yra tvartų, žvejojame. Žuvis perdirbame fabrike, o moterys rūpinasi valgiu ir apsirengimu. Bet kam aš čia pasakoju? Drožk iš čia, moteriške!

"Moterys Aukštutiniame mieste, o vyrai Žemutiniame", pagalvojau ir nusisukau nuo jų.

Patraukiau per salą toliau. Nesižvalgiau į juos, palikau stovinčius ir nebebijojau. Nieko neatsitiks.

Prieš sutemstant sugrįžau. Buvau nuėjusi į kitą salos kraštą ir nieko toliau nebemačiau, tik horizontą iš visų pusių. Jis mane baugino, nors tai buvo erdvė be ribų. Žinojau, jog viskas iliuzoriška, kad tenai pakraštyje, už ribos, dar viena riba, dar viena, ir vis dėlto buvau uždaryta, nes tenai, kur žiūrėjau, nieko nebuvo, nebuvo, kas mane apglėbtų, kur nors nuvestų. Esu vienui viena. Esu tarp žmonių, kurie negyvena šeimomis, bet atskirti vieni nuo kitų. Iš tiesų esu kvaila. Dėl vyro nieko nepadariau, kad išvyktume iš salos, nuklydau ir turiu dabar gelbėtis. Gal išsigelbėsiu pasilikusi ir laukdama, kas bus?

Įpykusi pasukau namų link. Ir šį kartą teks praryti piliulę. Mieste buvo prieblanda, žvelgdamos padilbomis, gatvėmis skubėjo moterys. Nieko neatsitiko, ką vertėtų užrašyti, nebent tai, kad į mano sijoną įsipainiojo maža mergytė. Paėmiau ją ant rankų ir apkabinau. Paskui, išsitraukusi iš krepšio nosinę, nušluosčiau jai ašaras ir pabučiavau. Čiauškėjo tarsi paukštytė. Juokdamasi ėmiau su ja

suktis, abi juokėmės; tačiau viena moteris, tikriausiai jos motina, pagriebė ją iš manęs ir baikščiai nusisuko. Nužvelgiau ją nuo galvos iki kojų, ieškodama tokio pikto jos elgesio priežasties. Ji buvo išsigandusi, nors man pasirodė, kad žvilgčioja į mane palankiai ir meiliai, tik nedrįsta to parodyti. Kiek pamindžikavo vietoje ir dingo už namo.

Jau vakaras. Visą dieną svarsčiau ir sprendžiau, ką reikės daryti, planavau permainas, o laikas bėgo žaibiškai. Anksti rytą galutinai apsisprendžiau. Pasiliksiu, gal esu reikalinga, norėčiau gyventi ramiai, toliau nuo miesto, nuo vežimų, tramvajų triukšmo, toliau nuo plepių ir įkyrių pažįstamųjų, besiplūkiančių dėl gyvenimo patogumų, toliau nuo melo, tuščių žodžių ir pagyrų, nuo žmonių, kuriems viską lemia pinigai.

Susirasiu žmones, kurie tvarko salos gyvenimą, ir prašysiu, kad mums leistų pasilikti. Dukros neklausiu, ji dabar dar abejingesnė negu buvo namie. Gydytojai nieko negalėjo padėti, ji gimė tokia, užsidariusi, niekuo nesidominti. Jai reikia ramybės, kurios čia netrūksta. Tikiuosi, kad prisitaikyti nebus sunku.

* * *

Praėjo trys mėnesiai. Visą laiką siuvau. Pasiuvau keletą suknelių ir sijonų, kokius, kiek prisimenu, nešiojo mano tarnaitė. Dukrai pasiuvau šviesias, sau juodas ir kuklias, abiem trumpesnes negu vilkėdavome lig šiol. Sijonai siekė ligi pusės blauzdų, nors prie tokių nebuvau įpratusi. Žinojau, kad negaliu išsiskirti iš kitų miesto moterų. Stengiausi, kad kuo mažiau atrodyčiau kaip svetimšalė. Nusivilkau nėriniuotus baltinius ir su suknelėmis rūpestingai sudėjau į skrynią. Šiandien ilgai sėdėjau ant palangės. Ramiai džiaugiausi diena, kada nueisiu pas salos žmones, pasiruošusi, kad mane priimtų.

Apsižiūrėjau prieš veidrodį. Aukšta apykaklė, smulkiais nėriniais apkraštuotos siauros rankovės, veidas gana dailus, rankos baltos, taikingos ir griežtos, pasiruošusios priimti, kas bus paskirta ir dar daugiau. Rankas iškėliau prie plokščių krūtų, kurios ilsėjosi po marškiniais. Pasisiuvau juos platesnius ir džiaugiausi. Galėjau laisvai vaikščioti ir dirbti. Liemenėlė visada mane vargino. Pirmą kartą ją man liepė nešioti ketvirtoje licėjaus klasėje. Kai tik galėda-

vau, nusimesdavau. Ir vėliau, jau subrendusi, namie visada vilkėdavau chalatą.

Taigi stovėjau rytą prieš veidrodį ir džiaugiausi. Nežinojau kodėl, jaučiau, jog nėra tokių sunkių dalykų, kurių negalėčiau ištverti. Nesitenkinau vien apsisprendimu pasilikti čia, priešingai, norėjau kažko naujo, kitokio, man buvo įkyrėjęs ligšiolinis gyvenimas.

Daug ko tikėjausi, ir rytą, apsižiūrėjusi veidrodyje, likau patenkinta. Dar buvau daili, sveika, laukiau naujo gyvenimo. Plaukai pro langą sklindančioje šviesoje tviskėjo kaip ugnis. Per liemenį liekna, gana aukšta, tiesi - dar surasiu tą, kuris panorės mane apkabinti. Esu keturiasdešimt dvejų metų moteris, kada pasaulis pasidaro mažesnis, bet ramesnis ir visų pirma išmintingesnis. Negaliu atsikratyti jausmo, jog esu čia reikalinga. Tai skatina mane pasilikti ir gyventi jų ir savo labui, juo labiau kad laikas čia neskubina. Tą jau žinau. Viską apžiūrėjau, patiko mano senas odinis krepšelis prie juostos, su juo atrodžiau solidesnė ir oresnė, kokia dar neseniai tikriausiai nebuvau. Žemyne gyvenau pasiturimai, patogiai, daug žmonių manimi rūpinosi. Man reikėdavo tik pasirodyti parduotuvėje arba sandėliuose ir ką nors paliepti. Šiandien man atrodė, jog imu į rankas didelę gyvenimo dalį.

Išgirdusi tylų beldimą, priėjau prie durų. Ant slenksčio stovėjo duktė. Ji vilkėjo nauja suknele. Kai siuvau, šeimininkė iš kažkur vis nešė audeklų. Jai visą laiką netiko suknelių ilgis, manė, kad per ilgos, o dabar buvo patenkinta.

Dukra stovėjo prieš mane ir demonstravo naują drabužį. Jai besisukaliojant, pastebėjau, kad per tuos mėnesius tapo moterimi. Retais, šviesiais, trumpai pakirptais plaukais ji buvo panaši į bernioką, tačiau šaltas, griežtas veidas priminė jos tėvą. Nosis ir visi bruožai buvo vyriški, lūpos surauktos, tarsi ir dabar jaustųsi nuskriausta, mėlynos akys kaip senelės iš tėvo pusės, - ji, beje, visą gyvenimą tik niurnėjo. Duktė nebuvo nei graži, nei bjauri, bet kažkuo nemaloni, nors, stovėdama tarpduryje, atrodė savotiškai pakili. Man visada vaidenosi, kad ji žiūri į mane iš aukšto. Niekada nesitaikė prie mano gyvenimo, retkarčiais susivaidydavome, nes sakydavo, kad aš jai visą laiką tik bloga linkiu. Atėjo pasirodyti naujais drabužiais, ir jaučiau, jog nori pasikalbėti. Kažkokia įsitempusi - kalbėtis su ja visada buvo sunku.

- Nusprendei, kad liksime saloje. Ar nepagalvojai, kad aš galėčiau išvykti?

- Ne, - sušnibždėjau tarsi prasikaltusi, - nepagalvojau. Tu niekada nesidomėjai, kur ir kaip gyveni, buvai patenkinta, apsaugota nuo skersvėjų. Keliauk viena. Aš pasiliksiu, - pridūriau ir uždariau duris.

Ji palengva pravėrė ir tarė:

- Pasiliksiu, jeigu žinai, kad man vis tiek, kur esu.

Išgirdau, kaip atidaro savo kambario duris. Išėjusi į koridorių, pasakiau jai pridurmui:

- Rytoj eisime mišių. - Išgirdusi savo balsą, nustebau. Na gerai. Eisime pasirodyti, gal pavyks pasikalbėti su reikalingais žmonėmis.

* * *

Atsikėlėme anksti. Šiaip mėgstu ilgiau pasilepinti lovoje, taip dariau visais savo amžiaus laikotarpiais. Visada būdavo sunku, nes labai sunkiai pabundu, lėtai nustatau pusiausvyrą tarp nakties svajonių ir sapnų, todėl ilgai guliu po apklotu susirietusi ir apsikamšiusi ligi kaklo, užsidengusi kuo nors akis, kad mintys pradėtų suktis. Vis dažniau vakarais anksti lendu į patalą, svajoju apie vyrą iš Žemutinio miesto, nors išsigąstu jį prisiminusi. Gal dėl to vadinu jį valdovu.

Išėjome į gatvę. Atrodėme margai. Šeimininkė vilkėjo šventiškais baltais ir raudonais rūbais: dailus, klostuotas aukščiau kelių sijonas, siauras berankovis ant baltos palaidinukės su rankovėmis ligi alkūnių, ant galvos skarelė, kurios kampai šį kartą buvo po smakru surišti. Susismaukusi per juosmenį atrodė kaip mergiotė. Raudonos kojinės dengė jos gumbuotas, išvargusias kojas, kurios niekada neturėjo poilsio. Mylėjau ją. Avėjo drobiniais bateliais, kaip ir kitos salos moterys, tiktai šiandien jie buvo su mėlynu šilkiniu rantu. Mes irgi buvome su tokiais pat drobiniais bateliais.

Vakar, kai šeimininkei pasakiau, kad norime nueiti mišių, ji tik pasižiūrėjo ir išėjo iš kambario. Paskui grįžo su bateliais visiems trims ir pasakė, jog to ir tikėjosi. Daugiau nieko nepasakė, tik priminė, kad būčiau apdairesnė, ką nors darydama.

- Tavo išėjimas iš miesto nepamirštas. Kaip tave nubaus ir kodėl

dar nenubaudė, aš nežinau. Bet kuri kita jau būtų už tai atkentėjusi. Beje, nė vienai neateina į galvą tykoti vyrų.

- Aš nėjau ieškoti vyrų. Norėjau sužinoti, kur esu, - atsakiau ir padėkojau už batelius.

Žingsniavome iš lėto tarsi į iškilmes. Šeimininkė ėjo priekyje. Visos trys buvome naujais rūbais. Duktė dėbčiojo į mane padilbomis, ir aš pagalvojau, kad ji panaši į kitas mūsų sutinkamas moteris. Tik skarelės trūko. Gal ji ir pageidavo ryšėti. Kaip norės arba kaip bus nurodyta.

Visos ėjome drauge, šeimininkė stengėsi nepalikti mūsų ir žiūrėjo, kad moterys, kurių vis daugėjo gatvėje, neišskirtų. Nebijojau, nors jos elgesys aiškiai rodė, kad nereikia per anksti džiaugtis. Ji tikriausiai žinojo, ką daro. Priėjome aikštę priešais bažnyčią. Prisiminiau laiptus be turėklų. Atsigręžiau. Moteriškė ir dabar stovėjo ant laiptų. Kažką pašūkaliojo priešais bažnyčią, ir moterų minioje iš karto kilo sujudimas. Didžiausia iš jų, vos ne visa galva aukštesnė už kitas, prasispraudė prie laiptų, atsistojo ant pakopos ir ėmė stebėti mus. Toji aukštai virš mūsų stovinti tvirta ir keista moteris trumpu, klostuotu sijonu atrodė juokinga.

Jos tiesios kaip stulpai kojos laikė didžiulį liemenį. Ji mojo mums, stovinčioms po laiptais.

- Koks čia maskaradas. Tu, Ane, eik tenai! - riktelėjo šeimininkei, kuri net krūptelėjo. - O jūs visi trys... - nebaigusi sakinio, ji priėjo prie manęs ir įstūmė tarp moterų, kurios rikiavosi į kažkokias eiles.

Visos stovėjo nunėrusios galvas, tik viena kita atsisuko pažiūrėti, kas čia darosi. Atsistojau ir ištiesiau rankas Uriui ir dukrai. Ji priėjo prie manęs, po valandėlės stojo visiška tyla.

Tuo metu išgirdau žingsnius, daugybės žingsnių trepsėjimą akmeniniu grindiniu, ir atsigręžiau. Kažkur iš gilumos, kairėje nuo moterų, pasirodė vyrai. Žengtelėjusi į priekį, pamačiau, kaip iš Žemutinio miesto jie lipa laiptais į aikštę. Vadinasi, tie laiptai eina toliau, pagalvojau, ir mano mintis nutrūko. Vyrai žingsniavo gretomis ne daugiau kaip po du. Pirmas ėjo Valdovas.

Buvo aukštas, nutviekstas saulės, tiesus, su rimbu rankoje ir atrodė galingas. Neišsigandau, o kai atsisuko į palenktas moterų galvas, pamačiau šviesias jo akis. Esu aukštesnė už daugelį moterų,

todėl jis mane pamatė. Stabtelėjo. Žvelgdama tiesiai į jį, pagalvojau, kad būtų gerai, jeigu palenkčiau galvą. Negalėjau.

Ilgai jo nebuvau mačiusi, tik kartais, sėdėdama prie lango, nujausdavau jį esant ten apačioje. Žvelgiau geisdama jo ir įtikinėjau akimis, jog noriu kaip kalė laižyti jam rankas ir būti paklusni. Žinojau, kad noriu pasilikti; tas mano noras spinduliavo tarp mūsų virš moterų galvų. Jis kilstelėjo kairįjį antakį ir šyptelėjo.

Iš tiesų niekas į mus nežiūrėjo, o vyrai dėjosi nieko nepastebį, nors visų galvose skambėjo, viršum mūsų visų skambėjo jo juokas, kurio nebuvo, jo džiaugsmas, kurio nepatyrė. Pasisukęs į bažnyčią, sukirto rimbu per bato aulą. Žvilgtelėjusi į jį, pamačiau į mane atgręžtą tos didžiulės moters veidą. Jame buvo tiek nepasitikėjimo ir keistos baimės, jog sutramdžiau troškimą, kuris mane kamavo, kai žiūrėjau į nueinantį vyrą. Nulenkiau galvą ir sugrįžau prie savo būrio moterų, nuolankiai laukiančių, kol į bažnyčią įeis paskutinis vyras ar berniukas, tik tada paskui juos sugužėjome ir mes. Kai grįžome namo, nesižvalgiau. Džiaugiausi, kad manęs iš karto neišvijo.

Praėjo kelios dienos, bet nieko neįvyko. Bent namuose.

Neinu niekur, tiktai plūdinėju apatiniame kieme ir vis galvoju. Turi kažkas atsitikti. Tokia diena, kokia buvo šiandien, nekantri ir varginanti, gadina man nuotaiką, trukdo apsispręsti. Noriu dirbti ir gyventi, už šių sienų man per maža erdvės, noriu daugiau oro, kad galėčiau laisvai kvėpuoti, dainuoti, šokti šiame keistame pasaulyje, kuris mane vilioja.

Jis atėjo prieš porą vakarų ir pasiliko iki ryto.

- Nieko negaliu padėti. Nesu valdovas, tik vadovauju. Bandyk pati, gal ir aš kiek pajudinsiu tavo reikalus, mėgink su moterimis, matysime, kas iš to išeis. Spalvos keičiasi tenai, žemyne, - pasakė stovėdamas prie durų.

Apkabinau jį, prisiglaudusi pakibau ant kaklo, o jis kilnojo mane, apglėbęs per liemenį.

- Pabandysiu pati. Neužmiršk manęs, - pašnibždėjau į ausį, nusliuogiau nuo jo, palenkiau galvą, ruošdamasi atsisveikinti, ir paliečiau lūpomis jo kvepiančią ranką. Tą kvapą jaučiu ligi šiol, kada nuobodžiauju ir suku galvą, ką daryti.

Reikia užrašyti...

Prieš dvi dienas pavakare nusėlinau prie Žemutinio miesto kraštinio namo, kur smėlio riba. Anksčiau bijojau rašyti, kad išėjau. Bijau pati savęs, nežinodama kodėl, bijau, kaip, man regis, visos bijo aplinkui. Nors man tinka šitas miestas, šitas kraštas, kuriame pasilikau. Dabar suprantu, jog mane su visuomene jungia vyriškis, vidiniai ryšiai su tėvu, sūnumi ir vyru. Čia yra kitaip. Čia vyriškis manęs neįpareigoja.

Ėjau kalno keteros link. Bėgau per nendres ir žolę, tartum jau susitaikiusi su likimu. Nieko negalvojau, tiesiog bėgau nuo sienų ir žmonių.

Aukštai viršum manęs klykavo žuvėdros, o aš tiesiau rankas, norėdama jas pagauti. Padrikai šūkčiojau bereikšmius žodžius. Jos lydėjo mane toli, net į kalną, kur išraudusi ir sukaitusi atsiguliau tvirtovės sienos šešėlyje. Girdėjau jų klyksmą kažkur toli. Laukuose ir vynuogynuose nieko nebuvo, ir aš nerūpestingai gulėjau išsitiesusi žolėje, kuri čia, alyvmedžių ir sienos paunksmėje, nebuvo išdeginta. Gražu buvo aplinkui. Nebaugino nei Aukštutinio miesto neramus šurmulys, nei Žemutinio tyla. Nieko nežinau apie Žemutinį miestą. Iš tolo atrodo tylus ir tuščias, bet koks ten iš tikrųjų gyvenimas, tikriausiai niekada nesužinosiu.

Pro alyvmedžius išgirdau arklių kanopų dundesį, tarsi jį būtų sukėlusios mano mintys. Užklups mane, pagalvojau, nenorėjau su juo susitikti. Susirūpinau,išsigandau. Mintis, kad jis netrukus bus čia, mane pribloškė. Pasileidau tekina palei sieną, įbėgau į tvirtovės kiemą. Skubėjau, nes dundesys vis artėjo. Norėjau pasislėpti už kolonos vartų arkoje. Tačiau galvoje viskas susimaišė - nežinojau ar laukti jo, ar pasišalinti. Abejodama ir sukrėsta stovėjau atsirėmusi į sieną, susiėmusi rankomis galvą ir laukiau. Bėgti buvo beprasmiška.

Palengva atsisukau. Jis sėdėjo aukštai ant žirgo ir žiūrėjo į mane. Pakėliau galvą, nuleidau rankas, visa suvirpėjau kaip vandens paviršius, papūtus vėjui. Jis atėjo pas mane, turėjo taip atsitikti. Jaučiau jį išsiliejusį manyje, ir jis tai žinojo, mačiau iš veido, kad manęs neatstumia, nieko neima iš manęs, nors jam pačiam rodosi, kad man dovanoja savo metus ir erdvę. Žiūrėjome vienas į kitą, tiek visko buvo tarp mūsų. Nuleidau galvą. Jis sėdėjo ant juodo žirgo, tokio aukšto,

jog niekada jo nebūčiau pasiekusi, bet ištiesė rankas ir vienu mostu užkėlė prie savęs.

Ramiai sėdėjau, apsikabinusi jį. Buvo šaltas nuo vėjo, glostė mano rankas.

- Mačiau tave ant kalno, kai kopei. Ar ieškojai manęs?

Neieškojau tavęs, o gal ir ieškojau. Nėra tavęs čia, esi tik kambaryje, lovoje. Kitur tavęs negaliu turėti, tu mane išmuši iš pusiausvyros. Tu mane išmokei būti tokia, kalbėjau sau, prisiglaudusi prie plačių jo pečių. Tylėdama gaudžiau tabako kvapą, sklindantį iš jo striukės. Buvo šilta, šildė jis ir jo žirgas. Buvau labai susijaudinusi, degte degiau.

Lengvai paragino arklį. Kieme padėjo nulipti. Apkabino per liemenį, ir įėjome į niūrų kambarį, kurio viduryje stovėjo lova, o pakraštyje - skrynios. Visur buvo švaru, kvepėjo juo.

- Čia retkarčiais ateinu. Ir miegu. Mėgstu ramybę. Skrynios pilnos knygų. Pasirink ką nors, nes žadu greitai išgabenti.

Pasilenkiau prie vienos ir atidariau. Ką aš radau! Eilėraščiai, dramos, romanai, apsakymai gulėjo sumaišyti, bet laikomi rūpestingai ir tvarkingai.

- Būdamas žemyne, kartais užsuku į knygyną. Tiesa, slapta, bet tuo maloniau. Apie knygas nereikia kalbėti. Kai kurios uždraustos. Tavo irgi daviau peržiūrėti, juk turi keletą. Pasikliauju žmogumi, kuris pas tave lankėsi. Pasilaikyk jas.

Pasilenkė ir paėmė vieną knygą: tai buvo Rainer Maria Rilkė. Pradėjo skaityti:

Tarp medžių visas pilkas kopė jis į kalvą,
paskendęs pilkumoj alyvų dulkinų,
ir panarino dulkių pilną galvą
į karštas dulkes degančių delnų.

Galiausiai tai. Jau paskutinis mirksnis.
Turėsiu eit - dabar, kai apanku.
Kodėl tu nori iš manęs išgirsti, -
esi tu, jei tavęs nebetenku.

Neberandu tavęs. Nesi tu manyje,
nei kituose. Nei šitame akmenyje
nėra tavęs. Aš vienas kelyje.

Aš vienišas likau, žmonių suėmęs gėlą, -
ją per tave sumažinti norėjau.
Tavęs gi nebėra. Bevardė gėda...

*Sakys vėliau, kad angelas atėjo.**

Eilėraštį perskaitė ne iki galo, dabar matau jį perrašinėdama. Nuleidęs ranką su knyga, pasižiūrėjo į mane. Persibraukė pirštais žilus plaukus ir krūptelėjo. Koks jis buvo senas ir pavargęs. Jam irgi nebuvo lengva, ir jis tikriausiai matė daugiau negu aš maniau. Keistas kraštas ši sala, užklupta ir sulaikyta bežengianti. Kur ją užklupo? Pasiliksiu čia, gal suspėsime užgydyti žaizdas, bus gerai. Jis žvaliai priėjo prie lango ir uždegė žvakę. Stengėsi slėpti savo senatvę. Iš šalies žiūrint, atrodo, jog niekada nepaluš. Atpažinau žvakę - tokią pat turėjau savo namuose. Atnešė, kai apsilankė pirmą kartą. Saugau ligi šiol.

Kambaryje pasidarė šviesiau. Apžiūrinėjau sienas. Prie durų kabojo rimbas. Gal jį pakabino, kai įėjome. Neprisimenu, jaučiausi tartum pakerėta. Atrodė mažas tarp kitų didelių ant sienos kabančių daiktų, bet toks girdimas, kaip ir šeimininkas, sėdintis ant skrynios krašto. Džiaugiausi, kad esu su jais. Daugiau jų nebijau.

- Salos valdytojas turi pareigų, - pasakė jis, pastebėjęs, kad apžiūrinėju rimbą, - be to, jis padeda man gyventi. - Šyptelėjęs priėjo prie manęs. Pakėlė ir nunešė į lovą. Atsargiai paguldė ir pats atsigulė šalia. Ilgai ilgai tylėjome. Esu turėjusi vyrų, kurie taip gražiai mane laikė ir alsavo į mane. Pažinau prisirišimą ir atsidavimą, nieko nebuvo ir buvo viskas.

Aš ir sala, ir moterys, ir vyrai, rūpesčiai ir toji didžiulė moteris, kurios bijojau. Jis pajuto mano drebulį ir stipriau apkabino, ėmė šnibždėti žodžius, kurie buvo pernelyg ankstyvi ir amžini. Kai visiškai sutemo, išjojome miesto link. Tegu kas nors atsitinka,

---

* Rainerio Marijos Rilkės eilėraščio "Alyvų sodas" pirmos keturios strofos. *Vertė A. Danielius.*

pagalvojau, skubėdama gatve namo, kad nepavėluočiau. Žinojau, kad ateis.

* * *

Vėl praėjo kelios dienos. Vėlus vakaras. Prieangyje girdžiu žingsnius, lauko durų girgždesį. Šiuose namuose gyvename kas sau. Kas čia buvo ir dabar išėjo?

Vėl sėdžiu prie lango ir žiūriu į Žemutinį miestą. Jeigu ir neateis, yra kažkur netoliese.

* * *

Iki juosmens išskleidusi plaukus, stovėjau prieš veidrodį. Ruošiausi miegoti. Šukavausi ilgai ir palengva, tarsi vydama šalin mintis, kurios neleidžia užmigti. Smuko marškinių peteliai, nuolat taisiausi. Nemėgau matyti savęs plikos. Prieš guldama miegoti, jaučiau, kad esu apsileidusi. Ilgai jo nėra. Apačioje, mieste, seniai nemačiau jo. Gal išvykęs?

Dienos praeina greitai. Rašau apie pareigas saloje. Svarbiausia namų šeimininkių pareigos Žemutiniam miestui. Moterys rūpinasi vyrų drabužiais, gamina jiems valgį ir neria staltieses. Aš tuos darbus planuoju. Skirstau moteris pagal pareigas, šiaip sau, iš nuovokos, nes jų nepažįstu; atsižvelgiu į sugebėjimus ir jėgas. Šeimininkė man padeda patarimais ir duomenimis. Pati įsitraukė į šį darbą. Pirmiausia man atnešdavo maisto, žvakių, ko tik reikėdavo; parūpindavo drobės, kurios, kaip ir kitų daiktų, gaudavo name ant kranto. Parodė man jį. Stovi prie pat jūros. Pasakė, kad ten yra visko, ko man reikia, o atsargų parūpina Valdytojas.

Tai jis. Žinojau, kad tai Valdovas.

Dabar jau gulsiu. Rašau, kai turiu laiko ir kada, mano manymu, įvyksta kas nors reikšminga.

* * *

Susikaupė didelė krūva popieriaus. Rašau vakare ir svajoju. Nueisiu į miestą, susitiksiu su žmonėmis, jeigu manęs nepakvies anksčiau, ir paaiškinsiu jiems savo planus ir permainas, kurias ketinu daryti.

Ilgos dienos dabar sutrumpėjo. Daug mąsčiau apie moteris, vaikštančias pro mūsų namo langus. Pakumpusios ir nusikamavusios, ištisą dieną jos kiūtindavo su pilnais krepšiais. Gailėjausi jų. Norėjau prailginti joms dieną, kad suspėtų pasirūpinti apleistais vaikais, kurių buvo pilnas miestas. Apsisnargliavę, sulysę jie sekiojo paskui savo motinas, seseris, tetas, pavieniui ir būreliais, kartais po du, susikibę rankomis. Daugelį moterų pažinojau, nors buvo panašios. Ypač jas vienodino drabužiai; norint atpažinti, reikėdavo įdėmiai pasižiūrėti į veidą. Kai kurios vilkėjo juodai, nors neteko pamatyti nė vienų laidotuvių. Mūsų namas stovi prie aikštės, o priešais siaura gatvė eina tiesiai į kapines. Neprisimenu, kad būtų ėjusi laidotuvių procesija. Visos kitos vilkėjo drapanomis iš kažkokio melsvo, šviesesnio arba tamsesnio raštuoto audinio, trumpais sijonais, palaidinukėmis ir berankoviais. Susismaukusios per liemenį, visos iš užpakalio atrodė vienodai. Ir skareles nešiojo vienodai, po smakru nesurištais kampais, kurie kabojo ant krūtinių ir nuolat maskatavo nuo vėjo ar greito ėjimo.

Vis daugiau jų pažinau, norėjau pabūti kartu su jomis. Tikriausiai vieną sykį nueisiu į miestą ir pakalbinsiu.

Mėgstu gulėti savo pataluose. Gavau juos pirmą naktį. Pradžiugino jie tada mane, nelaimės ištiktą, daug dienų praleidau juose. Ir dabar, kai užeina liūdesys, labai padeda. Eisiu miegoti. Įsisupsiu į paklodę ir pasinersiu į miegą. Paklodės dvokia. Neskalbia jų kaip reikiant. Ir tą reikės patvarkyti.

Apsivilkau juodą blizgančio audeklo suknelę su smulkiais nėriniais prie siauros apykaklės ir rankovių. Pati neseniai ją pataisiau, apkraštavau nėriniais. Mėgau daiktus, kurių anksčiau į rankas neimdavau. Vis daugiu jų radosi kambaryje. Ilgomis dienomis patvarkiau juos, norėdama pajaukinti namų atmosferą. Tarp jų jaučiausi kaip namie, apsipratau. Tai ramino ir skatino dirbti.

Atsisėdau į audimo stakles, kurios stovėjo pirmame aukšte, siauro prieškambario gale. Kaip mokinė uoliai ėmiausi darbo. Norėjau dirbti, būti patenkinta. Šeimininkė, kuri man padėdavo, kažkur užtruko. Buvome sutarusios valandą. Niekada nevėluodavo. Todėl nekantriai laukiau jos pasirodant. Man užsikirto staklės.

Patimpčiojau brangius siūlus, paskui, netekusi kantrybės, atsistojau ir nuėjau į virtuvę. Išgirdusi kieme žingsnius, stabtelėjau prie durų.Grįžo šeimininkė. Ji perėjo per virtuvę ir sustojo prie uždarytų durų. Stovėjome kiekviena savo durų pusėje. Manęs nematė, nes šviesa krito į nugarą. Pasiglostė plaukus po skarele, greitosiomis persibraukė ranka per veidą. Paspaudė durų rankeną. Atšokau į šalį, kad neužgautų, ir ėmiau laukti. Manęs ji čia nesitikėjo, todėl kažką neaiškiai suniurnėjo. Paėmiau ją už alkūnės ir, palydėjusi prie lango, pasodinau į kėdę. Sunerimusi žiūrėjo į mane.

- Girdėjau, jog eisi pas Marę. Palydėsiu tave, - pasakė ir atsistojo.

Drauge išėjome į gatvę. Čia nieko naujo nepamačiau. Skubėjo moterys, šmirinėjo maži vaikai. Pasitaikė moterų ir pakeltomis galvomis, joms nusišypsojau. Reikia jas palenkti į savo pusę. Priėjome namą su laiptais. Keistas asociacijas kėlė man šis vizitas - prisiminiau sapną. Negaliu prisiminti visko, ką mačiau per sapną, bet įstrigo vaikiškas veidas, paskui staiga virtęs suaugusio žmogaus veidu, tokiu kaip mano. Tai buvo kažkoks įspėjimas. Mačiau tokius pat suktus laiptus, kylančius kažkur į viršų, aukštus ir be turėklų. Jaučiau baisų nykulį, pranašaujantį sunkius laikus. Išliko atmintyje veidas, toks žinomas ir toks tolimas, neatpažįstamas.

Šeimininkė stumtelėjo mane į laiptus. Į viršų užlipo pirmoji. Su kažkuo pasišnekėjusi, pamojo, kad eičiau į vidų. Šalia jos stovėjo trys moterys, vienos iš jų nepažinojau. Jos apsigręžė ir pasuko į artimiausias duris. Ėjau iš paskos, žiūrėdama joms į nugaras. Buvau tarsi žado netekusi iš baimės. Šeimininkė stumtelėjo mane į priekį. Man nudiegė tarpumentę; tą vietą, kur ji palietė, nudiegė nuo įniršio ir bejėgiškumo, nuo vienišumo.

Įėjau į tuščią kambarį; palei langą stovėjo tik trys kėdės, atsuktos į mane. Šviesa krito man į akis, todėl priešais esančių veidų negalėjau matyti.

Moterys buvo ramios, pasitikinčios savimi, delsė pradėti pokalbį. Didžiausia iš jų, toji, kurią kelis kartus mačiau bažnyčioje, prabilo:

- Esu Katė, Aukštutiniame mieste viską sprendžiu aš. Nežinau, iš kur tu esi, bet dešimt kosmoso įsakymų žinai. Čia privalai laikytis dar septynių, - pasakė ji, o aš dabar noriu prisiminti, ką ji man rytą išskaičiavo. Pirmas - be reikalo niekur neiti iš namų;

antras - į Žemutinį miestą negalima; į Diraną - galima, ten gausi visko, ko saloje reikia; trečias - nevaikščiok į kitus namus ir vaiko neleisk; ketvirtas - nebendrauk su kitais, niekada nesidėk prie grupių; penktas - neieškok kontaktų su vyrais, nei prie bažnyčios, nei prie Diranos; šeštas - nevaikščiok po salą, moterys turi darbo mieste; septintas - naktį nedrįsk deginti žiburio, nebent būtum susirgusi.

Tų punktų tvarką atsiminiau tik išėjusi. Supratau tuos draudimus ir žinojau, kad reikės juos laužyti. Beveik visus. Kai ji baigė skaičiuoti punktus, nulenkiau galvą ir nuolankiai tylėjau. Reikėjo palaukti, norėjau užklupti jas nepasiruošusias. Kukliai kilstelėjau galvą ir paprašiau:

- Norėčiau turėti darbo. Esu įpratusi dirbti. Galėčiau suorganizuoti bendrą skalbimą, siuvimą, virimą, būtų paprasčiau. Jeigu sudarytume grafiką...

Neleido man užbaigti frazės. Užriko, kaip tąsyk prie bažnyčios, net šalia sėdinčios kitos dvi krūptelėjo.

- Nieko nebus. Nekvietėm tavęs, tu mums nereikalinga, ir vaikas, kuris atvyko su tavim. Turi paklusti, arba plauk iš kur atvykusi.

Stovėjau ir, nuleidusi galvą, laukiau, kol ji užbaigs. Buvo sunku. Kitos dvi tylėjo. Sėdėjo užgniaužusios kvapą. Tikriausiai jos bijojo labiau negu aš. Ji dar kalbėjo, mano manymu, nereikšmingus dalykus. Pamažu pakėliau galvą ir nusprendžiau nebenusileisti nei čia, nei kitur. Jos nesidžiaugė manimi. Atrodė, norėjo kuo greičiau atsikratyti. Visų trijų pailgi veidai buvo paukštiški, nemačiau juose nė mažiausio palankumo, kurio tikriausiai niekada ir nesulauksiu. Jeigu jos valdžia, vadinasi, yra ir aukštesnė už jas. Keista visa tai. Jos atrodė tarsi uždarytos dėžutėje, tarsi jas kas matytų ir stebėtų jų elgesį. Draudimas vaikščioti mieste, nesikalbėti, nelankyti vienoms kitų, jokio meilumo? Kam iš to nauda? O vyrai? Tikriausiai ir jiems nustatyta tvarka. Kas ją nustato?

Kai Katė nutilo, atkuto sėdinti dešinėje, parodė ranka į mane ir įsakmiai tarė:

- Sakyk vaiko duomenis, aš užrašysiu.

- Vaikas ne mano, ištraukiau jį iš skęstančio laivo.

- Šį tą apie jį turi žinoti, negaliu palikti neužregistruoto. Čia turi būti tvarka. Ir nedaryk, kas draudžiama, - užbaigė. Jos veidas buvo

išblyškęs, tuščias, liesas ir sustingęs. Akys žiaurios ir negailestingos. Bijojau tų moterų, nors visos atrodė komiškai.

Visos iš karto rankomis parodė į duris. Su šeimininke išėjau namo. Netoli namų ją aplenkiau ir, išgirdusi sode Urį, nuskubėjau pas jį.

Nusprendusi pasilikti saloje, norėjau sužinoti, kur esu. Pasiėmiau berniuką ant rankų ir išėjau į miestą. Gatvėje sveikinausi linkčiodama į visas puses, niekas manęs nesustabdė. Skersai ir išilgai išvaikščiojau visą miestą. Paaiškėjo, kad jis mažesnis, negu maniau. Tik keletas gatvių; mažesnės gatvelės baigėsi kiemuose arba ėjo į pakraštį, iš kur buvo matyti jūra.

Aikštėje prie bažnyčios sustojau. Pasižiūrėjau į laiptus be turėklų, ir man sugniaužė širdį. Norėjau daryti permainas, dirbti. Negalėjau trauktis. Nesu tokia sena, kad sėdėčiau be darbo; jeigu lieku čia, noriu gyventi. Rašydama šiuo momentu pagalvojau, - rytą apie tai nemaniau, - kad šitie žmonės apskritai negyvena, tik leidžia laiką nuo gimimo iki mirties, savo rankų darbą, paslaugas kažkam skiria, tik, žinoma, ne sau. Keista, ligi šiol buvau įpratusi prie įvairiausių patogumų, niekad nemačiau ir nepažinojau žmonių, kurie galėtų šitaip gyventi. Čia žmonės gyvena ne sau. Kam?

Pamačiau ties laiptais prie lango tą moterį. Neišėjo ir neaprėkė manęs. Tikriausiai apskųs. Matyt, turi kažką informuoti apie viską, kas čia darosi. Vis dėlto truputį bijau.

* * *

Visą mėnesį baltinome, dažėme, tvarkėme namus. Apie nieką negalvojau, nieko nelaukiau. Pasikviečiau kaimynių, ir padarėme, kaip buvau nusprendusi. Kai nuėjau prašyti jų į talką, spoksojo apstulbusios ir sutrikusios, vienos atsisakė, kitos tartum pabudusios nusekė paskui mane. Džiaugiausi atnaujintais kambariais, geltonai nudažytomis durimis. Viską, ko man reikėjo, parūpino šeimininkė. Ji tarsi pajaunėjo, švilpiniavo triūsdama, dainavo gražiu balsu man negirdėtas dainas. Mes gražiai sutarėme. Pasirodė dar kelios moterys. Jos ateidavo ne drauge, po vieną, pro duris iš kiemo pusės ir klausdavo, ar ko nors nereikia. Joms patiko paplepėti, aš tuo mielai naudojausi ir plėčiau pažintis. Iš pradžių jos laikėsi santū-

riai, elgėsi tarsi būčiau jų viršininkė. Norėjau turėti bičiulių, gerų kaimynių, o ne nuolankių tarnaičių. Ilgainiui pamažu vienos atsisakė bendrauti, kitos, nors ir negrabiai, bet stengėsi rodyti gerą širdį. Į mūsų namus pradėjo lankytis žmonės. Žemyne man visada jų reikėjo. Naujos pažįstamos džiaugėsi mano pasiūlymais, bet nebuvo laimingos. Jų akis ir kaktas temdė šešėlis. Jos nesuvokė, kokios yra vienišos ir atskirtos, nesuvokė, kad aš pažįstu tą gėlą, kada moteris vakare negula į patalą su vyru, kuris ją apkabintų ir pamylėtų. Kai klausydavosi manęs, tik vienai suspindėdavo akys, ji ilgiau pasilikdavo ir laukdavo, kad dar ką nors pasakyčiau. Suprantu, kad jai žinomi kai kurie dalykai, jos akys dega, kai pasakoju, jog noriu gražiai viską sutvarkyti.

- Viskas įgauna tavo išvaizdą, - mėgdavo ji sakyti, - viskas, ką tik palieti.

Ji man buvo dėkinga ir, atrodo, pritarė mano maištavimui prieš Katę ir kitas dvi, bet slėpė tai, nes bijojo. O gal nenorėjo, nes dar nesuprato, kad jeigu iš tiesų nori kažką pasiekti, reikia mokėti.

Viskas sutvarkyta, netgi rūsys kitaip atrodo. Turime ir lentynas daržovių atsargoms, kurių gausime, nors dar nežinau, ar galiu paimti iš pintinių, stovinčių priestatuose miesto pakraštyje, daugiau negu paprastai šeimininkė parsineša namo. Ar vyrai nepastebės, kad jiems trūksta arba kad sunaudojama daugiau negu įprasta? Bet padarysiu kaip nusprendžiau. Ir statinė kopūstams išplauta, pasiūlysiu joms mineralinio vandens, gal pavyks įtikinti, kad jį gerti sveika. Kaip gauti vaisių? Ar pačiai eiti vogti obuolių, ar šeimininkė atneš? Tikiu, kad viskas bus kaip nors sutvarkyta.

* * *

Namai, kaip ir tikėjausi, ištuštėjo. Visos išsiskirstė kas sau. Sėdžiu ir suku galvą, kaip nueiti daržovių žiemai. Visko reikalauti negaliu. Kur gauti išdirbtą avies kailį, kurį išvaškuočiau ir statyčiau į jį stiklainius. Aplankiau kaimynę, mėgstančią dažnai pasėdėti pas mane. Ji turi du vaikigalius, todėl pasiėmiau sausainių, kurių buvau išsikepusi. Kadangi niekas neatsiliepė į mano beldimą, pastūmiau duris į kiemą ir pamačiau baisų purvą. Visur mėtėsi seni skarmalai, indai. Vidury kiemo stovėjo išmesta krosnis, vištos dziubsėjo snapais sutryptą žolę. Prie durų stovėjo gal penkerių metų berniukas

trumpomis kelnaitėmis. Tiesą sakant, jo amžių sunkiai galėjai atspėti, toks buvo liesas ir plonas. Paprašiau, kad pašauktų motiną. Berniukas nė nekrustelėjo, todėl pakartojau. Jis tebestovėjo, ir pagalvojau, kad nereikia jo kalbinti, nes manęs nesupranta. Kai priėjau arčiau, viskas paaiškėjo: manęs negirdėjo, gestais parodė, jog kurčias. Paskiemeniui ištariau žodį "mama" ir mostelėjau į duris. Suprato ir nuėjo į vidų. Netrukus jau tempė už sijono motiną. Pasitikau ją, padaviau kepinius. Ji kukliai šyptelėjo ir priėjo arčiau.

- Negalima jums čia vaikščioti. Buvo atėjusi Marė ir pagrasino kalėjimu, jeigu dar susitikinėsime su jumis.

Pertraukiau ją ir įstūmiau į trobą. Uždariau duris. Dvokė žibalu. Namuose aš degindavau žvakes. Reikės pasakyti šeimininkei, kad dar atneštų. Prie jų šviesiau ir mažiau vargo. Pas mus visur prilašinta vaško. Čia buvo labai nešvaru ir netvarkinga. Apsidairiau aplinkui: norėjosi šviesos. Moteriškė stovėjo vidury kambario. Atrodė nelaiminga ir sunerimusi. Atsisėdau ant laiptelių. Sijoną susibrukau tarp išskėstų kelių, kad neatrodyčiau nepadoriai. Mėgau šitaip sėdėti. Jaučiausi žvali ir stipri.

- Žemė, į kurią aš atvykau, yra vyrų, jie man nieko neuždraudė. Tegu ateina ir pasako. Moterų aš neklausau, - įtikinėjau ją, stengdamasi, kad klausytų manęs. Atsistojau ir apkabinau per pečius. - Prižadu, kad tavęs į kalėjimą neuždarys, o jeigu uždarytų, pasirūpinsiu, kad vėl greitai grįžtum namo, - pasakiau ir švelniai paglosčiau jai pečius. - Dabar tvarkysime tavo namus. Jūs padėjote man, o dabar aš noriu padėti jums. Šitaip išvalysime visą miestą. Jeigu mums trukdys ir kurią nors uždarys, kitos dirbs ir taip iki galo, kol padarysime taip kaip norime, ir tegu mieste būna moteriška tvarka, jeigu taip skirta. Tarp mūsų kartos moterų nėra nė vieno vyro, nepaskirti mums, gal jį turės duktė, tikriau sakant, ne duktė, bet anūkė, gal duktė nuo ko nors susilauks kūdikio. Aš dar turiu darbų, todėl skubu namo.

- Palauk, - man jau beišeinančiai tarė Lana taip netikėtai, jog net išsigandau. - Noriu parodyti kambarį, kuriame yra šiokių tokių daiktų. Motina sakė, kad juos paliko tėvai ir seneliai, kai jai buvo vienuolika metų.

Nusekiau jai iš paskos. Kitame namo gale, antrame aukšte, ji paėmė nuo durų staktos viršaus raktą ir atrakino. Stovėjome tarp

dvigubų durų ant slenksčio, man galvoje vienas po kito kilo klausimai. Tik vieno dalyko paklausiau:

- Ar senelis numirė šitame kambaryje, ar apačioje?

- Apačioje. Senelė pasakojo, kad atėjo jo ieškoti, kai jai buvo dvidešimt devyneri metai. Išėjo vidurnaktį su daiktais, kuriuos senelė paskubomis sumetė į maišą. Tą naktį visame mieste lojo šunys. Po to senelį ji matė tik kelis kartus, praėjus gerokai laiko, nes daugiau nedrįso ateiti.

- O kodėl tu žinai, kad esi šiuose namuose užaugusio berniuko duktė? - ji valandėlę tylėjo, matyt, skausmas užgniaužė kvapą, bijojau, kad daugiau nieko nepasakys. Žiūrėjo į mane nustėrusi.

- Jį uždarė, kai, motinai anksti mirus, į tuščius namus parsivedė moterį, mano motiną. Ir ji daugiau jo nematė. Sako, kad išvežė į žemyną, naktį, kaip žuvis, kurias sumeta tarp ledo ir išveža kažkur. Sako, kad salos savininkui.

Stovėjome viršutiniame kambaryje prie durų tarp netvarkingai sumestų daiktų ir tylėjome. Pamažu susidarė neįprastas dviejų miestų paveikslas. Apačioje trinktelėjo durys. Kažkas atėjo. Lana, kuri jau buvo kiek padrąsėjusi, išbalo, jos aukštas, liaunas liemuo sulinko, visa krūptelėjo. Vėl apsigobė skarele rusvus plaukus ir pasižiūrėjo į mane. Pridėjusi pirštą prie lūpų, išėjo ant laiptų. Kažkas pašaukė ją vardu. Pažinau Marės balsą.

- Ar Helena Bras čia? Jos nėra namie. Ji nepaiso jokių draudimų. O tu atėjai į protą?

- Ji nebeužeina pas mane, - atsakė Lana.

- Gerai. Neįsileisk jos. - Girdėjau, kaip ji uždarė duris. Lana sugrįžo. Stipriai prisiglaudė prie manęs. Visa virpėjo.

- Negerai mes gyvename. Per visus tuos metus daug apie tai galvojau. Dabar šį tą suprantu. Tenai apačioje turiu vyrą, kurį myliu. Paskutinis vaikas jo. Kitais atvejais saugodavausi arba išsiplaudavau siurbliu, juo naudodavosi ir motina, plaudavosi su pasišlykštėjimu, drebančiomis rankomis, bet nieko negali padaryti. Norėčiau, kad jis būtų šalia manęs, norėčiau miegoti su juo. Bet tai neįmanoma, todėl labai nyku. Ilgiuosi jo. Kartais apsilanko. Stengiuosi kitus užmiršti. Ateina, ir laikomės už rankų, beveik niekada nesimylime, bijome, kad prisiminsime kitų kvapą. Laikomės už rankų, aš verkiu, visą laiką verkiu.

Stovėjome atsirėmusios viena į kitą, nejudėdamos ir tylėjome.

- Daug ką galima pakeisti, bet naktį mieste kas nors numirs dėl mūsų, - sušnibždėjo ir pro ašaras pridūrė dar kelis žodžius, bet aš jų neišgirdau. - Helena, tu visko nežinai, - tarė ji ir atstūmė mane. - Ateina naktis, ir girdi kaip kažkur varsto duris. Tik naktį šis garsas toks baisus. Dauguma jo bijo, žinau, dauguma laukia tik vienintelio, kurio beveik niekada nesulaukia. Suvarė mus į krūvą čia viršuje ir apačioje, rezultatai tokie, kokių norėjo. Pasidarėme svetimi. Kai kam tas patinka, tai jų laikas. Manau, jog greitai truks žmonių kantrybė, daugumos pernelyg sunkios kančios.

Lana atsišliejo į staktą, ji iš tikrųjų atrodė svetima, tarsi pažymėta kažkokiu nesuprantamu antspaudu. To niekada nesuprasiu. Nesuvokiau Lanos žodžių, jų prasmę tik nujaučiau. Mane tenkino, kad negyvenu su vyru, kuris ateina, todėl nesupratau jos skausmo, galėjau tik nujausti ir norėti, kad to skausmo nepatirčiau. Neįsivaizdavau, kaip galėčiau ištverti tokį gyvenimą.

Uždėjau ranką jai ant peties, paskui išėjau.

Sėdžiu prie lango ir žiūriu į miestą. Mėginu susidaryti jo vaizdą. Jis man atrodo keistas ir baisus. Dabar esu čia ir negaliu niekur dingti. Tą vaizdą tarsi matau iš tolo. Nežinau jo turinio. Reikia prieiti arčiau.

* * *

Rytas. Aš jų kaip reikiant neužpykdžiau. Suplanuoti dalykai nejuda. Sutvarkyti namai juos sutrikdė, bet ne tiek, kad sustabdytų mano veiklą arba leistų tvarkyti reikalus toliau. Ar jie ketina trukdyti man? Noriu patikrinti. Šią naktį buvau ne viena. Jis apsilankė. Kai mane apkabino, pamačiau, kaip aš jo laukiau. Yra glamonių, kurių negali užmiršti. Kilstelėjo mano galvą ir suėmė už skruostų.

- Myliu tave, man atrodo, - tarė ryžtingai ir švelniai pabučiavo į skruostą, kaip ir pirmą kartą. Ėmėme suktis, atsišliejome į sieną.

- Negalėjau anksčiau. Viską sugadinai. Turėjau vykti į žemyną pas šeimininką. Iš gautos informacijos jam pasirodė, jog ruoši sąmokslą, ir bijojo, kad dar ką nors sugalvosi. Pasakiau jam, kad čia viskas normalu ir viena kita permaina niekam nepakenks. Buvau girdėjęs apie permainas, kurias siūlai daryti, ir informavau jį. Reikėtų jį įtikinti, kad dėl to niekas iš esmės nepasikeis. Pamėgink ką nors daryti su moterimis, susitark su Kate ir Mare, nes jos čia,

viršuje, sprendžia. Nesikask giliau, nekeisk joms nustatytos tvarkos, išskyrus higienos dalykus ir tuos, apie kuriuos jau pranešta. Jeigu darysi priešingai, nepadėsiu tau ir susitikinėti nebegalėsime.

Stipriai apkabino mane, supratau, kad turėsiu taikytis, kad reikia atsargiai imtis užplanuotų permainų. Labiausiai noriu jį matyti. Išėjo. Žiūrėjau įkandin kaip jauna mergiotė.

* * *

Rytą kažkas skubiai pabeldė į duris iš kiemo. Girdėjau, kaip šeimininkė su kažkuo šnibždasi. Jau kuris laikas niekas pas mus neužeidavo. Praėjo trys savaitės, o niekas nejuda. Norėdama jas truputį nuraminti, nusileidau, bet ruošiau visą virtinę permainų, su kuriomis užklupsiu netikėtai. Marė ir Katė neteks žado ir galios, noriu jas apstulbinti ir padaryti, ką sugalvojau. Priėjau prie durų ir atidariau. Apsidžiaugiau pamačiusi Laną, kuri pašnibždomis kažką skubiai pasakojo šeimininkei. Abi atsisuko į mane ir kartu kažką pasakė, bet paskui šeimininkė nusileido greitakalbei Lanai.

- Pabėgo penki vyrai ir trys moterys. Tikras velnias įsitaisė saloje. Vėl iš kažkur atsirado šunų, visur iššniukštinėjo. Tik po kokių trijų valandų, kai išaušo diena, pastebėjo, jog nebėra valties. Tris dienas jų ieškojo.

Prasidėjo, pagalvojau su piktdžiuga. Mano pasėta sėkla pradeda dygti. Apglėbiau vargšes moteris ir pasodinau virtuvėje prie stalo.

- Jeigu jūs ir dar keletas moterų iš miesto padėsite man, padarysime, kad gyventi būtų pakenčiama ir malonu. Nekalbu apie save; pasinaudodama privilegijomis, kurių turiu, padarysiu taip, kad jūsų jungas palengvėtų. Jums bus geriau, jeigu klausysite manęs ir padėsite. Vyrams mieste permainos netrukdys. Sakau jums tikrai. Kai ką patvarkysime čia, apačioje. Pradėsime nuo tavo namų, Lana, ir taip toliau, iki paskutinio pastato. Jeigu visos pritars, padarysime kaip sakiau: surasime namą bendrai skalbyklai ir siuvyklai, virtuvei, ten bus gaminama viskas, ko reikia mums ir jiems. Liks laiko vaikams ir nėrimui tų velniškų staltiesių ir staltiesėlių, kurių kas savaitę reikalauja iš jūsų. Ar pagalvojai apie tai ir ką pasakysi?

- Galvojau ir noriu būti su tavimi. Blogiau negu dabar negali būti. Nuo ryto ligi vakaro skalbiu, siuvu, verdu ir neriu. Kad bent žinočiau kam. Keliems, dešimčiai vyrų. Nežinau, vieni žemesni,

kiti aukštesni. Palikdama maistą priestate prie namų ties laiptais į Žemutinį miestą, taip pat krepšį su skalbiniais ar skaičiuodama nunertas staltieses, aš galvoju, kad vieną dieną apnuodysiu tą maistą arba šoksiu nuo uolos į jūrą, nes ilgiau nebeištversiu. Einu su tavimi. Padarysime kaip siūlai, daugelis tau padės. Todėl, kad mes negyvename.

Šeimininkė žiūrėjo padilbomis ir kraipė galvą.

- Helena, ar žinote, jog Katė nedora moteris. Ir jos motina buvo tikra budelė. Keletą moterų užmušė lazda. Jūs dar nematėte Katės su lazda?

Kaip įsikinkiusi į savo jungą ši smulkutė geraširdė moteris. Katė visada jai bus valdžia, nors ir toliau prievartaus. Lana su ašaromis kreipėsi į šeimininkę:

- Neprieštarauk. Ir aš priėjau ribą. Dabar imsiuos darbo.

Jos susižvelgė kaip vaikai, pritarė man kiekviena kaip mokėdama ir galėdama.

Vakaras, žinau, jog sudarėme sąjungą.

Pasisukau į virtuvės langą, su džiaugsmo ašaromis akyse tariau tyliai ir įtikinamai:

- Patinka man ši sala ir ramybė, kuri netrukus įgaus kitą skambėjimą. Kažkas turi pradėti, o jeigu nepamėginsime, nežinosime, koks tas naujas skambėjimas. Mielai įspėsiu valdžią, kad ji neamžina ir kad kiekviena valdžia genda. Žmonės gyvena tam, kad pertvarkytų valdžią pagal savo įsitikinimus. Iliuzija galima tenkintis daug metų, bent taip įprasta. Čia aukų nebus, nes neketinu kėsintis į nustatytą tvarką. Tik pasiruošime. Suprantu, jog negalima juokauti su Kate ir Mare. Žinote, kokios moterys joms tarnauja?

- Taip, yra kelios, - atsakė abi iš karto.

- Vengsime jų namų, bent iš pradžių, - atsakiau ir kreipiausi į Laną: - Paruošk kalkių, dažų ir viso kito, ko reikia tavo namų atnaujinimui. Pasirūpink, kad užtektų vandens, plausime nuo apačios iki viršaus.

* * *

Praėjo laikas, kurį man sunku apibrėžti. Šalčiai išvijo mane iš namo, kurį tvarkėme, o dabar ankstyvas pavasaris. Nutraukė darbą

ir kitos moterys. Jos greitai išsiskirstė, kaip pasakojo šeimininkė, gal dėl to, kad nėra pakankamai žmonių. Čia viskas teka palengva, salos savininko žemyne kažkokia Helena Bras taip greitai nepasiekia. Apatiniame aukšte viena beveik nebūnu. Ateina pažįstamos ir nepažįstamos moterys ir įvairaus amžiaus mergaitės. Pasakojo man, kaip susitvarkė kiemą ir kambarius. Vyko svarbūs dalykai, jos pačios toliau dirbo pradėtą darbą. Tai mane džiugino, ir laukiau, kas bus man. Iš pradžių skaičiavau naktis, paskui lioviausi, nes mano nekantrumas sukėlė didelių rūpesčių. Leidausi nešama įvykių kaip nevaldoma valtis. Nesijaučiau silpna. Nusprendžiau pasiduoti likimo valiai; visada atsidurdavau tenai, kur iš tiesų norėdavau.

* * *

Jau savaitė kai mane išleido. Nieko neatsitiko, palikau miestą ramybėje, tegu gyvena kaip sau nori, ir svarsčiau, ar iš tikrųjų man rūpi pasilikti. Kitokio pasirinkimo iš tiesų neturiu, šiandien sprendžiau, kas atsitiktų, jeigu vėl kiltų konfliktas.

Apsilankė manasis. Ragino toliau organizuoti permainas. Pasakė pasirūpinęs, kad mane greičiau paleistų, nes tai ilgokai užtruko. Salos savininkas vėl buvo informuotas apie mane, jis pritariąs tolesnėms permainoms, todėl aš vėl namie. Savininkas nurodė, kad išleistų mane ir kad galiu vykdyti savo planą, bet iki tam tikrų ribų. Todėl rytą išeidamas manasis įspėjo, kad būčiau apdairi.

Man atrodė, jog jis galėjo greičiau pasirūpinti, kad būčiau išleista. Matyt nežino, ką reiškia būti kalėjime. Katė jam pavaldi, bet jis tikriausiai nežino, kaip ji numalšina ir sutramdo tas, kurios jai nepaklūsta.

* * *

Uris gerokai paaugo. Aukštas ir liesas berniukas. Rudi garbanoti plaukai siekia iki pečių, jis vis labiau panašėja į žyduką iš geto. Kodėl? Esu jau kiek pagyvenusi. Gyvenimas man buvo nuobodus, ir susiradau kitokį, kuriam nesu abejinga.

* * *

Padėjau šeimininkei tvarkyti namus, nes jie buvo gerokai apleisti. Kai parėjau iš kalėjimo, ji mane apkabino, pasveikino su ašaromis akyse. Nebeliko ankstesnio jos niūrumo ir uždarumo. Dabar ji vėl buvo tokia kaip pirmomis mūsu pažinties dienomis. Vėl dirbsime drauge, ką buvome numačiusios.

Dabar eisiu miegoti. Diena buvo ilga, daug dirbome, bet viskas praėjo ramiai. Kaip vienu metu pasakė šeimininkė, mes dar turime vilties. Rytoj rašysiu apie kalėjimą, nors iš pradžių pagalvojau, jog tai nėra ypatingas salos gyvenimo įvykis. Per trumpai mane laikė, kad galėčiau kažką pakeisti savo galvoje, nors jų sistema veikia gerai: turėjau greitai nusileisti, pakeisti mąstymą apie savo gyvenimą ir pradėti tikėti jais arba dar labiau nusiteikti prieš.

* * *

Kovas. Pirmieji šilti vėjai gaivina žemę ir sodą, kuriame sėdžiu ir šildausi sužvarbusį kūną. Buvo šalta rūsyje, kur mane laikė tris mėnesius.

Tą dieną valėme kalkėmis išbaltintus ir išdažytus namus. Buvome devynios. Skubėjome, nes laukė darbas kituose namuose. Ruduo buvo ilgas ir šiltas. Artėjo žiema, todėl vis daugiau lijo, atvėso. Šiltos dienos liko prisiminimuose, nors šaltomis dienomis po sėkmingo darbo atsikvėpėme. Gal ir dėl to, kad nieko neįvyko, ko mes taip bijojome. Tačiau įtampa neatslūgo. Buvo kažkas tarp mūsų, ir tai kėlė baimę.

Šveičiau laiptus. Pasikaišiusi sijoną, jaučiausi jaunesnė ir stipresnė. Purvini keliai smagiai prajuokino mus visas. Mane džiugino jų nuoširdus juokas ir paprastumas; jos priminė jau primirštas dienas prieš mano suėmimą. Negalima daug pakeisti. Tačiau galima džiaugtis, jog gauname pakankamai kalkių ir dažų, kad namai būtų švarūs ir gražūs, o vaikai sotūs ir raudonskruosčiai.

Tomis dienomis buvo daug tylaus ir garsaus juoko. Vis daugiau moterų ėjo mums padėti. Dirbome sparčiai. Pusės miesto išvaizda pasikeitė, akį rėžė nesutvarkyti namai.

Moteriškei, valančiai balkono turėklus, pasakojau juokingą istoriją. Atsidarė iš gatvės durys. Klūpodama atsisukau ir pro petį pamačiau Katę su Mare ir dar kažkokią moterį. Iš karto supratau, kad atėjo manęs. Atsistojau, pasitaisiau sijoną. Stovėjau priešais

Katę, kuri beveik visa galva buvo aukštesnė už mane. Geltonose jos akyse mačiau įniršį, ryžtą ir įsitikinimą, jog čia viską sprendžia ji.

Pasižiūrėjau į moteris, kurios liovėsi dirbusios ir laukė, kas bus. Atidariau duris į gatvę. Marė čiupo už alkūnės ir mane sulaikė. Vos spėjau pasakyti, jog greitai grįšiu, kai kita moteris griebė mane už rankos, ir abi ėmė kažkur tempti. Katė ėjo priekyje. Netrukus sustojo prie kažkokio pastato. Katė priėjo pirmoji ir linktelėjo prie durų. Mačiau jos sustingusį veidą, bet supratau, kad patenkinta savo galia. Išsigandau. Nieko arti nebuvo, kad galėtų man padėti. Pasidaviau likimo valiai, tikėdamasi, kad viskas baigsis gerai. Gal vis dėlto kas nors padės, ir mane paleis. Nemaniau, jog kada taip bijosiu moters.

Marė atidarė kažkokias duris. Įėjome į rūsį. Mane stumte įstūmė, ir pirmomis akimirkomis nesusigaudžiau, kur esu. Ištiesiau ranką į tamsią erdvę. Vos žengusi žingsnį, atsitrenkiau į sieną. Stovėjau tamsoje vos nesuspausta iš visų pusių. Laukiau kokio nors garso ar šviesos. Nieko nebuvo. Tiek teužteko vietos, kad, parietusi kojas, galėjau atsisėsti.

Atsiguliau. Manęs nepalauš. Nusimoviau platų storą sijoną ir visa susivyniojau. Miegojau gerai. Keletą kartų atrėmiau iškeltas kojas į sieną. Vieną ar du sykius buvau atsikėlusi, norėdama pajudinti sustingusius sąnarius, paskui vėl užmigau.

Kai pabudau, buvo šviesiau. Atvedė mane pavakare, todėl spėjau, jog lauke diena. Kažkur netoli išgirdusi balsus, atsisėdau.

Slinko laikas - tarpais miegojau, tarpais budėjau, kol kas nieko neatsitiko. Pro mažą trumpam atveriamą langelį gaudavau senos duonos ir vandens. Prasiskverbę šviesos spinduliai dar labiau ryškino patalpos ankštumą. Atsiklaupusi verkiau. Reikėjo daug pastangų, kad galėtum šioje skylėje laikytis ramiai ir tramdyti maištingas mintis. Buvo baisiai ankšta. Negalėjau žengti nė žingsnio, krimtausi rankas, daužiau į sieną galvą. Būčiau prašius, kad perkeltų į kiek didesnę ir šviesesnę kamerą, kur galima būtų žengti bent kelis žingsnius, bet žinojau, kad tai jas pradžiugins. Turiu ištverti šią krizę, kitaip nepralaušiu tos jų galybės sienos, būsiu pasmerkta kvailybei ir ribotumui. Dabar negaliu trauktis iš salos. Žinoma, ir neišleistų, turiu ištverti. Pagaliau aš norėjau pasilikti.

Ko jos laukė? Kad ko nors prašyčiau, ką nors pažadėčiau? Kaip ilgai mane laikys? Buvo sunku, nors galėjau daug miegoti. Tunelis, kuriame atsidūriau, buvo pernelyg ilgas, vargino, tarpais bijojau, kad nebūčiau suspausta ir sumaigyta. Tada atsisėsdavau, apsikabindavau kelius ir dainuodavau. Stengiausi taikytis su esama padėtimi, bet dažnai iš nerimo stojausi, trypinėjau, kad nepradėčiau šaukti ir maldauti daugiau erdvės ir oro.

Tą dieną mane tarsi kas smaugė, lanksčiau rankas ir kojas, skaudėjo galvą, diegė nugarą, mušė prakaitas, raičiausi ant žemės kaip sergantis šuo.

Durys atsidarė. Susitvardžiau, rankove nusibraukiau nuo veido prakaitą. Nulenkusi galvą laukiau, kas bus. Kažkas šiurkščiai sugriebė už peties ir patraukė. Tai buvo ta trečioji moteris, kurios iš karto nepažinau. Nutempė laiptais į viršų ir įstūmė į kažkokį kambarį. Iš pradžių nieko nematiau. Nežinau, kiek dienų išbuvau tamsoje, šviesa skaudino akis. Mačiau tik tą, kuri mane atvedė. Pasodino į kėdę. Sėdėjau užmerkusi akis. Stengiausi susitelkti. Turiu žinoti, kur esu, kas su manimi kalbės, kad galėčiau pasiruošti. Katę pažinau iš balso. Pakėliau galvą ir išvydau ją. Sėdėjo prie lango su Mare, už jų stovėjo kelios moterys, niekinamai spoksojo į mane ir laukė, kas bus. Baltos sienos fone jų paukštiški, pikti veidai atrodė dar ryškesni. Visos žiūrėjo į mane nustebusios ir nusivylusios, matyt, tikėjosi pamatyti palūžusią, išsigandusią ir apsiverkusią, ko gero, net išsiterliojusią savo pačios mėšlu. Galite nesidžiaugti, pagalvojau, ir dar labiau susitelkiau. Buvau švari. Tam reikalui panaudojau suplėšytų marškinių skiautes, kurios liko kameroje.

Visiškai rami žvelgiau į moteris, be jokios neapykantos, kaip žmogus, atėjęs pasikalbėti. Katė užsimojo ranka prieš mane, net pajutau oro dvelktelėjimą, ir išdrožė:

- Daugelį sugrąžinau į protą. Ir tave sugrąžinsiu. Arba sunaikinau. Niekaip negaliu suprasti, kodėl tavęs iš karto nepašalino, gal dėl to, kad jam patikai, tokia vaidinga, o gal dėl to, kad per daug esi mačiusi. Dabar čia turi paklusti. Juk nuo seno nuspręsta, jog daugiau naudos, kai žmonės gyvena atskirai, kas sau, ir kai pagal apskaičiavimus iš lentelių leidžiama gimti silpnapročiams, kurie dirba ir miršta. Vyrai tau atlaidūs. Įspėjau juos, kad tu gali būti tas plyšys, kuris sugriaus sieną, bet jie netiki. Reikės prablaivyti jų

galvas. Neturiu jokių nurodymų dėl tavęs. Dar pasėdėsi ir pagalvosi, kas tau geriau. Prisitaikyti ar likti rūsyje.

Ji paėmė lazdą, kuri gulėjo priešais ant stalo, ir kita ranka ėmė ją lankstyti, tarsi grasindama. Prisiminiau šeimininkės žodžius. Be jokių užuolankų atsakiau:

- Atsitiktinai patekau į šią salą ir atsitiktinai užtrukau. Prie visko pripratau, nes turiu gyventi.

Staiga ji kirto ranka man per veidą, o paskui lazda ėmė iš visų jėgų mušti per nugarą, kurią iš baimės palenkiau. Rankomis stengiausi prisidengti galvą nuo smūgių. Bijojau, kad nuo skausmo ir susijaudinimo nepradėčiau vemti.

Darėsi vis sunkiau tverti, mušė ilgai, ir, jeigu nebūtų nustojusi, būčiau pradėjusi šaukti. Atsistojau ruošdamasi atremti smūgius. Daugiau nemušė. Pakilo nuo stalo ir išstūmė mane pro duris. Išgirdau dar kažką sakant. Viena iš moterų nuvedė į rūsį. Atrakino didesnes duris. Patalpoje pamačiau keletą savo amžiaus moterų. Nepažinau jų, nes buvau labai nuvargusi ir sumušta. Ramstydamasi į sieną, įėjau į vidų. Ant lentų sėdinčios moterys pasislinko. Kojos linko, vargais negalais priėjau prie moterų. Vos tik užsitrenkus durims, apsiverkiau. Atsirėmiau galva į kaimynės petį ir raudojau negailėdama ašarų. Po viso to, ką patyriau, ašarų nesigėdijau. Niekas dėl jų nepriekaištaus. Kaimynė uždėjo ranką man ant skaudamo peties ir ramino. Patinka man jos.

Praėjo kelios savaitės. Nieko ypatingo neatsitiko, manęs nebekvietė. Gyvenau kaip visos - prastu maistu ir sugedusiu vandeniu; keitėsi tik kalinės ir dienos, kurios atnešdavo gerų žinių. Moterys remontavosi namus, jas uždarydavo į rūsį, mušdavo ir išleisdavo.

Katės nemačiau nuo to laiko, kai išėjau į laisvę. Žaizdos greitai užgijo. Visada jaučiausi sveika. Diena, kada mane mušė, visam laikui liks mano atmintyje.

Nusprendžiau antrą savo gyvenimo pusę praleisti čia, keisčiausiame krašte, apie kurį žemyne nė nesvajojau. Ar toli iki žemyno? Kur aš esu? Kaip beprasmiškai tuos žmones pajungė ir taip ilgai nepaleidžia? Gal viskas pasikeis vieną dieną... Gal salos valdovas pasidarys nuolaidesnis, kai pasens ir nebus jaunesnių, kurie galėtų paimti valdžią.

Vakaras. Eisiu miegoti. Mėgstu patalą ir pagalvę, kurią atsine-

šiau iš namų. Nežinau net iš kurios pusės atvykau. Taip atsitiko, jog patekau čia ir turiu pasilikti. Esu beveik penkiasdešimties metų, ir man vis tiek, kur pasensiu. Viena ar su kuo nors. Su manimi yra moterų. Visos iš karto nepaliks manęs.

* * *

Vidurnaktį mane pažadino žingsniai koridoriuje. Pravėrusi duris, pamačiau vyrą, skubantį prie dukters kambario. Atsirėmiau į durų staktą. Taigi! Toji nesimpatiška išblyškusi išdvasa gyvena kaip jai patinka.

* * *

Ir šią naktį kažkas darė duris iš gatvės. Laukiau, kad pasigirs beldimas į mano kambarį. Tačiau abejojau, nes tas "kažkas" įėjo perdaug triukšmingai. Manasis įsėlindavo pirštų galais. Skubiai atidariau duris. Toli, koridoriaus gale, priešais dukters kambarį, pamačiau vyriškį, einantį į vidų.

- Ei, - šūktelėjau, - ką jūs čia veikiate?

Vyriškis staiga puolė prie manęs. Jis taip šlubavo, jog pabijojau, kad nepargriūtų. Iškėlė ranką, tarsi ketindamas kirsti man, bet tiktai sušvokštė:

- Ar dar mažai gavai? Rūpinkis savimi!

Ištiesiau ranką, norėdama jam paaiškinti, bet jis įstūmė mane į kambarį ir užtrenkė duris. Girdėjau, kaip įėjo į kambarį kitame namo gale. Tai jau antras vyriškis. Negi visai patvirko, kol manęs nebuvo? Rytoj reikia pasikalbėti su ja.

- Ką reiškia tie naktiniai apsilankymai? - paklausiau rytą kaip galima garsiau. Norėjau, kad išgirstų abi - ir šeimininkė virtuvėje, ir duktė kambaryje. Jos kaip tik tuo metu ėjo pro duris ir sustojo ant slenksčio. Žiūrėdama į šeimininkę, jaučiau šaltą dukters žvilgsnį, nukreiptą į dešinįjį petį. Platų šeimininkės veidą iškreipė kaltės grimasa.

- Jau dvidešimt metų, kai vaikšto pas mane. Vis kiti, ateina ir tiek,- pravirko ji, - tam nebus galo, pas kitas ateina dar daugiau.

- Ateina? Ir vis kiti? Ar neprasimanai? Neverk, tai baisu, - sumurmėjau, glausdama šeimininkės galvą prie savosios. - Pakar-

tok dar sykį, papasakok viską iš lėto, nieko nepraleisk. Ką dabar pasakei - prasimanymas, arba aš blogai supratau. Kodėl...

Mane pertraukė duktė:

- Man tiesiog įdomu. Kiekvieną kartą kitas. Naujas. Šią naktį pas mane buvo tas šlubis, jau antrą kartą apsilankė, bet jiems draudžiama eiti pas tą pačią du kartus, gali pasodinti. Tik tu turi vieną vyrą, visada buvai nepaprasta, nepaprastų dalykų tau nutinka ir čia. Man gerai. Nei pareigų, nei vaikų. Tas šlubis sakė, kad tau išgremš vaiką, jeigu pastosi. Beveik visada...

- Ar supranti, ką šneki, ar supranti, ką šneki? - prišokau prie jos ir kirtau į veidą. Mušiau ranka ir šlapia mazgote, kurią buvau išsinešusi iš kambario. Ji atsisėdo vidury koridoriaus, o aš vis mušiau, neleisdama atsistoti. Lioviausi tik kai nebegalėjau, vien šaukiau uždususi:

- Šliundra tu. Nenoriu nieko bendro turėti su tavimi. Nesirodyk man akyse!

Atsisukau į šeimininkę:

- Ar teisybė, ką tu sakei, ką ji kalbėjo?

- Helena, visoms moterims saloje taip yra. Daugelis kratosi tokio gyvenimo. Kitoms patinka, kaip šitajai, - ji parodė į mano dukterį, kuri sausomis akimis tebesėdėjo ant žemės. - Ir mano senelę su vaiku išvijo ten apačioje. Su šunimis išvijo. Čionai, į Aukštutinį miestą. Sako, jog nuo to ir prasidėjo.

Nuėjau į savo kambarį ir atsisėdau prie lango. Jau vakaras, bet nepajudėjau iš vietos. Esu nepatenkinta. Taip giliai įklimpau, jog nebegaliu išbristi. Tačiau manasis apsaugojo mane, tik norėdamas turėti sau. Bent tiek gerai.

* * *

Praėjo dveji metai. Pavasarį ir mano gimimo dieną šventėme pas mus. Retai lankėmės vienos pas kitas, bet keletas moterų ateidavo pas mane paplepėti. Jos džiaugėsi savo gyvenimo permainomis. Jau senokai normaliai dirbama skalbykloje ir siuvykloje. Atnaujinome namus pietinėje miesto pusėje. Gerai, kad vaikystėje buvau smalsi ir įsidėmėjau, kokiu santykiu reikia maišyti vandenį, kalkes ir smėlį, todėl galėjome suremontuoti ir sienas. Ten pastatėme siuvamųjų mašinų, kurias atidavė moterys iš savo namų, stalus ir visa

kita, ko reikia šiam darbui. Skalbyklą įrengėme rūsyje, nes prieš langus buvo šulinys: per keturkampį medinį piltuvą pylėme vandenį į lovį po langais, o rūsyje išleisdavome pro sieną į kalno papėdę. Nelengva buvo džiovinti. Baltinių ir drabužių visą laiką buvo daug. Kartais iš abiejų miestų susikaupdavo didžiulis kalnas, todėl žiemą kabindavome gretimo namo palėpėje, o vasarą ir kitais metų laikais mums gerai tiko tam reikalui sodas, kuriame ištempėme virves. Virtuvė buvo netoli laiptų į Žemutinį miestą, todėl maistą į priestatą reikėdavo nešti vos keletą žingsnių. Paskirsčiau darbą pagal moterų pageidavimus. Išvaikščiojau visą miestą, ėjau į sutvarkytus ir apleistus namus, nepaisydama, ar nori mane matyti, ar ne. Kai kur buvo gana bjauru. Plūdo mane, niekino, jaučiau, kad užmuštų, jeigu galėtų. Atrodė, jog mane saugo ir gina Valdytojo šešėlis.

Vis dar aplankydavo mane. Labai retai, bet aplankydavo, ir buvau patenkinta, kad pasilikau. Dienos buvo gražios, įvyko tai, ko norėjau, ką joms žadėjau; po viso to, ką žinojau apie jas gera ir bloga, šiaip ar taip mes sutarėme.Tos, kurios žinojo, kad palengvinu jų gyvenimą, pritardavo man, padėdavo ir nepavydėdavo, nors žinojo, kad esu išrinktoji ir turiu privilegijų. Žinojo, kad gal ir mano padėtis būtų tokia kaip jų, ir kad viskas įvyko ne dėl mano kaltės. Vyras mane išsirinko, jis čia buvo šeimininkas, viskas priklausė nuo jo valios. Viskas padaryta, kaip buvo sumanyta. Darbas ėjo tvarkingai, be didesnių sutrikimų, tiksliai; indai su pagamintu valgiu nustatytu laiku buvo išnešiojami po namus nėrėjoms ir vaikams. Daugiau nieko negalėjau padaryti jų labui. Čia mano galia baigėsi.

* * *

Kai mane išleido, tai vienur, tai kitur sutikdavau Katę ir kitas dvi moteris. Apsimesdavo, kad manęs nemato. Atrodė juokingos. Katė ir Marė, o ta trečioji laikėsi abejingai. Neapkentė manęs, eidamos pro šalį, net griežďavo dantimis. Jas laikiau didžiausio blogio kaltininkėmis saloje. Kalbu apie jas todėl, kad jas priminė toji trečioji. Mačiau ją prieš pusvalandį. Visa drebu; ji tikriausiai buvo paskutinė, kuri galėjo taip mane sukrėsti.

Iš siuvyklos ėjau vėliau negu paprastai. Vakare turėjau būti namie. Užtrukau kirpdama berniukams kelnes. Lana man padėjo. Palenkusios galvas, skubėjome per miestą. Nenorėjome, kad mus

matytų. Valandėlę stabtelėjome prie mano namų. Mieste buvo tuščia, žibintai nedegė. Stovėdamos palei sieną, šnibždėjomės. Baigiantis dienai, visada iš įpratimo pasisakydavome viena kitai kokią moterišką paslaptį, smulkmeną.

Kažkas sukaukšėjo per grindinį. Susiėmusios už rankų, prisispaudėme prie sienos kaip užklupti vaikai. Nustebau, kad per grindinį kaukši klumpėta moteris - neskubėdama, nesislapstydama. Man nespėjus kaip reikiant į ją pasižiūrėti, Lana sušnibždėjo:

- Tik Lukrija avi klumpėmis. Naktį išgirdusi jų bilsnojimą, žinau, kad ji mieste. Po to netrukus išgirsdavome, jog kažkas mirė. To dar nežinojai? Matau, kad nesupranti.

- Ką? - spėjau ištarti, ir staiga tamsoje pažinau tą trečiąją moterį, kuri tada buvo su Kate ir Mare. Nukrėtė šiurpas. Supratau, kad darosi kažkas šlykštaus. Man visada nemalonu ją matyti. Jau pirmą kartą ją sutikusi, pajutau, kad nuo jos trenkia supuvusia mėsa, nors tada dar nieko nežinojau.

Ji praėjo pro mus ir, kai pagalvojau, kad mūsų nepastebėjo, atsigręžė. Ir tada pamačiau, jog ant pečių nešasi į paklodę suvyniotą žmogų. Aukšta ir stipri, dėbtelėjo į mus ir sušvokštė pro dantis:

- Vėl jūs dviese, marš namo!

Mačiau kyšančią iš paklodės ranką ir dalį pėdos; iš to ir spėjau, jog tai žmogus. Numirėlis, viską supratau. Iš pasišlykštėjimo nusisukau į šalį ir nusivėmiau. Ilgai gaudžiau orą. Lana mane prilaikė, ir vienu metu, žvilgtelėjusi į ją, pamačiau veide tiek baimės ir skausmo, jog išsigandau dėl jos.

Apsikabinusios įėjome į koridorių. Susėdome prie lango ir pravirkome. Nežinau, ar verkiau iš bejėgiškumo, ar iš pasišlykštėjimo, ar dėl to, kad išsigandau to iš paklodės nukarusio negyvėlio. Gal dėl to, kas buvo anksčiau, vakar, dėl rytojaus. Verkėme, o tuo tarpu kažkas įėjo į mūsų namus. Nors vis labiau temo, paspoksojo į mus ir sutrikęs nušlubčiojo prie dukters kambario durų.

- Skuba, net nepalaukė, kol kaip reikiant sutems, - pasakiau ir palydėjau Laną per kiemą iki jos namų durų.

Sugrįžau namo, atsisėdau prie lango. Norėjau, kad ateitų manasis. Jaučiausi tarsi pabudusi iš slogaus sapno tuščiame patale. Tai buvo viena iš tų retų akimirkų, kai iš tiesų jaučiau vienatvę. Tegu jis ateina.

* * *

Darbas virte virė. Gyvesnes moteris paskyriau į svarbesnes vietas. Lana rūpinosi viskuo, todėl turėjau daugiau laiko sau ir Uriui. Jis jau mokėjo rašyti ir skaityti, jam duodavau vis sunkesnius uždavinius. Žinojau, kad aukštojo mokslo duoti negalėsiu, bet pagrindinių dalykų pamokysiu, o paskui, jeigu norės, galės ieškoti žinių knygose, kurių pakankamai yra skrynioje čionai ir tvirtovėje. Jis darbštus ir smalsus, mėgdavau su juo pabūti po pietų. Daug laiko praleisdavo prie stalo savo kambaryje. Apgyvendinau jį prie savo kambario, nes nenorėjau, kad matytų dalykus, kurie man nepatinka.

Šeimininkė raukėsi ir sakė, jog visa tai nieko nepadės. Tačiau aš laikiausi savo. Buvau įsitikinusi, jog taip reikia. Dar prieš metus, kai šeimininkė jį maudė, mačiau, kad apipjaustytas. Tada pasakiau: tegu jis būna mano vaikas. Taip nusprendžiau ir džiaugiausi dirbdama su juo. Tvarkėmės gražiai. Aplink esantis gyvenimo kartėlis dabar jo nelietė. Stengiausi, kad viso to jis nepatirtų.

Saloje vakar buvo šventė. Moterys visą dieną vaikščiojo šventiniais rūbais. Aš buvau prislėgta. Pirmą kartą pasigedau šventės vaikystės dienomis, kada man būdavo linksma.

Rytą susirūpinusi stovėjau priešais bažnyčią. Visi buvo čionai. Panorau ateiti pasižiūrėti. Pasielgiau bjauriai, nors buvo ir kitokių žmonių, patyrusių laimių ir nelaimių. Nerami moterų laikysena, ilgesingi jų žvilgsniai, kai aikštėje pasirodė vyrai, man buvo ženklas, kad miestas kenčia nuo kažkokių nesuvokiamų, tarsi lazdos smūgiai, dalykų. Šalia viso kito tai buvo priežastis, kad aš pasilikau. Kaskart tie žmonės atrodė kitokie, nežiūrėjau į juos bjaurėdamasi ar smalsaudama. Juose mačiau ir kažkokią dalį savęs, savo liguistumo, ir erdvės, kurioje suradau tokį vyrą. Dabar jau žinojau, kad tik taip galiu gyventi.

Visada manasis ateidavo pirmas. Pasirodė, kai pasigirdo grindinyje vyrų žingsniai.

Trokštu to vyro. Ir jo rimbo. Vis dažniau jis su mumis. Mylavo mane juo šią naktį. Sulenkęs pusiau perbraukė per mano drabužius. Juo paleido man plaukus, numovė ir nusviedė į šalį kojines. Patiko man tas rimbas, glosčiau jį, norėdama įsiteikti šeimininkui; tas žaidimas mane jaudino. Noriai priešinausi, kai jaučiau, kad jį tai dirgina. Jis pliaukšėjo šią naktį rimbu kambaryje, o aš šliaužiojau

nurengta ir nuolanki. Taikiausi prie Valdovo, žinojau, kad jam patinka spyriojimasis, kad tai stiprina jo geismą. Tai nebuvo sunku, mielai tenkinau jo norus.

Kelis kartu uždrožė, nutvilkino, bet vis dar erzinau, neprisileidau, kol kaip reikiant neišplakė, tada likau gulėti prie jo kojų. Kambaryje degė jo atneštos raudonos žvakės. Mums patiko mylėtis prie jų, žiūrėti į jas.

Atėjau prie bažnyčios dar ir todėl, kad norėjau jį pamatyti. Kaip aš džiaugiausi. Kai jo galva iškilo ant laiptų viršum moterų; vis labiau magėjo sužinoti, ar žmonės pritaria mūsų santykiams. Pritarė, jaučiau tai jų eigastyje, į mane nukreiptuose žvilgsniuose. O mano Valdove, vieną dieną išsivesiu tave, visada būsi su mumis. Neištversiu.

Vakaras. Urį jie nori išsivesti iš miesto. Norėčiau būti su juo. Mylėjau jį. Daug jam skolinga. Jo čiauškėjimas, smalsumas užpildo man dienas. Kitaip būtų nuobodu, o dirbant ir šnekantis su juo, diena praeina maloniai ir įdomiai. Niekada nebūsiu jam vietoj saldainio, bet mielai žaidžiu su juo žaidimus, kuriuos buvau užmiršusi. Toli tie laikai, kai valandų valandas prasėdėdavau tėvo bibliotekoje.

Greitai bus rytas. Uris miega mano lovoje. Palikau jį čia, nes nenorėjau būti viena, maniau, kad neišgyvensime šios nakties.

Vakare, kai sutemo, išėjome iš namų. Tikėjausi, kad bus pakankamai šviesu nuo mėnulio pilnaties. Norėjau parodyti jam salą. Turiu atverti jam akis, kol dar neužaugęs, juk negali bręsti tarp keturių sienų ir uždarame kieme. Ėjome kalnagūbriu palei kapines tvirtovės link. Ėjau tamsoje, lengvai atspėdama kelią. Esu čia vaikščiojusi. Tai gana toli. Susėdome prie tvirtovės sienos. Ji buvo dieną įšilusi. Gal mums reikėjo ateiti čia kurį sekmadienį. Tada laukuose nedirba vyrai. Tai padarysime vieną dieną, pažadėjau jam, kai paklausė, kodėl klajojame naktį.

Apačioje, vynuogyne, išgirdau balsus. Tartum kažkas šaukėsi pagalbos. Kas ten darosi naktį taip toli už miesto? Panorėjau pabūti tarp vyrų, pasižiūrėti pro langus į jų kambarius. Patiktų pavaikščioti su jais gatvėmis, sveikintis, pasėdėti ir išgerti po bokalą alaus, kaip kadaise su savo sandėlių darbininkais. Noriu pabūti jo namuose. Niekada anksčiau apie tai nepagalvojau, nemaniau, jog tai įmanoma. Ten aukštai, kalnuose, su mažu berniuku, kuris be paliovos ko

nors klausinėjo, šviečiant mėnulio pilnačiai, tvyrant rūkui jūros pakrantėje, kai mus tarsi pienas supo minkšta migla, ši mintis pasirodė kasdieniška. Keista, kad anksčiau niekad apie tai nepagalvojau. Vieną dieną reikia nueiti ten apačion, viską turime pamatyti.

Mano mintis nutraukė skubūs žingsniai palei sieną. Atsistojau ir nutempiau Urį į tamsą. Priešais mus išdygo jaunas vyriškis, o netrukus už jo pasirodė dar vienas, kuris tempė už rankos moterį. Iškart pažinau. Tai buvo šviesiaplaukė gražuolė, ilgakojė, žvitriaakė ir jau kurį laiką nenešiojo skarelės. Lana pasakojo, kad dėl to ji neseniai buvo pasodinta į daboklę. Matyt, tai jos neišgąsdino, nes ir pastaruoju metu net į bažnyčią vaikščiojo vienplaukė.

Ji lėkė kiek įkabindama, uždususi, kone pakibusi ant vyriškio rankos, kuri, atrodo, nė neketino paleisti. Girdėjau, kaip jis ragino ją, o paskui greitai viskas nutilo. Uris prisiglaudė prie manęs, lyg išsigandęs, žinodamas, jog tai ne viskas, ką matėme.

Kažkas darosi. Reikia grįžti namo. Tie žmonės nuo kažko bėga. Greitai pasirodys ir jų persekiotojai, ir būtų pavojinga, jeigu tokiu metu mus užtiktų čia. Pasukome kalnagūbriu laukų linkui. Atrodė, jog bus saugiau pasitraukus nuo didesnio kelio. Įbridome į nendres šalia lauko ir sustojome, išgirdę netoli lojant šunį. Aplinkui sušnarėjo, girdėjau traškant nendres, ir staiga apačioje lauke pasigirdo tapsėjimas. Mėginome bėgti. Blaškiausi su berniuku į visas puses, bandydama išsiveržti iš žiedo, ir visur susidurdavau su vyriškiu, laikančiu už pasaito šunį. Jie dar mūsų nematė, nes akino žibintai, bet šunys veržėsi į mūsų pusę ir lojo. Bijojau, kad kuris nenutrūktų arba kad jų nepaleistų, nes tie didžiuliai padarai buvo išdresuoti ir, sugriebę žmogų, nepaleisdavo, netgi sudraskydavo.

Už vyrų staiga pasirodė raitelis. Ant aukšto žirgo uždusęs ir susirūpinęs sėdėjo mano Valdovas. Mūsų nematė. Kažko klausė šalia stovintį vyrą. Per šunų lojimą ir dėl smarkaus širdies plakimo nieko negirdėjau. Jis žiūrėjo į rato vidurį. Mačiau jį žibinto šviesoje ir bijojau. Nežinojau, kas bus toliau. Mylėjau rudas ir geras jo akis, kai laikydavo mane ant rankų, o dabar jos buvo susirūpinusios ir griežtos. Didelė nosis atrodė dar negražesnė, suraukti antakiai įsakmiai stirksojo priešais. Čia buvo salos valdytojas, viskas akimirką sustingo. Siaubo pagautos, rodos, sustingo ir nendrės.

Girdėjau gilų savo alsavimą, prie kojų jaučiau Urį. Pasislėpė už mano sijono ir glūdojo kaip išgąsdintas kačiukas. Valdytojas taip

netikėtai nušoko nuo žirgo, jog tas sužvengė ir žengtelėjo prie žibinto. Valdytojas stovėdamas nirtingai pliaukšėjo rimbu. Jis švilpte sušvilpė ties mano ausimis, jog krūptelėjau ir nesąmoningai užsidengiau alkūnėmis galvą. Uris beveik visiškai palindo po sijonu, išsigandęs drebėjo ir verkšnojo, laukė, kas bus. Staiga vienas iš vyrų šūktelėjo. Pakėlusi galvą, pamačiau, kaip jie nudūmė kažkur į šalį. Valdytojas tebestovėjo vietoje. Žiūrėjau į jį, žinodama, jog kiekvieną akimirką gali dingti. Staiga jis tarė:

- Eik namo, moteriške, namo!

Apsisuko aplinkui, net plati pelerina suplevėsavo viršum mano galvos, ir įšoko į balną. Girdėjau iš tolo, kaip vyrai šaukia vienas kitą. Norėjau, kad jie nesurastų pabėgėlių. Patraukėme namų link. Kiek paėję, ties Aukštutiniu miestu susėdome žolėje. Nebegalėjome toliau eiti: bijojome visko, ir nakties.

Kur eiti, kur rasiu tokį vyrą kaip jis? Čia gyvenimas toks žiaurus, bet negaliu be šito vyro. Jaučiausi kaip supančiota. Pravirkau. Nusibraukiau ašaras, ir kiūtinome toliau, arčiau miesto. Praėjome pro kapines. Kai atsidūrėme ant kalno keteros, išgirdau arklių kanopų dundesį. Jis greitai artėjo.

- Sugavome tik vyrą, moteriškė kažkur čia, saloje. Privalau ją surasti. Skaičius turi atitikti. Už viską aš atsakau. Reikėtų tave išplakti, bent jau tiek. Turiu rūpesčių su tavim, sako, kad tavęs nebaudžiu.

Įpykęs apsuko žirgą ir nujojo, tikriausiai dabar ilgai jo nematysiu. Esu čia, ir manęs daugiau nebedomina, kad gyvenu. Sunku su tais žmonėmis, sunku žiūrėti į jų nelaimes, kurios neleidžia jiems laisvai atsikvėpti ir kurios gniaužia kvapą ir man.

Turiu aukso ir bet kur galiu gyventi be jokios baimės ir rūpesčių. Visko man užtektų, tikriausiai pasijusčiau kaip nuo grandinės paleista kalė be šeimininko. Man reikia įsivaizduoti, jog mane kažkas laiko ir nurodinėja. Tada jaučiuosi saugesnė.

* * *

Dukra storėja, laukiasi kūdikio. Lanos paklausiau, ar darys abortą. Kai tik pastebėjau, kad nėščia, stebėjau jos pilvą. Gražu būtų, jeigu turėtų vaiką. Iš dukters tikėjausi kažko daugiau. Tačiau bijojau, kad jai nutrauks nėštumą. Lana kalbėjo:

- Daro abortus čia ir tenai, labai dažnai daro, tarsi bijotų, kad bus per daug žmonių. Matei mano vaiką. Man atrodo, kad jis atsitiktinai užaugo sveikas ir stiprus. Čia retai pamatysi sveiką vaiką. Berniukai, tiesa, užauga stiprūs ir aukšti, bet proto labai menko. Man netelpa galvoje, kaip galima planuoti prastą kartą. Pasidairyk mieste. Pilna raišų. Kvaili veidai, tuščios akys kiekviename žingsnyje. Tai baisu. Laimė, kad žmonės apie tai negalvoja.

Baigusi ji nusisuko, veidas pasidarė kaip tą naktį, kai susidūrėme su Lukrija, atšiaurus ir nelaimingas, uždaras ir liūdnas, tarsi suakmenėjęs. Palikau ją vieną. Kodėl jie nenutraukė mano dukrai nėštumo, nežinau. Turiu laukti. Vadinasi, gimdys.

* * *

Uris kasdien vis didesnis. Linksmas ir gabus berniukas. Nenuorama ir pramuštgalvis. Blogo jis nieko nedaro, tik skuba viską sužinoti. Pagalvojau, kaip reikės mokytis saloje. Gerai būtų, jeigu eitų į mokslus.

Siuvykloje priėjau prie Lanos. Ji uoliai vadovavo vaikiškų kelnaičių naujam modeliavimui. Pasikviečiau ją į raštinę.

- Ką darysime su mokykla, Lana?

- Su mokykla? - pasižiūrėjo į mane. - Mokykla šalia bažnyčios, seniai yra, bet, kiek prisimenu, stovi tuščia, mano motina irgi nelankė jos. Berniukams yra Žemutiniame mieste. Surenka juos ir perkelia, kai sukanka aštuoneri metai.

- Perkelia berniukus, Lana?

- Helena, maniau, kad žinai.

Susiėmiau rankomis už galvos ir taip likau besėdinti.

- Taip, Helena, - pasakė Lana, uždėjusi ranką man ant peties.

* * *

Šiandien duktė tyliai priėjo prie mano kambario ir pabeldė. Susidėjusi rankas ant krūtinės, pasakė, jog jai atėjo laikas. Pasiunčiau pakviesti Lanos. Laukėme, kada iš tikrųjų prasidės gimdymas.

Gana greitai, apie vidurdienį, nepasibeldusi įėjo Lukrija.

- Gimdymu rūpinuosi aš, - tarė ji, taisydamasi skarą. Iš drobinio

krepšio išsitraukė prijuostę ar kažką panašaus. Aš su pasidygėjimu paėmiau ją už alkūnės ir pavedėjau prie durų.

- Eik, Lukrija, aš pati galiu. Man padės šeimininkė ir Lana.

- Turiu pasilikti, tai mano darbas.

- Neliesi mano vaiko, neliesi, - kartojau išsigandusi, kad neįstengsiu jos atsikratyti. Stūmiau ją pro duris, įtikinėdama, jog susitvarkysime pačios. Tačiau ji atkakliai spyrėsi, sakė, jog turinti pasilikti, kitaip ateis Katė.

Atsisėdusi ant laiptų, galvojau, kad čia neįmanoma gyventi be jų, kad viskas vyksta, kaip jų patvarkyta, nieko negalima daryti, kaip mes norime. Skaudu buvo, kad esame tokios bejėgės, kad mus taip seka. Kaip Lukrija sužinojo, kad šiandien mano duktė gimdys? Koks kipšas jiems tarnauja? Kur tos jų priežiūros ribos? Lukrija stovėjo prieš mane su purvina prijuoste, vien su palaidinuke trumpomis rankovėmis ir vos ne maldaute maldavo, kad leisčiau jei pasilikti.

- Jeigu išeisiu dabar, pamanys, kad tu maištauji. Tegu bent atrodo, kad aš atlikau savo darbą. Leisk man pasilikti.

- Sėdėk tenai ir nieko neliesk, - pasakiau ir nusisukau. Pagalvojau, jog dvokia lavonu, o ieško gyvybės.

Nustebau, kad ji paklausė ir atsisėdo. Visą dieną iš prieškambario sklido smarvė. Kiek užkandusi, atsigėrusi, Lukrija pagyrė valgį ir toliau tyliai kiūtojo. Prašneko, kai nešiau į kambarį pašildytą paklodę ir vystyklus. Pasakė, jog čia viskas gražu, kaip valdytojo namuose. Priminė man jį ir jo namus. Galvojau apie jį ir buvau beveik dėkinga jai. Gal šios mintys atneš laimę. Sustojau vidury koridoriaus. Vieną dieną nueisiu į Žemutinį miestą. Turiu pamatyti, kaip jis gyvena. Kad ir kažin kas atsitiktų.

Diena praėjo belaukiant. Bijojau dėl dukters. Ji nieko nesakė, o aš nemokėjau ir nesugebėjau ką nors pakeisti. Teko laukti. Pagreitinti gimdymo negalėjau. Skausmai vis stiprėjo, tikėjomės, jog kiekvieną akimirką prasidės. Ji kilnojosi, tarsi stengdamasi išstumti vaisių; plaukai buvo šlapi, prakaitas srūte sruvo. Sėdėdama šalia dukters, prisiminiau kambarinę kalę, kuri kelis kartus buvo atsivedusi šuniukų. Aš su tėvu tada buvau prie jos. Prisimenu, kaip alsuodama spartino visą procesą. Užmiršau, kaip buvo man. Gal per skausmus nieko daugiau ir nesužinojau apie gimdymą.

- Alsuok trumpai ir giliai, purtyk slėpsnas kaip šuo, - sakiau jai, - gal padės.

Ji tuoj pat paklausė, bandė daryti, kaip patariau. Šiek tiek palengvėjo. Nuo vieno priepuolio iki kito lygiau kvėpavo. Patariau tarp priepuolių kaupti jėgas, jeigu iš tikrųjų prasidėjo. Pagaliau prasidėjo. Dabar stovėjome prie jos visos trys. Lana spaudė vaisių, padėdama išeiti, šeimininkė šalta drėgna skepeta šluostė prakaitą, o aš spaudžiau jos kelius prie liemens, keldama aukštyn. Ėjo greitai. Dabar mums visoms buvo svarbu nepražiopsoti lemiamo momento. Pagaliau išėjo. Toji nesimpatiška ir romi moteriškė kaukte sukaukė iš skausmo ir baimės ir į mano rankas išspaudė minkštą kūnelį.

Paskubėjau užrišti bambutę, iškėliau lengvą kaip plunksną kūnelį į orą ir pliaukštelėjau per užpakaliuką. Tegu tavęs, mielas vaikeli, niekas daugiau nemuša, tegu aš būsiu pirmoji ir paskutinioji, tariau sau, išsigandusi vaiko verksmo, kurį pati išprovokavau. Ar tai buvo protestas prieš mušimą ar gyvenimą?

Paguldžiusi kūdikį ant vystyklo, pasižiūrėjau iš apačios. Moterų giminės, dar viena, pagalvojau nepatenkinta.

Viską gerai sutvarkėme. Netrukus neliko jokių gimdymo pėdsakų, tik kūdikis niurneno kampe.

Gimdyvė gulėjo apklota, rami. Susisukusi į kamuolį, nusigręžusi į sieną, ji vėl buvo tokia kaip prieš tai - vieniša ir svetima. Pirmą kartą pajutau jos vienatvę. Kai dar buvo maža, daug apie ją negalvodavau, visą laiką vengdavome viena kitos. Ji labai ramiai sėdėdavo ant mano motinos kelių. Tiesą sakant, jos buvo panašios: tokie pat reti plaukai, tuščios akys, tykus, paslaptingas būdas, be iniciatyvos, be išorinių jėgos požymių.

Šiandien ji gulėjo tyli, atkakli, nusisukusi į sieną, ir aš nė kiek nenustebau, kad neatsigręžė pasižiūrėti kūdikio. Motina manęs niekada nelepino, nei mažos, nei paaugusios. Neprisimenu, kad būtų kada apkabinusi ir pamylavusi. Ir štai dabar panaši į ją guli nusisukusi, panaši į tą, kuri numirė, kuri niekada manęs nepaliko, nes niekada su manimi nebuvo. Tėvą aš mylėjau. Jis buvo darbštus ir gyvas, smalsus, mėgstąs keliauti, nenuorama. Būdamas visada užsiėmęs, nevaržė mano gyvenimo nurodymais ir draudimais. Pasigedau jo šiandien, norėjau, kad jo charakterį perimtų naujagimė ir išsklaidytų ta nemalonią tuštumą tarp manęs ir mano anūkės.

Nusisukusi į sieną, duktė tūnojo užsisklendusi savyje, mes jai nekliudėme, leidosi aptvarkoma. Tik vėlai vakare atsigręžė:

- Norėčiau į savo kambarį, - tarė ir atsikėlusi lengvai priėjo prie durų.

- Palauk, paklosime tau patalą, - pasakiau išeidama pas šeimininkę. Ji atsisėdo į kėdę koridoriuje ir palaukė. Kai lova buvo paklota, nuėjo į kambarį. Pasiėmusi lopšį su kūdikiu, nusekiau iš paskos.

- Vaiką pasilaikyk. Man jo nereikia, - atsiliepė iš lovos. Stabtelėjau, maniau, kad blogai išgirdau. Kai ji pakartojo tą patį, vos neišmečiau vaiko iš rankų. Atsisakė kūdikio kaip sotus valgyti.

Nuėjau į savo kambarį. Atsiguliau. Viskas gerai. Visai netikėtai gavau vaiką, auginsiu jį. Gal iš manęs neatims, kadangi mergaitė. Apskritai nežinau, nuo ko ją saugoti, kur jai būtų geriau. Reikia palaukti. Atsirėmusi alkūne, patenkinta žiūrėjau į kūdikį. Rusvi plaukučiai buvo lygūs, mažytis veidukas pilnas ir sveikas. Rytoj reikės surasti pieno, jaučiau, kad motina neduos.

* * *

Uris visą dieną gyvai šmižinėjo po namus. Stovėjo ant slenksčio, todėl turėjau įleisti į vidų. Atėjo pasižiūrėti mergytės. Kalbėjomės su juo apie saulę. Pastarosiomis dienomis jis klausinėja neįprasčiausių dalykų. Aiškinu rimtai ir nuosekliai. Tai aš mėgstu.

Staiga vaikas atsistojo ir paprašė, kad leisčiau paimti mergytę ant rankų. Pagalvojau, jog reikėtų duoti jai vardą. Gal jis pasiūlys geriausią?

- Tegu jos vardas bus Filija, - pasakė rimtai ir linktelėjo galvą, net garbanotų plaukų sruoga užkrito ant akių. - Tegu jos vardas bus Filija, panašus į Filijų, į vardą berniuko, kurį prisiminsiu, kai būsiu ten apačioje, nes tenai draugų tikriausiai neturėsiu.

Aš vos nepravirkau. Žino, kad reikės skirtis su mumis ir tikriausiai nebūtų sakęs, jeigu mažylė nebūtų mūsų dar labiau suartinusi.

- Retkarčiais matysimės, surasime laiko ir susitiksime. Tegu ji bus vardu Filija, kaip berniukas, kuriam niekada nereikės išeiti iš namų kaip mūsų bičiuliui, - pasakiau jam į plaukus, nes sėdėjo ant kelių, priglaudęs galvą man prie krūtinės. Taip sėdėdami, mes visi sūpavomės, kaip tikriausiai jau niekada neteks sūpuotis.

Uris išėjo iš mano kambario. Pabučiavau Filiją į skruostuką.

* * *

Viskas tarytum sapnas.

Likau čia todėl, kad tą naktį mane tarsi kas kalte prikalė prie suolo, kai pamačiau ties savimi Valdytoją. Išsigandusi ir sušalusi žiūrėjau į jį, sėdintį ant aukšto žirgo, tarsi apšviestą pirmosios dienos šviesos. O toji šviesa buvo mano viduje, ilgai švietė, palaikė mane ir padėjo gyventi. Ji niekur nedingo, tik nusėdo kažkur, saugojo mane nuo abejingumo.

Per mažai jis lankė mane, kad geriau pažinčiau ir per daug, kad užmirščiau. Jis stengiasi, kad tarp mūsų būtų tokie santykiai, nes jis toks yra ir žino, jog jie man tinka. Kitokie negu prieš daugelį metų, ramesni, mažiau nekantravimo, tvirtesni. Norėjau tokio gyvenimo su vyru.

Atėjo vakare, kaip buvo žadėjęs. Dabar, kai suprantu, kaip viskas vyksta, nebijau. Gulėjau, kol jis dėjosi ant kėdės drabužius. Norėjau būti graži.

Mano akys spindėjo nuo neaiškaus laukimo, nors plaukai pastaraisiais metais įgavo jauno mėnulio spalvą, gal tai ženklas, kad senstu. Gulėjau ir glosčiau juos. Priėjęs prie lovos, jis paglamonėjo juos rimbu. Kai atsigulė šalia, pabučiavau jam ranką. Jis drebėjo, žinojau, jog nieko nebus. Traukiasi.

Po kelių judesių paleido mane iš savo didžiulių rankų. Kas nutiko jam, kur tas plėšikas, įsiveržęs į kambarį? Kur tasai, kuris mostaguoja rimbu viršum išsigandusios moteriškės galvos? Gal jam reikia baimės, kuri žadina jausmus, pagalvojau ir užmigau.

Mano gyvenimas ištekėjo kaip vanduo iš rieškučių, išsisunkė. Jau greit ketveri metai, kai esu saloje, dar galėčiau pabėgti, bet pasilieku, nes viena mano dalis čia laiko, o kita gąsdina ir ragina sprukti. Dar neapgalvojau, kiek tos dalies, kuri laiko. Jis pasiūlė man išvykti į žemyną. Gal kur kitur mostiguoja rimbu ir žadina savo liguistą aistrą?

Pripratau prie čionykščio gyvenimo ir laukiau, kol išsirutuliuos jam tai, ką aš pažįstu ir ko nepažįstu. Jis yra mano vaikas, kuris nusišypso gavęs tai, ko prašė visą dieną. Manasis vyras. Gal ateis, ir galėsiu pasiūlyti. Jis vienišas ir gudrus, bjaurus ir niekinamas,

gražus ir galingas. Kaip tik tai, ką pamačiau pirmą naktį krante.

Įkyrėjo kurstyti jo aistrą. Nebebijojau jo, todėl ilgai neįtikinėjo, kad myli mane. Gulėjome katras sau. Gal jis iš tikrųjų kur kitur mostigavo rimbu ir kurstė aistrą. Nieko daugiau nebėra, vien aistros likutis atsiminimuose, kuriuos nešasi su savimi pirmasis salos vėjas, ir, beje, mano Valdovas!

Ateina kaip brolis, sėdi, vaikščioja po kambarį ir šneka. Džiaugiuosi juo, patinka žiūrėti į jį, klausytis. Tarsi netyčia prisiliečiu prie jo, uostau jo odinę striukę, ilgai laikau tabaku kvepiančias pirštines. Užsidega iš tabako lapų susuktus cigarus. Pažįstu juos iš vaikystės. Tėvas kartais rūkydavo tokius, pūsdamas dūmus į židinį. Iš tiesų viskas kaip sapnas.

Tiesą sakant, čia niekas nepasikeitė. Viskas, kas atrodė nauja, dabar kasdieniška. Gyvename kaip gyvenome, nėra naujų įvykių, kurie mus jaudintų. Įpratau prie visko ir, pagalvojusi, kur gyvenu, tarp kokių žmonių ir kaip jie gyvena, išsigąstu, nuolatos bijau. Atrodo, kad bus viskas gerai, kad būsiu patenkinta ir stipri, jeigu jis atsisės prie mano židinio, atsiguls šalia, tačiau tiesa kasmet darosi vis skaudesnė ir beprotiškesnė. Stengiuosi gyventi be šitų minčių, veju jas šalin kasdienybe, nors beviltiškumas vis gilėja.

* * *

Filijai trys mėnesiai. Motina jos dar nematė.

* * *

Rytą gavau raštą, kuriame parašyta:

1. už aprangą
2. už vokiečių kalbą
3. kubiukai, gyvūnėliai (kauliukai vaikų krepšyje)
4. už plaukymą
5. už knygą apie mašinas (Vebsterio enciklopedija) - ginklų enciklopediją

Pastarąją kažkas prirašė. Varčiau rankose lapą ir žiūrėjau į Marę, stovinčią prieš mane kaip įspėjimas, kad čia nėra gražių dienų, o jeigu kada bus, turime jas slėpti ir nieko apie jas nesakyti.

Ji išsivedė Urį. Labai anksti.

Tempdama jį per slenkstį, atsisuko į mane ir pasižiūrėjo. Aš irgi žvelgiau į jį baimės sklidinomis akimis. Mačiau, kad nori priešintis, tačiau berniuko garbė buvo stipresnė. Nedavė man preteksto neleisti, nes žinojo, jog tai nieko nepadėtų. Kai stabtelėjo akimirką ir atsisuko, pamačiau, kad visa esybe yra su manimi. Slapčiomis mirktelėjo man. To niekada ligi šiol nedarydavo. Klausiau savęs, kur išmoko. Čia ir yra visa gudrybė - nieko nepaisant, mirktelėti, parodyti, jog saitai nenutraukti, jeigu neįmanoma pasakyti žodžiais.

Mielas vaikeli, mano prisiminime, kur išeini, kas tavęs laukia, kas tave mylės, kam būsi reikalingas. Pas mane nebegrįši, grįši tik į save, tebūnie taip.

Išsigandau rytą ir dabar bijau, nuolatos bijau. Dėl savęs, dėl dukters, dėl Filijos, dėl jo. Kodėl bijau? Ar nėra šilumos viduje, kur mus turi šildyti jis, ji? Ar tas mano vaikelis irgi susiras krosnį, kuri daugelio nešildo?

Išsigandau.

Raštas buvo neįprastas. Kas dar čia, Aukštutiniame mieste, gavo tokį raštą, kurį motina gavo? Vokiečių kalba, ypatingi žaislai, plaukymo reikmenys, enciklopedija. Ką jie ketino su juo daryti?

Baimė ėmė dėl to, kad jie žino, ką galiu jam duoti pati, kur tie kubiukai, kuriuos pasiėmiau į pasaulį iš tolimo vaikystės kampelio. Kubiukai, kuriuos man tėvas atvežė iš užsienio dešimtojo gimtadienio proga. Vieną dieną daviau juos Uriui pažaisti. Jie buvo su kitais žaislais, kuriuos jam sustačiau, sumontavau, sutvarkiau. Galvojau apie jo lavinimąsi ir kiekvieną naują žaislą kruopščiai dėjau į krepšį, kuriame jis netikėtai aptikdavo ir džiaugdavosi. Jie pasirinko tik kubiukus. Žinojo, kad juos turi, taip pat žinojo ir apie knygas.

Kur pasislėpti, kad išsaugočiau savo veidą, kad galėčiau gyventi nepaisydama viso to, vien tam, kad apskritai esu.

Uris išėjo. Drobinis krepšys, kurį paruošiau tam laikui, buvo pilnas. Po pažastimi pasikišo vieną iš tų knygų, kurias padaviau paskutinę akimirką.

Prieš pat išeidamas, pastovėjo šalia Filijos lopšio ir palaikė jos rankutę. Ji gulgsėjo lyg atsisveikindama.

Netekau vienos gyvenimo dalelės, ir niekas negali jos atstoti.

Keletą mėnesių žinojome, kad jam teks išeiti. Kiekvieną rytą laukėme ir nieko nekalbėjome. Ruošėmės tyliai ir ramiai. Vieną

rytą paklausiau jį, gal mums išvykti kitur, kur galėtų likti su manimi. Tada jis man nieko neatsakė.

- Helena, pasilikime čia. Būsi netoli, mus skirs tik kelios minutės.

Aštuonerių metų berniukas neturėtų taip samprotauti. Sugėlė man širdį, kad tiek žino ir supranta. Juk turėtų būti nerūpestingas ir žaismingas.

Dabar jau viskas veltui, pas mane jo nebeleis, turės likti tenai ir užaugti savo gerovei arba pražūčiai.

* * *

Gyvenome katras sau. Jau septyneri metai, kai išėjo Uris. Negaliu jais pasidžiaugti. Visur jo man reikėjo, nors daug laiko teko skirti Filijai. Ji gražiai augo. Bijojau, kad kupra jos nepadarytų bjaurios. Kai gimė, numaniau, jog taip gali atsitikti. Šiaip daili mergaitė. Vešlūs plaukai kartais užkrenta ant šviesių akių, spindinčių po kakta, ir, regis, nebuvo ko būgštauti, jog užaugs kuprota. Bijojau, kad dukrai neleis gimdyti, nes spėjo, kad vaikas bus išsigimęs, neprotingas. Priešingai. Mergaitė viskuo domisi. Netgi nedidelis apvalus iškilimas ant nugaros teikia savotiško žavesio. Ji savotiška. Eisena irgi savotiška. Ką ir iš ko ji paveldėjo? Kai ką atpažįstu joje savo. Tai mane džiugina.

Naktis. Vėl rašau. Prirašiau krūvą popieriaus, viskas guli čia, reikės dar kelių lapų. Sutemus kažkas pasibeldė. Priėjau prie durų į sodą ir atidariau.

Pastaruoju metu mus retai kas aplankydavo. Pasibaigus namų tvarkymo darbams, moterys turėjo daugiau ramybės ir laisvo laiko, bet nepasakyčiau, kad dažnai vaikščiodavome vienos pas kitas ir tuščiai plepėdavome.

Kartais, nedrąsiai pasibeldusi, užeidavo Lana. Su ja draugiškai sugyvenau; ji visada suprasdavo mane ir padėdavo. Niekada neturėjau draugės. Lana saugojo mane kaip kareivis prie durų.

Manasis nebesirodė.

Taigi dabar kažkas pasibeldė. Atidariusi duris, apstulbau:

- Uris!

Puoliau glėbesčiuoti, vos ne nešte įnešiau į kambarį. Pirmą akimirką nepažinau. Išaugęs, nebuvau mačiusi jo nukirptais plau-

kais. Kokia maža jo galva, nustebau. Susirūpinau, kad toks nešnekus. Jau buvo beveik suaugęs vyras ir dar vaikas. Tiktai žiūrėjo į mane, per skruostą nuriedėjo ašara. Nuo minčių man sukosi galva. Kaip jis surado kelią į Aukštutinį miestą, ar jį kas nors matė, kas bus, jeigu jį čia suras? Užlipome į antrą aukštą.

- Kaip tau sekasi? - išsprūdo man. Negalėjau tylėti, nors bijojau, kad dėl mano smalsumo jis neimtų abejoti žmonėmis ir gyvenimu tenai apačioje.

- Visi šnipinėja ir skundžia. Kur eina tie skundai, aš nežinau. Dar kaip reikiant nepažįstu jų.

Žengė kelis žingsnius ir atsirėmė į sieną prie durų. Žiūrėjo į mane, žinojau, kad jau subrendęs ir mato daugiau, negu aš maniau.

- Kur Filija, čia jos kambarys, ar ne? Nieko neklausinėk, Helena. Išklausiau jų nurodymų ir gyvenu savo galva. Daug skaitau. Valdytojas, nežinau kodėl, man jų duoda ir dabar pasiuntė pas tave pasiimti naujų. Paskutiniuosius dvejus metus draugaujame. Turiu šiokių tokių privalumų, galbūt mane ruošia kažkokiai ypatingai užduočiai. Nebaisu, tik nyku. Aš vienintelis jau dveji metai gyvenu kambaryje vienas. Kai mane perkėlė į jį, visur radau paslėptų knygų. Ilgai nežinojau, kas tai yra, kol sykį Valdytojas pasikvietė mane. Tada bijojau. Visi kalbėjo, kad jis žiaurus ir baisus, berniukai žino jo rimbo galią. Nuėjau pas jį slegiamas niūrių minčių. Nustebau, kad jo kambarys toks šviesus. Viskas buvo švaru ir gražu. Poniška ir senoviška. Daug dailių dovanų. Iš karto pajutau, kad jis namie ir kad čia augo. Kas nutiko tiems žmonėms, kur užgeso žmogiška šviesa, nežinau. Tik žinau, Helena, kad tam turi ateiti galas, tai nenormalu. Po to susitikinėjome kiekvieną trečiadienį sutartą valandą ir toliau susitinkame. Tai paprasta. Tai palengvina man ištverti kietos ir negailestingos rankos palaikomą tvarką. Kartais būna sunku. Ten, apačioje, vyksta bjaurūs dalykai, stengiuosi jų nematyti. Taip lengviau gyventi. Nuo septyniolikos metų leidžia mus į Aukštutinį miestą ir į bažnyčią. Bus tenai visko.

- Tave atsiuntė knygų? O ką sakys kiti, kurie tave matė?

- Liepė eiti taku per nendryną, toliau, bet saugiau. Juo nedaug kas vaikščioja. Vienintelis kelias į miestą - laiptai, pasakė Valdytojas.

- Tikriausiai daugiau buvo kelių, bet užžėlė, - pasakiau ir nutilau, nes nežinojau, ką jis žino.

- Viską žinau. Per dvylika metų apsižvalgiau aplinkui ir daug pamačiau. Nieko man nepasakok. Daug kartų ketinau ateiti čionai, į Aukštutinį miestą, bet, kai pamačiau, kaip baudžiami berniukai už mažesnius nusižengimus, nesiryžau. Dabar nebijau. Daugiausia domiuosi knygomis, pasineriu į jas, kai viskas nutyla, kai nuslūgsta bjaurios aistros. Pamačiau ir negaliu pamiršti, kaip žmogų pakeičia sunkumai arba patogumai. Yra keletas, kuriuose dar likę gerumo ir užuojautos pėdsakų. Viską nustelbė žiaurumas ir paklusnumas. Valdytojas nebaisus, baisūs jo tarnai. Kai pradedu mąstyti apie tai, sutrinku, viskas susipainioja, negaliu sustoti. Apima neviltis. Dar pagalvosiu, dar turiu laiko. Palyginti su kitais, man gerai.

- Gal nori ko užvalgyti, iš tiesų... - Dar norėjau kažko paklausti, bet susilaikiau, atidėjau kitam kartui, jeigu ateis.

Išėjo. Man atrodė, jog kurią dieną jį pamatysiu. Šiandien jis nustebino nuovokumu ir atkaklumu. Paliko gerą įspūdį, tik bijau, ar užteks jam drąsos ir ištvermės.

* * *

Filija jau greitai galės eiti į mokyklą, pagalvojau vakar. Į mokyklą? Čia nėra jai mokyklos.

Stovėjau priešais Katę ir Marę. Praėjo keleri metai nuo to laiko, kai žvelgiau joms į veidus. Tame pačiame kambaryje, priešais laiptus be turėklų. Nieko nepasikeitė. Jos buvo tokios pat, nykios ir šaltos, užsisklendusios ir nedraugiškos. Gal kiek apvytusios. Dar turiu pakankamai sveikatos ir noriu įkurti dviejų trijų klasių mokyklą. Turės duoti leidimą. Kur man kreiptis? Valdytojas jau senokai manęs vengia. Nebematau jo nuo to laiko, kai Uriui ir man paskirdavo kokią dieną. Darosi neprieinamas ir vis griežtesnis. Atsisakiau minties jį aplankyti, netikėtai pasirodyti jo namuose, pereiti per miestą. Seniai užmiršau šį ketinimą ir dabar prisiminiau, jog to nepadariau. Tiek metų man nedavė ramybės tie neužbaigti darbai. Todėl su dideliu džiaugsmu ėmiausi mokyklos. Turi pasisekti. Gal šį kartą neuždarys į kalėjimą. Žiaurumo ir dabar pakanka, tik kiek sumažėjo nebyli prievarta, o gal aš prisitaikiau. Gali ir dabar apmušti. Tegu. Atėjau iš anksto nepranešusi ir nustebinau jas. Žiūrėjo į mane su panieka. Žinojo, kad atėjau su naujiena ir nekantriai laukė, ką pasakysiu.

- Norėčiau atidaryti mokyklą tiems keliems vaikams, kurie užaugo čia man esant. Padėsite man sutvarkyti kas svarbiausia. Neturiu ryšių su valdytoju. Daugiau viską padarysiu pati.

Katė trenkė kumščiu į stalą. Marė ėmė daužyti kažkokių popierių krūvą; lapai pakilo į orą kaip išgąsdinti paukščiai ir leidosi ant grindų. Žiūrėdama į juos, nejučiomis pagalvojau, jog esu jūroje ir matau skraidančias žuvėdras.

Nužvelgiau jas su nepasitikėjimu ir pasišlykštėjimu. Išėjau, nes nenorėjau, tiesiog negalėjau jų klausytis. Buvau sutrikusi. Žinojau, kad nesusitarsime. O gal? Reikėtų vykti į žemyną, pas salos šeimininką. Lana pasakojo, kad senasis savininkas žemyne miręs. Nuosavybę perėmusi duktė. Gal ji suprastų mūsų reikalus, bet toli.

Šiandien buvo ilga diena. Laukiau vakaro. Sutemus per nendryną nusigavau iki pirmųjų Žemutinio miesto namų. Stovėjau netoli požeminio įėjimo ir prisiminiau, kaip kadaise drebėjau čia ankstų rytą. Nebejaučiu to drebulio, nebesutinku ir jo, ir štai dabar teks kalbėtis su juo kitaip. Kaip įprasta, buvau su drobiniais bateliais, todėl tyliai prisėlinau prie jo namo lango. Būtų gerai, jeigu surasčiau užpakalines duris, kurios šiuose namuose tikriausiai yra, pagalvojau, tada niekas manęs nepamatytų. Jeigu pamatys - viskas žuvę. Priėjau iš kiemo pusės. Neapsirikau. Iš tikrųjų čia buvo durys, švietė nedidelis langelis. Atsargiai priėjau prie jo ir pamėginau žvilgtelėti į vidų. Langelis buvo per aukštai, reikėjo ant ko nors atsistoti. Kitame kiemo gale suradau didelį akmenį ir pamažu atridenau prie lango. Bijojau, kad šeimininkas nenueitų miegoti, o skubėdama galėjau sukelti triukšmą ir atkreipti kieno nors dėmesį.

Atsistojau ant akmens ir nedideliame kambaryje pamačiau Valdytoją. Skaitė užsidėjęs akinius. Jie buvo maži ir apvalūs, su jais atrodė senas ir patrauklus. Drąsiai pabeldžiau. Pažinau jį gana gerai ir žinojau, kad neišvarys, ir man nieko tokio neatsitiks. Pašokęs priėjo prie lango, atitraukė užuolaidą ir pažvelgė į tamsą. Žibalinė lempa mane menkai teapšvietė, bet vis dėlto pažino ir nustebęs nuskubėjo prie durų. Kai su žiburiu rankoje atidarė, aš stovėjau kelias akimirkas ir pagalvojau, jog matau šmėklą, - toks atrodė išblyškęs. Apsižvalgiau - juk ir aš jį galėjau panašiai apstulbinti. Pakvietęs į vidų, uždarė duris. Siauru koridoriumi nusivedė į kambarį. Užpūtė žiburį, stumtelėjo mane į kėdę. Ilgai tylėjo. Atrodė, jog virpa niršdamas ir jausdamas savo galią. Krūptelėjau, bet likau

sėdėti. Išsigandau, iš galvos išgaravo visos mintys. Po kurio laiko sušvokštė, net man plaukus nupūtė nuo kaktos:

- Sendama vis kvailėji. Koks velnias tave nešioja po Žemutinį miestą?

- Noriu atidaryti mokyklą. Turi man padėti, - tariau ir susigūžiau, bijodama, kad nesmogtų ir neišvarytų lauk. Vėl ilgam nutilo, žinojau, jog ieško sprendimo. Susitvardęs ėmė pamažu darytis grėsmingas. Tačiau aš nebebijojau. Laukiau, kol prašneks. Tyla truko gana ilgai; pagaliau jis pasislinko su kėde arčiau ir uždėjo ranką man ant kelių.

- Pati kvailiausia moteris užklydo į šią salą. Negi tau negana, o gal užmiršai, jog mažai trūko, kad prieš keletą metų būtų tave sutraiškę? - Nusisuko tartum ieškodamas minties. - Tai bus sunku padaryti, o gal ir visai neįmanoma. Tenai, žemyne, moteris laisvesnių pažiūrų, gal ir leis. Palauk, pranešiu.

Neapkabino, nepabučiavo. Išėjau. Liūdna. Vyras, kur yra toks vyras, kuris apkabintų vienišą moterį ir laikytų ją kaip savąją? Čia jo nėra, apačioje gal yra, bet neateina pas savąją. Netvarka, mano manymu, baisi netvarka, kuri turės pasikeisti. Argi nesakė Uris, kad šiai tvarkai ateis galas, nes ji nenormali?

* * *

Ilgai iš jo neturėjau jokių žinių. O šią naktį išgirdau beldimą, žinojau, kad tai jis.

Pati sau atrodžiau kaip varžybų dalyvė. Nubėgau ilgą taką ir laimėjau pergalę. Jaučiau, jog visam tam bus galas, atidarysiu dviejų trijų klasių mokyklą, o tada galėsiu ramiai senti, nepaisydama visų priespaudų, jeigu jau nebeliko laiko išvykti iš čia ar ką nors pakeisti.

Darydama duris drebėjau kaip bėgikė, artėdama prie tikslo. Jis rankose laikė skrynutę, todėl veido nemačiau. Pastatęs ją prie lango, atsigręžė į mane. Apglėbė per pečius ir nuvedė prie lovos. Atsisėdome. Žiūrėjau į jį susidėjusi rankas ant kelių. Žinojau, kad jau turiu mokyklą, todėl stengiausi nepasakyti kvailo žodžio, nerodyti, jog laimėjau pergalę, kuria beveik nesidžiaugiau. Laukė didelis darbas, nuolatiniai rūpesčiai, baimė, kad bus tokių, kurios nesupras ir kaišios pagalius į ratus.

- Čia tau vadovėliai. Mokysi tik iš jų, ne iš kitų. Tai sąlyga, - parodė į skrynutę. - Sąsiuvinių bus pakankamai Diranoje. Dokumentus, patvirtinančius mokyklos įsteigimą, turiu aš, antspaudą rasi skrynutėje, taip pat pažymėjimų blankus. Viskas paruošta. Galėsi mokyti. Tegu tau kas nors padeda. Aukštesnes klases pasiimk pati, žemesnėms - susirask pagalbininkių. Čia nedaug tinkamų dirbti mokykloje. Pati pamatysi.

- Nemaniau, kad taip lengvai pavyks. Negaliu patikėti.

- Tenai, žemyne, ta mokykla nedaug tereiškia. Nelabai žino sąlygas. Apie tave ji girdėjo dar visai jauna būdama. Leisk jai dirbti, kaip išmano, pasakė, nes iš salos ir taip nedaug naudos, truputis mokslo moterims nepakenks. Sudaryk jai mokymo programą, tegu nenukrypsta nuo jos. O jeigu nesilaikys - uždrausk. Gamykla apačioje, - jis mostelėjo ranka į Žemutinį miestą, - nespėja perdavinėti siuntų, aš pats jau nelabai pajėgiu, nėra žmonių, sugebančių dirbti. Daugelis apykvailiai, ligoti, nors ir tie bėga. Sunku man, norėčiau pasitraukti. Ir išmanymo nepakanka. Gal Uris perims. Bet nesidžiauk, nemėgstu matyti tavo veide džiaugsmo, jis visada atneša painiavos; čia nebus kitaip, kol esu gyvas arba kol negausiu kitokių nurodymų.

Po to išėjo. Vis dėlto jis draugas.

* * *

Visą dieną vaikščiojau. Ieškojau tinkamo pastato mokyklai. Ilgai žvalgiausi mieste. Užmiršau, kad atnaujintuose namuose gyvena tarsi pažymėtos moterys, užsitraukusios Katės ir kitų, kurios jai tarnauja, nemalonę. Prisiminiau tuos metus, kai čia visos drebėjo nuo naujovių ir persekiojimų.

Tinkamą namą suradau už bažnyčios. Į tą miesto galą nenorėjau eiti dėl namų su laiptais be turėklų. Pagalvojau, jog tame name kadaise ir buvo mokykla. Daug metų stovėjo apleistas. Neužrakintos, voratinkliu aptrauktos durys sugirgždėjo. Apžiūrėjau ir nusprendžiau, jog tiks.

Po pietų laukiau Lanos. Ji prižiūrėjo, kaip daržovės gabenamos nuo laiptų į virtuvę. Tai jos darbas - pavadavo sergančią moterį. Abi ėmėmės tvarkyti būsimą mokyklą.

Namas stovėjo uždarytomis langinėmis, todėl išsilaikė neblo-

gai. Reikėjo tik išvalyti ir išbaltinti kalkėmis. Pasikviečiau į talką savo moterų, ir jos per keletą dienų parūpino kalkių ir ko tik reikėjo.

* * *

Šiandien iš pat ryto išėjau į mokyklą. Eidama pro bažnyčią, pamačiau Katę. Ji stovėjo mokyklos tarpdury ir laukė manęs. Rankoje laikė lazdą, kuria mosikavo kaip darbų prižiūrėtoja. Nebijojau jos. Priėjau su kalkių kibiru. Lana stovėjo koridoriaus gale su rėčka vandens. Žiūrėjo, kas bus. Baidyklė tarpduryje neleido man praeiti. Jos geltonose tarsi katės akyse spindėjo ryžtas ir atkaklumas. Pastačiau kibirą ant žemės ir pasiruošiau gintis. Gerai nežinojau, kas čia ruošiama, bet jaučiau, kad susidūrimas neišvengiamas. Katė iš tikrųjų užsimojo. Tą pačią akimirką prišoko Lana ir, pastačiusi rėčką, pastūmė Katę, ir ši - didžiulė, stora - išsitiesė ant žemės. Pamatėme jos ilgas kojas ir kelnes, purvinas kojines, kurias laikė išsitempusios gumos. Jausdama, kad atrodo juokinga, susigėdusi pamėgino užsitempti ant kelių trumpą sijoną. Paskui, pagauta įniršio, bandė keltis, bet Lana tuo tarpu šliūkštelėjo ant galvos visą rėčką vandens. Pagaliau sunkiai atsistojo. Dabar ji buvo apkūnesnė ir ne tokia apsukri kaip prieš keletą metų, todėl aš turėjau kada susitelkti ir pasiruošti. Žvilgtelėjau į Laną. Ji stovėjo iškėlusi galvą, stebėjo Katę ir laukė. Rankoje laikė tuščią rėčką, vanduo tekėjo pro slenkstį, darėsi klanas. Nutekės ir mūsų laikas kaip tas vanduo, ir mūsų nebus, pagalvojau ir pasižiūrėjau į besikeliančią nuo žemės Katę. Atsistojusi ji nusispjovė ir išėjo. Žengdama keistai įsirėžė, tarsi stumte stūmė į priekį savo šlapią kūną ir netrukus dingo gatvėje. Vargšė, pagalvojau, nors žinojau, kad taip nėra. Kur dar ji parodys savo galią, negalėjau numanyti, bet žinojau, jog turi jos pakankamai ir visą panaudos.

* * *

Jau kelios dienos laukiame nemalonių įvykių. Sklaidome vadovėlius ir nuobodžiaujame. Mokslo nepradedame, laukiame rudens. Gal taip ir geriausia. Nenorėjau pripažinti, kad dar yra kažkas, kas mane sulaiko. Kažkas trukdo. Kažkas ruošiama, nors visiškai ra-

miai. Dar bijau moterų, kurios visą laiką manęs nemėgo ir prie naujovių prisidėjo tik dėl to, kad norėjo užsidirbti duonos kąsnį.

Su mokykla kitaip. Negaliu jų priversti, kad leistų vaikus. Dokumente, kurį man davė Valdytojas, aiškiai parašyta, kad pradinėje mokykloje turi būti tiek ir tiek mokinių, taip pat ir gimnazijoje. Čia jos ir nori įvaryti mane į kampą; viską darys, kad nepatenkinčiau tų sąlygų. Kaip elgtis, dar nežinau. Nedidelė mano galia. Ar mane palaikančios moterys turi pakankamai vaikų, kad galėčiau įvykdyti mokyklos atidarymo sąlygas? Nežinau.

Sugalvota gudriau, negu tikėjausi. Kuriai šovė į galvą šitaip surišti man rankas? Marei, Katei, Lukrijai, kuri pastarosiomis dienomis vaikščiojo po miestą paniurusi? O gal dar ką nors sugalvojo?

* * *

Prieš valandėlę nepasibeldusi įėjo Marė. Priėjo prie stalo, kur gulėjo sudėti vadovėliai ir ėmė raustis juose. Iš lėto ėmė knygą po knygos, visai nepaisydama manęs. Aš netekau žado. Elgėsi nemandagiai ir įžūliai. Retkarčiais atsigręždavo, pašnairuodavo į mane su panieka ir kandžia šypsena, kuri nežadėjo nieko gero. Atidarė stalčių, kur buvo antspaudas. Pavartė jį rankose kaip vaikas žaisliuką, įsidėjo į kišenę ir išėjo.

* * *

Lana nepraranda vilties. Ištisas valandas sėdi pas mane ir klausinėja iš vadovėlio. Moka skaičiuoti ir rašyti, žino pagrindinius dalykus, todėl lengvai suvokia vadovėlio medžiagą. Jos senelė kadaise buvo mokytoja. Pirmosiose klasėse ji bus gera mano pagalbininkė. O gal viskas veltui. Mūsų planai gali sugriūti, jeigu neatgausime antspaudo. Nusiminusi vaikštau po kambarį, nebeišmanau, ką daryti.

* * *

Sunkus, ūkanotas buvo šiandien rytas. Stovėjau nuošalyje. Visada džiaugiuosi savo moterimis, mielai stebiu jas, kai manęs nemato.

Atėjo jis. Buvo labai santūrus. Kiek pakreipė galvą dešinėn, vos ne vos, tarsi tik nujausdamas, jog aš esu. Kažkas tarp mūsų yra, ko neįmanoma prarasti. Aš buvau linksma, netrukus jis prasitarė ir pakišo mintį, kuri man galėjo ir neateiti į galvą. Žinojau, kad taip yra, tik niekada negalėjau suprasti kodėl.

Staiga iš už jo pečių pasirodė berniukas, kurio iš karto nepažinau. Uris! Apstulbau pamačiusi tokį gražų, sveiką, tvirta galva tarp siaurų pečių. Tik dėl to, kad nuo seno žinojau, kad jis spuoguotas, iš tolo pamačiau veide spuogus, o šiaip visas buvo vienos spalvos. Rudas, visas rudas, pagalvojau, jokios kitos spalvos, tik ruda, tarsi maskuojamoji. Sunkiai jį pastebėtum laukuose. Plaukai ir drabužiai irgi tos pačios spalvos. Tik oda šviesesnė, tartum saulės apšviesti žemės luitai aukštai laukuose. Sekmadieniais vengsiu stoviniuoti prie bažnyčios.

* * *

Pašokusi iš miego, ėmiau dairytis po kambarį. Išgąsdino triukšmas koridoriaus gale, o paskui prieškambaryje. Valandėlę negalėjau atsikvošėti. Atsikėliau ir išėjau į prieškambarį. Pačiame gale, prie dukters kambario durų, tyliai keikdamiesi, stumdėsi du vyrai. Priėjau arčiau, nes iš pradžių nesusigaudžiau, kas čia darosi. Pro langą sklido šviesa, ir vieną iš jų pažinau. Tai buvo nekantrusis šlubis, kurį jau buvau mačiusi mūsų namuose. Dar kelis kartus buvo atėjęs, o paskui nesirodė. Amžinai skubėdavo. Nekantriai ieškodavo durų ir uždarydavo jas kaip šeimininkas. Tarpduryje pamačiau dukterį baltais naktiniais marškiniais, išgirdau, kaip ji kūkčiodama kažko prašo. Tik tada supratau, kad vyrai susivaidijo, kurio teisė įeiti į kambarį. Niekada nepagalvojau, kad dėl jos kas nors vaidysis, juo labiau grumsis. Šlubiui, matyt, ji labai patiko, nes nenorėjo nusileisti. Tylėdamas daužė priešais stovintį vyrą, klupčiojo, bet galų gale jį nustūmė. Užtrenkęs jam panosėje duris, pergalingai įžengė į dukters kambarį. Jo nesveika koja akimirką užkliuvo už slenksčio. Dieve, kaip būtų gerai turėti namuose šeimininką.

Ilgai negalėjau užmigti. Iš tolo girdėjau ilgą barnį dukters kambaryje, o paskui užsimiršusi vėl užmigau. Tegu gyvena kaip išmano. Tikriausiai nenori, kad aš ką nors keisčiau.

* * *

Kokia aš vieniša. Šiandien šventė, bet neturiu su kuo pasėdėti, pasakyti žodžius, kuriuos žmonės taria tokiomis dienomis, klausytis šeimininko patarimų. Esu pamiršta, viena tarp kažkokių žmonių; pamiršių mane, imtų vengti ir maniškiai, jeigu sužinotų, kaip gyvenu. Taigi esu atskirta. Atskirta ir Filija. Nieko negaliu pakeisti, taip jau yra.

Noriu, kad baigtųsi nežinios ir susidūrimų dienos. Pavargau. Prieš užžiebdama žibalinę lempą, pro lango stiklą pamačiau veidą. Nepažinau, kas ten. Sunku, kai neatpažįstame žmonių. Nenustačiau, ar ten vyras, ar moteris. Galėjo būti ir tas, ir tas. Vieni seka, kaip auga Filija, kiti ateina dėl manęs ir mokyklos. Priespauda tyli ir iš pažiūros nepavojinga. Nieko neatsitinka, ką galėčiau konkrečiai nurodyti, nors jau keletą savaičių slepiu jos ženklus nuo Filijos; užmerkiu akis ir tarsi nematau bjaurių dalykų. Tas veidas iš tikrųjų man pakirto jėgas. Likau besėdinti, nes jau rytą buvau išgąsdinta. Labai anksti, pravėrusi lauko duris, pamačiau ant slenksčio pasmirdusią didžiulę žuvį. Matyt, buvo atremta į duris, nes, kai atidariau, užkrito man ant kojų. Buvo šlapia ir visai supuvusi. Per akmenį ropojo kirmėlės, skverbėsi į namo vidų. Aiktelėjusi atsirėmiau į sieną. Palikusi žuvį ant slenksčio, grįžau į vidų. Sėdėjau prie savo kambario ir spoksojau į priekį prieš šviesą. Nieko nemačiau, viena vienintelė mintis sukosi galvoje: ką aš čia darau? Užmiršau, kas mane sulaikė saloje, sėdėjau ranka parėmusi galvą ir galvojau, kodėl neišvykau. Užmiršau ir tai, jog negalėjau išvykti, jog paprasčiausiai buvau sulaikyta. Tų minčių niekada nesu išsakiusi, todėl ir nebuvau jų įsisąmoninusi.

Laukia naujas konfliktas. Ir šį kartą, kaip ir pirmąjį, esu pasiryžusi padaryti, ką užsibrėžiau.

Lauke jau buvo šviesu ir mačiau, kaip atėjusi Lana peržengė per žuvį. Su pasišlykštėjimu atsisuko, lyg netikėdama savo akimis. Atsisėdo šalia manęs; šitaip sėdėjome tikriausiai labai ilgai, nes užmiršome, jog ketinome eiti į mokyklą. Mums dar reikėjo nuplauti langus. Tai buvo paskutinis darbas.

Noriu išvykti iš čia. Juo toliau, juo labiau bjauriuosi viskuo. Visa sukaitusi, iš kažkur atbėgo Filija. Užtiko mus ant žemo slenksčio atsirėmusias viena į kitą, nuo ašarų drėgnais skruostais. Pašo-

kau ir nuvedžiau ją į virtuvę, daviau duonos, gabalą sūrio, tikėdamasi, kad Lana tuo metu pašalins žuvį.

Sunku. Vakare dar sunkiau. Bijau jų labiau negu bijodavau anksčiau.

* * *

Po kelių dienų išėjome į mokyklą. Lana kaip niekada laikėsi arti manęs. Miestas ankstyvą popietę ilsėjosi, kaupė jėgas vakarui. Stengiausi išvengti susitikimų. Niekuo nebetikėjau. Tačiau turiu surinkti reikiamą skaičių vaikų. Negaliu mokyti vieną Filiją. Susitelkusios ryžtingai žingsniavome pro uždarytus langus ir duris. Aikštės pakraštyje priešais bažnyčią netikėtai pamatėme keletą moterų, kurios laukė mūsų. Šeimininkė buvo mus įspėjusi, kad jos kasdien laukia, bet užmiršome. Žengėme tiesiai į jas. Bet kuri jėga pavojinga, juo labiau nepažįstama. Moterys niekinamai žiūrėjo į mus, aiškiai mačiau, kad nori mane užgauti ir pažeminti. Kai kurios rankose laikė storas lazdas, panašias į Katės.

- Lana, apsigręžk ir eik namo, aš viena susitvarkysiu.

- Negaliu, juk tu žinai. Padėsiu tau. Tarp jų nėra nė vienos jaunos, gal įveiksime.

Kuo joms netinku aš, kodėl jos nenori mokyklos? Juk ji reikalinga vaikams. Jų protas sukaustytas Katės įsakymų. Man tik taip pagalvojus, viršum galvos sušvilpė lazda. Katės motyvus žinau, o šitų - tik jos drausmės pasekmės. Turiu kovoti. Užsimojau vandens kibiru prieš moteriškę, kuri norėjo mane partrenkti žemėn. Gindamasi sukausi, mosavau kibiru. Laimė, kad turėjau kibirą, be jo būtų mane pargriovusios. Nieko jos nebegalėjo padaryti ir Lanai. Moterys aprimo ir tylėdamos sustojo priešais. Kai kurios pasitraukė. Liko trys stiprios mergos, nedaug jaunesnės už mus. Sukandome dantis ir drąsiai žengėme į priekį. Čiupusi lazdą, trenkiau kur pakliuvo vienai, kitai, kol pagaliau liko viena, kuri ne tiek puolė, kiek gynėsi. Tvojau iš visų jėgų, kur tik pasiekiau. Vis garsiau rėkiau, kažką paisčiau apie pagalbą ir savižudybę. Neprisimenu, kaip buvo toliau, tik žinau, jog pagaliau parbloškiau tą dvėsną žemėn. Smarkiai ir ilgai priešinosi. Kelis kartus dingtelėjo mintis, kad pati parkrisiu ir pasiduosiu, bet vėl užsimodavau iš visų jėgų ir mušiau tą kvailą padarą, norėdama parodyti, kad neketinu trauktis.

Likusios vienos - aš ir Lana, - susėdome ant akmens. Abi

susitaršiusios, apdraskytos. Laiku pasibaigė grumtynės, ilgiau būčiau neištvėrusi. Lanai per kaktą tekėjo kraujas, plaukai stirksojo į visas puses, sijono kraštas - nuplėštas ir juokingai sutrumpėjęs, iš tos pusės švytėjo plika blauzda.

Mieloji mano Lana. Žvelgdama į nuvargusį draugės veidą nusijuokiau. Gal iš skausmo, o gal iš laimės, kad ji su manimi. Kvatojome visu balsu, dairydamosi aplinkui, ar mūsų kas nemato. Gal dar kas ketina mus pulti?

* * *

Tik šiandien nuplovėme langus. Diena buvo graži, nieko ypatingo neatsitiko. Nieko savo neturiu. Nieko daugiau. Gyvenimo, kurį turėjau, seniai atsisakiau. Tiesa, vienu metu buvo proga, galėjau pasirinkti. Iš pradžių dar turėjau jėgų. Dabar yra taip kaip yra.

Buvo tykios, be vėjo, dienos. Slėgė mus, spaudė prie žemės. Mokykloje kažkas dvokė. Ieškojome, kas dvokia, bet, kadangi smarvė sklido ir priešais mokyklą, ir aplinkui, liovėmės ieškojusios. Greitai išsiskirstėme namo.

* * *

Lauke švito. Šiemet vėlyvas pavasaris. Vėjas vijo mus iš gatvių į namus; retą dieną ilsėjausi negirdėdama jo kauksmo. Drebėdavo langai, durys, ypač naktį; tada sunku būdavo atskirti, ar vėtra klebena langines, ar žmogus beldžiasi. Naktimis kažkas geležimi daužydavo į namo sienas ir medžius: klausydavausi ir atpažindavau tuos įspėjamuosius ir grasinimo smūgius. Praėjo nemažai laiko; pavargusios ausys tik klausosi, bet garsų nebeskiria. Net Lana nebeužeina. Gal ir ją persekioja? Šiandien reikia ją aplankyti.

* * *

Nurimo vėjas, o kartu liovėsi smūgiai, kurie taip mane įgąsdino, jog pradėjau visko bijoti. Dabar lyg ir apsiraminau. Jeigu ne Lana, vargu ar būčiau ištvėrusi. Jaučiausi ligota ir pavargusi, visiškai niekam tikusi, nebent ramybei ir paguodai, kurios teikė Lana.

Ėjo dienos, nusinešdamos ir baimę. Suraukusi antakius žvalgiausi aplinkui ir laukiau smūgių. Nebematydama jokio pavojaus, po daugelio dienų išėjau į mokyklą. Kartu išėjo ir Lana. Ji niekur neleisdavo manęs vienos.

Atidarėme langines, bandėme išvėdinti, išleisti dvoką. Dabar jau buvo aišku, kad smarvės židinys viduje. Dvokė mokykloje. Langai ir langinės ilgai buvo uždaryti, todėl visai nebegalėjome kvėpuoti. Pradėjome ieškoti. Apžiūrėjome klases, mokytojų kambarį, atidarėme visas spintas, stalčius, atitraukėme suolus, išvartėme senus popierius. Kažkur turėjo būti dvėselienos. Nieko neradome. Vaikščiojome užsispaudusios nosis. Dar neapžiūrėtas buvo rūsys, ir dvokiantis daiktas turėjo būti tenai. Nusileidome laiptais į tamsą. Dvokas stiprėjo. Nieko negalėjome įžiūrėti, todėl išbėgau laukan ir atidariau rūsio langines. Išgirdau šaukiant išsigandusią Laną. Nuskubėjau atgal į rūsį. Abi sustojome rankomis užsispaudusios burnas. Negalėjau patikėti savo akimis - priešais gulėjo didžiulė krūva pastipusių kačių. Man pasidarė bloga. Kur Katė įsakė jų tiek pririnkti?

* * *

Artėja ruduo. Vakarai karšti ir slogūs. Slegia kaip tamsa mumyse. Antspaudo dar vis neturiu. Kur ieškoti pagalbos, kur kreiptis? Vėl bandžiau kalbėtis su jomis. Išvijo mane kaip vagilę.

* * *

Kai sutemus ėjau iš Lanos, kažkas sekė iš paskos. Tik prie namų durų griebė už pečių ir prispaudė prie sienos. Stovėdama veidu į mūrą, negalėjau pažinti jėgos, kuri mane spaudė. Keliu į kryžkaulį ir rankomis į pečius buvau kalte prikalta prie sienos kaip kiškis prie lentos, kai ruošiamasi nudirti kailį. Jaučiausi tarsi perverta, šakėmis numesta nuo mėšlo krūvos ir pastatyta prie daržinės sienos. Siaubas sukaustė valią. Man turėjo atsitikti kažkas bjauraus. Kaip nors ištversiu. Praeitis paaiškėjo, jos veidas kitoks negu tikėjausi. Man svaigo galva.

- Ilgai netruks, - išgirdau vyro balsą. - Įsakyta patvarkyti greitosiomis, be pasitenkinimo.

Atsuko mane ir įkando į lūpas. Nešaukiau, juk pati kalta. Pati

nusprendžiau, jie niekuo dėti. Žinojau, kad sėkla prasta. Iš dagio neišauga petunija. Ėmė tempti mane į vidų. Žinojo, kur reikia eiti. Atitraukė nuo stalo kėdę ir nubloškė mane kniūbsčia ant jos. Kabojau nukarusiomis rankomis ir kojomis kaip skarmalas. Nesipriešinau. Numovė kojines, kelnes. Drybsojau susigūžusi, užmiršusi, jog dar esu gyva. Tik laukiau, kad greičiau baigtųsi.

Nieko negalėjau galvoti. Nežinau, kas buvo blogiausia. Mušė lazda per sėdmenis, kol pajutau šiltą kraują. Laikiausi už kėdės, kojomis įsispyrusi į grindis, kad nepradėčiau šaukti ir maldauti. Paskui išprievartavo iš užpakalio, mėšlungiškai trūkčiodamas, kaip paršas šlapindamasis.

Kai jis išeidamas uždarė duris, nusmukau nuo kėdės. Ilgai gulėjau nejudėdama, nesirengdama, tiesiog užmiršusi viską, išskyrus išniekinimą.

* * *

- Susitariau su jomis, še tau antspaudas. Nežinojau, kad jos taip toli nueis. - Numetė ant stalo antspaudą ir išėjo.

Nuo to vakaro praėjo kelios dienos. Nelabai atsigavau. Gulėjau karščiuodama. Vakar buvo silpna. Anuos vakarus praleidau lovoje. Prieš tai mėginau apsiplauti, bet namuose buvo per mažai vandens, kad neliktų pasibjaurėjimo savimi. Niekas nepadeda, viskas lieka manyje, niekas nedingsta.

Krūptelėjau, kai jis įėjo. Abejingai numetė antspaudą ant rašomojo stalo ir išėjo. Ar aš pažinau savo Valdytoją? Ar jį mylėjau? Taip ir ne. Gal tai buvo tik aistra, geismas ir didelio egoisto nepaprastumas ir galia? Jokio prisirišimo neprisimenu, tikriausiai buvo. Nežinau, kas tai iš tikrųjų buvo.

Kai jis išėjo, atsikėliau. Paėmiau antspaudą ir apsidžiaugiau. Be pykčio prisiminiau moteris ir vyrus, kurie bandė sutrukdyti man įsteigti mokyklą. Ir vis dėlto tada buvo daug baimės, kuri nusėdo manyje visam laikui. Likimas? Tokio nusipelniau.

* * *

Rytoj einame į mokyklą. Prie bažnyčios paskelbiau, kad vestų užrašyti vaikus nuo aštuonerių metų ir vyresnius. Žinoma, mergai-

tes. Sunku buvo jas paskirstyti. Beveik visas reikia mokyti rašyti. Mažai šviesos tamsoje. Kiek aš jos mačiau?

* * *

Šiandien atidarėme mokyklą ir pradėjome darbą. Viskas gerai. Sunkūs buvo tykūs šnipinėjimų ir skundimų mėnesiai.

Kiek bjaurasties sugalvoja žmogus prieš tuos, kurių nemėgsta. Savo kambaryje guli negyva duktė. Laukiu Lukrijos, jinai išneš. Atsidaro lauko durys. Tikriausiai jinai.

Kai išėjau į koridorių, ji stovėjo tarpduryje. Ant peties kabojo rūpestingai sudėta drobulė. Nė nežvilgtelėjusi į mane, nukaukšėjo pro šalį. Stovėjau palinkusi ir žiūrėjau į ją, negalėjau patikėti, kad taip greitai viską padarys.

Nusekiau jai iš paskos. Sustojau ant slenksčio. Lavoną vyniojo negrabiai, staigiais judesiais, šokčiodama kaip kietai pripūstas sviedinys. Manęs visai nepaisė, lyg būčiau pašalinis asmuo. Sunku buvo žiūrėti į nuogą dukterį, gniaužė širdį; atsirėmiau į staktą, kad nepargriūčiau. Pamėlęs kūnas buvo mano kūnas, ir dabar atiduodu jį neįtikimiausiu būdu. Moteriškė dirbo mechaniškai, ir kuo ji buvo šaltesnė ir abejingesnė, tuo labiau aš jaudinausi ir kankinausi. Galiausiai suklikau ir puoliau prie jos. Plėšiau iš rankų drobulę, stumdžiau, galynėjausi. Niekas nepadėjo. Pagaliau ji suvyniojo lavoną į drobulę ir išsinešė. Sėdėjau kampe priešais langą ir verkiau. Neturėjau jėgų pastoti jai kelią. Pro ašaras pamačiau pareinančią šeimininkę. Pakilau jos pasitikti.

- Kaip ilgai būsite abejingos ir leisite taip elgtis su mirusiais? Kodėl jūs tokios nejautrios?

Ji leido man kalbėti, atsisėdo šalia ant grindų. Guodė mane, ramino kaip mažą vaiką.

- Sužeistieji turi teisę žeisti, - pasakė ji ir padėjo galvą man ant kelių. - Verk, Helena, nes nieko daugiau negali padaryti.

- Gal matei vyrą, kuris ją užmušė? - paklausiau. - Ar ne tas šlubis, kuris čia dažnai ateidavo. Akmeniu užmušė. Ar išnešei jį iš čia.

- Guli po stalu, - parodė pirštu.

Pasukau galvą į tą pusę ir pamačiau didelį, visą kruviną akmenį, kuris tartum liudytojas gulėjo ir laukė, kol aš jį paslėpsiu. Keliais

nuropojau ir pasiėmiau į prijuostę. Atšliaužusi atgal, atsirėmiau į sieną. Tarp kojų pajutau tuos baisius smūgius, kuriais buvo užmuštas tas atšiaurus sutvėrimas - mano duktė. Ji buvo tarsi koplyčia. Be jausmų. Žmonės įeidavo į ją ir praeidavo pro šalį, nieko ten nepamiršdavo, palikdavo tik įbrėžimą. Pati sau tikslas.

Ji neapkentė manęs. Aiškiai buvo pasakiusi, kad nenori turėti su manimi nieko bendro. Vengdavome viena kitos, ir Filijos beveik nematydavo. Dabar Lukrija išsinešė ją, namai bus tušti. Ir vis dėlto mylėjau ją. Ji pagimdė Filiją.

- Ar Filija miega? - paklausiau.

- Seniai, nunešiau ją į viršų, - išgirdau atsakymą, galvodama apie likusią man mergaitę. Su šeimininke buvome paklojusios jai patalą ant skrynios šalia dukters lovos, kad galėtume ramiai gydyti sumuštosios žaizdas. Rytą pamačiusi motiną tokią sudaužytą, mergaitė apalpo. Šitaip ji pirmą kartą atsidūrė motinos kambaryje. Duktė pati mane prašė, kad Filija būtų šalia.

Pasižiūrėjau į ją ir atnešiau Filiją. Kol plovėme žaizdas ir tvarstėme, mergaitė nepabudo. Su šeimininke purtėme ją, visaip žadinome, niekas nepadėjo. Trumpam išėjau iš kambario. Kai sugrįžau, duktė jau buvo mirusi, o Filija gulėjo šalia jos lovos ant grindų. Tikriausiai tuo metu pabudo ir vėl neteko sąmonės. Vargšė mergaitė.

* * *

Uris ateina vis dažniau. Grąžina perskaitytas knygas ir pasiima kitų. Tikriausiai jam sunku kalėjime, kur dabar dirba. Atrodo pablyškęs ir neišsimiegojęs. Šiandien užėjo trumpam. Paprastai pasėdi prie lango, šneka apie knygas, vaikščioja šen ir ten ir išeina nepatenkintas. Šį kartą ilgai sėdėjome tylėdami. Aš šalia jo, atsirėmusi į sieną, kaip ir jis, žiūrėjau į jūrą, kur baigiasi horizontas ir dar toliau. Kur mes keliavome? Gal abu troškome patekti į kitus miestus, kur gyvena kilmingieji. Tiktai nevienodai. Jis nepažįsta žmonių, bent tenai. Aš pažinojau. Jie nėra geri. O jeigu ir yra gerų, per vėlu jų ieškoti. Jis gal ir suras.

* * *

Sunkiai atsikėliau. Skubėjau. Slėgė neaiškios nuojautos. Jau kelios savaitės kai kažkas vaikščioja mūsų namuose. Be atvangos trinksi durys. Tartum kažkas kažko pyksta. Nežinau, kas čia darosi, bet neduoda ramybės mintis, kurios nedrįstu pasakyti. Gal ieško Filijos?

Jai penkiolika metų. Galimas daiktas, kad ji bus įtraukta į naktinių apsilankymų tinklą. Ką daryti, jeigu tai teisybė. Ar galiu ją apginti? Siaubas ima, kai pagalvoju, kad mūsų namuose vėl šlitinės vyrai, seni ir jauni, apsiseilėję, šlykštūs, stiprūs, drambloti - ir jie gulės su mano mergaite! Ji aukšta, liauna ir trapi. Bijau dėl jos. Tikiu, kad ji nesivels į tuos dalykus. Ji rami ir protinga. Rūpestingai triūsia namuose. Užaugo netikėtai. Ramiai praėjo metai, beveik nepastebėjau, kur gyvenu. Viskas išblanko, liko tik neryškūs kančios pėdsakai. Viską palikau ramybėje, išskyrus mokyklą.

Dažnai būdavau su Uriu. Vis rimčiau kalbėdavomės apie perskaitytas knygas. Dabar jis beveik suaugęs vyras, nors neprieštaraudavo, kai glamonėdavau jo garbanotą galvą.

Kur paslėpti Filiją? Pabėgti neįmanoma, dabar tikrai ne.

* * *

Ir vėl tartum įspėjimas. Tarpdury stovėjo Marė. Metai ją tarsi suslėgė, mano atmintyje išliko tik jos įniršis ir konvulsiškas žvilgsnis. Buvo visa lyg sulaužyta, nors tiesi. Išdžiūvusi. Tikriausiai taip atrodo žmonės be meilės. Nebuvau sutikusi tokių žmonių, o čia jų, tokių su nieku nepalyginamų, buvo keletas. Visas jų gyvenimas atsispindėjo veide.

Žinojau, ko ji atsibeldė.

Kai įėjo į kambarį, sėdėjau prie stalo. Pasukau galvą, tik jai prisiartinus.

- Manai, kad leisiu Filiją į tą jūsų kvailysčių ir beprasmybių verpetą? Bjauriuosi ir tavimi, ir Kate, dabar pats laikas tai pasakyti. Bjauriuosi jūsų šlykščiais sumanymais, kuriais tu tiki ir kurie yra nesveikų galvų rezultatas. Lauk iš mano namų!

- Gyveni mūsų namuose, ir mes čia šeimininkai. Filija dar šiandien privalo persikelti į žemutinį aukštą arba išvesime ją, ir daugiau jos nebematysi. Turime kur ją dėti. Yra saloje vietų, kur ji galės gerai tarnauti.

Dieve mano, kokias ji daro užuominas, pagalvojau, žinodama, jog turėsiu leisti ją į šitokį gyvenimą. Neištverčiau, jeigu ją išsivestų. Tikriausiai nejuokauja. Pagalbos iš niekur negausiu. Valdytojo jau keletą metų iš arti nemačiau. Neieškau jo, o ir jis manęs nebemato. Sekmadieniais, nuleidęs galvą, praeina pro būrelį moterų, kurios visada dar laukia jo. Kitaip būtų sudžiūvęs kaip ir Marė. Nėra reikalo susitikti su juo. Taip jau yra.

Perkelsiu ją, žinoma, teks perkelti, nieko daugiau nelieka. Sunku, sunkiau dar nėra buvę.

* * *

Rytą su Filija stovėjau priešais bažnyčią. Prašė, kad eičiau su ja. Juk visą laiką vaikštau tik į mokyklą, su žmonėmis susitinku tik retkarčiais. Stovėjome gale, kaip kadaise su dukra ir Uriu. Geri, nuostabūs tai buvo laikai.

Ji įtraukta į žaidimą. Jaučiau jos nerimą ir tik šiandien pagalvojau, jog, stovėdama priešais bažnyčią, niekada nelenkiau galvos, kaip šiandien lenkia Filija.

Nebeturi mano privilegijų. Ar ji kenčia? Ar nori būti su jais? Gal joje apsigyveno gašlūs salos paukščiai ir daro ją kitokią? Ar ji dar mano?

Tik akimirką ji kilstelėjo galvą, kai žingsniavo vyrai. Ko ji ieškojo? O gal man tik pasirodė, kad gniaužia kumščius ir sukanda dantis? Ji taip virpėjo, jog nenustygo vietoje. Niekada nemačiau taip susijaudinusios moters, kokia dabar buvo Filija; ji tiesiog sukrėtė mane - ar savo kančia, ar nelaime, negalėjau suprasti. Prisiminiau pirmuosius metus saloje. Kaip laukiau Valdytojo? Ko laukia tos, kurios nežino, kuris iš tų praeinančių vyrų gulėjo su jomis. Galėjo tik spėti, nujausti.

Visa tai kvailybė. Tuoj pat parėjau namo. Pirmą kartą nenuėjau su jais į bažnyčią.

* * *

Tarp mūsų niekas nepasikeitė. Rytą paplepėjome. Žiūrėjau į jos veidą. Graži. Didelės akys ir skaidri oda po jomis, tačiau pati neatrodė laiminga ir rami. Stebėjo mano veidą, ar jame neatsispindi

jos kaltė. Nepastebės. Ji nekalta. Žinojau, kad jai bus skaudu. Didžiuojuos tavimi, kad nesuklupai. Tavo kelias lengvesnis.

Apkabinau ją per pečius ir palydėjau iki durų. Per tuos mėnesius ji dar paaugo, truputį suapvalėjo. Tapo moterimi.

* * *

- Manasis atėjo, Helena. Matai dar nesutemę, - Lana privedė mane prie lango, - dar nesutemę, o jis sėdi mano kambaryje prie lango. Palauks, kol pareisiu iš mokyklos. Sako, kad sūnūs pažįsta mane, kai eina pro mus į bažnyčią. Sako, parodė mane.

Abi pasijuokėme, prisiminėme laikus, kada nedrįsome nė pagalvoti apie tai. Negalima be vyrų. Jie yra dalis prievartos, su ja arba prieš ją.

- Jis pasiliks iki vakaro. Kaip aš jo laukiau. Niekada nekalbėdavo su manimi balsu kaip dabar. Sako, dabar dažnai lankys mane, ir tik mane. Kiti irgi užeidinės, bet tik pasėdėti, kad nekristų į akis, jog jis vienas. Ar ne per vėlu? Valdytojas serga, o mes, vyrai, susitariame. Kai kurie dar kvailioja, bet supras. Reikia būti atsargiam, mūsų nedaug, kiti dar laikosi draudimų. Dar pavojinga, kalbėjo jis. Aš taip norėjau ir pasiekiau savo, Helena. Ar nusipelniau? Nežinau.

Išėjome į mokyklą. Visą popietę jos klasėje skambėjo dainos. Ar ji nori šiandien išeiti visą muzikos programą? Mieloji Lana.

* * *

Visą dieną nemačiau Filijos. Priėjau prie jos kambario durų. Jos nebuvo. Užlipau į viršų. Gulėjo išblyškusi ir romi, užsitraukusi apklotą ligi smakro ir prašė valgyti. Noriu valgyti, pasakė, duokit kuo daugiau.

Po kelių dienų vaikščiojo dar tylesnė negu anksčiau. Nieko nekalbėjo. Jaučiau, kad sulysęs jos kūnas įgavo kažkokių užgaidų, o gal pasipriešinimo. Neištversiu. Turi kažkas atsitikti. Galėjau tik laukti.

* * *

Filija pabėgo. Jau keletas dienų, kai jos nėra. Tik šiandien išsiaiškino, kad ji dingo. Aš žinojau pačią pirmąją dieną. Ant slenksčio radau glėbį gėlių, nuskintų kalvoje už miesto, kur draudžiama vaikščioti. Žinojau ir laukiau.

Lana visada žinojo, kas darosi Žemutiniame mieste. Praėjus kelioms dienoms po Filijos dingimo, vyrai ieškojo jos jūroje, bet nesurado. Bijojau, kad jos neuždarytų į kalėjimą. Lana sužinos. Turėjau laukti. Tomis dienomis visai nemiegojau.

* * *

Sėdžiu prie lango kaip pirmomis dienomis. Niekur neinu, niekas manęs nedomina. Apie tai dar parašysiu. Lana jau patikrino ir sako, jog saloje Filijos nėra. Dabar galiu sėdėti ir sėdėti.

Tą rytą, kai ji dingo, užėjau į jos kambarį. Likę tik baldai. Vėliau paėmiau daiktus, kuriuos ji rūpestingai buvo perkėlusi į vaikų kambarį viršuje. Nusileidau į rūsį, kur laikiau paslėpusi skrynutę su auksinėmis monetomis. Ten jų neradau. Apsidžiaugiau, nes įsitikinau, kad tikrai pabėgo.

Surado ją žemyne. Praėjo daug mėnesių, kol gavau žinių apie ją. Nusipirkusi namą ir lanko mokyklą. Gyvena viena ir iš tikrųjų su niekuo nedraugauja.

Tenai ir pasiliks.

III DALIS

Uris

Prie lovos stovėjo naujasis globėjas. Po senojo Abos mirties jis rūpinosi Uriu, bet niekada jo nežadindavo. Tą rytą stovėjo prie jo lovos ir timpčiojo už rankovės. Uris pabudo, pasižiūrėjo į jį ir pagalvojo, jog bus kažkas atsitikę.

Nieko neatsitiko. Viskas gulėjo, stovėjo savo vietose, kaip ir apibrėžtos akimirkos ir žmonės jose. Bejėgiškumas ir baimė vis didėjo, kol jis pramerkė akis. Jo susikurtame vaizde sustingę vyrai krūptelės, toliau žingsniuos aikšte priešais bažnyčią, šmeiš ir kankins, valdys arba nuolankiai lenks galvas, muš ir mylės, atsimins arba užmirš, apsiplaus arba liks pasmirdėliai; eis į kalnus ir braidys po žolę, atgaivins tunelius ir atnaujins kelius į laukus, pievas, alyvmedžių giraites ir kalėjimus, pakvips šviežia mėsa ir šunidėmis; ir matydami nelaimes, vėl krūpčios tarp jų.

Viskas sustojo. Uris tikėjosi, jog kažkas pasikeis, ir dabar žinojo, jog globėjas čionai todėl, kad sudužtų vaizdas ir įspūdis, kuriuo gyveno pastaruosius mėnesius.

Iš tikrųjų jis sapnavo teatro reginį, kurį vaizdavosi skaitydamas vieną enciklopediją. Atsistojo tarp sienos ir pirmosios eilės kėdžių. Šalia savęs matė šešis jaunuolius iš Mažojo berniukų namo. Jų galvos buvo suskaldytos. Kabojo priešais ant kėdžių. Kabojo ramiai, nekraujavo, paskendusios kančiose ir tyloje. Sapnai ir tyla sudarė tik dalį tų vaizdų, kurie klostėsi sąmonėje. Norėjo išsiveržti iš jų, nes jie gramzdino į bejėgiškumą ir ramybę.

Kažkieno paliestas, krūptelėjo. Paskui išsigandęs visas sudrebėjo, nes globėjas pasakė:

- Tave šaukia Valdytojas.

Valdytojas pastebėjo jo bejėgiškumą ir bandė klausinėti. Žinojo, kad jis nieko neveikia, kad nieko nemato ir negirdi, kad užsisklendęs savyje ir niekas jam nerūpi. Norėjo sužinoti priežastis, todėl nedavė jam ramybės.

- Taip, - atsakė negalvodamas ir atsisėdo. Trindamasis rankomis

veidą, pagalvojo, kad nuo jų niekada negali pasislėpti. Jie amžinai turi žinoti, kas yra ir kur. Atsikėlė ir išėjo.

Įžengė į Valdytojo namus. Juose buvo šviesu ir kvapnu, švaru, išvėdinta; valandėlę netgi užmiršo, kur esąs ir ko atėjęs. Valdytojas dar buvo tvirtas, todėl reikėjo laikytis apdairiai, be reikalo neprasitarti.

Jis stovėjo prieš žmogų, iš kurio visada galėjai susilaukti netikėčiausių dalykų. Kartais elgdavosi su juo kaip bičiulis, užtat vėliau stengėsi įkalti į galvą, kas yra šeimininkas.

Niekada neleisdavo jam nugalėti. Visada palikdavo pusiaukelėje ir gelbėdavo nusilpusį. Todėl Uris jo neapkentė. Nestodavo su juo į žūtbūtinę kovą, kad galutinai jo neįveiktų ir nepaverstų kažkokiu daiktu. Visada sugrąžindavo į pirmykštę padėtį. Niekada neleisdavo jam bėgti iki galo, tartum matytų, kiek jis įstengia, kiek turi jėgų. Gelbėdavo tarsi bausdamas, tarsi plakdamas per užpakalį. Nuolat stabdydavo. Uriui ne kartą atrodė, kad nori kažką padaryti, sumanyti, bet vis nesėkmingai. Valdytojas turėjo jį savo rankose; globojo, kartu laikė bejėgiu. Kokį jis nori mane matyti? - niršdamas klausė savęs Uris. Bijojo Valdytojo ir tuo pat metu jautė, kad senis eina silpnyn.

Valdytojas pašoko nuo kėdės, tarytum būtų įspėjęs jo mintį. Priėjo artyn, didžiule ranka paėmė už galvos iš dešinės. Patraukė prie savęs. Uris pagalvojo, kad nori jį apkabinti ir prispausti prie savęs, todėl staiga atsitraukė ir šleptelėjo keturiomis ant grindų. Stovėdamas keturpėsčias, pasuko galvą. Valdytojas stovėjo ties juo raitelio poza, dešinėje rankoje laikė savo rimbą ir pliaukšėjo per bato aulą. Apskritai neatrodė susenęs. Apsiriko. Kaip visada buvo neįspėjamas ir pavojingas. Uris atsistojo. Buvo beveik toks pat aukštas kaip ir Valdytojas, bet vis dėlto virpėjo, nežinojo, kas jo laukia. Valdytojas visada viena ranka duodavo, o kita atimdavo. Niekada negalėjai žinoti, ar paims, ką jam siūlai.

Padėjęs į šalį rimbą, Valdytojas atsisėdo. Pasiūlė ir jam sėstis. Pripylė kažkokio žolių antpilo, kurį pats visada gerdavo, ir pasižiūrėjo į jį.

- Viską matei ir žinai, kur esi. Perimsi mano darbą. Aš pasitrauksiu. Jeigu reikės pagalbos, ateik. Ne per daug dažnai.

Žodžius tarė šaltai, kaip ir anksčiau. Atsilošė, kojas ištiesė toli į priekį, kone per visą kambarį. Nebuvo nei geras, nei brangus, juo

labiau malonus. Žinojo savo galią. Jo vyresnysis brolis buvo grįžęs iš karo, nežinia, ko ten išmokęs. Uris pagalvojo, kad nuo to laiko, kai jį pažįsta, iš tikrųjų negali įspėti jo ketinimų. Štai dabar sėdėjo atsidrėbęs kėdėje ir norėjo pasirodyti, jog senas. Uris mielai jam paprieštarautų.

Tačiau nuolankiai laukė, kas bus toliau. Nedrįso samprotauti. Užsipultų, jeigu pajustų, kad nepritaria jo planams.

Ištisą dieną sėdėjo ir rašė instrukcijas, kurios jam turėjo padėti valdyti salą. Iš tikrųjų tai buvo įsakymai.

Vakare Uris grįžo į savo kambarį. Jam buvo dvidešimt penkeri metai, bet vis dėlto bijojo. Čia, Žemutiniame mieste, per septyniolika metų patyrė tiek baimės, jog jos nebepastebėdavo, - ji buvo kaip alkis; žinojo, kokia ji sunki. Sotus buvo viskuo. Nematė motyvų, kodėl turi perimti Valdytojo pareigas, viskuo bjaurėjosi. Jautėsi ligonis.

Sunkiai įsivaizdavo, kad šios pareigos gali jį dominti. Iš tiesų jo niekas nedomino.

Laukė rudens. Jam atrodė, jog lietus atneš ir palengvėjimą.

Urio istorija, kurią rašiau seniai sausros dienomis, kai tarp dantų girgždėjo sausas smėlis ir perdžiūvusios sienos troškino širdį. Troškino, kol rašiau ir laukiau lietaus.

Tą rytą tave purtė šiurpas; gal nuo šalčio, be to, tau buvo baisu. Iš pažastų ir per nugarą žliaugė prakaitas; eidamas gatve, daireisi, norėjai pamatyti Heleną. Norėjai, kad ji kažką darytų, kad bėgtų paskui jus, ištrauktų tave iš Marės, nustumtų ją nuo laiptų ir kad paskui galėtum likti su Helena, kuri tau buvo reikalinga. Nieko neatsitiko. Marė tempė tave priešais laiptus, tu nematei saulės, kylančios iš anapus bažnyčios, nematei Katės, kuri stovėjo ant namų slenksčio šalia bažnyčios, tarsi žinodama, jog kažkas atsitiks. Nematei ir vyro, stovinčio ant laiptų, nematei, kada jis atėjo, tik kai Marė tave papurtė už rankos, kad net suskaudo, norėdama atpažinti jį, pirštu nusibraukei iš po blakstienų ašarą. Baigta, pagalvojai pamatęs jį, baigta ten viršuje. Meilės ratas siauras. Marė pastūmė tave jam, net suklupai; jis nesulaikė tavęs, kai kritai ant kelių, neištiesė tau rankų, ir tu iškart turėjai suprasti, jog viskas prieš tave.

Vyras apsisuko ir ėmė lipti laiptais žemyn. Tu nusekei iš paskos, laiptelis po laiptelio; jie buvo platūs, todėl du kartus turėjai statyti koją ant to paties. Helenos krepšį laikei apglėbęs rankom, nes viena nešti buvo per sunku. Jis kvepėjo. Kvepėjo namais, kurių turėjai atsisakyti. Vėl nusibraukei ašarą. Po krepšiu laikei prie krūtinės prispaudęs didelę knygą, tau nutirpo rankos. Tu jos nepaleidai, bet abu šie daiktai tau iškrito. Staiga sustojai ir pasižiūrėjai į žemę. Tuo metu siautėjo vėtra ir knygą su krepšiu apnešė smėliu. Tik tada nuleidai rankas ir pabandei pasisukti. Tave visą išpylė prakaitas, purtė šaltis. Nuo smūgio į kairę ausį tau suspengė galvoje; pasižiūrėjai, iš kur jis. Priešais stovėjo vyras ir šaukė:

- Susirink. Valdytojas laukia!

Pakėlei krepšį, nupurtei nuo knygos smėlį. Nubėgai paskui tą vyrą. Kai atėjote į aikštę, viskas atrodė dar labiau netikra. Siautėjo smėlio sūkuriai. Nuo namo prie namo ritosi išrauti krūmai, vieni užkliūdavo už slenksčių, kitus vėjas varė toliau gatvėmis. Langinės buvo uždarytos, todėl namai atrodė tarsi išmirę ir užmiršti. Žodžiu, viskas buvo netikra.

Aikštė tau buvo pažįstama, ne kartą iš tolo matyta pro kambario langą. Per tą vėjo ir smėlio audrą tu joje pasiklydai. Tau sunku buvo eiti, nors skubėjai ir stengeisi neatsilikti nuo priekyje žengiančio vyro. Jau prie pirmo kampo vėjas tau nuplėšė nuo galvos kepurę. Pūstelėjo visu smarkumu ir nubloškė, bet tu jos nepakėlei. Bijojai?

Vis labiau šėlo vėtra. Tavo akys buvo pilnos smėlio, matei aklus namus ir tuščią aikštę, galvojai apie aukštutinėje miesto dalyje likusią Heleną.

Kai priėjote didelį namą aikštėje, vyras paklabino žiedą. Durys tuoj pat atsidarė, ir įėjote į vidų. Po akimirkos atsidūrei tamsoje ir tyloje; išsigandęs pamanei, kad numirei.

Keletą akimirkų viskas nurimo, sustingo. Išgirdai gūdų balsą, liepiantį eiti kažkur į priekį. Prie krūtinės tebelaikei krepšį ir knygą ir dėjaisi esąs ramus, nors buvai pasiryžęs priešintis, jeigu lieps juos palikti. Laikydamas juos prie savęs, jauteisi tikresnis ir saugesnis.

Jų neatėmė. Vyras įstūmė tave į koridorių, pagaliau išvedė į šviesą ir pasodino į kėdę. Žingsniai tau už nugaros nutilo, pamatei priešais vyrą su auliniais batais - sėdintį ir žiūrintį į tave.

- Ar tas? - paklausė jis vyrą, stovintį už tavo nugaros. Jo rauplėtas veidas su didele nosimi kėlė tau baimę. Vis labiau gąsdino didėjanti nežinia. - Atėjai į mokyklą ir apmokymo. Būsi paklusnus ir nieko tau neatsitiks, - dar pasakė tasai su auliniais batais ir atsistojo.

Tave atvedęs vyras papurtė ir liepė sekti iš paskos.

Perėjote per aikštę, kurioje dar labiau šėlo vėjai. Niekur nesimatė nė gyvos dvasios, ir tu mielai dabar būtum miegojęs po šiltu apklotu.

Tave įvedė į kažkokį namą. Suklego vaikų balsai, kartu ir skaidrūs, ir niūrūs; apsidairei aplinkui ir pamatei daug didelių ir mažų galvų, žvelgiančių smalsiai, slapčiomis, piktai ir gudriai. Norėjai kur nors nuo jų pasislėpti. Tau parodė lovą kambario kairėje. Paskyrė dalį spintos ir pasakė, jog čia tavo namai. Ėmei kraustyti krepšį. Ilgai dėliojai daiktus, kad nereikėtų dairytis aplinkui. Norėjai susirgti, kad galėtum žiūrėti į Helenos įdėtus daiktus ir užsimiršti.

Įrašė tave į mažesniųjų skyrių ir pašaukė. Aprengė, nurodė vietą skyriuje, kol paaugsi ir mažesnieji pakeis tave, o tu - didesniuosius.

Gražūs buvo jūsų skyriaus berniukai. Rudais švarkais su baltomis apykaklėmis, mažesnieji trumpomis kelnėmis, didesnieji - ilgomis, su pelerinomis, plačiabrylėmis skrybėlėmis, parištomis po smakru, tvirtais batais ir storomis kojinėmis - buvote paukščių medžioklės kareiviai.

- Paukščių aš negaudysiu, - pasakei tada. Kiek aukštesnis berniu-

kas, stovintis priešais, išsiviepė ir sumurmėjo kažką panašaus į žodį "kvailys".

Po jumis apačioje kažkas trepsėjo koridoriuje per medines grindis, net ausyse dunksėjo. Užmiršai, kad lauke audra, bet staiga pakilęs vėjas bloškė tau į akis smėlio, tu užsitraukei ant veido pelerina, užsimerkei. Aukštutiniame mieste vėjas nepustydavo smėlio, gatvės buvo grįstos, praeiviai nešlitinėdavo, nebent slapčiomis, bet ne per lietų ir audrą. Apsidairęs pamatei, kaip vyrai skuba į darbą. Apsimuturioję žingsniavo priešais ir greta, dėjosi jūsų nepastebį. Čia mažai žmonės rūpinosi vieni kitais. Norėjai greičiau įsukti į gatvę, į kurią ėjo skyrius. Tikėjaisi, kad ji bent kiek apsaugos nuo vėjo ir smėlio, norėjai paskubėti, bet skyrius žengė ramiai ir lėtai, tarsi nebūtų jokio reikalo spartinti žingsnio.

Staiga netoli pasigirdo riksmas. Spėjai pamatyti pusnuogį vyrą, kuris mostigavo rankomis ir kažką šaukė. Atsisukai į jį. Apsiputojusi vyro burna ir skruostai buvo pilki nuo smėlio. Smėlėtas buvo ir visas jo kūnas, nors ir nesivoliojęs žemėje, nes kažkokia jėga jį laikė ore. Gatvės gale laukė vyrai, kurie su kitais, atskubėjusiais į pagalbą, įstūmė tą vyrą į pastatą su grotomis.

Viskas įvyko taip netikėtai, jog valandėlę stabtelėjai ir pagalvojai, kad tau tik pasivaideno. Tačiau šūksniai liudijo, jog tai tiesa.

Stabtelėjai, ir staiga kažkas tvojo tau per nugarą, pastūmė. Tu puolei į priekį ir pastūmei einantį priekyje. Tasai atsisukęs smogė tau į krūtinę, kad vos nesuklupai, pasakei "atsiprašau" priekyje ir užpakalyje žengiantiems berniukams.

Priėjote kažkokius namus, ir berniukai išsiskirstė po kambarius. Stovėjai koridoriuje, nežinodamas kur eiti. Staiga viskas nutilo. Koridoriuje stojo tariama grėsminga ramybė. Apsidairei. Aplinkui buvo niūru ir nejauku. Tarpduryje stovėjo vyras su krepšiu. Vešlūs ūsai, pasišiaušę antakiai, gilios ir griežtos akys darė jo išvaizdą rūsčią. Buvo aukštas, galva siekė durų staktos viršų, o ilgos nuleistos rankos - kelius.

Jis užtrenkė duris ir priėjo prie tavęs.

- O tu ko čia stovi? Eik ten toliau, - ir įstūmė tave į kambarį, kur suoluose susėdę vaikai spoksojo kaip gyvos varlės. Atsisėdai į laisvą vietą trečiame suole ir aprimai.

Žinojai daugiau negu mokytojas, todėl po kelių dienų tave perkėlė į kitą kambarį pas vyresniuosius berniukus.

Berniukų mėgstamas posakis buvo: "Jis kaip Valdytojo arklys, užsispyręs, savarankiškas ir klauso tik savęs". Jie buvo už tave dvejais trejais metais vyresni. Gal dėl to tarp jų neieškojai draugų.

Naujasis mokytojas buvo nemalonus, tavęs nemėgo, nors daug išmokė. Jis mokė tokių dalykų, kurie buvo ribojami ir leidžiami. Prie tavo turimų žinių prisidėjo gautos iš jo. Tu jo nebijojai, nors vaikščiojo su lazda, be kurios niekada neateidavo į klasę. Tau jos paragauti neteko, kitiems kliūdavo gerokai, bet, kai mušdavo, ir tau būdavo skaudu.

* * *

Tai atsitiko rytą, kai pramiegojai. Jūsų niekas nežadindavo. Paprastai išgirsdavote budėtojo balsą ir keldavotės. Tą rytą pramiegojai, budėtojo neišgirdai. Sapnavai, jog per slidžią uolą ropštiesi į aukštą kalną. Paslydai ir nusiritai į siaurą tarpeklį, ten kažkur skaudžiai užsigavai šoną. Kai suskaudėjo antrą kartą, pramerkei akis. Prie lovos stovėjo budėtojas, užsimojęs kirsti lazda. Dar mieguistas pašokai ant kelių ir iš visų jėgų bakstelėjai jam galva į pilvą. Paskui atsitraukei ir smogei dar kartą. Jis krito ant grindų, stengdamasis ko nors nusigriebti. Pasikėlęs pamatė, kad ant trumpai nukirptų plaukų pasirodė kraujas. Buvo už tave didesnis, todėl nesunkiai nutempė tave į kambarėlį po laiptais. Pasišaukė pagalbininkų. Atbėgo du berniukai, užlaužė tau rankas ir privertė atsiklaupti. Budėtojas sėdėjo ant skrynios ir segėsi kelnes. Šypsodamasis išsitraukė suglebusią varpą ir, laikydamas ją rankoje, tarė:

- Maigyk, kol švirkštels.

Paėmė tavo rankas ir įsibruko tarp kojų. Nežinojai, ko jis nori, todėl sutikai, kad parodytų, ką daryti.

Padarei, ką jis liepė. Jam iš tikrųjų švirkštelėjo kažkoks lipnus skystis. Tada pasikėlei ir susiruošei eiti.

Ant slenksčio vienas iš berniukų pakišo tau koją. Išsitiesei koridoriuje, kuriuo vaikščiojo berniukai, dėdamiesi nieko nematą. Vieni žengė per tave, kiti apėjo pasieniu.

Išgirdai budėtojo balsą:

- Kiekvieną rytą prieš pusryčius renkamės čia. Nevėluok!

Daugiau niekada nepramiegojai.

Vieną naktį prisėlinai prie kambarėlio durų po laiptais. Kažkas

jame voliojosi su budėtoju. Rytą tau iš kišenės iškrito kreidos gabaliukas ir nusirito prie kambarėlio durų. Nuėjai jos ieškoti. Išgirdęs smūgius ir spigų budėtojo balsą, pravėrei duris ir pamatei, kaip jis išsirengęs grumiasi su stipriu, jaunu vaikinu. Buvo išraudęs ir susitaršęs. Abu raičiojosi priešais tave. Valandėlę stovėjai ir žiūrėjai, kaip jie galynėjasi. Stengėsi sugriebti vienas kitam už tarpukojo. Daužė vienas kitą, taikydami į minkštą vietą, net plekšėjo. Daugiau mušė vyresnysis ir dažniau nusitaikydavo sugriebti, ko norėjo. Tau apsidrumstė akys, ir pasitraukei nuo durų. Staiga budėtojas sudejavo. Paskutiniu momentu dar pamatei, kaip vyresnysis pasibruko jaunesnįjį po savimi ir ėmė karštligiškai kažko ieškoti tarp sėdmenų.

Sunku buvo gyventi tarp berniukų, nors su tais, mokykloje, galų gale neblogai sutarei. Priprato, kad daug žinai. Bet šito niekada tau ir neatleido. Nepatikdavo jiems tavo apsukrumas arklidėse, dirbtuvėse ir jūroje su tinklais. Visada būdavai pirmas. Jiems, tinginiams ir tamsuoliams, buvai tarsi rakštis, griovei jų įprastą tvarką ir žaidimuose, kur niekas nelaimėdavo. Kitokie jie negalėjo būti ir tai žinojo. Tarp savęs ir su vyresniaisiais žaisdavo negražius žaidimus. Tau jie nerūpėjo. Domėjaisi kitais dalykais, kitaip mąstei ir gyvenai. Ir miegojai, daug miegojai, kada tik galėjai.

* * *

Septyni iš jūsų eidavo plaukioti. Vesdavo aštuntas, didžiausias, vienas iš tų, kurie vadovavo. Duoklę už negalę kas rytą atiduodavai po laiptais. Tada palikdavo tave nuošalyje.

Išeidavote iš miesto. Su drobinėmis plaukymo kelnaitėmis. Žvilgsnis visų pirma krypdavo į kyšulio uolas.

Plaukymo valandos būdavo įtemptos. Du kartus per savaitę jus vesdavo prie jūros, ir ten pagal savaitės programą daug valandų plaukiodavote ir gimnastikuodavote. Pamažu įpratai ir ištvėrei. Prie jūros eidavai nenoromis, nes tas plaukymas tave nuvargindavo.

Po plaukymo paprastai miegodavote. Sykį tave pažadino šauksmai. Andras gynėsi nuo vyresniojo jaunuolio. Nieko nesupratai, kol ir tave pačiupo kitas, gerokai didesnis, ir pakėlė. Nunešė tave paskui tuos du į olą prie jūros. Priešinaisi, nors nežinojai, kas čia darosi. Oloje buvo karšta, trenkė prakaitu. Joje kažkas vartaliojosi,

grūmėsi. Nedideliame plote jūsų buvo daug, kiekvienas turėjo savo porą. Didžiausias stovėjo prie įėjimo ir šypsojosi, žvalgydamasis į kelią, kuriuo eidavote į miestą.

Ten gyneisi ir priešinaisi. Supratai, ką nori tau padaryti, nes mažasis Andras verkė įsitvėręs šaknies, kyšančios iš smėlio. Jaunuolis laikė jį susirietusį už šonų ir prievartavo iš užpakalio.

Jums reikėjo grįžti pavakare. Ilgai gulėjai užsimerkęs. Kai pravėrei akis, aplinkui buvo tylu. Andras stovėjo palei smėlio sieną netoli tavęs. Apsidairei. Girdėjai į miestą grįžtančių berniukų šūksnius. Dar buvo karšta, tau degte degė visas kūnas, ypač užpakalis. Pasileidote paskui berniukus. Bėgai ir verkei balsu, nesulaikomai, klupinėjai ant uolų, griuvinėjai. Norėjai būti vienas po antklode. Norėjai susigūžti po ja ir užsimiršti. Skaudėjo galvą ir visą kūną.

Antklodė dar niekada nebuvo tokia sunki. Varteisi, verkei iš bejėgiškumo, rangeisi ir blaškeisi neramus. Įėjo senyvas vyras, kurį jau pažinojai, ir apklojo tave. Tai buvo Aba. Paėmė tave už rankos, mėgino raminti, glostė galvą, jautei jam dėkingumą. Jis visada atsirasdavo iš kažkur, kai tau būdavo sunku. Pripratai prie jo, jausdavaisi saugesnis, žinodamas, kad jis kažkur netoli.

Kitą dieną tave perkėlė. Namas buvo mažesnis. O kai nešė į kambarį, koridoriuje pamatei Andrą. Apsidžiaugei. Karščiuojantį paguldė tave į švarų patalą. Nesusivokei, kodėl tave perkėlė, buvai nusilpęs ir pusiau apakęs nuo karščiavimo ir ašarų. Dieną ir naktį prie tavęs sėdėjo ir guodė Aba. Karštis tave kamavo ilgai, čia nukrisdavo, čia vėl pakildavo, kliedėjai, nusilpai. Aba dėjo tau kompresus, kurie kvepėjo actu ir gėlėmis. Sirgai daug savaičių, gulėjai stengdamasis užmiršti skausmą ir tai, kas nutiko prie jūros.

Pasveikęs likai tame pačiame kambaryje. Atgal tavęs nebeperkėlė, Aba ir toliau rūpinosi tavimi.

Per tą laiką paaugai.

Kai grįžai pas juos, buvo žiema. Stovėjai ant mokyklos laiptų ir ieškojai akimis tų, kurie tada buvo pakrantėje. Buvo tik Andras ir jaunesnieji berniukai. Lauke lijo, jie rinkosi į klasę. Priėjo Andras:

- Nerasi jų, - pasakė jis. - Jų čia nėra.

Pasižiūrėjai į jį. Kai sirgai, jis dažnai sėdėdavo prie tavęs. Priėjai ir apkabinai per pečius. Abu drauge išėjote.

* * *

Jau buvai dvejais metais vyresnis. Ūgiu susilyginai su mokyklos draugais, jau nesiskyrei nuo jų kaip iš pradžių. Mokeisi gerai, nors viso savo žinojimo nerodei; šitaip buvo lengviau sugyventi su berniukais. Jie tave suprato, priėmė į savo būrį, bet savotiškai ir privengė. Niekada nesupratai kodėl. Gal todėl, kad po to, kai grįžai pasveikęs, niekam iš tavo aplinkos berniukų nieko panašaus nenutiko. Buvote apsaugoti nuo prievartos ir paniekinimų, nuo mušimų, kurie nepalieka žymių, ir nuo įvairiausio dykinėjimo. Visų pirma nebeleido vaikščioti plaukioti jūsų septynetui. Kai jus perkėlė, buvote nušalinti nuo žaidimo, ir tu nežinojai kodėl.

Vieną rytą pas tave atėjo Andras. Išpūtęs akis, atsistojo tarpduryje. Tu užvertei knygą ir pakvietei užeiti į kambarį.

\- Vakar gamykloje, kol apžiūrinėjau mašinas, kažkas man į krepšį įkišo keletą žuvų. Prie vartų mane sustabdė ir apžiūrėjo, anksčiau to niekada nedarydavo. Nustebau, kai krepšyje rado žuvų. Jie netikėjo, kad man kažkas jas įdėjo. Nuvedė mane į vienaaukštį namą su grotomis. Šiandien sekmadienis, visi išėję į bažnyčią. Ir sargybiniai. Nežinau kodėl, bet tą namą paliko neužrakintą. Reikia kažką daryti. Aš bijau. Atėjau pas tave, nes tavimi pasitikiu. Padėk man. Pagalvok, ką galėtume padaryti. Tikriausiai žinai, kas atsitinka tiems, kurie vagia. Beje, jų daugiau nebemačiau. Padėk man! - kalbėjo jis, atsirėmęs į staktą. Jo žodžiai tave pribloškė, net parkritai ant grindų. Andras atsisėdo šalia:

\- Mes abu galėtume pasislėpti, bet sala nedidelė, greitai mus suras. Nieko negalima padaryti, - pasakei jam ir nusigręžei į sieną.

Andras išsitiesė ant žemės ir pravirko. Atsigręžei į jį, ir tau ašaros pabiro iš akių, prisiminei Heleną. Tau jos labai trūko, jos balso, židinyje degančios ugnies. Apkabinai Andrą. Nieko negalėjote sugalvoti.

\- Gal man tas žuvis pakišo Antas. Prieš dvi dienas priminiau jam, kad dažnai vėluoja. Turėjau priminti, nes man įsakyta skaičiuoti darbo valandas ir jiems pranešinėti. Mus girdėjo meistras ir pasišaukė jį į savo kambarį. Gal su tuo susijęs mano suėmimas. Seniai tykojo, kur aš suklysiu. Dabar jam pavyko. Girdėjau, ką jis išdarinėja su berniukais.

Andras atsistojo ir išėjo. Tu likai sėdėti. Neatsigręžei ir laukei.

Keletą dienų jo ieškojo. Niekur nerado.

- Gal jis jūroje, - tarė vienas vyras, stovėdamas prie mūsų namų kampo.

Netekai draugo. Pasidarei dar labiau užsisklendęs ir tylesnis. Andro daugiau nebematei.

Ėjai paskui Antą. Siaura gatvelė buvo tamsi. Jis žvalgėsi eidamas ir vis labiau skubėjo. Nebuvo aukštesnis už tave ir nepuldavo galynėtis, todėl jo nebijojai. Skubėjai jam iš paskos. Vis labiau temo, praeivių nesimatė. Visi vakarieniavo. Dienos darbai buvo pasibaigę, o tie, kurie dirbo naktimis, gyveno kitame miesto gale. Buvo vasaris, nuo jūros pūtė žvarbus vėjas. Aplinkui buvo tuščia ir šalta. Prisiminei tą rytą, kai prieš daugelį metų ėjai iš Aukštutinio miesto. Tave pylė prakaitas, kaip ir tada purtė šaltis. Tąsyk dėl nežinios. Dabar ketinai pradėti muštynes, ilgai laukei tinkamo momento, pykai. Ėjai iš paskos, norėjai pirmu smūgiu atkeršyti už Andrą.

Netikėtai smogei jam į petį, čiupai jį ir, atsukęs į save, ėmei mušti per veidą. Jis tau kirto atgal, tada prasiveržė tavo ilgai slepiamas pykis. Įniršęs su neapykanta vėl smogei, spyrei, ir jis kniūpščias krito žemėn. Užšokęs ant jo, toliau mušei per veidą. Nuo kraujo ir prakaito drėgnomis rankomis bandei sugriebti jam už kaklo. Jis švokštė, maldavo paleisti, bet tu jį mušei, užmiršęs viską aplinkui. Matei tik Andrą. Tvojai į pilvą, į krūtinę, vartaliojai kaip nešvarų popieriaus lapą ir lioveisi tiktai pavargęs.

Valandėlę pastovėjai atsišliejęs į namo sieną, o paskui nuėjai. Nieko nesutikai. Kruvinas ir sukaitęs prisiminei, jog jis kažką kalbėjo apie Andrą. Išsigandai tada. Nieko daugiau negalėjai padaryti.

Baisu, kas atsitiko Andrui. Tikriausiai jis nusiskandino jūroje. Mažųjų vaikų namų ir jūsų daugelis nekentė. Gal to siekė tie, kurie jus atskyrė ir norėjo, kad jūsų kiti nekęstų ir bijotų. Mokėtės gintis ir praradote Andrą. Jiems nerūpėjo, kad vienu jaunuoliu mažiau. Greitai į jo vietą surado kitą.

Iš tikrųjų gavote naują berniuką. Jis užėmė Andro kambarį, jam teko ir Andro daiktai. Andro nebebuvo. Taigi likai vienišas.

Naujasis buvo rudaplaukis ir nesimpatiškas, sauso, šlakuoto veido, laibas ir aukštas; būgštavote, ar neserga kokia liga. Buvo vyresnis už jus ir nešnekus. Į nieką nesikreipdavo, pripratote, kad jo lyg ir nebūtų. Pravardžiavote jį Rudžiu.

Kartą įėjai į buvusį Andro kambarį. Norėjai rasti kokį daiktą, kuris primintų jį. Atidarei spintą. Radai skarelę, kurią jis ryšėdavo ant kaklo. Kai jau ėjai iš kambario, laikydamas rankoje nedidelę melsvą raštuotą skepetaitę su Andro kvapu, atsivėrė durys ir ant slenksčio pasirodė Andro daiktų naujasis savininkas. Staiga jis spyrė tau į pilvą, ir tu pargriuvai. Atsidūrei po lova. Jis čiupo už kojos, bandė išvilkti į kambario vidurį. Įsikišęs skarelę į kišenę, įsitvėrei lovos tinklo. Jis tempė, spardė tau į kojas, kol paleidai. Ištraukęs iš palovio, vėl ėmė spardyti. Susirietei, prisidengei rankomis galvą. Tau pasisekė atsikelti ir pribėgti prie durų. Stengėtės nekelti jokio triukšmo, nes buvote įpratę, kad viskas - ir negražūs, ir gražūs dalykai - dėtųsi nepastebimai, kitaip tektų brangiai sumokėti. Jis sugriebė tave ant laiptų ir nutempė prie tavo kambario. Bloškė į duris, net pačios atsivėrė. Nežinojai, kas dar gali atsitikti. Tačiau Rudis uždarė duris ir viskas pasibaigė. Nusvirduliavęs prie lovos, atsigulei.

Įėjo Aba. Rankose nešdamas didelį garuojantį puodą, priėjo prie tavęs. Paėmė tavo rankas, atvertė delnus. Buvai visai užsimiršęs. Po pietų gamykloje per "pratinimo prie darbo" pamokas ruošei žuvų konservus. Dėjai žuvis į krūveles darbininkui, kuris pildė dėžutes. Pasižiūrėjai į rankas. Delnai buvo žaizdoti. Dabar jie degte degė, bet kai grįžai iš gamyklos ir Andro spintoje apžiūrinėjai jo daiktus, skausmą užmiršai.

Rankas panėrei į arbatą, kurią atnešė Aba. Iš pradžių manei, kad jis rūpinasi tik tavimi. Po ligos pamatei, jog jis visos grupės globėjas. Mandagus, paslaugus, nerezgė tarp jūsų intrigų; būdami patalpose, jūs kalbėdavotės, miegodavote. Apsipratote ir pakentėte vieni kitus. Tačiau nemylėjote vienas kito, nežaidėte žaidimų, tik vykdėte nurodytas pareigas ir užduotis. Andras buvo išimtis. Susėsdavote kartais abu tavo kambaryje ir vartydavote knygas, kurių daug turėjai. Išsitraukdavai jų iš po pagalvės ar čiužinio. Jų tau kažkas atnešdavo ir išnešdavo, įpratai skaityti ir tuoj pat užsirašinėti, stengdamasis nepraleisti nepaprastos progos. Turėjai enciklopedijų, jas labiausiai mėgdavote. Mokėjai kalbą, kuria jos buvo parašytos. Ir Andrą mokei. Ne taip kantriai ir sumaniai kaip tave Helena. Dabar viskas pasibaigė.

Išsitraukęs iš kišenės Andro skarelę, užsirišai ją ant kaklo. Sėdėjai panardinęs rankas į arbatą ir laukei, kada užaugsi. Norėjai, kad toji arbata padarytų tave vyrą. Bijojai būti vaikas.

Kai išėjo Aba, apsimovei pirmąsias ilgas kelnes.

- Tavęs laukia Valdytojas, - tarė jis. - Paskubėk, palauksiu tavęs koridoriuje, - pridūrė ir išėjo.

Tave supurtė šiurpas. Nenorėjai pas Valdytoją. Pirmą kartą susitikai jį tą rytą Žemutiniame mieste, kai tave atvedė. Buvo nemalonus ir šiurkštus. Matydavai jį visur, kur būdavo vyrų, prie darbų, pavakare aikštėje, kai sėdėdavo po medžiais. Vaikščiodavo tarp jų su rimbu, lyg niekur nesikišdamas. Visur pasirodydavo, tarsi bijodamas, kad jo neužmirštų. Stebėdavai jį užlindęs už kokio kampo. Atrodė pavojingas ir piktas. Jums, berniukams, buvo nustatyta valanda pasivaikščioti aikštėje. Niekada su jais neidavai. Tarp jų neturėjai draugų ir nenorėjai susitikti su Valdytoju. Vengei bet kokios progos, kada reikėtų žiūrėti jam į akis. Tą rytą, kai pirmą kartą stovėjai prieš jį, žiūrėjo į tave kaip šunys pro aptvarą, prie kurio vieną dieną atsitiktinai buvai atsidūręs.

Turėjai eiti pas jį, žinojai, jog niekas negali išgelbėti tavęs nuo šito susitikimo.

Aba iš lėto vilko sunkius kareiviškus batus. Nesiryžai paklausti, ar jis liks su tavimi, kai įeisite į koridoriaus gale esantį kambarį, iš kurio veržėsi šviesos pluoštas.

Aba atsargiai pabeldė ir, išgirdęs kvietimą, plačiau atidarė praviras duris. Saulė apšvietė jus; panorėjai pasislėpti už Abos nugaros. Kambario viduryje, ryškiai saulės nutviekstas, stovėjo vyras. Saulė švietė jam į nugarą, dideliame kambaryje driekėsi jo šešėlis. Nurijai seiles; nesiryžai slėptis už Abos nugaros, nors labai norėjai. Sustojai, nulenkei galvą ir ėmei laukti.

- Eikš čionai, Aba, - atsigręžė šeimininkas į tarną, - o tu tenai, - pasakė tau, linktelėjęs į duris. Tau užėmė kvapą. Prisispaudei prie šonų drėgnus kumščius drobinio švarko kišenėse ir laukei. Priėjo prie tavęs, kai Aba ruošėsi eiti iš kambario. Paėmė už galvos. Perbraukė ranka nuo kaktos iki viršugalvio. Švelniai pritraukė prie savęs. Pavedėjęs prie kėdės, pasodino. Pasižiūrėjai į jį ir dideliame rauplėtame veide pastebėjai šilumą - tartum būtų tave guodęs. To tikrai nesitikėjai.

- Turiu tau keletą knygų. Tos, kurias gavai, buvo tik bandymas. Norėjau sužinoti, ar mokėsi jomis pasinaudoti. Mokėjai. Pastabas, kurias rašei, pasilaikyk. Ir toliau rašykis. Jos pravers. Čia daug knygų nėra. Ir po kelis kartus neduosiu.

Staiga jis pasidarė ne toks didelis, artimesnis. Ištiesė ranką ir paėmė tau už peties.

- Duosiu tau naujų knygų, pasinaudok jomis.

Paėmė krūvą knygų ir padavė tau į glėbį.

- Dabar eik ir elkis kaip ligi šiol. Gerai, kad mėgsti būti vienas.

- Aba, nuvesk globotinį, - šūktelėjo išėjęs į koridorių ir nusigręžė nuo tavęs. Su Aba nuėjote per aikštę.

Parėjęs į kambarį, įsitaisei lovoje ir susigūžęs įbedei žvilgsnį priešais save.

* * *

Bėgo laikas. Vis dažniau tave palikdavo nuošalyje. Kartais dėl to apgailestaudavai. Pavydėdavai berniukams, kurie sugebėdavo išsisukti nuo darbų ir pareigų. Mielai būtum dūmęs su jais į nendryną už miesto. Vieną kartą atsitiktinai atsidūrei tarp jų. Kaip kasdien po pamokų, palaukei savo šešių berniukų. Susirikiavę išėjote į namus prie aikštės, kur gyvenote. Rudis, kaip didžiausias, žingsniavo pirmas. Gretomis po du ramiai sau žengėte į priekį. Baigiantis pamokai, mokytojas pasakė, jog po trejų metų mokymosi teks metus praktikuotis gamykloje, kur džiovinsite ir konservuosite žuvis, taisysite batus dirbtuvėje, padėsite ruošti vaisių ir daržovių atsargas ir dirbsite kitus darbus. Su darbu buvote susipažinę, nes ir ligi šiol po keletą valandų per mėnesį dirbdavote, bet plūktis ištisas dienas ir savaites - atrodė per daug. Ne darbas jums rūpėjo. Jeigu atidirbtumėte tas kelias valandas per mėnesį, liktų pakankamai laiko žaidimams, pasivaikščiojimams, gulinėjimui ir vienatvei.

Išsivaikščioję po kambarius, ramiai ilsėjotės.

Po kurio laiko su triukšmu įėjo Rudis.

- Einam su mumis, - pasakė ir, nespėjus tau paprieštarauti, pridūrė: - O, ir tu čia, maniau, kad viršuje. Na, vis tiek einam, nebūk bailys, nieko tau neatsitiks.

- Aš ne bailys, - atsakei. - Nenoriu eiti, štai ir viskas.

- Eisim pas paneles. Nendryne yra nedidelė aikštelė, netoli moterų miesto. Kartais jos ten ateina. Einam, palauksime jų, - šaukė stovėdamas prie durų. Prieštarauti neturėjai kada ir nenorėjai.

Jau buvo sutemę, kai visi septyni iššokote pro langą į kiemą. Tyliai sėlinote tamsiomis gatvėmis nuo kampo prie kampo. Naktį

jau niekas nebevaikščiojo. Tai buvo tavo pirmoji išvyka, smarkiai plakė širdis. Bijojai ir kartu norėjai patirti kažką nauja, kas praskaidrintų nuotaiką. Gerai nusiteikęs, bėgai su berniukais pro namus, kol pagaliau atsidūrėte miesto pakraštyje kalno papėdėje. Viską pamiršai, nebejautei jokios baimės.

Eidami per nendryną, girdėjote, kaip šnara nendrės. Slopinamas juokas ir noras dūkti spaudė krūtinę. Mielai būtumėte pašūkavę. Tramdydami džiaugsmą, kumščiavote vienas kitam į pašonę. Pasilenkei prie einančio priekyje berniuko ir ėmei juoktis jam į nugarą. Jis atsisuko, ir apsikabinę abu tyliai kvatojote. Staiga virtote būriu besijuokiančių berniukų mėnesienoje spindinčiomis akimis. Juokėtės tyliai, stengėtės valdytis, bet tik dar labiau kurstėte vienas kitą. Kas žino, kuo būtų pasibaigęs jūsų siautėjimas, jeigu nebūtumėte išgirdę prislopintų žingsnių. Sukluse nuščiuvote. Stovėjote susiėmę už rankų ir laukėte. Pro nendres pamatėte du šešėlius, kurie vis artėjo. Tai buvo dvi merginos. Jos pasisveikino su berniukais. Priėjai prie jų. Treji metai, kai nieko nebuvai matęs iš Aukštutinio miesto. Atsargiai palietei mažesniosios supintus plaukus viršum galvos, paglostei. Norėjai įsitikinti, kokie jie švelnūs. Mergina nustėrusi pasižiūrėjo į tave ir paklausė Rudį:

- Ar čia tas naujokas?

- Ne, - atsakė jis, - tik čia neateidavo, laikosi atskirai.

Ji suėmė tave už pečių ir pabučiavo į lūpas. Delnu nusišluostei ir pasižiūrėjai į berniukus. Niekas nesijuokė ir nesistebėjo, tik pusbalsiu šnekučiavosi. Visi buvo linksmi.

- Ten, viršuje, - pasakojo aukštesnioji mergina, - vis mažiau tokių, kurios ryžtasi ateiti. Katė mus vis kiečiau laiko. Aš nebijau.

Ji atsisuko į Rudį ir čiupo jį už rankos. Nusitempė į šoną, ir netrukus abu dingo nendryne. Dar matei, kaip ji išskleidė plaukus; pagailo jos, gražūs buvo plaukai.

Priėjai prie mažesniosios. Neatrodė, kad ji ruoštųsi išskleisti plaukus. Norėjai pamyluoti, bet bijojai, kas bus po to. Jautei, jog paskui turi kažkas įvykti, tai tave gąsdino ir viliojo.

Susėdote ratu. Franis, kurio kambarys viršum tavojo, pasirausė kišenėje ir padavė merginai sugniaužtoje saujoje kažkokį daiktą. Jos rankoje kažkas švystelėjo.

- Čia tau padariau. Buvo sena sidabrinė moneta. Įverk virvelę į skylutę ir nešiok ant kaklo. Mama kažką panašaus nešiodavo po

palaidine, - pasakė Franis. - Kaip ten dabar mama, - kalbėjo jis toliau. - Seniai ją mačiau, sako, kad septynioliktą mums leis nueiti į Aukštutinį miestą. Taip pat ir mišių. Ivana, ar tu retkarčiais matai mamą? Kaip jos koja? Ar dar vis atsiveria žaizda?

- Nieko nežinau, - atsakė Ivana, - dabar, kai paaugome, nebežaidžiame uždaruose kiemuose. Matomės trumpai, tik darbe. Bras padarė šiokių tokių permainų. Dabar lengviau, bet laiko neturime. O jeigu ir turime, vis tiek nieko gero, reikia būti namie.

- Helena! - pašokai, bet tave vėl pasodino ir nutildė. -Helena, - pakartojai, - kaip norėčiau pareiti namo.

- Iš tiesų, tai tu jos. Nepažinau. Nieko nežinau. Gyvena, - trumpai atrėžė Ivana, parodydama, kad daugiau nenori apie tai kalbėti. Pasidarė apmaudu.

- Paklausinėk apie mūsiškius, kitą kartą papasakosi mums daugiau, - tarei ir atsistojai. - Aš einu, - pridūrei ir nusisukai nuo jų.

- Palaukime Rudžio, - pasiūlė vienas iš berniukų.

- Gerai. Pažaiskime ką nors, - krestelėjai galvą, tartum atmesdamas plaukus nuo kaktos, ir vėl atsisėdai.

- Aš pasakysiu žodį, o jūs sakote upės, kalno, miesto pavadinimą. Bet nieko neišeis, nežinote nei miestų, nei upių. Tai ką daryti?

Pasižiūrėjai į juos, ir tau pasidarė gaila. Mokykloje mažai išmokta, programa labai ribota, tik nereikšmingi dalykai, prigrūsta melo.

- Žaidžiame malūnėlį, - pasiūlė Ivana, visi pagyvėję sužiuro į ją.

- Aš nemoku, - pasakei.

- Išmokysime, - šūktelėjo visi iš karto ir čiupo tau už rankų.

Sušnarėjo nendrės, visi pasukote galvas. Pasirodė Rudis su savo mergina, kuri staiga pasirodė tau subrendusi. Abu stovėjo susiėmę už rankų, ir tu pagalvojai, kad niekada nepaleis. Taip sau nieko negalvodami stovėjo ir žiūrėjo į jus. Tu nieko nesupratai. Atsikėlei ir nuėjai prie nendrių. Ašaros ritosi per skruostus. Sujaudino tave ši pora ir kartu pralinksmino.

Atgal ėjote kiekvienas paskendęs savo mintyse. Girdėjai, kaip iš paskos tylėdami žingsniuoja berniukai. Visus buvo apėmusi neaiški baimė, kažkas nesuprantama; tai jus tolino vieną nuo kito ir slopino džiaugsmą, su kuriuo ėjote iš miesto. Tylūs išsiskirstėte į savo kambarius, norėjote mylėti. Bandei nusiprausti, bet dubuo'

buvo pilnas nešvaraus vandens. Atidarei langą ir išpylei į gatvę. Kažkas keikdamasis atšoko į šalį. Šyptelėjai, o paskui išsigandai. Pasilenkei ant palangės. Tave pralinksmino šokčiojantis vyriškis. Nusiprausei ir ramus atsigulei miegoti.

Rikiavotės į gretas. Koridoriuje dar buvo prietema. Atsikėlėte anksčiau negu paprastai. Neišsimiegoję, panarinę galvas dūlinote į gamyklą. Ji buvo netoli molo. Slogi mintis, kad šiemet daug laiko teks praleisti tenai, pykino jus, ypač tave. Norėjai būti mokykloje, toliau nuo kitų nemalonumų. Buvai jau pripratęs prie mokyklos, prie jos paprastų ir ypatingų pamokų. Viskas, kas už jos sienų, tave gąsdino.

* * *

Praėjusiais metais "pratintis prie darbo" sekėsi lengviau negu tikėjotės. Daug berniukų buvo iš jūsų namo. Pasimatydavote pievose prie avių, gamykloje, dirbtuvėse, žūklėje. Tai jums labiausiai patikdavo. Valtyse būdavote po dvi poras, dienos bėgo greitai. Nors žūklės viršininkai buvo griežti, rasdavote laiko ir pramogoms. Sunkiam darbui buvote per silpni, todėl dažnai palikdavo jus nuošalyje.

Buvai laisvesnis negu kiti berniukai. Tau leisdavo pačiam apsispręsti, ką darysi per dieną. Pastebėjai, jog esi išskiriamas ir savotiškai nušalinamas nuo darbo, tačiau ne dėl to, kad tavęs būtų nevertinę. Priešingai. Norėjo, kad mažiau vargtum negu kiti. Tai tave trikdė, nes norėjai būti vienodoje padėtyje su savo grupės draugais. Kai kurie darbininkai dirbdavo už tave, o tu pasakodavai apie dalykus, kurių jie nežino. Tačiau ne visiems tai patikdavo.

Vieną rytą kresnas, plačiapetis vyras įstūmė tave į valtį. Stovėjai ant kranto ir laukei kitų, su kuriais turėjai plaukti į žūklę. Nudribai kaip maišas ir kurį laiką ramiai gulėjai, manydamas, jog šitaip išvengsi kivirčo. Pakėlęs galvą, pamatei nustebusius veidus vyrų, kurie tuo metu susirinko prie jūros. Žiūrėjo į tave ir vyriškį, stovintį prie tavęs ir laukiantį, ką darysi. Gulėjai bejėgis, nežinodamas, kas bus toliau. Vyriškis čiupo tau už plaukų ir, iškėlęs iki pusiaujo, kirto į vieną, į kitą skruostą, paskui apgręžė ir spyrė. Vėl parkritai ant kelių ir likai gulėti paslikas. Nežinojai, ką jis dar tau darys, kol neprabilo:

- Dink iš šitos valties, sėsk į kitą ir saugokis manęs. Negaliu žiūrėti, kaip tu dykinėji!

Verkdamas išsiropštei iš valties. Stovėjai šalia kitų ir nebežinojai, kur dingti. Tartum padaręs kažką draudžiama ir gėdinga. Susmukai ant žemės, apsiverkei. Kažkas paėmė tave už parankės ir nusivedė į kitą valtį. Atsisėdai ant suolelio, rankove braukei ašaras. Pasižiūrėjęs į valtis kitoje pusėje, pamatei būrelį vyrų, kurie piktai šaukė tiems, kurie buvo priešais tave. Atsigręžei. Dvi grupės stovėjo viena prieš kitą. Viena šalia tavo valties, kita toliau. Vyrai vis garsiau šūkavo, trypė, mosikavo kumščiais, kiti rinko akmenis ir jais grūmojo. Nežinia, kuo būtų viskas pasibaigę, jeigu iš kažkur nebūtų pasirodęs žūklės viršininkas. Jis kilstelėjo ranką, ir visi nurimo. Ištisą dieną dirbote tylūs ir prislėgti.

Metai praėjo nepastebimai, nors kai kurių dalykų nenorėjai prisiminti. Visą pavasarį ganėte avis. Bijojai jų, ypač didžiulių raguotų avinų. Jie šokinėjo ant avių, stumdė jas. Kuo labiau įtikinėjai berniukus, kad jie užmuš jas, tuo labiau jie juokėsi ir tyčiojosi iš tavęs.

Tau atrodė, kad laikas šliaužte šliaužia. Norėjai kuo greičiau užaugti, bijojai, kad dienos per ilgos ir niekada nesulauksi tikro vyro metų.

Nepaisant visų darbų, daug klajojote, žaidėte. Grįždavote sušlapę, sužvarbę arba sukaitę, kai būdavo karštos dienos, o vakarai dar neatvėsę. Buvote vaikai ir visur surasdavote pramogų ir linksmybių. Užmiršdavote, kad metų pabaigoje vėl reikės grįžti į mokyklą.

Vėl stovėjote išsirikiavę prie mokyklos. Praėjo metai, nedaug ką jums palikę. Tau labiausiai įstrigo kai kurie nutikimai nendryne, kur atsiskleidė vienas kitas meilės dalykas. Nemokėjote jų išsiaiškinti, ir dėl to darėsi neramu.

Ėjote į kūno kultūros pamoką. Buvo ankstyvas rytas, bet mieste jau virė gyvenimas. Skubėjo vyrai su krepšiais ir pintinėmis, niūrūs, nuleidę galvas. Abejingai prasilenkdavo su jumis, nors ėjote garsiai klegėdami.

Staiga klegesys nuščiuvo. Kairėje pasirodė durys su ypatingu užraktu. Žinojote, jog tai Valdytojo namų durys. Pasilygiavote, pasukote galvas, tarsi atiduodami pagarbą, ir nusekėte paskui vadą, kuris nusileido laiptais.

Atsigręžęs pamatei Valdytoją. Stovėjo atsirėmęs į durų staktą ir žvelgė kažkur viršum jūsų galvų, į jūrą, kurią tikriausiai matė. Tamsus rauplėtas veidas spindėjo ryto saulėje; juodose akiduobėse pajutai į taikinį sviesto akmens galią ir šaltumą. Ranka braukė sau per plaukus, glostėsi iš kairės į dešinę. Prieš pasukant jūsų rikiuotei už kampo, dar kartą atsigręžei. Jis tebestovėjo ir kartojo tuos pačius judesius, kurie taip nesiderino su aikštės bruzdesiu, ir tau pasidarė tiesiog gėda. Ilgam įstrigo tau į atmintį ši smulkmena ir gėdos jausmas. Tai, ką jis darė žmonių akivaizdoje, buvo žiauru. Nederėjo rodyti tiems žmonėms tiek pasitenkinimo ir vangumo. Toks vangus ir neatsargus vyras gali atrodyti tik neseniai gulėjęs su moterimi. Niekada nesužinojote, kuri jį glamonėjo ir lepino, tik žinojote, kad tomis dienomis būdavo malonu ir nepavojinga jį sutikti.

Nusimovėte kelnes ir pasirengėte mankštai. Šokinėjai tai ant vienos, tai ant kitos kojos, aukštai kilnojai kelius, lyg norėdamas apšilti, kol ateis mokytojas. Staiga kažkas smarkiai pastūmė tave, net atsitrenkei į atramą vidury rūbinės.

- Amžinai man kliudai. Mankštinkis kur nors kitur.

Tave pastūmė kokiais trejais metais vyresnis vaikinas. Jis buvo kvailo veido, visada papilkėjusiais skruostais. Tau pasidarė gaila to negražaus, spuoguoto berniuko, ir panorai su juo susidraugauti. Jis visada tylėdavo. Sukinėjosi apie jus, bet niekada iš tikrųjų nesidėdavo prie jūsų linksmų išdaigų, kurias jūs slėpdavote. Kartu su juo būdavo nejauku. Sėdėdavo kur nors nuošaly, prie jūros ar laukuose, įbedęs akis į vieną tašką. Buvo tulžingas, ir visi truputį jo bijojo. Jis ilgai nežinojo apie jūsų klajojimus ir žaidimų paslaptis. Juo nepasitikėjote. Į susitikimus su mergaitėmis jo niekada nesivesdavote.

Kai jis tave vėl pastūmė, pagalvojai, kad tikriausiai keršija už tai, kad užtikai jį su avimi. Tada pamatęs jį užpakaly avies, pasižiūrėjai dar kartą, o jis užsimovė kelnes, nusikeikė ir nubėgo į kitą tvarto galą. Paskui trenkė duris, ir tu girdėjai, kaip plyšodamas nusileido šlaitu į slėnį.

Visa tai užmiršai ir nebūtum prisiminęs, jeigu nebūtų taip su tavimi pasielgęs. Nuėjai į kitą vietą mankštintis ir vėl užmiršai jį. Per metus paaugai. Buvai aukštesnis už daugumą berniukų, todėl iš tikrųjų nieko nebijojai. Ir su niekuo nedraugavai.

* * *

Praėjus keliems mėnesiams, sėdėjai ant suolo prie Berniukų namo ir žiūrėjai į Aukštutinį miestą. Ilgai ten nebuvai buvęs. Kai kurie, ypač vyresnieji jaunuoliai, nueidavo. Tave irgi kelis kartus kvietė, bet nesiryžai. Girdėjai, kad vieną naktį prie bažnyčios suėmė grupę berniukų. Po to jų niekas nebematė. Juos uždarė į kalėjimą kitame salos gale už kalno. Vieną naktį buvote nuėję prie to kalėjimo. Už tvoros matėte šunis, todėl prieiti artyn neišdrįsote. Naktimis jūs būdavote vaikai. Klajodavote šlaitais, alyvų giraitėmis, statydavote sargybinius, prasimanydavote įvairių žaidimų. Dažnai prie jūsų prisidėdavo paauglės mergaitės. Nuostabu būdavo tokiomis naktimis. Įpratote prie tamsos, naktis buvo jūsų žaidimų metas. Turėjote savo slėptuvių, žaidimų vietų tose salos vietose, kur niekas neužklysdavo. Jūsų grupė buvo ypatinga, skirta nepaprastoms užduotims, todėl turėjote daugiau laisvės ir niekas jūsų neieškodavo. Tik vieną kartą dėl tų naktinių klajonių atsidūrėte pas Valdytoją. Vyrai jus sulaikė kitame salos krašte prie įėjimo į tunelį. Grįždami iš lauko, kur jūs, būdami amžinai alkani, ieškojote maisto, susidomėjote kitu tuneliu, kurį tik dabar pastebėjote. Juo išėjote į aikštelę nedideliame slėnyje. Aikštelės viduryje buvo gana didelė šunidė, o joje vaikščiojo ir gulėjo apie dvidešimt šunų. Kai priėjote prie tvoros, jie nelabai kreipė į jus dėmesį, ir tik vėliau supratote, kodėl šunys jumis nesusidomėjo. Tu užsikorei ant aukšto tvoros stulpo ir netekai žado. Tarp šunų, išskėtusi kojas, gulėjo moteris. Ji nejudėjo, ir pirmą akimirką pagalvojai, kad negyva. Paskui krustelėjo, ir tu negarsiai riktelėjai. Šunys vienas po kito ją laižė. Atsigręžęs pasižiūrėjai į berniukus. Nuo pamatyto reginio ir aukščio tau pasidarė silpna, vos nenukritai nuo stulpo. Berniukai, supratę, jog ten kažkas nepaprasta, pradėjo klausinėti. Nieko neatsakei, nes ir nežinojai, ką sakyti, tik numojai ranka ir nušliuožei žemėn. Staiga pasigirdo lojimas. Vėl palypėjai į viršų ir pamatei šalia moters du susipjovusius šunis. Nespėjus tau nulipti, netikėtai atsiradę trys vyrai jus sulaikė.

Nieko nepasakei apie moterį, dėjaisi nieko nematęs, todėl jus paleido, bet kitos dienos rytą buvote pašaukti pas Valdytoją. Jis paniuręs stovėjo prie kėdės krašto ir valėsi nagus. Ilgai nesiūlė sėstis. Išsitiesė kėdėje, atsivertė knygą ir ėmė sklaidyti lapus. Di-

džiulė knyga gulėjo ant kelių, ir atrodė, jog jis jus užmiršo. Staiga triukšmingai užvertė ją ir paklausė:

- Kur ketinote eiti?

- Tik pasivaikščioti, ne į Aukštutinį miestą, - atsakei. To ir tikėjosi berniukai iš tavęs. Buvai nuolatinis gynėjas.

- Pasivaikščioti?

- Taip, po gryną orą. Negalėjome užmigti.

- Nieko ir niekur daugiau? - paklausė ir žengė artyn. - Žinote, kur galima ir kur negalima?

- Žinome, - atsakei, - žinome, - pakartojai ir žengtelėjai prie jo.

- Tu pasilik, - pasakė, uždėjęs ranką tau ant peties, - o jūs į mokyklą.

Stovėdamas galvojai, ką tau padarys. Jis vaikščiojo po kambarį, garsiai trinksėjo auliniais batais. Niekada nebuvai matęs jo be šitų batų. Tikriausiai jaučia malonumą, kai juos nusiauna, pagalvojai.

- Ar skaitai knygas, kurias tau siunčiu?

- Skaitau, - atsakei, - skaitau.

- Greitai jų neturėsiu. Ar išmokai ką nors?

- Daug išmokau.

- Romanų ir eilėraščių duosiu, kai užaugsi. Kada būsi suaugęs?

Klausimas tave nustebino. Pasižiūrėjęs į jį, pamatei juodas akis, kuriose akimirką suspindėjo nežinia iš kur atsiradęs vaikiškas išdykumas. Apsidžiaugei ir kartu išsigandai, nes jis užsisklendė, tarsi užsidėjo kaukę, kuri tau buvo pažįstama. Atšiauriai mostelėjo į duris, ir tu išėjai.

Dažnai sėdėdavai ant suolo, įšildyto popiečio saulės. Artėjant vakarui, reikėdavo sugrįžti į kambarį. Mėgdavai būti lauke ir su kuo nors šnekėtis. Buvo šilta, galvojai apie ponią Bras, kuri tavo prisiminimuose buvo vienintelė motina. Sėdėdavai su ja prie židinio, ant kelių arba šalia; ji skaitydavo arba pasakodavo tau dalykus, kurie primindavo vaikystės vaizdus, kalbėdavo apie motiną, namus ir laivą, nuskendusį su daugeliu žmonių. Sakydavo, jog reikia tuos prisiminimus branginti. Myluodavo tave, sūpuodavo, mokė skaityti. Sunku tau būdavo be jos vėlyvomis popietėmis. Pastaruoju metu buvai ją primiršęs. Tiek visokių įvykių būta. Dabar laikas tarsi sustojo, tau netikėtai atsivėrė erdvė ramybei ir meilei.

Greta tavęs atsisėdo Aba.

- Žvelgi į Aukštutinį miestą, - tarė. - Labai pasiilgsti jo?

- Taip, - vos nepravirkęs, atsirėmei į jį. - Man jo labai reikia.
- Sako, kvaila moteris. Aikštinga ir užsispyrusi. Maniškė irgi buvo tokia. Sako, jau mirusi.
- Gyvenai viršuje ir turėjai žmoną? - paklausei.
- Ne, mano tėvas, kol buvo mažas, gyveno viršuje. Ne, savo žmonos neturėjau. Nueidavau kaip ir pas kitas. Ją dažniau lankydavau, negu buvo leista. Slapta susitikinėjome, kol galėjome. Paskui nebedrįsau. Netgi prie bažnyčios nesusitikdavome.
- Aba! Norėčiau aplankyti Heleną, - tarei jam.
- Nueik naktį. Tik atsargiai. Pas ją gali būti Valdytojas.
- Negaliu, nesiryžtu, - atsakei, ilgokai patylėjęs.

Aba paplekšnojo tau per petį ir nuėjo namo. Pasižiūrėjęs į dangų, tu irgi nuėjai.

Stovėjai prie atdaro lango. Virš miesto aikštės tamsavo violetinis dangus. Tarsi virpėjo nekantraudamas. Visi skubėjo namo, be paliovos trinksėjo uždarinėjamos durys ir langai. Artėjo audra. Tave krėtė drebulys, susigūžei ir ėmei laukti, kada pradės žaibuoti. Vėjas sūkuriuodamas nešiojo nukritusius sausus lapus, kurių buvo prikritę aikštelėse ir gatvėse.

Apsimuturiavai ir pasislėpei nuo vėtros. Lapai kliuvo už kojų vyrams, kurie sėdėjo po medžiais aikštėje - vieniši, atskirti, kaip ir tu, kaip daugelis kitų. Anksčiau jie dirbo, šį tą taisinėjo arba darė sau, retkarčiais pasikalbėdami. Tiktai čia sėdėjo po du, kalbėjosi pašnibždomis. Sėdėjo drauge, nors buvo draudžiama. Apkalbinėjo, šmeižė, neretai savo artimus žmones, ir niekas netrikdė gyvenimo ritmo. Žmonės dingdavo, ir niekas jų ištisais mėnesiais nepasigesdavo. Sugrįžę regzdavo intrigas kitiems, stumdavo juos į tokias pat ar net sunkesnes sąlygas, negu teko patirti patiems. Viskas sukosi ratu, neplaningai, bet apgalvotai. Visada atsirasdavo priežasčių ką nors išmesti iš to rato trumpesniam ar ilgesniam laikui arba ir amžinai.

Šitaip buvo išmestas iš to gyvenimo rato ir Andras. Nuolatos kas nors būdavo įvaromas į aklavietę. Ar su grupe žmonių, ar pavieniui, nesvarbu, nes niekas nežinojo, kiek galios turi žmogus, kokie jo ryšiai su valdančiaisiais, kur jiems tarnauja ir kaip. Galios žmogus įgaudavo tiek, kiek nusipelnydavo veikdamas prieš savo artimą. Dėjosi protu nesuvokiami dalykai.

Vis garsiau šniokštė vėtra. Vėjo ir lapų ūžesys susiliejo su

pratisu dainavimu, aidinčiu iš Didžiojo berniukų namo. Girdėjai, kaip tęsiamai ir liūdnai dainuoja berniukas. Vėjas nešė per miestą jo balsą, kuris virpėdamas lengvino tau skausmą, žmonių ir audros baimę. Balsas skardėjo tolyn, grįžo atgal. Į dainą pynėsi liūdnos mintys apie žolę ir mergaites. Tu nesiryžai dainuoti. Tie, kurie turėjo berniukui pritarti, miegojo arba taip pat klausėsi susigraudinę.

Aukštas, skardus berniuko balsas kilo į dangų. Ir tu pradėjai dainuoti kartu su juo. Dainavai ilgai, nustojai, kai atsidarė tavo kambario durys ir sugužėjo berniukai iš antrojo aukšto, apstojo tave ir padėjo dainuoti, primindami žodžius. Dainuodami viską užmiršote. Pagaliau jums ėmė pritarti visi, kas tik buvo netoli. Atrodė, kad dainuoja choras. Nuo vėjo ir balsų aplinkui viskas drebėjo.

Švystelėjus žaibui, trenkė perkūnas. Jūs susižvalgėte ir nudūmėte į aikštę. Gaudėte pirmuosius lašus, kurie kėlė dulkes, dainavote, sukaliojotės aikštėje, vyrai, išpūtę akis, žiūrėjo į jus. O jūs, tarsi nieko nematydami, šokinėjote, griuvinėjote, kėlėtės ir dainavote; jūsų daina vis augo, ragino visus dainuoti ir žaisti, kaip žaidžiate jūs, laistomi seniai laukto lietaus.

Staiga supliaukšėjo rimbas. Pažinojote jo garsą. Niekas nepratarė nė žodžio, viskas sustojo, nurimo. Išsiskirstėte nė nepažiūrėję į vienas kitą. Berniukas tebedainavo. Niekas jo nepertraukė. Stovėdamas ant slenksčio, žiūrėjai į Valdytoją ant laiptų priešais jo namus ir klauseisi.

* * *

Kažkas numirė. Iki šiol mieste niekada nebuvai matęs numirėlio. Pasižiūrėjęs į kniaukiančią po langu katę ir į priešais stovintį kaimynų namą, pamatei būrelį vyrų. Prie namo degė žibintas.

Nusprendei nueiti prie tų vyrų pasižiūrėti, kas ten darosi. Apsivilkai apsiaustą, užsivožei skrybėlę ir išėjai į koridorių. Aba sėdėjo ant laiptų. Pamatęs tave, išsigando.

- Neik tenai. Tuoj išneš jį. Neik pas juos.

- Ką išneš? Aš turiu nueiti. Reikia pamatyti.

- Gal tave paims, - pasakė Aba ir priglaudė prie savęs. - Mirė vienas jaunuolis. Nudūrė jį.

- Kas, kur? - paklausei apstulbęs. - Nudūrė?

- Dirbo fabrike. Ne visai normalus buvo. Norėjo permainų. Visą laiką norėjo. Jo grupėje buvo daugiau jaunų vyrų. Vogė žuvis ir nešė moterims. Daug tų žuvų nunešdavo. Tikriausiai norėjo patikti. Ilgai jiems nekliudė ir laukė. O dabar čiupo ir uždarė į kalėjimą. Ilgai jų nematysime. Moka sutramdyti. Vieną paleido kaip nekaltą. Laukė, ką jis darys. Nori susidoroti su jais. Taip padarys tvarką. Jis ir nužudė tą jaunuolį prie statinių, kur sūdomos žuvys. Sako, buvo daug kraujo. Nusišluostė marškiniais peilį ir nuėjo pas viršininką. Jo tikriausiai daugiau nepamatysime. Neik tenai, Uri, - įtikinėjo tave. - Venk jų. Saugokis, jų visur pilna, niekuo negali pasitikėti. Kiekvieną iš mūsų tempia į savo pusę. Kol numirsiu, norėčiau, kad baigtųsi tie dalykai.

- Kur yra kapinės? - paklausei. - Niekada nesu matęs.

- Viršuje, kur moterys gyvena. Naktį numirėlius veža jūra aplink salą ir neša į kalną. Todėl naktį ir susirenka tik laidotojai.

- Einu, - tarei eidamas durų link. Aba tave sustabdė. Laikydamas už alkūnės, tamsoje spindinčiomis akimis jis kalbėjo:

- Gal jie tave paims kartu, o gal išvarys. Mėgink. Nieko blogo neturėtų atsitikti.

Nuėjai tiesiai į namus, kur buvo numirėlis. Atsistojai apšviestame plote ir ėmei laukti, kas bus. Iš lėto prisiartinai prie ten stovinčių vyrų, tikėdamasis, kad jie priims tave į savo būrį. Helena kalbėjo, kad, sulaukęs trylikos metų, būsi savarankiškas, tapsi vyru. Apsirikai. Jie nusisuko nuo tavęs nepasitikėdami, netgi nusiteikę priešiškai ir grėsmingai. Susižvalgę susibūrė į krūvą, pasitarė. Atrodė sunerimę, trypinėjo. Paskui vėl pradėjo paskubomis kalbėtis. Po valandėlės nutilo, o nedidelis, smulkus, sauso, smailaus veido žmogysta greitai priėjo prie tavęs. Jo veidas buvo išmuštas raudonomis pykčio dėmėmis, pats striksėjo nuo vienos kojos ant kitos ir atrodė kaip juokingas nykštukas. Pastrakaliojo aplink tave tarsi uždusęs, vos nevirstančiomis iš akiduobių akimis ir pagaliau tarė:

- Ką čia veiki lauke, eik namo!

- Eisiu su jumis, - atsakei.

- Neisi, nebėra laiko. Drožk namo!

Pastūmė tave į tamsą ir su vyrais įėjo į vidų.

Grįžai nuleidęs galvą.

Aba tavęs laukė. Atsisėdai ant laiptų šalia jo ir tylėjai.

- Jeigu ten būtų nuėjęs kas nors kitas, būtų sumušę. Nepiktnau-

džiauk. Jeigu per daug kišies, tau neatleis. Padarys be Valdytojo žinios, - šnibždėjo Aba, tapšnodamas tau per petį. - Nieko ypatingesnio nepraleisk, išskyrus laidojimą.

Sėdėdamas palėpėje prie lango, stebėjai laidotojus. Ilgai matei, kaip jie švysčiojo naktį ir pagaliau dingo su karstu už salos galutinės ribos. Pasižiūrėjai į dangų ir nurijai ašaras.

Iš palėpės nulipai į valgomąjį. Susiradai lentyną, kur laikoma duona. Berniukas maisto skirstytojas mėgdavo suktis apie tave, vis ieškojo progos susitikti. Jis duodavo jums daugiau duonos negu buvo skirta, todėl tikėjosi, kad jį susirasi. Norėjai valgyti, buvai išsekęs. Pastaruoju metu valgydavai daugiau negu paprastai. Dažnai ir naktimis ieškodavai ko nors užkąsti.

Atsisėdęs ant palangės, ėmei kramsnoti apdegusios duonos kriaukšlę. Išgirdai žingsnius koridoriuje. Nepuolei slėptis, be to, buvo per vėlu, nes tavo kambarys koridoriaus gale. Nebūtum spėjęs nubėgti. Palaukei.

Kažkas negarsiai pabeldė į tavo kambario duris. Nuskubėjai koridoriumi, bet patamsyje nepažinai, kas ten. Žinojai, jog vienas iš berniukų, ir nenorėjai, kad būtų Renas. Negalėjai jam atleisti dėl to darkymosi su avimi. Visada vengei jo, nes darėsi vis šlykštesnis. Jo oda buvo panaši į vaškuotos mėsos gabalą, riebaluoti plaukai pastirę. Pagalvojus apie jį, duona tau pasmirdo, kąsnis įstrigo gerklėje. Užsikosėjai, tasai prie durų atsigręžė ir pasuko prie tavęs. Išsigandai, nors jis žengė tykiai ir atsargiai.

- Uri, eime į molą. Ar čia tu? Dabar ten nieko nėra, - kalbėjo Tonis, aukštas, lieknas jaunikaitis; lango šviesoje spindėjo jo garbanoti juodi plaukai. Jis buvo jau beveik suaugęs vyras. Moteriško, švelnaus veido, nors skruostai buvo beželių, linksmų, gyvų akių. Jis paėmė tave už parankės ir pavedėjo į tamsą. - Eime, nieko nėra, visi miega.

- Einam, ir aš norėjau pabūti lauke, palauk, apsirengsiu, - atsakei ir atidarei langą į kiemą.

Rankose jis laikė skrybėlę ir batus. Kai apsiavė, iššokote į gatvę.

Pasivaikščiojote pakrante, o paskui įsilipote į valtį prie medinės pakylos krašto. Susėdote ant dugno, tyliai šnekučiavotės ir žiūrėjote pro kraštą į jūrą. Sidabrinis jos paviršius švytėjo. Atrodė, jog jis metalinis ir išlaikytų tave.

Netrukus pastebėjote krantu artėjančius du šešėlius. Prigludote prie valties dugno. Tie du atsisėdo ant smėlio po pakyla.

- Lipkime čia ant akmens. Norėčiau gulėti šalia tavęs, - pasakė vyriškis. Išgirdęs ne moters balsą, tu nustebęs pasižiūrėjai iš valties.

- Ilgai tavęs, Romanai, laukiau.

- Anksčiau negalėjau, sulaikė ėringa avis. Negalėjau jos palikti vienos.

Po akimirkos pamatei du jaunus vyrus, kurie laikėsi už rankų ir mylavosi. Tonis, išlipęs iš valties, nuėjo, o tu iš baimės susigūžei ir likai kampe tyliai betūnąs.

Prisiminei, kaip pirmą kartą maudeisi. Pasidarė silpna ir nemalonu, virpėjo keliai. Bandei suriesti ir vėl ištiesti kojas, gulėjai sunkiai alsuodamas.

Tie du po pakyla kalbėjosi meiliai, ne taip kaip vyras su vyru. Bandei susikaupti ir nusiraminti.

Vyrai po pakyla mylavosi vis triukšmingiau. Girdėjai pliaukšint. Bijojai, kad tai neatkreiptų kieno dėmesio. Abu kalbėjosi tyliai, žodžių negalėjai suprasti, bet jaudinais. Jaudulys žadino ligi tol nepažįstamą jėgą, pirmą kartą pajutai įtampą. Tau išbrinko varpa, ėmei ją glostyti. Buvo malonu, net užmiršai tuos du jaunuolius. Staiga kažkas išsiliejo kelnėse, pasidarė lengva. Prisiminei Rudį su mergina nendryne. Dėl to jie buvo atsiskyrę nuo jūsų. Jautei, kad vyrai po pakyla artėja prie aistros viršūnės - judesiai darėsi vis greitesni, alsavimas dažnėjo. Laukei atoslūgio labiau negu jie. Pagaliau po pakyla viskas nutilo. Aprimęs ėmei laukti, kas bus toliau. Iš tolo girdėjai vyrus, bet galvojai tik apie save. Prisiminei kambariuką po laiptais. Ant žvirgždo po pakyla girdėjai bruzdėjimą. Vyrai rengėsi, šnibždėjosi, paskui nuėjo katras sau. Lengviau atsikvėpei. Dabar norėjai būti savo patale, kuris tave saugotų ir glamonėtų. Tave apėmė savotiškas švelnumas. Norėjai ką nors pamyluoti. Pagalvojai, kad teks pasitenkinti apklotu.

Kai pakrantėje viskas nutilo ir kai toji tyluma ir ramybė apglėbė ir tave, nuėjai namo.

Atsigulęs į lovą, ilgai varteisi negalėdamas užmigti.

Aba pranešė, kad per pietus tavęs laukia Valdytojas. Išsigandai. Jis kvietė tave jau trečią trečiadienį.

Diena buvo tvanki ir debesuota. Sunku buvo kvėpuoti, suirzę laukėte vakaro. Grįždamas iš mokyklos, sunkiai vilkai kojas. Pasitraukęs iš rikiuotės, pasukai prie didelio namo plačioje aikštėje. Tarpduryje uždusęs stovėjo Valdytojas. Tamsiame ir blyškiame jo veide pastebėjai tarsi iš kažkur atklydusį raudonį. Kai pasisveikinai, nuvedė tave į vidų.

- Gavau paskutines knygas, kurios gali būti tu naudingos. Paskui nueisi pas Heleną, ji turi dar dvi dėžes.

- Į Aukštutinį miestą? - paklausei po valandėlės, matydamas, kad jis laukia, ką tu pasakysi.

- Eik naktį. Nuo tunelio vynuogynų link per nendryną. Kelią žinai. Naktį. - Jis nusigręžė ir priėjo prie lango. Žvelgė kažkur aukštyn. Stebėdamas jo žvilgsnį, matei Helenos namus ir savo langą. Abu žiūrėjote ir tylėjote. Koks jis buvo gražus, kai atsigręžė. Nusileidę antakiai temdė švelnias, liūdnas akis. Troško kažkokios ramybės ir gėrio. Kai atsisuko, krūptelėjai, pagalvojęs, kad nori tave apkabinti. Tiesiog negalėjai jo atpažinti. Blyškūs skruostai dar rausvėjo, atrodė pajaunėjęs. Raukšlės išsilygino. Iš akių sklido pažįstamos palaimos virpesys. Į tave spinduliavo nauja jėga, vadinama vyriškumu. Jis gėrėjosi prisiminimais galių, kurias dalijo kitiems ir pats sėmėsi.

Pasižiūrėjęs į tave, susizgribo, kad tebeesi čia pat. Buvai taip įsijautęs į jo būseną, jog net nepajudėjai iš vietos. Tavęs jis tarsi nematė, užmiršo, kad privalai žiūrėti į jį kaip reikalauja jo priedermės tau ir kitiems. Išsigando, kai vėl pasirodei ir nusukai į šalį galvą.

Nudelbęs akis paklausei:

- Kada galiu eiti?

- Kada tau atrodys patogu. Aš pats mokiausi pagal programą. Paskui ieškojau ir vogiau kitokias žinias. Nenoriu, kad ir tau taip būtų. Gerai, kad apie darbą, kuris laukia tavęs, žinai daugiau. Ir aš pasitikiu tavimi. Aš buvau vienas.

Išvijo tave iš kambario. Apsigręžęs ant slenksčio, pamatei vyrą liūdnu veidu.

Parėjęs namo, įsitaisei ant grindų. Tau darėsi čia karšta, čia šalta. Susirangei kampe, kad atvėstų rankų oda, kuri degte degė ir niežėjo. Visą laiką ją stebėjai, save klausdamas, kas darosi po ja. Maloniai niežėjo visą kūną, smilkčiojo galvoje.

Valdytojas skverbėsi vis giliau tau po oda. Žinojai, jog kai kurių knygų turi niekam nerodyti, todėl spintos dugne po drabužiais pasidarei lentyną ir ten stropiai slėpei jas nuo lankytojų. Tik tu vienas turėjai kambario raktą.

Susirūpinęs atsigręžei į knygų krūvą. Skaityti negalėjai, todėl sudėjai jas į spintą ir atsigulei.

Kitą naktį išėjai į kalną. Susiradai kelią, kurį tau nupasakojo Valdytojas. Jis buvo tamsus ir pavojingas. Gailėjaisi, kad nepalaukei, kol prasidės šviesios mėnesienos naktys. Paskutinį kartą tuo keliu ėjai su mergina, kuri keletą metų susitikinėjo su Rudžiu. Tada atėjai į aikštelės pakraštį ir laukei berniukų. Jie nesirodė, atėjo Šviesiaplaukė. Rudžiui ir dabar ji rūpėjo.

Ji tyliai išniro iš nendrių į kelią, kuriuo ėjai į kalną, ir linksmai pasuko į tave. Neklausinėjo, kur kiti. Apsikabino, prigludo prie lūpų. Laižė drėgnu liežuviu, ir tu jautei pasitenkinimą, nenorėjai trauktis. Sugulėte žolėje, toliau nuo kelio, ji atsegė tau kelnes ir ėmė iš lėto tave nurenginėti, pagaliau apžergė. Vikriai įsigrūdo sukietėjusią varpą. Paskui uždususi skubiai mankė tave, seilino veidą, kaklą ir tyliai šūkčiojo.

Tyliai rangeisi po ja, stengdamasis padėti savo judesiais, kurie jau buvo pažįstami. Juos kartodavai savo kambaryje vos ne kiekvieną naktį. Kai tau išsiliejo, nuleipęs atsidusai ir kažkodėl apsiašarojai. Buvai jai dėkingas. Ji dingo greitai ir tyliai, kaip ir pasirodė. Likai sėdėti nebaigęs žodžio, kurį buvai besakąs.

Tamsoje sunkiai įžiūrėjai kelią, prisiminei nedideles Šviesiaplaukės krūtis, kurios tą naktį kelis kartus pasirodė pro prasegtą palaidinukę. Lyg žarijėlės degino tau skruostus.

Smėlis po paskutinio lietaus dar buvo neišdžiūvęs. Slidinėjai tamsoje, į kalną užkopei išsipurvinęs. Prisiminęs šaltinį netoli Helenos namų, apsiplovei. Sustojęs prie durų nuo sodo pusės, būgštaudamas dvejojai, kaip tave sutiks. Su svetimaisiais ji elgdavosi šiurkščiai.

Buvai begrįžtąs, bet tuo tarpu trakštelėjo užraktas. Įsivaizdavai, kaip Helena pasitiks, tik nesitikėjai, kad, sušukusi "Uris!", puls prie tavęs. Apglėbė ir vos ne nešte įnešė į vidų. Bučiavo tau plaukus, laikė apkabinusi ir kalbėjo, kalbėjo. Jautei, kad skuba. Gal kažko bijojo? Įėjai į kambarį. Be paliovos lietė tave rankomis ir klausinėjo. Iš atsargių frazių supratai, kad ji kalba kažkaip apdai-

riai, ir tave apėmė baimė. Nieko jai nepasakei, bet tau pasirodė, jog reikia eiti. Išėjai palengvėjusia širdimi, išsinešei jos ilgą apkabinimą ir knygas.

Po šio pirmo apsilankymo buvo sunku. Laimingai grįžęs iš ponios Helenos Bras, ilgėjaisi baltos kavos, kuri kvepėjo Helenos virtuvėje. Nelindo į burną šaltas ir dažnai pasenęs maistas, kurį išvežiodavo po "berniukų namus". Kava jūsų valgykloje nebuvo tokia viliojanti kaip Helenos.

Nieko negalėjai daryti. Sutrikęs ir nelaimingas gulėdavai, po vakarinės kavos sėdėdavai ant slenksčio, nebijodamas ir negalvodamas, kad iš tavęs pradės šaipytis. Paliko tave ramybėje. Gyvenai pagal nustatytą tvarką, bet kartu laukei ir mąstei visiškai kitaip negu manė suaugusieji. Susitikimai su Valdytoju pasidarė gerokai įtempti, nes tu melavai ir melu dangsteisi. Jis buvo užvaldęs du trečdalius tavo sąmonės, ir nieko negalėjai padaryti. Laikė tave už pasaito, savo nuožiūra jį atleisdavo arba patrumpindavo.

* * *

Praėjo beveik metai. Aptingęs ir alkanas nukūbrinai į kalną iki tunelio. Traukei į laukus. Amžinai jautei alkį, o laukuose buvo pilna pipirų ir pomidorų. Ėjai su duonos gabalu kišenėje ir pasiklydai. Užsilipęs ant uolos tarp krūmų, ėmei žvalgytis į visas puses. Priekyje netoli stovėjo Valdytojas. Jis mostelėjo ranka, kviesdamas prieiti. Iš mosto ir laikysenos nusprendei, jog nepiktas, todėl drąsiai nuskubėjai pas jį.

- Laiku atėjai. Parodysiu, kaip baudžiame nepaklusniuosius. - Stumtelėjo tave į priekį ir pats nužingsniavo tunelio link. Po kelių minučių atsidūrėte tamsoje. Išėjai i priekį, nes pasirodė, jog girdi žmonių balsus ir šunų lojimą. Žingsniavai iš lėto, susikaupęs. Užmiršai alkį. Buvai įsitempęs, klupinėjai slidžiame smėlyje, ramsteisi į sieną. Už pirmo posūkio pasirodė šviesa. Sustojai. Nežinojai, ar eiti toliau. Stipri ranka nubloškė tave į šlapią sieną. Valdytojas tave aplenkė, ir nusekei jam iš paskos.

Šunų lojimas artėjo ir darėsi vis garsesnis. Pro tą lojimą išgirdai moterį: ji šaukė, maldavo. Paspartinęs žingsnius, išėjai į dienos šviesą. Skubėdamas nepastebėjai, kad tunelis pasibaigė. Priekyje pamatei daubą, ne didesnę už miesto aikštę, o daubos viduryje -

aptvertą šunidę. Atpažinęs ją, nuleidai galvą, rankomis užsidengei veidą. Valdytojas kažkur dingo, ir netrukus jį pamiršai. Stovėdamas prieš tinklinį aptvarą, žiūrėjai į aptvertą teritoriją. Joje buvo pilna jaunų nekantraujančių šunų. Jie šmirinėjo pakraščiu, trynėsi į tinklą, drebino jį, net tavo rankos, uždėtos ant jo, virpėjo. Kai kurie bėgo prie aptvaro, tarsi norėdami išsiveržti į laisvę, tolyn nuo moters, kurią staiga pamatei aptvertoje teritorijoje. Kiti, rodos, rikiavosi į eilę, keitėsi ir laukė, jog bus pirmieji. Aiškiai pamatei, kad tai patinai. Jie sukinėjosi atsilikę nuo kitų, tarsi kiekvienas norėtų būti eilėje.

Moteris stovėjo įsitvėrusi šunidės durų, pro kurias ją tikriausiai norėjo įstumti. Buvo neaukšta ir smulki. Įsitempusios rankos, kuriomis laikėsi aptvaro, buvo visiškai baltos. Paskutinėse eilėse šunys po truputį rimo. Keli patinai sukinėjosi toliau, o moteris tebesilaikė už tinklo. Pirmose eilėse šunų vis mažėjo. Jie urzgė, įnirtingai puolė tuos, kurie atsidurdavo priekyje, pagaliau liko tiktai trys. Susižvelgė ir staiga puolė vienas kitą. Tuo momentu kitoje tinklo pusėje pasirodė penki vyrai. Sustojai. Norėjai pamatyti, kas bus. Tavęs jie tarsi nepastebėjo. Žiūrėjo tik į šunis ir į moterį.

Tie trys šunys lodami, urgzdami pjovėsi, grūmėsi, šokinėjo vienas ant kito, pagaliau išsilakstė. Du nusliūkino atgal laižydamiesi žaizdas. Jiems vis dar knietėjo eiti į priekį, todėl, kad ir kruvini, apdraskyti, vėl pamėgino priartėti prie moters. Likęs trečiasis budriai saugojo savo vietą. Vienu šuoliu nuvijo tuos du, paskui uždusęs ilgai stovėjo. Pasišiaušęs vaikštinėjo priešais, norėjo parodyti, kad nepavargęs. Pamažu rimo ir ėmė ruoštis akcijai, kuri jo laukė. Pamatęs jo virpančias užpakalines kojas ir raudoną lyties organą, išlindusį iš makšties, nebeišlaikei. Įsitvėrei tinklo ir pradėjai šaukti moteriai. Burnoje rinkosi karčios seilės, jautei, jog reikia bėgti iš čia. Vyrai anapus tinklo šoko prie tavęs, mosikuodami lazdomis. Nutilai. Stipriau įsitvėrei tinklo ir pasilikai.

Šuo pasuko prie moters. Jis buvo nedidelis. Priekinės kojos ilgesnės, todėl atrodė, jog visą laiką taikosi ką nors sugriebti. Atrodė piktas ir atkaklus. Kiti šunys tyliai gulėjo ir žiūrėjo į moterį, kuri vis labiau blyško, darėsi nebepanaši į žmogų. Atrodė beveik be sąmonės. Gynėsi apmirimu. Užsimerkusi ir nustėrusi bandė pasislėpti savyje. Šuo, sukdamas ratą, vis artėjo. Dar kartą apsidairė, ar niekas neketina jam sutrukdyti. Žvilgtelėjo tik akimirką,

ir jūs nustėrote. Laukėte susigūžę. Tu kabojai ant aptvaro. Galvoje skambėjo, tarsi ją kas būtų daužęs kūju.

Šuo apsuko dar vieną mažesnį ratą ir dar labiau prisiartino prie moters. Pagaliau priėjo ir atsigulė prie kojų. Gulėjo aukštai iškėlęs galvą. Apatinis žandikaulis truputį tirtėjo. Apuostęs moterį, iš lėto padėjo galvą jai ant kojų. Žiūrėjo į ją, o ji kaskart vis mažėjo, traukėsi, plonėjo. Kartkarčiais silpnu balsu klykčiojo, ir tai padėjo atsitokėti. Apimta išgąsčio, užguita, ji lipte prilipo prie tinklo, bandė atsiplėšti ir kilti aukštyn. Tai paskatino tave sušukti jai keletą žodžių. Šaukei kaskart vis garsiau. Ji neatsakė, bet vis dėlto tai buvo pagalba. Padrąsinta po truputį ropštėsi aukštyn. Tačiau užmiršote vyrus. Nepagalvojote apie juos. Reikėjo gelbėtis. Kai buvo jau aptvaro viršuje ir ruošėsi peršokti, priėjo sargybiniai ir pradėjo lazdomis daužyti į aptvarą. Aukšti, stiprių kojų, užsimodami tvojo iš visų jėgų. Moteris nusliuogė nuo aptvaro. Atsisėdo ant žemės. Triukšmas ir lazdų kirčiai suerzino šunis. Jie sukilo ir lodami ėmė ieškoti ramios vietos. Viskas susimaišė: dūžiai į tinklą, šunų lojimas, urzgimas, vėl smūgiai. Sėdėdama ant žemės, moteris žiūrėjo prieš save ir iš paskutiniųjų laikėsi tinklo. Žaidimas darėsi vis triukšmingesnis ir pavojingesnis. Stovėjai pasistiepęs ir pro šunis žiūrėjai į ją. Pradėjai šaukti, bet per triukšmą vargu ar ji girdėjo, ką nori pasakyti. Triukšmas buvo toks didelis, jog nebegirdėjai savo balso, juo labiau žodžių. Šunų lojimas, urzgimas, jų lapsėjimas per suplūktą smėlį, pjautynės, tirtančio metalinio tinklo zvembimas ir dūžiai į jį nustelbė aulinių batų trepsėjimą. Dūžiai dunksėjo pavieniui, kiekvienas vis kitoks, smogte smogė į ausis, tau ėmė temti sąmonė, seko jėgos. Bergždžiai draskei tinklą, bandei jį sutraukyti ir pulti į kvailybės ir žvėriškumo sūkurį.

Akimirksniu viskas nuščiuvo. Pliaukšėjo rimbas. Pažinai tuos garsus. Tau pasirodė, kad šį kartą jie garsesni ir labiau rėžia ausį negu kitados, todėl netekai žado, kaip ir visi. Šunys stovėjo nukorę galvas, moteris dar labiau susirietė į kamuolį, viskas aplinkui tarsi sustingo. Vyrai anapus aptvaro stovėjo išsižergę, suprakaitavę ir laukė naujų nurodymų. Niekur nesitraukė. Stovėjo nuolankūs, prislėgti nuolankumo ir bejėgiškumo. Atsitraukei nuo aptvaro ir pasukai prie griovio. Sustabdė tylus, bet aiškus Valdytojo balsas:

- Pasilik, pamatysi, kaip savo kaltę atperka nepaklusnieji. Ji norėjo pabėgti iš salos.

Apsisukai ir nėrei kažkur į tuštumą. Pasidarė bloga. Norėjai pabėgti kur nors į tamsą ir viską užmiršti. Negalėjai. Pasilikai. Ilgokai jis tavęs nekvietė ir nesiūlė knygų. Atpratai nuo jo. Ten stovėjo svetimas prievartautojas, pliaukšintis rimbu ir turintis galią. Stovėjo už šunidės, pasiruošęs jus sutramdyti, tarsi dar būtumėt nesutramdyti. Buvo bjaurus. Kaip vaškas švytėjo koryta oda. Išblyškęs ir sukriošęs. Neatrodė, kad būtų laimingas, todėl dar labiau bjaurėjaisi juo. Viskas tave purtė, viskas dvokė. Tačiau jis buvo šeimininkas. Taip pat ir tavo prisiminimų. Jo buvo ir knygos, kurias tau duodavo, kaip ir savo kančią ir ilgesį, kurį nešiojosi savyje. Pro tinklą žiūrėjai į jį, atkarų ir vienišą, ir atrodė, kad jis prašo tavo atleidimo.

Vyrai atsitraukė nuo tinklo. Vienas po kito įėjo į šunidę ir sustojo prie moters. Valdytojas dingo. Staiga jo nebeliko. Stovėjai ir galvojai, ar eiti, ar pasilikti. Atrodė, kad dabar tavęs nebeleistų.

Moteris prie jų kojų nejudėjo - išsekusi, bejėgė, prispaudusi rankas ir kojas prie kūno. Susirietusi į kamuoliuką, atrodė kaip drabužių krūvelė. Apsiverkei, žiūrėdamas į ją. Priėję du vyrai ištiesė ją, numovė kelnaites. Nusviedė į šalį, ir šunys, kaip susitarę, puolė prie jų. Moteris gulėjo aukštielninka, išskėtusi kojas, visa tirtėjo. Buvo panaši į šikšnosparnį, kas akimirką pasiruošusi pakilti ir išsigelbėti. Vienas vyras sulenkė jai kojas ir iškėlė kelius, dabar jie stirksojo ore. Antrasis išsitraukė iš kišenės buteliuką ir pabandė atkimšti. Neįstengęs padavė buteliuką pirmajam. Šuo prie moters kojų sunerimo. Pradėjo šokinėti, strakalioti, taikydamasis pačiupti iš rankų buteliuką. Vyras spyrė jam ir perdavė buteliuką toliau. Grupės vadas paėmė, neskubėdamas ištraukė dantimis kamštį ir išspjovė.

Priėjai arčiau aptvaro. Matei nurimusius šunis, laikeisi už tinklo ir žiūrėjai. Moteris gulėjo suglebusi kaip šlapia paukštė, kurios kiekvieną akimirką laukia mirtis. Jos nebepakels saulė, tarsi paukštei išdžiovinusi plunksnas. Ją pražudys beprotybė ir pyktis, paklusnumas ir nepaklusnumas. Pražudys tvarka, kurios čia taip beprasmiškai laikomasi.

Su atkimštu buteliuku vyrai priėjo prie moters kojų. Dar labiau praskėtė, paramstė akmenimis iki kelių. Tada vienas iš jų išpylė buteliuko skystį į tarpukojį ir atsitraukė.

Neatsisuko į šunį, tiktai riktelėjo:

- Na!

Šuo užšoko ant moters. Ji kilstelėjo galvą tiek, kad pamatei, jog dar gyva. Apuostė ją, vienur kitur krimstelėjo, sukaliojo užpakalį, mėgino atlikti tą reikalą, bet nieko neišėjo. Buvo per žemai. Tada priėjo vyrai ir pakišo moteriai po kryžmeniu plokščią akmenį. Ji spyrėsi, bandė ištraukti kojas iš po akmenų, tačiau nepajėgė. Šuo vėl užšoko ir įniko į moterį. Nusisukai į šalį, atsisėdai ant griovio krašto ir pagalvojai apie Rudį, kuris mylėdavosi su savo mergina nendryne. Slapta stebėdavote juos ir pavydėdavote. Nuo prisiminimų tau atlėgo įtampa, vėl sugrįžai prie aptvaro. Vyrai, paėmę už rankų ir kojų, nešė visiškai nugeibusią moterį. Norėjai, kad ji būtų mirusi.

Iš lėto sliūkinai tolyn nuo šunidės. Keliai buvo nutirpę, raumenys ir sausgyslės tarsi parištos. Klupinėjai, darėsi silpna. Neprisiminei, kaip sugrįžai namo. Aušo rytas, o tu sėdėjai palėpėje ant palangės ir rūkei. Aba paėmė tabako ir pirmą kartą pasikvietė į savo kambarį. Žvelgei į jūrą ir laukei valčių, kurios auštant turėjo grįžti su žuvimis Norėjai būti jūroje. Atgautum ramybę.

Visą laiką stengeisi neprisiminti tos dienos. Kartą mintyse stabtelėjai prie jos. Vienoje knygoje perskaitei, kas buvo tame buteliuke. Romėnai ištepdavo merginai tarpukojį sperma gyvulio, kurį po to leisdavo prie jos. Nieko naujo, pagalvojai, žmogus tik kartoja.

Praėjo daug ilgų mėnesių. Viską galėjai daryti. Tik ne išvykti iš salos. Į mokyklą nueidavai rečiau negu kiti, ir niekas tavęs nebaudė. Dalykai, kuriuos jums dėstė mokykloje, tau buvo žinomi. Galėjai būti mokytoju, apie tai kartais pagalvodavai, bet atrodė, kad viršininkai turi kitokių planų. Vaikinams, susirinkusiems tavo kambaryje, pasakodavai tokius dalykus, apie kuriuos niekur kitur nebūtų sužinoję.

Daug dykinėjai ir kalbėjais su Aba. Sėdėdavote priešais namą ir šnekėdamiesi užsimiršdavote, kur esate, nors Aba labiausiai mėgdavo pasakoti apie šio krašto įvykius, kurie kaip senelės dainos gaivindavo nuvargusią širdį. Pasakodavo, ką jaunystėje buvo girdėjęs iš kitų, prieš akis iškildavo neaiškios žmonių figūros, įstabūs vyrai su būriais sveikų vaikų ir lieknų, ilgaplaukių moterų. Matydavote švarias, erdvias gatves, namus su rausvomis užuolaidomis ant langų, už kurių skambėdavo juokas; matydavote šviesias bažnyčias, pilnas giedančių žmonių - moterų su baltomis kepuraitėmis

ant galvų, vyrų su dailiomis skrybėlėmis rankose. Matydavote smagias vakarienes su kvapnia duona, česnaku ir vynu. Stalus po medžiais, kur vaikai sėdėdavo motinoms ant kelių, pešiodavo tėvams ūsus. Po tų pasakojimų sėdėdavote ir tylėdavote, nes prieš jus buvo nykaus namo fasadas ir koks nors vienišas ir apleistas vyras.

Kartą jums šitaip sėdint ir svajojant, praėjo pro šalį būrelis vyrų. Matydavai juos pakrantėje. Jie buvo tose grupėse, kurios plaukdavo į jūrą. Sklido gandas, kad jie geri žvejai.

Aba atsigręžė į tave ir tarė:

- Jie visada vaikščioja drauge. Juos atplukdė su Helena, kai nuskendo laivas.

Krūptelėjai.

- Aš irgi iš to laivo, - pasakei ir panorai juos apkabinti. Iš karto pajutai, kad jie savi. Pagalvojai, jog tarp jų gali būti kas nors iš taviškių.

Aba pertraukė tavo mintis:

- Tarp jų nėra tavo giminaičių. Sakė, kad tavo motina ir tėvas nuskendo. Todėl Helena ir pasiėmė tave į valtį.

Palydėjęs juos žvilgsniu, likai sėdėti su Aba. Kitą rytą nusekei paskui juos ir įlipai į valtį. Galvojai, kaip kreiptis į juos. Norėjai pasisakyti, kas toks esi, bet jų vadas išvarė tave iš valties:

- Kiek žinau, tavo pareigos kitokios. Tenai tavęs laukia.

Stovėdamas krante, pasakei vyrams valtyse:

- Aš esu tas berniukas iš jūsų laivo. Gal pažinojote mano tėvus?

Jie staiga atsisuko, tarsi driokstelėjus šūviui. Nieko nepasakė. Vadas riktelėjo, kad nešdintumeis iš pakrantės.

Ilgai ieškojai progos pasikalbėti su jais. Pradėjo vengti tavęs, bet jautei, kad jie mielai pasikalbėtų ir tave prisimena.

Nesunkiai sužinojai, kur jie gyvena. Naktį pabeldei į langą pirmame aukšte. Girdėjai juos. Kalbėjosi tau sunkiai suprantama kalba. Bijodamas jiems sutrukdyti, laukei ir galvojai, kodėl juos paliko drauge. Greitai supratai. Įėjai pro duris iš kiemo pusės, tarsi slėpdamasis nuo žmonių gatvėje. Įėjai ir nedrąsiai pasukai į tą pusę, kur jie vakarieniavo. Suurzgė šuo, gulintis už durų, bet praleido tave, nors už nugaros girdėjai jį alsuojant. Žinojai, kad toliau neleis, jeigu jam nebus įsakyta. Pažinojai salos šunis, visur jie tave praleisdavo, o šis stovėjo už tavęs ir urzgė. Stovėdamas ant slenksčio,

pabeldei. Džerškėjo lėkštės, vyrai, negarsiai šnekučiuodamiesi, skubotai kilnojo prie burnų šaukštus, tarsi būtų susiruošę kelionėn. Lėkštes laikė ant kelių ir srėbė sriubą, kokią neseniai valgei ir tu. Nustebai, kad, be duonos, nieko daugiau vakarienei neturėjo, o tuo tarpu jūs pakankamai gaudavote žuvies.

Šuo už nugaros vertė eiti toliau. Atsisukęs garsiai jam sukomandavai. Suurzgė, žinojai, kad atidžiai seka kiekvieną tavo žingsnį, bet, išgirdęs komandą, atsigulė ir ėmė laukti kito įsakymo. Tau riktelėjus, vyrai apstulbę atsigręžė ir nustojo valgyti. Žiūrėjo išpūtę akis į tave kaip į šmėklą. Vienas atsistojo ir suėmė tave už peties. Pasodino į kėdę, o pats atsisėdo šalia. Kiti skubiai priėjo. Jautei, kad jie, kaip ir visi mieste, įsibaiminę.

- Viršininko nėra, kai valgome, jis mus palieka. Ko nori? - paklausė sėdintis šalia.

- Nieko, norėjau jus pamatyti, - atsakei sutrikęs, nes žinojai, kad sakai netiesą.

Vyrai žvelgė juodomis akimis, įsibaiminusiais veidais, ties lėkštėmis stirksojo pasišiaušusios barzdos, atrodė išvargę, laukiantys nors menkos paguodos. Buvo murzini, prakaituoti. Tris dienas praleidę jūroje. Kilus audrai buvo nuklydę į kažkokią tuščią pakrantės dalį ir laukė, kol nurims audra.

- Maniau, kad nebegrįšite. Niekada taip ilgai nebuvote užtrukę, - pasakei prislopintu balsu, pasilenkęs prie jų.

- Ne kartą apie tai galvojome, bet niekaip neišeina. Nežinome, kur esame, nenorime pražūti nežinia kur. Čia bent esame gyvi. - Vyras kalbėjo vos vos praverdamas lūpas. Tyloje supratote jo žodžius, o prie durų gulintis šuo, išgirdęs šnibždesį, sunerimo.

- Jie gerai išdresuoti, - vyras pasižiūrėjo į šunį. - Kaip gyvatės jautriai reaguoja į kiekvieną nepažįstamą ženklą. Mūsų vienų neišleidžia iš namų.

Jis mostelėjo ranka kažkur tolyn, ir tu supratai, jog turi galvoje viršininką.

- Naktį jį pakeičia šuo. Miega pakaitomis. Niekada nebūname vieni.

Pasakęs šiuos žodžius, sumišo. Kai atsigręžė į šunį, ryžtingas žmogaus veidas pasidarė keistas, sunerimęs, neaiškus.

- Kiekvieną akimirką gali pasirodyti viršininkas. Ką jam pasakysiu? Tau reikia dingti iš čia!

- Dėl manęs nesirūpinkite. Jus gali tik išbarti, nieko daugiau neišdrįs daryti. Aš atsakau, - pasisukai pusračiu, pasirėmei alkūnėmis smakrą ir toliau sėdėjai ramus.

Palaukei, kol jie baigė valgyti sriubą. Paskui sudėjo skardines lėkštes į lovelį prie lango ir grįžo į savo vietas. Vienas pasilikęs ėmė plauti lėkštes. Trynė monotoniškais judesiais, atsigręžęs į jus. Jam buvo gaila, kad negirdi jūsų. Kalbėjotės tyliai ir skubotai.

- Laive, kuris nuskendo, dirbo dar mūsų seneliai. Visi grįždavo, retas kuris pražūdavo. Tada išplaukėme prieš audrą ir pasilikome čia. Tas mūsų gyvenimas kaip nuodai, kurie graužia nervus ir protą, belieka tik laukti mirties.

Ėmei juos įtikinėti:

- Gal ateis galas tam jūsų gyvenimui čia, ir galėsite sugrįžti.

Melavai ir žinojai, jog meluoji, norėdamas paguosti. Jie buvo nebe jauni. Barka jie plauks vieną ir paskutinį kartą aplink salą į kapus kalne už Aukštutinio miesto. Nepaklausei jų apie saviškius. Nedrįsai jiems užkrauti dar savo sielvarto. To jiems būtų perdaug. Ne šiandien.

- Susiruošime ir pabėgsime iš salos. Ar plauksi su mumis? - paklausė vienas, kai pasilenkęs šnibždėjaisi su kitais.

Kitas pašokęs jį stumtelėjo.

- Niekur neplauksime, pasakiau tik šiaip sau, kad palengvėtų.

Priėjęs prie to, kuris buvo nustumtas prie sienos, kalbėjo toliau:

- Kur mes plauksime? Juk nežinome, kur esame. Penkis suėmė, kai tik atplaukėme. Ir niekada jų nebematėme. - Atsigręžė į tave. - Niekur. Ar norėtum, kad jie sužinotų, jog mes ruošiamės? - paklausė atsisukęs į tą prie sienos.

Tave suėmė baimė, todėl tarei:

- Aš niekam nepasakysiu.

- Įtraukė tave į savo tinklą tasai su rimbu ir kiti. Pažįstu juos ir jus. Neateina pas mus. Kad nereikėtų atsiskaityti. Prispaudė mus iš pat pradžių, o dabar priprato prie mūsų, nenoriu jiems priminti, iš kur esam. - Keliauk! - pasakė ir nuėjo į pasienį.

- Atėjau pasikalbėti, - pasakei sėdėdamas. - Bet netrukdysiu jums, - pridūrei ir, skubiai atsisveikinęs, pasukai durų link. Buvai užmiršęs, kad tenai guli šuo. Urgzdamas jis tave praleido pro pirmąsias duris. Atsigręžęs paskutinę akimirką dar pamatei, kaip jie palankiai žiūri į tave. Koridoriuje šuo užtvėrė kelią, ėmė urgzti,

bet kai pakartojai šunidėje įsidėmėtą komandą, paklusniai atsigulė. Išėjai į nakties tamsą.

Paėjęs sutikai žūklės viršininką. Jis gyveno čia pat ir žvejų nepaleisdavo iš akių. Luktelėjai, kol įeis į vidų, ir užmiršai jį. Žvejų ilgai neužmiršai. Sėdėdamas su Aba priešais namus, jam į ausį šnibždėjai:

- Tikriausiai maniškiams sunkiau negu tiems, kurie čia nuo seno. Jie tiktai mena paslaptingus pasakojimus apie kažkokią praeitį, tie pasakojimai eina iš lūpų į lūpas, pasakotojai keičia jų turinį. Varganas, nuostabus praeities gyvenimas, tiek kartų keitęsis prisiminimuose. Matyt buvo gražus, jeigu apie jį tiek kalbėta. Skurstantys žmonės apie jį kalbėdavo dirbdami ir miegodami, trumpam apsilankydami pas pažįstamas ir nepažįstamas moteris, su kuriomis nenorėjo, bet turėjo susipažinti ir pakartotinai susitikinėti. Prie mylimųjų jie neleidžiami. Tuo rūpinasi Katė, moteris Aukštutiniame mieste, tvarkanti viešą ir slaptą gyvenimą.

Atsišliejęs į sieną, prisiminei senus pasakojimus, paplitusius tarp žmonių laukuose ir gamyklose, tarp aviganių ir žvejų, tarp šunidžių valytojų; girdėdavai jų ir iš senio Abos, kuris vakarais tave guosdavo. Niekada apie tai nekalbėdavo viršininkai ir prižiūrėtojai, sargybiniai ir šunų dresuotojai. Jie nieko neprisimindavo, net to, kas buvo vakar. Jų veiduose atsispindėdavo tik ši akimirka. Ir Valdytojas nieko neprisimindavo, nors jo veide ir pastebėdavai prisiminimų. Kartais užklupdavai jį kenčiantį, džiūgaujantį, išraudusį nuo skubėjimo ar susijaudinimo, sukelto vakarykštės dienos. Įžvelgdavai tuos prisiminimus jo veide, kai, pasikvietęs tave, įbesdavo į ką nors kambaryje žvilgsnį arba glostydavo spintą, tarsi ieškodamas ant jos motinos rankos pėdsakų. Įžvelgdavai ir dėl ko nors jam priekaištaudavai. Prasilenkdamas su žūklės viršininku, pajutai, kaip jisai dygisi žvejais, ir tada tau šovė į galvą mintis: tave ir kitus vaikinus Mažuosiuose berniukų namuose ruošia viršininkais. Nejaugi ir jūs dabar esate beatodairiški, o gal jie tikisi, kad tokiais tapsite? Daugeliu iš jų galėtum pasikliauti - draugiški, švelnūs, Reno ar Rudžio elgesys net stebindavo. Tačiau kasmet darėsi panašūs į juos; buvo ir tokių gudreivų, kurie kažkur slėpdavosi ir dažnai lankydavosi pas vieną iš prižiūrėtojų. Sėdėdamas ant suolo prie namų ar grįždamas iš mokyklos, pagalvodavai, jog yra daugybė priežasčių abejoti kiekvienu iš jų.

Grįžęs į savo kambarį, užtrenkei duris. Atsisėdai, nulenkei galvą ir susimąstei, koks esi vienišas. Žinojai, kad tik vienintelis Aba nieko nuo tavęs neslepia.

Buvo sekmadienis. Aba tave anksti pažadino:

- Šiandien su kitais vyrais gali eiti mišių į Aukštutinį miestą.

Ant lovos numetė tau naujus drabužius, apatinius baltinius ir marškinius. Viskas buvo nauja, o ant kiekvieno daikto raidė "U". Jie buvo tavo. Nedėvėsi bendrų drabužių. Apsidžiaugei, nes tai buvo vyriškumo ženklas. Persirengęs, atsisveikinai su vaikyste. Daug reiškė, kad nuo šiol dėvėsi vyriškus drabužius. Ypač džiaugeisi marškiniais be apykaklės ir marga skarele, kurią ryšėsi ant kaklo. Ji tau priminė Andrą. Būtum turėjęs gerą, drąsų bičiulį. Žinojai, jog vieną dieną neteksi Abos - jis kasdien menko ir silpo. Vaikščiojo kaip voratinklis. Stropiai tvarkė daiktus, nors atrodė, kad kiekvienu momentu gali vėjas nupūsti.

Atsigręžei į Abą ir paprašei:

- Palauk manęs, norėčiau eiti su tavimi.

- Taip, šiandien ir aš noriu eiti. Keturiasdešimt metų, kai paskutinį kartą buvau viršuje. Jie nori, kad eičiau su tavimi. Labai saugo tave ir taip lepina, jog aš užmiršau draudimus, kurie buvo senojo Valdytojo laikais. Man regis, tau bus lengviau. Keista, kad jis taip švelnėja. - Aba pasilenkė prie lovos ir pasižiūrėjo į tave.

Prisipylei vandens į praustuvą ir pradėjai ruoštis. Pirmą kartą perbraukei ranka smakrą. Pasiėmei žirkles ir ėmei karpytis ilgus šviesius smakro gyvaplaukius. Jauteisi žvaliai, bet ir sutrikęs. Atsisėdai, paskui vėl atsistojai. Aba pradėjo raginti:

- Negalima vėluoti. Valdytojas nelauks. Tu privalai jo laukti.

Jis nusisuko į langą ir, žiūrėdamas pro jį, pridūrė:

- Laiptais lipsi su juo. Aš žinau. Taip reikia. Negalima vėluoti, nes jis tave įves. Jei pavėluosi, užpyks.

- Įves, kur mane įves? - pasižiūrėjai į jį, laukdamas paaiškinimo.

- Nekalbėsime apie tai. Tu tik klausyk, - Aba atsigręžė, ir tu valandėlę lioveisi karpęsis gyvaplaukius. - Neužmiršk. Valdytojas užgaidus. Bet jam neprieštarauk. Jis pasirinko tave. Dabar nori patvirtinti.

Ne viską supratai.

- Po to, ką mačiau šunidėje, nenoriu su juo susitikti, juo labiau kad mane kuo nors išrinktų. Jaučiau, kad jis veikia pagal planą.

Negaliu ramiai žiūrėti, kaip viskas neišvengiamai pildosi. Ir gera, ir bloga. Visi esame įtraukti, nuo jauniausio iki seniausio, nuo stipriausio iki silpniausio, kiekvienam numatyta vieta ir užduotis. Ratas nė akimirkai nesustoja, netinkami ir nepajėgūs pakeičiami kitais, panaudojami kitur ir tarnauja, kol susidėvi. Netinkami paprastai yra tie, kurie praregi ir pasitraukia iš paklusnumo ir pavaldumo rato. Maištininkų beveik nėra, o jeigu kada ir buvo, matei, kas jiems atsitiko? Neužmiršai Andro? Jo nevilties, moterų šauksmo šunidėje? Neužmiršai? Aš neužmiršau. Man pikta, kad išeitis laikinai nutolsta. Matei, kaip pataikūnai stengiasi eiti į koją, po savęs palieka kitus ir valdo juos. Prisitaikėliai žino, kad tiems vargšams negalima uždengti akiračio ir atimti tikėjimo, jog buvo ir bus viskas gerai. Taip su kai kuriais jie ir elgiasi. Kita vertus, yra tokių, kurie neleidžia kalbėti, jog saloje bloga gyventi ir valdžia neduoda, ko reikia. Tie patys pavojingiausi, nes jie skundikai, sugedę žmonės, todėl jų vengiu ir bijau, esu su tais, kurie praregėjo arba netrukus supras, koks beprasmiškas jų gyvenimas. Reikia būti atsargiam. Niekas neturi nujausti, kad tiek suprantu. Man atrodo, jog bėgu ir baisiai dūstu. Girdžiu žingsnius tų, kurie valdo, ir tų, kurie lieka šalia kelio. Girdžiu juos, kaip jie, negailestingai nustumdami kitus į šalį, bėga ir iš baimės negali atgauti kvapo.

Susijaudinęs stovėjai prie praustuvo ir drebėjai. Atsigręžęs į Abą, pasižiūrėjai pro langą. Prisiminei Valdytoją. Jis nebėgo su jumis. Pykai ant jo.

Buvai beveik suaugęs vyras, jau septyniolikos metų, bet tau neleido savarankiškai gyventi. Iš tiesų tik slampinėjai po salą, o po vakarienės skaitydavai. Tau nedavė jokio darbo, draugavai tik su Aba. Vaikinai iš jūsų namo išėjo į savarankišką gyvenimą, tu jiems pavydėjai. Daugiau kaip prieš keletą mėnesių baigėte mokyklą, ir jie išsiskirstė po įvairias salos vietas. Girdėdavai, kaip naktį sugrįždavo. Tu buvai be darbo. Niekas su tavimi nesikalbėdavo. Sveikindavosi, būdavo tau paslaugūs, kaip ir Aba, bet laikėsi tam tikro atsargumo, kodėl - nesupratai. Nesitikėjai, kad tau kas nors paaiškins.

Apsirengei labai stropiai. Bijojai pirmą kartą viešai pasirodyti Aukštutiniame mieste. Tavo gyvenimas pasikeis. Tau pasiūlys moterį, ir turėsi nuolat lankytis pas ją. Tavęs tai neviliojo. Norėjai sėdėti su Helena prie židinio ir šnekučiuotis. Tą moterį visą laiką mylėjai.

Ėjai per miestą. Buvai pirmas. Aba užtruko, ir tu suabejojai, ar norėjo leisti tau eiti vienam. Miestas tiesiog kunkuliavo. Vyrai skubėjo, gražinosi prieš langus, šukavosi plaukus, raitėsi ūsus; matei, kaip jie džiūgauja, nekantrauja greičiau pasirodyti gražūs ir tvarkingi. Tai lengvino tau kelią. Tas jų džiaugsmas tave pralinksmino, nes nesitikėjai, kad jie gali džiaugtis. Prie laiptų iš tikrųjų buvai pirmas. Netrukus pasirodė ir Aba. Padėjai prieiti jam iki stelažo prie laiptų ir įspėjai, kad jis aplaistytas kava. Jis paėmė skudurą, kabantį ant lankčio, ir tarė:

- Šiandien kava buvo kartoka. Mėgstu saldžią.

Nužvelgei laiptus iki pat viršaus. Stelažas važinėja laiptų pakraščiu aukštyn žemyn, ir tikriausiai į jį kraunamas maistas Žemutiniam miestui ir viskas, ką moterys parūpina vyrams. Šyptelėjęs atsigręžei į senuką.

Gatvės gale iš už kampo pasirodė pirmas vyras, o paskui ir daugiau. Žingsniavo grupėmis po tris, po keturis, sutrikę suko ūsus. Pamatę, kad tu stebi juos, kai kurie nuleido galvas, kreipė akis į šalį, stengėsi kažką pamatyti ore. Nusisukęs nuo jų, pastebėjai, kad ir Aba iš kažko šaiposi. Nuėjo gatve tolyn į dešinę, kur vis daugiau rinkosi žmonių. Paliko tave. Kai susigretinai su juo, vėl pasitraukė toliau. Pastebėjai, kad ir kiti, su kuriais buvai pažįstamas ir kuriuos laikei savais, nenori stovėti šalia tavęs. Pasitraukęs į šoną, atsistojai prie laiptų. Jautei, jog kažkas nutiks ir pakeis tavo gyvenimą. Tripinėjai nekantraudamas ir apimtas baimės. Vyrai stačiame nuolinkyje irgi nerimavo. Stovėjo tylėdami, spoksojo prieš save ir laukė. Buvo panašūs į vaikus, kuriuos kažkas nuprausė, gražiai aprengė ir išleido į miestą. Jie, kaip ir tu, nekantravo, tik tu nežinojai, kas bus.

Gatvės pradžioje suplevėsavo vėjo plaikstoma pelerina. Pasirodė raitelio apranga Valdytojas. Buvo tiesiog apsigaubęs skrybėle ir pelerina, ir pirmą akimirksnį pasirodė, kad pakils ir nulėks. Pelerina kilnojosi iki skrybėlės, leidosi žemyn. Pūtė vis stipresnis vėjas. Prakaito lašai ant kaktos ir delnų vėsino ir padėjo tvardytis. Šluosteisi kaktą ir rankas. Pradėjai suvokti, kas tau kelia nerimą. Kol Valdytojas artėjo prie laiptų, buvo apšviestas ryto saulės. Pirmą kartą matei jį tokį. Didelis ir stiprus, žingsniavo iš lėto, tarsi didžiulis katinas, kas žingsnis darėsi vis didesnis. Į jį žiūrėjote stovėdami ant nedidelio nuolydžio. Pelerinos kraštą buvo užsimetęs

ant peties, žvilgsnis nukreiptas viršum jūsų. Visą laiką iškelta galva neleido tau, per tuos visus metus pasižiūrėti į jo veidą iš arti. Dabar tu jį atskleidei kaip niekada anksčiau, geriau negu bet kokiu dramatišku atveju. Turėjai laiko ir drąsos jį stebėti. Ėjo tiesiai prieš tave. Buvai mažesnis už jį, bet stovėjai ant pakilumos, todėl atsidūrė tavo akių lygyje. Matei jį ir triumfavai.

Buvo gerai nusiteikęs. Visą laiką žiūrėjai, kaip jis eina artyn. Veidas buvo platus ir sveikas, kakta aukšta. Ryto saulėje ji atrodė grėsminga ir rūsti. Valandėlę išsigandai. Dar ilgai jis nenulenks gražios savo galvos. Pūstelėjo vėjas ir nunešė jam skrybėlę. Neatkreipė į tai dėmesio. Įprastu judesiu perbraukė trumpai kirptus plaukus. Žvilgsniu ėmė ieškoti tavęs tarp arčiausiai stovinčių vyrų ir pamatė ryžto ir pasitikėjimo pilnu veidu. Tai buvo akimirka, kurios tą rytą visi laukė. Seniai nujautei, jog esi tarp pirmųjų po jo. Dabar nori patikrinti tave nauju išbandymu ir bus negailestingas. Nekantrus priėjai arčiau laiptų ir ėmei laukti. Išgirdęs jo žingsnius, atsigręžei ir pamatei juodas akis, kurios tavęs ieškojo. Nežinojai, ko jis iš tavęs tikisi. Kažkas jam labai atsargiai kyštelėjo į ranką skrybėlę. Paėmė ją greitosiomis ir pakilo ant pirmojo laiptelio. Ėjai iš paskos neryžtingai kaip išsigandęs šlapias kačiukas.

Tačiau čia turėjo įvykti dar kažkas. Jam artėjant prie laiptų, vyrai traukė rankas iš kišenių, tripinėjo įbedę žvilgsnius į šeimininką. Staiga jis atsidūrė tarp jų. Tada vyrai šastelėjo atbuli, tarsi būtų užmiršę pasitraukti. Prasiskyrė ir praleido jį. Jis pasižiūrėjo į tave, tikėdamasis, jog pasveikinsi. Aba, kuris stovėjo už kelių metrų nuo jo, stumtelėjo tave į priekį. Pakilai ant laiptų, kiti susirikiavo už jūsų.

Prisiminei, kaip tave išvedė iš Aukštutinio miesto, ir pagalvojai apie Heleną - gal ji laukia prie bažnyčios. Priešais tave garsiai trinksėjo auliniai batai. Pasižiūrėjai į Valdytojo pečius ir krūptelėjai. Išsigandai juose slypinčios jėgos. Apsižvalgei aplinkui. Mielai būtum pasišalinęs iš rato, į kurį buvai įtrauktas. Valdytojas tave laikė tavo paties negale, žinojai, kad žaidžia žaidimą, kurio negali paaiškinti ir į kurį esi galutinai įpainiotas.

Atsigręžęs pamatei juos visus. Stovėdami žemiau jūsų, jie atrodė kaip paveikslų galerija naktį. Kai kuriuos pažinai. Nemėgai jų. Jie buvo pirmose eilėse už jūsų ir priklausė Aukštajai klasei, kaip vieną dieną juos pavadino Aba. Buvo būrių viršininkai, pri-

žiūrėtojai ir tie, kurie gyveno miesto pakraštyje specialiuose namuose. Darbininkai jais rūpinosi, namų langai - nauji, švarūs, aplinkui - jokių atvirų šiukšlynų ir nusususių šunų. Aba tau niuktelėjo, pasakei, kad daugiau nesidairysi, bet sunku buvo susilaikyti. Daugelio nepažinojai. Skubėdami jie nekreipė dėmesio, kad tu žvalgaisi; tikriausiai buvo įpratę prie blogesnių dalykų, ypač tie paskutinėse eilėse. Idiotiškas vyrų pulkas; galva šalia galvos, su kepurėmis ir plikos, aukšti ir žemi, visi nekantravo ir nežinia dėl ko. Skubėjo, kopė į viršų, tarsi jų lauktų vaišės. Seniai, išskyrus Abą, kiūtino užpakalyje. Niekur jie neskubėjo. Tarpas tarp jų ir pagrindinio pulko vis didėjo. Jiems nereikėjo stengtis pasivyti, niekas nieko iš jų nesitikėjo, nebent tiek, kad būtų čia ir niekur kitur.

Tave sutrikdė Valdytojo kosulys. Įtraukęs galvą į pečius, pasidavei į priekį. Paskutinę akimirką pamatei, kad už Abos pirmoje eilėje stovi Valdytojo padėjėjas. Šmeižikas, daug vyrų per jį dingo mieste - įpainiodavo juos į įvairias pinkles, o paskui įskųsdavo. Su juo buvai susitikęs tik viena kartą. Smulkus, taukuotas jo veidas blizgėjo, iš burnos trenkė dvokas. Kvotė tave, ar lankeisi pas Heleną ir kada. Gręžte gręžė akimis ir žodžiais. Tada jam pamelavai. Ir štai dabar žingsniavo už jūsų išsičiustijęs, ir vis dėlto buvo toks įspūdis, kad per jo veidą ir kūną srūva riebus, nešvarus prakaitas.

Norėjai atsikratyti to vaizdo užpakalyje savęs. Žiūrėdamas priešais, stebėjai, kaip Valdytojo auliniai batai trinksi į akmeninį grindinį. Pagalvojai, kad eisite priešais bažnyčią, kur gal stovi ponia Bras. Pasigedai jos šviesaus veido. Patiko jos tvarkingai supinti plaukai, tamsios akys. Būdamas šalia, ilgai į jas žiūrėdavai. Jos veidas buvo gražus. Jis palaimingai švytėdavo, visada kvepėdavo, kai bučiuodavai į žandą. Aukšti skruostai ir juodi antakiai teikė jam įstabaus paslaptingumo. Nors tokios jos niekada nematydavai. Visada ramiai vaikščiodavo po kambarius, niekad neįsakinėdavo, tik prašydavo. Ištisas savaites jos nematydavai. Eidamas pasiimti knygų, bijodavai to niūraus ir grėsmingo kelio į Aukštutinį miestą.

Žingsniuodamas saulės apšviestais laiptais, prisiminei Šviesiaplaukę. Buvote apačioje, nuo laukimo tau pradėjo virpėti kojos. Žengęs ant paskutinio laiptelio, apsidairei. Dešinėje pakrikomis eilėmis stovėjo moterys. Nuleidusios galvas. Žiūrėjai viršum jų ir toje vietoje, kur kadaise stovėdavai su ja, kaip ir tikėjaisi, pamatei

Heleną Bras. Neatitraukdamas nuo jos akių, iš lėto ėjai bažnyčios durų link. Liekna ir aukšta, kaip visada tvarkingai supintais plaukais, ji stovėjo ir žiūrėjo tiesiai į jus. Nesidrovėdama lydėjo akimis praeinančių vyrų gretas, ir staiga jos žvilgsnis sustojo ties Valdytoju. Užsižiūrėjęs į ją, užmiršai, kur esi. Žvelgė į jį ramiai ir abejingai, kol tasai priėjo iki pat durų. Tavęs nematė, todėl norėjai jai pamoti.

Valdytojas įžengė į bažnyčią. Įėjai ir tu pro duris ir netikėtai pamatei prie slenksčio susigraudinusį Abą. Stabtelėjai, nemanei, kad gerasis senukas turi tiek sielvarto širdyje. Atrodė, jog nepajėgs įeiti. Paėmęs jį už alkūnės, pavedėjai į priekį. Jis spyrėsi, nenorėjo eiti pirma tavęs. Bažnyčioje atsigręžei į Heleną. Ji meiliai nusišypsojo ir pasuko galvą į šalį. Nenorėjo tavęs ilgam sulaikyti. Įėjai į bažnyčią. Priešais matei niūrų Valdytojo veidą. Pasukote prie dviejų kėdžių pirmoje eilėje ir atsisėdote. Aba jus palydėjo ir atsisėdo užpakalyje. Tau buvo nesmagu, kad suardei ėjimo į bažnyčią tvarką ir dėl Valdytojo artumo. Nustėręs klauseisi, kas dedasi tau už nugaros.

Tave slėgė tyluma ir sunki ramybė. Suėjus vyrams, bažnyčia turėjo būti pilnutėlė. Atrodė, kad jie sėdasi į savo kėdes, o tuo tarpu moterys laukia, kada galės įeiti į vidų. Oro kamuoliai tau gniaužė gerklę, spaudė smilkinius, trikdė mintis. Pasimuistei ir petimi užkliudei Valdytoją. Jis pasižiūrėjo į tave didelėmis beprasmiškomis akimis ir šiek tiek atsitraukė. Tave sukrėtė jo veido blyškumas. Jis buvo liūdnas, papilkėjęs. Žiūrėjote vienas į kitą, ir jums atrodė, jog abu norite pravirkti. Nebenustygote savo vietose. Pagaliau neištvėrei, atsigręžei ir pamatei Heleną su aukšta mergaite. Jos stovėjo eilėje už vyrų. Helena laikė uždėjusi ranką mergaitei ant galvos. Ilgi rusvi jos plaukai dengė pečius. Atrodė, kad jie sunkūs ir traukia prie žemės. Kai pakėlė galvą, pamatei jos veidą, dideles ramias akis, kuriomis ji kažko beviltiškai ieškojo, žvelgdama į kitų nugaras. Stovėjo tykiai, nejudėdama. Daireisi į visus. Beveik užmiršai, kas tie žmonės, - tokie jie atrodė romūs ir geraširdžiai. Oras darėsi vis sunkesnis ir gaubė tave tarsi migla, kurioje visiškai dingo Helenos veidas. Viršum tavęs kabojo sunkus kupolas. Išgriuvai iš kėdės, galvą atsitrenkei į grindis. Nukrėtė šiurpulys, ir paskendai tamsoje. Atsipeikėjai tapšnojamas per skruostus. Ties savimi išvydai sustingusį Valdytojo veidą; atgavęs sąmonę, pamatei, jog esi

atsigręžęs į vyrus, kurie sėdėjo kaip negyvi baltai rudi drugiai. Jie buvo rudais kostiumais ir baltais marškiniais, o moterys daugiausia mėlynai apsirengusios. Sėdėjo, stovėjo ir laukė. Visi kažko laukė. Pažvelgei į juos tarsi pro miglą; galvą nusmelkė skausmas. Nežinojai, kad pasidarys taip sunku, pamačius daugybę žmonių, su kuriais susitikdavai, bet niekada nebuvai kartu vienoje patalpoje. Nusigręžei nuo visų.

Išėjo į priekį Valdytojo padėjėjas ilgais baltais marškiniais, su nėriniais ir violetine juosta apie kaklą. Pradėjo giedoti. Giedojo aukštu balsu ir be galo ilgai. Kelis kartus atsigręžė į skrynutę už savo nugaros, atidarė ir vėl giedojo, kalbėjo kažką sau ir jums, ir pagaliau užbaigė ryžtingu amen. Persėdo į kitą vietą, atsiskyrei nuo vaizdo, esančio už nugaros, nuo žmonių, kurie irgi giedojo, prašydami pagalbos kažkur aukštybėse, kur kilo balsai, ir meldė nepasiekiamų dalykų, apie kuriuos tau Aba tiek sykių buvo kalbėjęs. Jis irgi meldėsi už juos, siuntė savo maldą aukštyn į dangų.

Su Valdytoju išėjote pirmieji. Paskui jus išsliūkino ir Aba. Kai likote vieni, jis sukinėjosi apie tave ir vis šnekėjo. Paseno jis ir tau buvo nesmagu, kad taip rūpinasi tavimi.

Po valandėlės buvai savo kambaryje. Neprisiminei, nei kaip parėjai iš Aukštutinio miesto, nei kas vyko aplinkui, kol atsidūrei namie ir atsisėdai. Tau pasirodė, jog viskas sustojo. Pirmą kartą viskas sustojo. Aiškiai matei, kad viskas sustingę ir nejuda. Netgi jokie kvapai tavęs nepasiekia. Ir pats viduje buvai sustingęs, nors gyvai žiūrėjai į aplinką, tarsi norėdamas ją išjudinti. Ilgai sėdėjai, o kai atsikėlei, pamatei, kad trūksta Abos. Buvai įpratęs, kad tau patarnautų anksti rytą, todėl nuėjai jo ieškoti. Valgomajame berniukai patys pylėsi kavą. Paklausei, kur Aba, bet jie tik gūžtelėjo pečius ir toliau gurkšnojo. Nulipai į apatinio aukšto koridorių. Pabeldei ir, nelaukdamas kvietimo, įėjai. Aba, nebaigęs nusirengti, gulėjo lovoje ir sunkiai alsavo. Nurengei jį, apklojai. Atnešei kavos, paskui sėdėjai šalia. Visą dieną jis nieko nevalgė. Bijojai, kad jam gali kas atsitikti. Blaškėsi lovoje, prakaitavo ir sunkiai kvėpavo. Niekur neskubėjai. Neturėjai ypatingo darbo, todėl visą dieną praleidai su juo. Pakeitei jam baltinius ir patalynę. Jis žiūrėjo į tave su tau nesuprantama baime. Norėjai, kad ko nors pageidautų, mielai būtum patenkinęs jo norus.

Taip truko kelias dienas, paskui jis nurimo. Nebeprakaitavo ir

nesiblaškė. Gulėjo užklotas, atrodė mažas kaip paauglys. Alsavo tankiai ir vis tyliau. Akių vokai pamėlynavo; vienu metu, pakėlęs juos, pamatei apsiblaususias pilkas akis, kurios jau nebematė.

* * *

Sėdėjau prie sergančio Abos. Nežinau, kaip ilgai. Gal kiaurą naktį. Snaudžiau kėdėje šalia lovos. Buvau sustiręs, pamėginau atsistoti, bet mane patraukė atgal. Pamačiau, kad savo rankos negaliu išplėšti iš Abos. Vėl atsisėdau ir mąsčiau, kaip išskirti mūsų rankas. Mirusiojo ranka stipriai laikė. Kiek galėdamas atsistojau ir pamėginau atlenkti jo pirštus. Nieko neišėjo. Pamėginau dar kartą. Galėjau atlenkti tik jėga. Atsisėdęs pasukaliojau galvą, pamėginau ištiesti kojas. Buvau sukrėstas, stengiausi nurimti.

Aba iškeliavo iš šio pasaulio. Pagalvojau, jog ir man reikėtų išeiti paskui jį, bet aš dar norėjau pasilikti ir gyventi kitaip. Pirmą kartą pagalvojau apie mirtį ir norėjau atsikratyti šitos minties. Pagalvojau apie Heleną ir Filiją, kurios vaikiški džiaugsmai mane linksmino; prisiminiau laukus ir jūrą. Palyginti su kitais, man buvo gera. Bijojau kažkur toli esančio pasaulio.

Vis negalėjau išlaisvinti rankos. Dėl to nesijaudinau - tai buvo tarsi ilgas atsisveikinimas, kurio velionis nusipelnė.

Jie atėjo gana greitai. Man net laidotuvese neleido dalyvauti. Pasiėmė jį iš manęs. Stovėdamas prie durų, jaučiau, kad kažkas yra man už nugaros. Neprisimenu, kas ten buvo, tik žinau, jog norėjo verkti, bet neverkė. Tik krūpčiojo. Rankas laikė susidėjęs ant pilvo. Ir aš neverkiau. Gal dėl to, kad valgomajame kažkas šaižiai rėkė, su ašaromis keikdamas ir Dievą, ir žmones. Viskas atrodė dirbtina. Aba priklausė tik man. Jo mirtis mane slėgė; supratau, kodėl Aba prieš daug metų iš širdgėlos iškirto kieme medį.

* * *

Po to trejus metus jokio darbo nedirbau. Skaičiau užrašus ir knygas, kurios man liko. Vaikščiojau po miškus ir laukus, kelis kartus mėginau susirasti Šviesiaplaukę. Į Aukštutinį miestą nėjau. Susitikdavome miško aikštelėje, kuri kadaise patiko ir į kurią dar vaikystėje ateidavau. Keletą metų čia susitikinėjome su mergaitėmis.

Vakarinių lankymų tvarkaraštį niekinau. Man buvo nemalonu tuo tikslu vaikščioti į Aukštutinį miestą. Aikštelė buvo man tyki sąjungininkė. Daug laiko joje praleidau su berniukais, tačiau dabar buvo kitaip negu prieš daugelį metų. Dabar tie berniukai buvo vyrai. Rinkosi moteris pagal didįjį tvarkaraštį, į kurį buvome įrašyti po pirmojo nuėjimo į mišias. Šviesiaplaukei palikdavau laiškelių po akmeniu, ji kartais ateidavo.

Dar gyvenau savarankiškai, o laikas bėgo prieš mano valią. Atrodė, jog taip gyvensiu ir toliau.

Tylą sutrikdė beldimas į duris. Padėjau į šalį knygą ir atidariau. Prieš mane stovėjo vyras, kuris pakeitė Abą. Jis su niekuo nesikalbėdavo. Ištisas valandas būdavo užsidaręs savo kambaryje koridoriaus gale, su viskuo, kas liko po Abos, kaip su savo nuosavybe. Taip pat ir su mumis. Jis mums buvo nereikalingas, ir mes jo vengdavome. Tačiau jis sukinėjosi visur, ypač vakarais. Jam esant, tylėdavome, ir šiaip vis mažiau kalbėdavomės. Šnibždėdavomės pakampiais ir tamsoje.

Vengdavome vienas kito. Kentėjome nuo tylos. Mūsų namai virto miesto namais. Jie buvo prislopinti kaip ir gyvenimas juose. Bėgome iš jų. Berniukai į darbą, o aš į nendryną ir į mišką. Niekas iš mūsų nenorėjo vaikščioti gatvėmis. Bijojome jų. Jose buvo slogu nuo atsargumo ir slapstymosi. Matydavau gatvėse vyrus, kurie greitosiomis ir paslapčiomis tardavo kokį žodį, baikščiai apsidairydavo ir nerdavo į savo namus. Vieną dieną sutemus pastebėjau, kaip susitiko du vyrai, bet pamatę mane, pasitraukė į šešėlį. Pastebėjau, jog po kiekvieno susibūrimo aikštėje vyrai ilgai neina iš namų.

Prasiskverbiau pro susibūrusius žmones, aikštėje pamačiau grupę surištų vyrų. Šalia stovinčiojo paklausiau, kas čia darosi.

- Jų namuose rado žuvų. Džiovino jas ir pardavinėjo tiems, kurie laivais veža į žemyną. Jie irgi čia. Pasižiūrėkite. Pas vietinius rado pinigų.

- Vyrų iš laivų nepažįstu. O žvejai geri darbininkai. Kodėl jie negali parduoti, jeigu pagauna daugiau, - nusistebėjau.

Žmogus išgąstingai pasižiūrėjo į mane ir, nieko neatsakęs, pasitraukė į šalį. Tai buvo gamyklos meistras, be reikalo taip neatsargiai su juo kalbėjausi. Įtarumo ratas platėjo, o tylos laukas siaurėjo. Sunku buvo gyventi. Akyse tebestovėjo praėję metai, bet

tai, kas siejo mane su jaunuoliais iš Berniukų namų, buvo jau tik prisiminimai. Geri prisiminimai. Niekada tokių nebeturėsiu.

Mano kambario vidury stovėjo svetimas vyras, kuris pakeitė Abą.

- Po pietų tavęs laukia Valdytojas, - tarė jis tyliai.

Seniai nebuvau kalbėjęsis su Valdytoju. Retkarčiais jį matydavau. Buvo susenęs, užsidaręs savyje. Į nieką nebekreipė dėmesio. Sutikdavau jį visur. Veidas buvo papilkėjęs, judesiai vangūs. Valdytoju pasijusdavo tik ant žirgo. Matydavau jodinėjantį po salą, ir kiekvieną sykį mane apimdavo baimė. Tais metais jo jodinėjimas buvo pražūtingas. Lėkdavo laukais, per krūmokšnius. Norėdavau, kad kokioje griovoje nusisuktų sprandą.

Stovėjau prieš jį. Buvo uždusęs, įkaitęs, nugairintas vėjo. Atrodė švarus. Jodinėdamas atsikratė smarvės. Su tokiu man buvo lengviau.

- Mums reikia plaukti į žemyną. Tave nori matyti Šeimininkė. Žengtelėjęs prie lango, pridūrė: - Eik ir pasiruošk. Išplaukiame rytoj anksti.

Ilgai stovėjau jūros pakrantėje. Laivas, kuris vežiodavo prekes į žemyną, stovėjo pasiruošęs. Laukėme Valdytojo.

Nežinau kelintą kartą atsigręžęs, pamačiau jį. Jo padėjėjas nešė didžiulį odinį krepšį. Abu buvo šventiškai apsitaisę. Aš irgi. Sulipę į laivą, nuėjome į atitvertą denį. Atsistojau prie aptvaro krašto ir, atsigręžęs į molą, ėmiau žiūrėti į abu tolstančius miestus. Buvau apstulbintas. Atrodė, jog, ištiesęs ranką juos sulaikysiu. Giedras rytas tarsi siūlė juos pasiimti. Užsimerkęs vos sulaikiau ašaras.

Plaukėme iš įlankos. Dar sykį atsigręžiau. Už pelkės prie Žemutinio miesto pakilo varnų pulkas. Kažkas jas ten išbaidė. Nebuvau pastebėjęs, kad saloje jų tiek daug.

Vaikystėje kelis kartus esu buvęs barkose, kurios veždavo mus kita kryptimi, ir nemaniau, kad sala tokia didelė. Toli į dešinę driekėsi pailga ir aukščiausia jos dalis su Aukštutinio miesto ketera. Ji buvo žalesnė negu maniau. Buvau užmiršęs, kad nendryno ir miško vasaros saulė nesiekia.

Sala pamažu dingo iš akių. Džiaugiausi, kad vykstu į žemyną, pagaliau pamatysiu bent dalį to, ką skaičiau knygose apie miestus ir žmones. Netrukus užmigau.

Pakėliau galvą nuo suolo denyje. Aplinkui buvo daug salų.

Pamačiau ir ištisą žemės masyvą. Tai buvo žemynas. Tikriausiai ilgai miegojau, jeigu dabar išvydau tokį reginį.

Atsistojęs ėmiau dairytis, kur saulė. Rytą žemi jos spinduliai krito man į nugarą, o dabar, nors buvau atsisukęs į tą pačią pusę, plieskė tiesiai į akis. Kai plauksime atgal, nemiegosiu, nes turiu žinoti, iš kur atvykome.

Nuėjau į kitą laivo galą. Priešais išvydau miestą. Namai buvo didesni už didžiausią Valdytojo namą. Švietė kiekvienas atskirai ir visi drauge. Mirguliavo spalvingi fasadai, prie molo buvo daug laivų, krantinėje vaikščiojo žmonės. Pamiršau, jog reikia išlipti. Žiūrėjau į einančius pro šalį žmones. Moterys ėjo įsitvėrusios vyrams už parankių, vyrai laikė jas apkabinę ir taip vedėsi į priekį. Meiliai sveikinosi, kėlė skrybėles ir šypsojosi. Tai buvo kitas pasaulis. Džiaugiausi ir kartu bijojau, kad kas nors neimtų drausti jiems to meilumo.

Mane stumtelėjo Valdytojas. Pasiėmiau krepšį ir išlipau į krantą. Pasukę už pirmo kampo, įėjome į didelį namą su kilimais užtiestais laiptais ir žibintais. Vakare jie švietė pro daugybę skaidrių stiklų palubėje ir pro išmargintus langus. Už plataus stalo, prie kurio mus pakvietė, sėdėjo aukšta moteris. Ji daug kalbėjo, su Valdytoju elgėsi kaip su tarnu, nors saloje jam visi kelia skrybėles. Viską galėčiau lengvai užmiršti: ir tai, kad Valdytojas liepė man atsistoti, nusiimti skrybėlę ir nusilenkti tai "poniai", tokiai pat didelei kaip aš; ir tai, kad ji apžiūrėjo mane iš visų pusių ir reikalavo atsakyti į įvairiausius klausimus. Tik vieno niekada neužmiršiu - kad žmonės rytą buvo tokie pat meilūs. Skubiai dėmėjausi miesto vaizdus, sveikų, šviesių veidų paveikslus ir juoką. Visų pirma juoką. Kai gyvenau pas Heleną, mes daug juokdavomės. Paskui, kol užaugau, kartais juokdavomės ir su berniukais. Dabar jau nebesijuokėme. Moterų nepaliesdavome. Tiktai naktį. Tarp mūsų nebuvo geismų ir aistros, nebendravome su jomis. Šviesiaplaukę tais metais mielai glamonėdavau. Ir ji mane. Ateidavo be nurodymų.

Iš žemyno plaukėme atgal nuvargę ir neišsimiegoję. Tą vienintelę naktį praleidome žėrinčiuose namuose, apatinio aukšto kambaryje su langu į kiemą. Kiaurą naktį skambėjo muzika ir žmonių balsai. Valdytojas ir jo padėjėjas vartėsi lovose ir vis garsiau bambėjo. Ypač nekantravo Valdytojas. Kėlėsi ir vėl gulė, daužė kumščiais sau į kelius ir į galvą, tyliai aimanavo ir pusbalsiu keikėsi.

Norėjo namo. O aš kelis kartus naktį kėliausi ir ėjau prie lango, žiūrėjau į viršutinį aukštą. Žmonių šešėliai ir balsai žadino mane iš miego ir džiugino. Sėdėdamas ant palangės, rodos, linksminausi kartu su jais. Pro atvirą langą kitoje pusėje mačiau pusiau apsinuoginusias moteris spindinčiomis suknelėmis, vyrus su švarkais ir be švarkų, su atleistais kaklaraiščiais, bučinius. Tiek mylavimosi ir pašnekesių po to nemačiau daugelį metų.

Praėjus keliems mėnesiams, vieną naktį Rudis, pravėręs mano kambario duris, šūktelėjo:

- Šviesiaplaukės niekur nėra. Visur ieškojau.

Pašokęs iš lovos, puoliau prie durų.

- Nėra, ko išsproginai akis? Kada paskutinį kartą matei?

- Praeitą savaitę. Trumpai. Buvo prastai nusiteikusi ir skubėjo, - atsakiau.

- Tonis buvo susitikęs prieš dvi dienas. Ko žiūri į mane? Su visais miegojo. Su mūsiškiais. Su visu septynetu. Na, vėliau su penketu. Jau dvi dienas ieškau jos, - kalbėjo išraudęs Rudis, įsitvėręs durų rankenos. Žvakė, kurią uždegiau, apšvietė jo akis ir trumpai pakirptus oranžinius plaukus. Valandėlę patylėjęs, jis vėl prabilo:

- O manoji Matija. Ir jums perleisdavau ją. Kur ji dabar? Tonis sako, kad vieną naktį laukuose ištraukė Matiją jam iš rankų ir sumušė. Turėtų būti mieste. Kelis kartus naktimis jos veltui laukėme.

Su Rudžiu ilgą laiką nebendravau. Apsiašarojusį įsitempiau į kambarį, pasodinau į kėdę. Pats atsisėdau už stalo iš kitos pusės. Nežinojau, ką jam sakyti. Tą naktį mes galutinai palydėjome prabėgusius metus.

Per aikštę ėjo visa grupė mano berniukų iš Mažojo berniukų namo, kaip jį vadino Aba. Jie nusivedė kartu ir mane. Valdytojo namų kieme stovėjo didelis būrys vyrų ir dvi senos moterys. Visas mūsų septynetas sustojo. Ėmėme žvilgčioti vieni į kitus, nes atrodė, jog pasiklydome. Valdytojas rankos mostu pakvietė mus į priekį, ir mes užėjome į kiemo pastatą.

- Pas mus jau ilgą laiką nėra taip, kaip iš mūsų tikimasi. Vadovaujamose vietose dabar esate po du, - tarė Valdytojas, pasižiū-

rėjęs į mus, sėdinčius tarp vyresniojo amžiaus vyrų. - Blogai! Negalite daugiau išspausti iš žmonių. Siuntų krante vis mažėja. Blogai, blogai, - pakartojo Valdytojas ir pridūrė: - Aš esu teismas, ir jūs teiskite už mažesnius pažeidimus. Turime būti vieningesni, griežčiau laikytis sutarčių reikalavimų. Veikiate apeidami mane. Pakeisiu jus, jeigu griausite mano reputaciją ir galią. Tiesa, kad nepamirščiau, tu rytoj prisistatysi kalėjimo viršininkui. Turi tau sąskaitų, - ir parodė į vieną senesnį vyrą, sėdintį tarp mūsų. Kiti sukruto laukdami nurodymų.

Tylą pertraukė Rudis:

- Ar aš perimu gamyklą?

- Žinoma, tu, - atsakė šeimininkas vangiai ir išsiblaškęs.

Susitikimas buvo blankus ir nejaukus, kažkoks abejingumo ir irzlumo kratinys. Pradėjau snūduriuoti, bet mane pažadino moterys. Aukšta jauna, stiprių rankų mergina taip netikėtai prapliupo mano dešinėje, jog net pašokau. Ji pažėrė daugybę skundų, gąsdino visus ir mus, išplūdo, o paskui nurimo. Lengviau atsikvėpėme. Po kurio laiko ji perskaitė metinę ataskaitą. Raudonavo iš pykčio ir principingumo. Nepripažino jokių nuolaidų. Iš susijaudinimo kelis kartus atsisėdo, paskui vėl atsistojo. Svaidė grasinimus už nuolaidžiavimą ir nepaklusnumą. Ji pranoko patį Valdytoją, ir šis, trenkęs ranka į stalą, ją nutildė. Mergina atsisėdo, bet vis žiūrėjo į Valdytoją. Atrodė grėsminga, akyse spindėjo įniršis ir atsidavimas.

Tuoj po jos prašneko kita, vyresniojo amžiaus. Kalbėjo apie praeitų metų gimimus ir mirimus. Isteriškai mosikavo knyga ir priekaištavo, kad negerai buvo planuojami abortai, jauni vyrai menkai lankėsi Aukštutiniame mieste ir dėl to labai nukrito gimimų procentas.

- Jūs susitikinėjote su Šviesiaplauke, - Valdytojas parodė į mus. - Tik du iš jūsų vaikščiojo pas kitas moteris; jūs, kurie turėjote žiūrėti, kad būtų laikomasi nurodymų. Jūs pirmieji pažeidėte tvarką. Taip negalima. Matiją, Šviesiaplaukę, kaip jūs vadinote, pašalinome. Iškėlėme į viršų, pas moteris.

Vyresnieji vyrai atsigręžė į mus ir ėmė plūsti. Nuleidau galvą. Sunku buvo visa tai ištverti. Kalbos nesibaigė. Viršininkai informavo apie savo darbo vietas. Ypač piktas ir negailestingas buvo žūklės viršininkas. Prisiminiau, kaip jis mane prieš keletą metų buvo ne sykį partrenkęs žemėn. Jis žiauriai elgdavosi su vyrais.

Išsiskirstė visi įkaitę ir susinervinę.

- Uri, tu pasilik, - sulaikė mane Valdytojo padėjėjas. Pasižiūrėjau į išeinančius berniukus. Tą dieną jie visi, išskyrus Rudį, tapo viršininkų pavaduotojais. Atrodė patenkinti. Ypač Rudis. Visų jų netekau. Ir Tonis išdidžiai prisidėjo prie grupės.

- Persikelsi į kalėjimą. Viršininkui reikia pavaduotojo, - pasigirdo Valdytojo balsas man už nugaros.

- Rytoj? - paklausiau ir išėjau tvarkyti daiktų, kuriuos reikės pasiimti.

Rytojaus dieną prie namų manęs laukė pabalnotas arklys ir naujasis Mažojo berniukų namo globėjas. Pasikabinau ant balno naują krepšį ir pasakiau, jog galime keliauti.

- Sėsi ant arklio, - sumurmėjo jis.

- Nežinau, - atsakiau ir patraukiau gatve.

-- Eikš, prilaikysiu.

Grįžau prie arklio. Atsistojau ant jo sunertų rankų ir įsėdau į balną, kaip mačiau darant Valdytoją.

- Lankysiuos, kol išmoksi jodinėti, - girdėjau sėdėdamas balne, - ir dresuosiu tavo jauną šunį. Ten tikriausiai jo reikės, - dar pridūrė naujasis globėjas.

Bijojau, kad neiškrisčiau iš balno. Nenorėjau prisidaryti gėdos prieš žmones, kurie gręžiojosi į mus, kai jojau per miestą. Ant kalno nulipau nuo arklio.

- Šiai dienai pakaks, - pasakiau ir paėmiau arklį už odinio apynasrio.

Sukaitę ir pavargę atsidūrėme prie aukštos tvirtovės sienos. Ji buvo panaši į tą, kur arčiau miesto, tik daug aukštesnė ir statyta vėliau. Kai plaukėme į žemyną, mačiau ją kitame salos krašte. Buvau užmiršęs, nors stūksojo taip skirdamasi nuo aplinkos ir matoma iš toli.

Sugirgždėjo mažosios durys, įtaisytos didžiosiose. Žmogaus ūgio angoje pasirodė neaukštas vyriškis su į žiedą sunertų raktų ryšuliu. Mostelėjo mums ir nukėblino į priekį. Didelė kupra ir įtraukta į pečius galva lenkte lenkė jį prie žemės. Mačiau tik suraukta kaktą ir akis. Ilgos rankos kabojo iki kelių, ir aš išsigandau, kai jas ištiesė į mane.

Man pasirodė, jog tos rankos siekia labai toli aplinkui. Tamsiai raudoni drabužiai, pučiant vėjui, plaikstėsi apie kojas. Atrodė, kad

jis neturi nei veido, nei liemens, šliumpino tarp mūsų, neaiškiai murmėdamas, ką reikės daryti. Nuo viršutinių dantų atvėpęs apatinis žandikaulis varvino seiles ant krūtinės. Buvo panašus į kreivą lentyną ir graibstė viską, kas tekėjo iš burnos. Šlapi drabužiai, apskretę valgio likučiais ir kitokiais nešvarumais, bjauriai dvokė.

Jis ranka man parodė duris. Žengdamas per slenkstį, pasižiūrėjau į globėją ir arklį. Nežinojau, kur įeinu. Paprašiau, kad globėjas eitų drauge.

Pro galinį skliautuotą įėjimą laiptais užlipome į antrą aukštą. Sienos buvo šaltos. Prisiliečiau prie jų, norėdamas atvėsti nuo kaitros ir baimės. Kuprys mano krepšį pastatė ant lovos kambaryje.

- Čia gyvensite, - pasakė ir skubiai uždarė duris.

Nusiprausiau, persirengiau. Daiktus susidėjau į komodą ir spintą. Apžiūrėjau kambarį. Dairiausi knygų lentynos, bet jos nebuvo. Knygų ryšulį, kurį laikiau rankose, padėjau ant kėdės. Ar galėsiu jas čia turėti? - pagalvojau. Tikriausiai. Šitas man paliko. Kitas išnešė, kai perskaičiau. Pastabas apie išneštas knygas Valdytojas liepė slėpti, ir aš jas pasiėmiau. Žiūrėjau, kur galėčiau paslėpti. Pakišau po čiužiniu. Vėliau įrengiau slėptuvę prie spintos dugno. Netgi plaunant grindis po spinta, neįmanoma buvo pastebėti. Buvau pritvirtinęs plonais sluoksniais.

Kažkas pasibeldė. Pašokęs suklusau. Pabeldė dar kartą. Atsiliepiau, durys staiga atsidarė. Ant slenksčio stovėjo žemas, kresnas vyras su juodų plaukų kuokštu, užkritusiu ant akių.

- Aš esu kalėjimo viršininkas, - tarė jis.

Nekviečiamas įėjo į kambarį, apsidairė.

- O, knygos? Peržiūrėsiu, - pasakė žemu, gergždžiančiu balsu, ir ėmė jas vartyti. - Už pusvalandžio laukiu jūsų savo kambaryje, - pridūrė ir parodė pirštu į lubas.

Po pusės valandos sėdėjau gremėzdiškame krėsle kambaryje, kuris buvo virš manojo.

- Čia gyvenu, dirbu tenai, - parodė ranka pro atviras duris į kitą skliautuoto balkono pusę. - Čia nesėdėsime, eisime dirbti. Pas juos, apačioje. Į raštinę.

Atsistojęs mostelėjo, kad eičiau. Nusekiau iš paskos. Kitoje skliauto pusėje įžengėme į didžiulį kambarį, pilną spintų, komodų ir su dviem rašomaisiais stalais. Ant vieno stovėjo nauja žvakė. Nuvedė mane prie jo ir tarė:

- Čia dirbsite, daugiau - apačioje, su kaliniais. Turite šunį. Jauną, laukia kambaryje. Jums jį dresuos. Ir arklį. Į miestą joti. Leidimus duodu aš. Viską turiu žinoti. Nevėluokite.

Atsigręžė į sieną ir, vėl mostelėjęs, sugergždė:

- Štai čia kalėjimo planas. Čia vyrų patalpos. Čia moterų. Atviriems skyriams patalpos bendros. Valgomasis. Prausykla, tualetas. Štai čia dirbtuvės. Čia vyrų, čia moterų. Visur sargybiniai, - vedžiojo pirštu nuo vieno trikampio prie kito, žvilgčiodamas į mane.

- Rytoj apžiūrėsime. Su moterimis niekas neturi jokių reikalų. Jokių! - pareiškė ir reikšmingai pažvelgė į mane. Man einant pro duris, šūktelėjo: - Gerai išsimiegokite!

Pajutęs jo balse ironiją, atsigręžiau. Nužvelgiau nuo galvos iki kojų ir paklausiau:

- Kada rytoj?

- Penktą, - atsakė. Greitai man atsikirto. Reikia jo vengti, pagalvojau. Su juo nepajuokausi. Negalėjo būti nieko blogiau, kaip keltis penktą valandą. Tai aš žinojau, nes buvau jaunas ir norėdavau ilgiau pamiegoti.

- Laikrodis kambaryje. Ir rimbas, - išgirdau po arka už savo nugaros. Nebeatsigręžiau. Nenorėjau dar kartą susidurti su jo žvilgsniu.

Rytą išėjome iš tvirtovės žemutinėje pusėje. Iš karto, kai tik išnirome iš po skliauto, pamačiau dvi eiles žemų ir ilgų pastatų. Stovėjau ir žiūrėjau į koloniją. Nemačiau jokio žalumyno ar žolės. Lyg būtų viskas išdegę. Pasidarė nyku. Pasižiūrėjau į vyrą šalimais. Jis žvelgė padilbomis.

- Pablyškęs. Neišsimiegojai?

- Ne, nemiegojau. Norėčiau eiti į kambarį, - nusisukau nuo jo.

- Niekur neisi, - atkirto.

Sustojau. Nebuvau įpratęs klausytis įsakymų. Man įsakinėjo tik Valdytojas. Todėl nustebęs pasižiūrėjau į jį ir vos nepradėjau šaukti. Jis kilstelėjo ranką ir mane sustabdė.

- Rodykite kalėjimą, - pasakiau, ir nuėjome tarp žemų trobesių.

Pabandžiau naudotis rimbu kaip Valdytojas Žemutiniame mieste. Nesisekė. Ėmiau jį tai į vieną, tai į kitą ranką, bet jis man slydo, nemokėjau apdairiai ir ramiai laikyti. Nežinojau, kas manęs laukia tarp tų žemų namų sienų. Nieko gero čia nesitikėjau. Viskas čia buvo iš esmės taip kaip ir abiejų miestų gyvenime.

Vieną dieną, apėjęs koloniją, nusprendžiau užsukti į prausyklą. Sargybinis atrakino prieangį. Sustojau prie prausyklos durų. Girdėjau tik vandens teliuškavimą. Įėjau. Be galo ilgoje patalpoje kairėje ir dešinėje buvo vien nuogi kūnai. Tarp jų vaikščiojo sargybiniai. Mane pamatę nustebo, ir neskubėdami perėjo į prausyklos kraštą, kur ir turėjo stovėti, išskyrus vieną, atsakingą už techninę priežiūrą. Ėjau dairydamasis po niūrią patalpą. Vyrai ir moterys stovėjo po loviais ir rieškučiomis gaudė vandenį. Atrodė, jog jiems tik tas ir terūpi. Jausdami už nugaros mane, stengėsi nuslėpti virpulį. Atrodė, jog po kojomis dreba grindys. Bijojau, jog parkrisiu ant slidžių grindų ir nebepamatysiu jų sunkios naštos, jog praeis noras, kad jie apsikabintų, sugultų, pasiguostų ir užmirštų, kas jiems draudžiama. Baisu buvo žiūrėti, kaip jie dedasi esą abejingi vieni kitiems. Tačiau aš mačiau, kaip glaustosi. Be abejo, tai ne tas prisilietimas, kada trini kitam nugarą, pakeli muilą, paduodi skudurą. Tegu glaustosi, pagalvojau. Tai artumas.

Jie buvo klusnūs, nebylūs, sulinkę, tarsi atėję iš sapno. Mačiau, kad jie šlapi ir nesugaunami. Turiu juos suprasti, kad galėčiau valdyti, nusprendžiau sau. Slidinėjau grindimis tarp jų, norėjau pasveikinti, palengvinti jiems dieną. Tai buvo "atvirojo" skyriaus grupė, lengviau nuteistieji, atskirti nuo tų, kurie kamerose. Lengviausia buvo tiems vienutėse. Iš esmės jie negyveno, viskas jiems slinko pro šalį, nieko nereikėjo skaičiuoti. Paprastai greičiau ir numirdavo. Per dvejus metus, kol aš ten buvau, užkasė septynis. Vieną visai jauną. Ką tie žmonės padarė, niekada nesužinojau. Tie, kurie gyveno atvirai, turėjo paklusti visiems ir viskam. Kalėjimo viršininkui, man, sargybiniams, sargams, vieni kitiems ir darbui, kurį jiems skirdavo kaip bausmę, ir visų pirma kameroms bei jų įstatymams.

Netrukus pažinau ir tuos, kurie buvo uždarų skyrių bendrosiose kamerose. Jie niekur daugiau negalėjo išeiti, tik į aukšta tvora aptvertą kiemą šalia pastato. Jau nebežinojau, kur man sunkiau. Ieškojau poilsio prausykloje, stoviniuodavau tenai, žvalgydamasis į kairę ir dešinę ir jausdamasis pažemintas. Mielai būčiau nusivilkęs ir nuėjęs pas vyrus, leidęs tekėti vandeniui per visą kūną, kad nuplautų visą galvos sunkumą ir nusineštų mintis, kurių aš bijojau.

Jau antrą kartą grįžau prie prausyklos durų. Žvalgiausi į žmones

ir jaučiausi kaip prievartautojas. Norėjau viską sudaužyti ir išblaškyti, išmėtyti arba atsisėsti ir nusiraminti. Visur buvo visiškai tylu, nors nujaučiau, jog kažkas turi atsitikti. Pro angą lubose tekėjo vanduo. Girdėjau, kaip plekši į šlapius kūnus delnai, vieną kitą atodūsį ir šūksnį. Suspiegė moteris. Po akimirkos pamačiau, kad priešais mane guli dvi kalinės. Viena rangėsi šlapia, traukė man kelnes, raitėsi kaip gyvatė, bandė užsiversti ant savęs. Prasidėjo. Ją sučiupo ir tempė atgal kiek vyresnė, bet aukšta ir stipri moteris. Iš pradžių išsigandau, pagalvojau, kad ir ji kibs prie manęs, nors ir mėgino sulaikyti pirmąją. Pasitraukiau atgal. Jos raičiojosi ant grindų, o visi kiti stovėjo prie skersinio rankšluosčiams ir drabužiams kabinti. Tyliai kikeno. Žinojau, jog turiu kaip nors nutraukti tą reginį, nes ateis sargybiniai. O to tikrai nenorėjau. Dar galėjau jas apsaugoti. Priėjau prie susikibusių moterų. Pakėliau pirmąją, kirtau jai kelis antausius ir nubloškiau į rankas tai, kuri ją tempė. Paskui apsisukau aplinkui ir griežtai riktelėjau:

- Gana, žmonės, atgal!

Iš tikrųjų nurimo ir sustojo. Šūktelėjau garsiai, kad girdėtų sargybiniai:

- Užmirškite, kas čia buvo. Noriu, kad užmirštumėte.

Palikau jas sutramdytas, bet nenubaustas. Gal prisimins. Pliaukštelėjęs rimbu, sustojau. Kažkas mane tarsi sulaikė. Vėl pasigirdo riksmas prausykloje, visa atmosfera buvo nerami. Moterys žvilgčiojo į sargybinius ir į mane. Laukė įsakymo pasiimti rankšluosčius ir drabužius. Pasižiūrėjau į sargybinį šalia ir nustėrau. Jis stovėjo iškišęs liežuvį ir laižėsi. Rankas buvo susibrukęs į kišenes, o lazda po pažastimi, lingavo.

Išėjau laukan. Prišoko šuo ir ėmė laukti komandos. Suėmiau jį už galvos ir nuėjau tvirtovės link.

Ir toliau dirbau su kaliniais. Jų buvo visur. Prie namų, laukuose, soduose, batų dirbtuvėse, siuvyklose. Ilgiausius mėnesius praleidau su jais, ilgiausius, kokius prisimenu.

Stovėjau prie tvirtovės išorinės sienos. Laukiau, kol sargas atidarys mažąsias metalines duris. Buvau laukuose. Gera buvo vaikščioti tarp daržovių ir vaisių. Ir kaliniai lauke atgijo, jų skruostai paraudėjo. Kolonijoje jie atrodė pilki ir leisgyviai, o čia pagražėjo, plaukai ir veidai ėmė žvilgėti. Meiliai šypsojosi vieni kitiems. Ir

man. Šunys ir sargybiniai prie sienų jiems netrukdė. Kaip tik ir grįžau nuo jų. Norėjau ramiai pabūti su knyga.

Durys sienoje užsidarė. Stabtelėjau, o paskui pasieniu patraukiau į tvirtovę. Ta kryptimi ėjau be priežasties. Netikėtai pamačiau klūpančias moteris. Keista, kad jos kažko ieškojo toje akmeningoje dirvoje. Priėjęs arčiau, pamačiau, jog ravi prasikalusią tarp akmenų žolę.

- Kam to reikia? - paklausiau.

- Kai tik prasikala, tuojau rauname, - atsakė nukirpta šviesiaplaukė moteris. Suėmęs ją už pečių, atsukau į save, tikėdamasis pamatyti Šviesiaplaukės veidą. Net krūptelėjau. Paglosčiau jai skruostus ir visiškai ramiai paklausiau:

- Kodėl?

- Kad neaugtų, - atsakė.

- Kad neaugtų, - pakartojau.

Apsigręžiau ir vos ne tekinas pasileidau į tvirtovę. Ieškojau viršininko.

- Raunate žolę, - pasakiau susiradęs jį.

- Ir nendres. Be jokių kalbų. Rovė prieš mane, rauna ir dabar. Viskas.

Nieko nesakęs, nuėjau šalin. Neturėjau jėgų su juo vaidytis. Nuėjęs į savo kambarį, atsiguliau ir bandžiau užmigti. Varčiausi, ieškojau patogios padėties. Šviesiaplaukės neieškojau. Niekuo negalėjau jai padėti. Darbo su jomis ėmiau vengti. Dar kelis kartus ją mačiau. Atrodė rami. Tvarkėsi kaip išmanė. Buvo apdairi. Nesirūpinau ja.

Patiko būti tarp jų, bet kiekviena proga stengiausi išvengti būti drauge. Vis mažiau domėjausi, kas darosi aplinkui.

Viršininkas perkėlė mane į kamerą šalia suimtųjų. Buvau patenkintas gyvenimu atvirajame skyriuje, kuris aptarnavo visą tvirtovę, iš dalies ir miestą, bet, antra vertus, čia gyvenimas buvo prieštaringas, atšiaurus, rūstus, netikras ir beprasmis. Tikėjausi, jog kitur bus geriau. Kartais pasirodydavo, jog po kupolu trūksta oro, apima baimė, neteksiu sąmonės.

Buvau uždarame moterų skyriuje. Į dirbtuvę jas leisdavome po pietų. Pynė visokius krepšius. Šiek tiek jų palikdavome tvirtovės reikalams, kiti tekdavo miestui ir netgi žemynui. Įėjau tuo momen-

tu, kai prižiūrėtoja koridoriaus gale krepšius rūšiavo. Niekas man nerūpėjo. Vaikščiojau iš skyriaus į skyrių, visur buvo vienodai nyku. Čia viešpatavo visuotinė prievarta. Supratęs, jog taip žmonės gyvena dėl to, kad taip nustatyta iš šalies, fizinės jėgos, proto, praradau viltį padaryti ką nors nauja ir pakeisti. Apskritai lioviausi galvojęs apie kokias nors naujoves ar permainas. Užuot rūpinęsis ir kentėjęs, ėmiausi kitų dalykų, apie kuriuos galvojau daugelį metų.

Stovėjau prie dirbtuvės durų. Moterys darbo ėmėsi neskubėdamos ir, aišku, prisiversdamos. Stulbino jų ištvermė. Daugelis kalėjusių ilgus metus atrodė sveikos ir žvalios. Gyvenimo sąlygos kalinių nepalaužė, ir jos elgėsi tartum išsigelbėjusios. Peržiūrėjau jų kalėjimo laiškus, ir beveik visuose aptikau "pabėgimo" temą. Bent jau galvodavo apie pabėgimą, kaip apie vienintelę paguodą. Gaila, kad tarp jų buvo keletas bjaurių, morališkai sužlugusių. Jos, žinoma, ir valdė. Turėjo savo hierarchiją, savo "dvarą" ir valdė remdamosi fizinėmis bausmėmis ir priklausomybe. Po kiek laiko supratau, jog turėjo ir karalienę, vidutinio amžiaus moterį, kuri aprobuodavo visus sprendimus ir liepdavo besąlygiškai juos vykdyti. Kaip rafinuotai jos bausdavo. Mačiau moterį, kuri buvo visiškai palaužta. Vieną naktį pasikorė ant tvirtų grotuotų kameros durų.

Atėjau atsisveikinti. Nusprendžiau čia nebesilankyti. Palieku jas vienišas, kaip ir aš gyvenu, tiktai kitaip ir kitur.

Tarpduryje stabtelėjęs, pamačiau netoliese jauną, trapią moterį apdraskytu veidu ir kaklu, su mėlynėmis paakiuose. Apsisukęs priėjau prie moters, kuri, kiek žinojau, čia vadovavo. Ji sėdėjo vienintelėje kėdėje su atlošu ir laikė rankoje apskabytą nendrių ryšulėlį. Glostė tą ryšulėlį ir žiūrėjo į mane. Prie durų stovėjo prižiūrėtoja abejingu veidu; jai niekas nerūpėjo, tik nepraleisti nieko pro duris be jos leidimo. Ginklas už diržo teikė jai visišką pranašumą. Kiek prisimenu, šiame kalėjime niekada neužregistruota nė vieno pabėgimo. Sargybiniai ir prižiūrėtojai atgabenami iš žemyno. Jauni ir stiprūs žmonės keitė senus ir tuos, kurie nebenorėdavo likti. Nieko prievarta šiame darbe nelaikė. Išskyrus mane.

Pasilenkiau prie kėdėje sėdinčios moters, paglosčiau jai plaukus. Randai ant kaklo paraudo. Greitai atitraukiau ranką ir išėjau. Neabejingas, nelaimingas, nedrąsiai ir be tikslo. Nepatenkintas

savimi ir jausdamasis kaltas, su leidimu kišenėje pasišalinau iš tvirtovės. Tvarte manęs laukė arklys; vedinas juo ir lydimas šuns, nuėjau kuo toliau nuo tos vietos.

Lioviausi skaičiavęs nemiegotas naktis. Išėjęs iš kambario, norėjau užsukti į arklidę pasižiūrėti arklio. Kuproto sargo nebuvo, todėl pasukau į koloniją. Daug vakarų praleidau ten, apačioje. Tuo laiku visada būdavo daugiausia darbo ir slaptų rūpesčių. Sargybiniai prie lauko sienos keisdavosi, būdavo sudvejinami, pasitikrindavo ginklus, budriau eidavo sargybą negu dieną, visada pasirodydavo ir viršininkas. Nekalbus, juodas, grėsmingas ir nerangus. Keistai ėjo kalinių gyvenimas. Vėliau supratau, jog tuo metu jiems būdavo skiriamos bausmės, pelnytos per dieną. Iš savo uždarų kiemų jie eidavo į kameras, dažnai į kitas, įsakyti arba su džiaugsmu.

Tas pats būdavo ir vienoje, ir kitoje pusėje. Tik tarp moterų dar griežčiau, nors ir atviriau, priklausomai nuo tų, kurios valdė. O valdžią laikė tvirta šutvė.

Tą naktį miegojau. Varčiausi lovoje, ėjau prie lango ir klausiausi iš kažkur sklindančių muzikos garsų, panašių į tuos, kuriuos girdėjau nakvodamas žemyne. Muzika mane pažadino iš slogaus miego ir galų gale varyte išvarė iš kambario. Eidamas tvirtovės koridoriumi, ieškojau, iš kur tie garsai aidi, ir trumpam vienur kitur pagaudavau. Nuėjau į koloniją ir nuvargęs, išsekęs atsisėdau ant laiptelių. Aukštai iškėlęs galvą, šalia tupėjo šuo. Ir jį kažkas neramino ir gąsdino.

Nusprendžiau patikrinti kameras. Sargas atrakino uždaro moterų skyriaus duris. Papurusio veido sargybinis už durų pasakė:

- Ieškote jaunų, - nerasite. Jos apačioje.

Nesupratau; pajutau jo žodžiuose gašlumą ir atgrasumą. Pasižiūrėjau ir nusisukau. Tai buvo plokščio veido įžūlus milžinas. Jį iš karto užmiršau. Tačiau nuėjęs iki koridoriaus galo, prisiminiau jo žodžius. Grindyse buvo anga, o kameros - pustuštės. Pasilenkiau ir pamačiau laiptelius į tunelį po koridoriumi. "Išvedė jas", - toptelėjo mintis. Nulipau siaurais laipteliais po niūriais skliautais. Tunelis buvo labai siauras, todėl paleidau į priekį šunį. Ėjau pasilenkęs, ramstydamasis į sienas, vis geriau girdėdamas muziką, kuri mane pažadino. Išėjome į didelį skliautuotą koridorių; čia jau aiškiai girdėjau moterų ir vyrų balsus, sumišusius su nuoskaudos, siaubo šūksniais ir juoku. Žinojau, kas čia dedasi, ir pagalvojau,

jog reikėtų apsisukti ir eiti namo. Tačiau pastūmiau sunkias duris. Į mane tvieskė stipri šviesa. Pirmą akimirką nieko nemačiau. Stovėdamas spindinčioje šviesoje, bandžiau nuraminti šunį. Išgirdau viršininko balsą:

- O, tai jūs. Ilgai laukėme!

Priešais pamačiau jo veidą ir pliką kūną. Buvo apžėlęs tamsiais tankiais plaukais, glamžė apglėbęs moterį, tempėsi ją nurengtą ir iškamuotą. Žengiau tolyn po skliautais. Pliki moterų ir vyrų kalinių kūnai, apversti buteliai, moterys, pririštos prie įrenginių pasienyje, gausybė maisto, dvokas - nuo viso to man pasidarė silpna. Atsišliejau į sieną. Už kokio metro ant nušiurusio apkloto gulėjo senas kuprotas sargas; nusirengęs iš pirmo žvilgsnio pasirodė lyg mėsos gniutulas. Drybsojo ir leidosi smaginamas. Gulėjo aukštielninkas ant kupros ir siūbavo kaip sulūžęs stalas. Jo varpa lingavo ir stovėjo, kabojo ir kilnojosi, trynėsi į žmonių odą ties juo ir šalia jo.

Tuojau pat išėjau.

Daug naktų prasėdėjau su knyga. Niekaip negalėdavau užmigti. Laukiau muzikos ir bijojau.

Persikėliau į rūsį, į kalėjimo uždarąjį vyrų skyrių. Stovėdamas aukšta siena aptvertame kieme, stebėdavau kalinius. Išleisdavome juos vieną kartą per savaitę. Jau temo, ir laukėme sargybinių signalo grįžti į kameras. Žiūrėjau į dangų. Vyrai neatrodė pavojingi, nors kai kurie buvo panašūs į naktinio žaidimo rūsyje dalyvius.

Pažinojau skyrių vadus. Tačiau čia daugelis vyrų prie savęs turėjo jaunų kalinių, todėl Pirmasis skyrius man dar buvo nepažįstamas.

Stovėjau prie sienos. Buvo aukšta ir visiems mums neįveikiama. Slidi ir glotna, viršuje sargybiniai - ja kalėjimo viršininkas galėjo pasitikėti.

Netikėtai virš galvos nušvilpė akmuo. Greitai atsisukau į tą pusę, iš kur jis atlėkė, ir už kelių metrų pamačiau gal dvidešimt trejų metų vyrą, kaip ir aš; jis stovėjo keturpėsčia, kaip prieš imtynes, pasiruošęs šuoliui, ir žiūrėjo į mane. Čiupęs rimbą, užsimojau. Jis išmušė man jį iš rankos. Pasilenkiau ir smogiau į krūtinę. Parkritome žemėn ir pradėjome galynėtis. Tuščias, akmenuotas gruntas per drabužius rėžėsi man į kūną. Negalėjau jo

nusipurtyti. Vertė mane po savimi ir mušė. Rangiausi, stvėriausi už drabužių ir raumenų. Jis buvo stipresnis. Staiga kažkas jį atitraukė nuo manęs. Aplinkui pakilusios dulkės visai apakino. Nemačiau, kas darosi. Po akimirkos išvydau prie savęs vyrą, tiesiantį man ranką. Atsikėliau, nusipurčiau dulkes. Tai buvo kalinys. Laukiau prižiūrėtojo, dairiausi, kur jį galima surasti. Pakėliau rimbą ir atsisukau į aukštą, švarų, vidutinio amžiaus vyrą. Jis uždėjo ranką man ant peties ir norėjo pavedėti į šalį. Spyriausi. Nusimečiau nuo peties jo ranką ir pasižiūrėjau į mušeiką. Tasai stovėjo pasipūtęs nuošalyje. Užsimojau į jį rimbu ir, aukštai iškėlęs ranką, pasukau. Kirtau per kelius ir partrenkiau žemėn. Stovėdamas prie jo, galvojau, kodėl jį pažįstu. Prisiminiau. Tai buvo Antas. Prieš keletą metų apkūliau jį dėl Andro, vienintelio tų laikų savo bičiulio. Tada treniravausi eiti imtynių; todėl lengvai jį ir užveikiau. Dabar jis mane. Gyvendamas tokioje aplinkoje, turėjau progos išmokti gintis. Tačiau kurį laiką savo fizine jėga visai nesirūpinau. Nesitikėjau, kad mane gali kas užpulti. Buvau įpratęs su žmonėmis elgtis apdairiai ir pagarbiai. Gal todėl Valdytojas atsiuntė šunį, kuris nieko prie manęs neprileisdavo. Niekada daugiau jo nepaliksiu anapus sienos ar kitur.

Vyras, išgelbėjęs mane nuo Anto, priėjo prie jo, gulinčio ant žemės, spyrė ir pasakė:

- Drožk prie išėjimo, ir šiandien būsi mano kameroje.

Nusižeminęs kaip avis prieš vilką, Antas linktelėjo galvą. Nenorėjau tikėti savo akimis. Pasižiūrėjau į sargybinius, paskui į savo išgelbėtoją. Prie jo susirinko būrelis jaunesniųjų kalinių. Jie laukė jo. Vieną iš jų apglėbė per juosmenį ir nusivedė pasienin. Vyresnysis pasilenkė. Jaunesnysis atsisėdo jam ant kojų ir pirštais su pasimėgavimu ėmė kedenti plaukus. Jie buvo vieni, ir niekas nedrįso jiems trukdyti.

Įtampa atslūgo. Visi kiti išsiskirstė ir vaikščiojo kas sau. Kai vėl sugrįžome į aptvertą kiemą, buvo beveik naktis. Ėjau paskui vadą, kuris, nė kiek nesivaržydamas, vedėsi savo jaunuolį.

- Nesikiškite į jų santykius. Nepriekaištaukite jam. Kol leidžiame jam tvarkytis kaip nori, tol ramu. Jis dirba mums, - pamokė mane jaunas sargybinis prie įėjimo. - Stebėkite juos, bet nesikiškite, - pakartojo. Tamsoje mačiau gražų jauną veidą. Spūstelėjau jam alkūnę ir padėkojau.

- Ar kontroliuojate, kiek kalinių būna kamerose? Ar leidžiate jiems pasirinkti, kur nori? - paklausiau sargybinį, kuris atrakino man kamerą.

- Ne. Jie patys viską tvarko. Mes juos uždarome, maitiname ir visa kita. Lengviau, kai patys tvarkosi.

- Ar viršininkas žino? - dar paklausiau.

- Jis duoda nurodymus.

Stovėdamas prie kameros durų, nežinojau, kas mane stumia į priekį. Girdėjau bruzdesį, tylų kikenimą. Pamačiau Antą, atsirėmusį į stalą, ir vyrą besidarbuojantį iš užpakalio. Jis šnopštė ir prakaitavo. Silpna lemputė koridoriuje menkai švietė, apsidžiaugiau, kad neaiškiai matau. Antas nesipriešino. Netrukus jį užgulė kitas, o paskui tikriausiai dar kažkas. Visi buvo kameroje. Vado, kuris elgėsi su juo kaip katinas su pele, tarp jų nebuvo. Tikriausiai glaustėsi kažkur netoli su savo išrinktuoju. Nesuvokiau, ką čia darau. Pabijojau, kad kas nors neužgriūtų ir manęs. Neapdairus buvau, kad gyvenau be šuns.

Lauke mane prašnekino sargybinis:

- Nesirūpinkite, jie įpratę. Jis paklūsta. Ir tas, kuriam šiandien atėjo eilė. Tik rytą sugrįš. Gera stovėti čia, lauke. Jie lauke negali, o gal ir nenori.

- O kaip tu gyveni? - pabandžiau užmegzti pokalbį.

- Turiu elgtis atsargiai. Moterys noriai atsiduoda. Patogių progų nedaug. Prieš kelis mėnesius sučiupo vieną sargybinį su kaline. Atvedė jį čionai. Po kelių dienų numirė. Žiauriai jį apdorojo. Ir moteriškę atvedė. Tampė ją iš kameros į kamerą. Paskui trankė į užrakintas duris, kol numirė. Reikia būti atsargiam.

Daug kartų ten ir atgal vaikščiojau pro tvirtovės vartus. Apėjau sodus, dirbamus laukus, apžiūrėjau namus, kur laikomi kaliniai, taip pat ir moterys, visur mačiau kvailybes, kurios be galo slėgė mane. Pasisukinėjęs tuščiame aptvertame kieme, grįžau į tvirtovę. Neskubėdamas nusiprausiau, persivilkau ir nuėjau pas kuprotąjį sargą. Norėjau atsigaivinti žolės, jūros kvapais. Norėjau į laisvę. Pas Heleną.

- Popierių, - pasakė sargas.'

Nesupratau. Priėjau prie durų ir parodžiau į raktus.

- Popierių, - pakartojo seilėdamasis ir vartydamas akis. - Popierių, popierių.

Reikalauja leidimo, pagalvojau, ir, šokinėdamas per kelis laiptelius, nuskubėjau į antrą aukštą. Prie durų išsigandau. Pagalvojau, ar išdrįsiu trukdyti viršininką. Jis visiems mums keldavo baimę. Kai pasirodydavo tarp kalinių, visoje teritorijoje stodavo tyla. Be žodžių ir veiksmų pakibdavo grėsmė. Toji grėsminga tyla kiekvieną dieną vis giliau gręžė ir mane. Pirmiausia ją pastebėjau žmonėse aplink save. Nenorėjau su juo susitikti, kiekvieną kartą duodavau sau žodį jo nematyti. Tačiau kitą dieną vėl susitikdavome. Jaučiau įtampą ir baimę, jog mums atsitiks kažkas baisaus. Jis daug laiko praleisdavo rūsyje, ir vis labiau bijojau, kad nesurengtų to, ką jau sykį mačiau. Iš jo galėjai tikėtis visko. Dabar stovėjau prie jo kambario durų ir ketinau prašyti leidimo išeiti iš tvirtovės. Pasibeldžiau ir įėjau. Bandydavau elgtis su juo kaip šeimininkas. Nieko nepadėjo. Atsidūręs šalia jo, pasijusdavau bejėgis. Toli aplink save jis skleidė mirties kvapą. Niekada daugiau nesutiksiu tokio žmogaus! Kažkas man sakė, kad jį Valdytojas atsikvietė iš žemyno. Gerą kalėjimo viršininką išsirinko.

Jojau kalno ketera į Aukštutinį miestą. Seniai nebuvau pas ponią Bras. Pasibeldžiau. Duris atidarė namų šeimininkė ir įleido į vidų. Helena buvo savo kambaryje. Atsisėdau šalia. Suolas prie lango buvo pakankamai platus abiem ir dabar, kai užaugau. Kaip kadaise, paėmė nuo palangės knygų ir visą glėbį padavė man.

- Ilgai nesirodei, - tarė ji, - dažniau lankykis. Šitie namai visada tave mielai priims. Ir aš. Lankykis. Norėčiau, kad knygas grąžintum, greit jų reikės Filijai. Ir ji mėgsta skaityti.

Kažkas pasibeldė. Palengva atsidarė durys. Pasirodė jauna mergina. Tais metais buvau matęs ją kelis kartus. Paskutinį kartą prieš dvejus metus, kai dar buvau vaikas. Aš sutrikau. Helena šyptelėjo, padėjo į šalį knygas ir priėjo prie durų.

Ilgakojė, išskleistais plaukais, Filija!

Helena su mergina dingo tamsiame koridoriuje. Šviesiaplaukė keletą metų buvo mano pirmoji ir paskutinė. Ilgą laiką neteko bendrauti su moterimis. Kambaryje buvo karšta, todėl pakilau nuo suolo ir išėjau.

Po to ne kartą lankiausi šiuose namuose. Grįždavau su knygomis ir be knygų, su pilnu krepšiu vaisių, žuvų arba mėsos, bet

niekada nesutikdavau Filijos. Dairiausi jos ir priešais bažnyčią. Dabar greičiau bėgo metai, ir nebuvo taip atgrasu.

Šalia manęs po arkada gyveno ir sargybiniai, ir prižiūrėtojai. Bet kuriuo paros metu jie beatodairiškai man trukdė. Nemalonu buvo su jais susitikinėti ir jų vengti. Bendrauti su jais darėsi kaskart vis sunkiau. Neturėjau nei erdvės, kur mano akys atsigautų, nei žmogaus, apie kurį galėčiau galvoti. Bėgdavau iš kalėjimo pajodinėti ir aplankyti Helenos. Dažnai eidavau mišių. Ne tik todėl, kad norėjau susitikti su berniukais ir užmiršti kai kuriuos dalykus, bet svarbiausia - pamatyti savo mergaitę. Vis dažniau mano mintys sukosi apie ją. Kiekvieną dieną ji man atrodydavo gražesnė. Norėjau pamatyti ją liekną ir nebylią, kokią mačiau stovinčią šalia Helenos. Ar ji žino, jog jai bus paskirta diena, kurios negalės išvengti? Aš pats norėčiau nustatyti tą dieną, bet nežinojau kaip. Ar ji nepateks tarp krumpliaračių, kurie mus triuškina?

Bejėgis grįždavau į tvirtovę ir kentėdavau. Manyje siautėjo beribio vandens bangos, jos mane slėgė. Kartais atrodydavo, jog galiu skristi, iškeldavau rankas ir jausdavau, jog skrendu, jog bangos neša mane į laukus, į žmones. Kartais jos spausdavo mane žemyn, vos spėdavau iškelti galvą, saugodavausi, kad vanduo nepakiltų iki gerklės, iki pirštų galų, iki akių, kad nepaaiškėtų, jog esu nesveikas ir vienas. Visiškai vienas. Kartais tas vanduo susidrumsdavo, į mane lėkdavo akmenukai, smigdavo į kūną, plaukiodavo kraujyje, ir tada gulėdavau, laukdamas, kol viskas nurims ir atslūgs. Troškau apkabinti Filiją, kad nuramintų bangas, savo tyrumu nuskaidrintų vandenį. Helena ją saugojo, ji buvo sveika, ji galėjo. Mano Filija!

Neieškojau išeities iš geidulių, nors žinojau, kad patenkinta aistra kai ką numalšina. Bet kokį melą ir skausmą, bent trumpam. Susirasti moters vis vien negalėjau, į tvirtovę grįždavau vis labiau prislėgtas. Ieškojau preteksto dirbti kitur. Pastaruoju metu dirbau tik raštinėje. Galėjau iš antro aukšto žvelgti toli į jūrą. Daug laiko prasėdėdavau prie lango ir taip gydžiausi. Turėjau saugotis. Kiekviena akimirką vanduo teliuskavo virš kažkokios ribos. Jaučiausi fiziškai silpnas ir vengiau staigių judesių. Vanduo viduje be paliovos graužė mane.

Turėjau konfliktą su viršininku. Prieštaravau jam. Nenorėjo duoti man leidimo išeiti iš tvirtovės - pats pasirašiau. Atstūmiau jį nuo stalo, kai bandė sutrukdyti, kirtau rimbu ir su leidimu rankoje išėjau. Jis nieko neiškvietė manęs sulaikyti, jaučiausi esąs nugalėtojas. Nuo to laiko vengiau jo, niekinau jį, ir gyventi pasidarė lengviau.

Prieš keletą dienų sargas anksti rytą pažadino mane ir liepė nueiti į raštinę. Aukštoje kėdėje, užimdamas pusę kambario, ištiesęs kojas, sėdėjo Valdytojas.

- Patvarkyta, daugiau nereikės tau leidimų, - pasakė Valdytojas, žiūrėdamas kažkur į lubas. - Padrūtėjai, tikras vyras, - dar pridūrė, atsistojo ir išėjo iš raštinės. Aš irgi išėjau iš paskos. Neprisimenu, kad būčiau kada džiaugęsis susitikimu su juo. O tą dieną džiaugiausi. Kai išėjome iš raštinės, pakvietė pajodinėti.

Sparčia žingine išjojome iš tvirtovės priestato.

- Kas pirmas bus prie medžio? - parodė Valdytojas toli į priekį, ir, prigludę prie arklių nugarų, nušuoliavome beveik greta vienas kito.

Jis prijojo pirmas. Kartais pasirodydavo kaip tikras šaunuolis.

Sustojome uždusę, nušokome nuo arklių. Jaučiausi išsivadavęs, rodos, ir jis. Giliai alsavome, mosikavome rankomis, gaudėme vėją ir saulę kaip du įsismaginę berniūkščiai. Man buvo lengva, jaučiausi pasveikęs. Tarsi kas būtų pašalinęs bangas ir išsunkęs iš manęs tą vandenį.

- Neužmiršk, kur esi. Ir niekada niekur neik be šuns. Ten, viršuje, nori tave išprovokuoti, bet tikriausiai bijo manęs, - uždusęs kalbėjo mano šeimininkas.

Netrukus vėl į mane suplūdo vanduo, užmiršau jodinėjimą. Apie Valdytoją buvau tokios pat nuomonės kaip ir visi, tik jaučiausi truputį saugesnis.

Kaip ir aną pirmąjį rytą, išėjęs iš tvirtovės, stovėjau ant laiptų ir žiūrėjau į kalėjimą. Tarp pastatų nevaikščiojau. Žinojau, kad neilgai čia būsiu ir jų nebematysiu. Tikrai žinojau. Pamojavau nykiam mūrui ir žmonėms, ištiktiems šio sunkaus likimo. Aš niekuo negalėjau jiems padėti. Baisiam smurtui ir galiai lenkėsi ir Valdytojas. Jis mokėjo tai daryti. Pažinojo valdinius. Niekada nepamiršiu, kaip laikėsi žemyn prieš Šeim...inkę. Atrodė toks kaip ir mes.

Pavaldus ir baisus, kada sakydavo: “Turi spausti kitus, kad jie nespaustų tavęs”.

Užmečiau krepšį ant balno, sėdau ant arklio ir išjojau. Prisiminiau Mažojo berniukų namo naująjį globėją. Jis niekada nepasirodė kalėjime. Ateidavo iki tvirtovės sienų, mokydavo mane jodinėti, dresuodavo man šunį ir rūpindavosi manimi, vaikščiodavo su mumis po dyklaukius, o po to grįždavo į miestą. Man buvo jo gaila. Tomis dienomis bet ką būčiau apkabinęs. Jis man pasidarė brangus.

Priėmė mane kaip šeimininką. Jauną šeimininką, kuris nieko nesprendžia, nors viską gali. Valdytojas siūlė kurį laiką padirbėti Didžiuosiuose namuose, salos valdyboje.

Tikriausiai pastebėjo, kad apstulbau, todėl pasakė:

- Ne, ne, nieko tokio. Susipažinsi su gimdymų planavimu, darbų apskaitos knygomis, sąrašais, mainais su žemynu ir kitais dalykais. Tiktai su knygomis. Nusikamavai tenai aukštai. Esi pavargęs. Pasilsėk, o paskui pradėsi. Lauksiu tavęs, - užbaigė, šyptelėjęs akimis, ir netikėtai paliko mane tarpduryje.

Valdyboje dirbo penki žmonės. Rytą čia viskas virte virdavo - visokie interesantų nurodymai, sąrašai, patarimai viršininkams, kurie rinkdavosi trumpų posėdžių. Pasimatydavau su berniukais iš Mažųjų namų, juokavome; viskas buvo daroma greitosiomis. Po pietų, kada reikėdavo nešti ataskaitas, manęs jau nebūdavo.

Koridoriuje sudundėjo auliniai batai. Tai buvo Valdytojas; pažinau jo žingsnius. Išsigandęs pakilau nuo stalo, prie kurio buvau pasilenkęs. Be jokių pastangų lengvai varčiau popierius, kurių čia buvo prikrauta. Paslaugiai ir nusižeminę tarnautojai rodė man planavimo, statistikos pavyzdžius, laimėjimus ir nuostolius, sąrašus. Kroviau juos į šūsnį ir dėjausi, kad jie mane domina.

Skubiai atverčiau aplankalą su skaičiais ir paėmiau į rankas pieštuką. Kai atsidarė durys, atrodžiau kaip stropus buhalteriją ir gamybos planą studijuojantis mokinys.

- Pinigų mums nereikia, tikriausiai jau pastebėjai? Viską siunčia iš žemyno. Žmonės gyvena iš darbo ir už tai viską gauna Diranoje. Tačiau yra dalykų, kuriuos gauname tiesiai iš laivų. Kai perimsi, tada tvarkysi viską. Atrodai išblyškęs. Reikia daugiau būti lauke. Plaukioti. Užduotis nelengva. Turi būti stiprus ir sveikas, - pasakė vos įžengęs pro duris ir, tarsi labai skubėdamas, tuoj pat išėjo.

Girdėjau, kaip užšoko ant arklio ir nujojo. Nuolatos bijojau, ką man pasiūlys gyvenimas. Viskas atrodė labiau negu netikėta. Matyt subrendau.

Šyptelėjau pagalvojęs apie jo pasakytus žodžius: "Stiprus ir sveikas!" Kvailystė. Kaip išgyventi šitiek metų ir likti nenukentėjusiam? Galbūt jautrumas ir žmogiškumas virs nejautrumu kaip tik dėl to, kad išgyvensi, išliksi? Man atrodė, jog to niekada nesugebėsiu. Pirma noriu numirti.

Kitus mėnesius sėdėjau kambaryje, kur sudaromi moterų naktinio lankymo planai. Nustebau, kiek čia darbo. Kiek prirašyta popieriaus, kad būtų pasiektas susvetimėjimas?! Viskas, kas negerai, greitai praeis, sakydavo ponia Bras, ir aš tuo džiaugdavausi, tikėdamas, jog viena sykį bus kitaip. Netrukus pasiūliau suklijuotus popieriaus lapus su lankymų grafiku iškabinti koridoriuje. Man trukdė vyrai, kurie eidavo per visą dieną ir pirštu nubrėždavo brūkšnį nuo savo pavardės ligi jam paskirtos moters. Tokiu būdu galėjau ilgiau būti vienas ir mažiau stebimas. Kaip aš turėjau atrodyti, kad atitikčiau jų laukiamo žmogaus paveikslą?

Kartą, vartydamas popierius, prie vieno stabtelėjau. Ateinančio mėnesio pirmosios savaitės plano projekte pamačiau Filijos vardą. Jai buvo numatytas kažkoks Ivica Šlijevičius. Aš jo nepažinojau. Galvojau, kaip nueiti pas jį ir paprašyti, kad sutiktų pasikeisti su manimi. Jau keletą metų buvau šituose sąrašuose ir niekada neišnaudojau galimybių. Norėjau būti su Filija! Jaučiau, kad su ja galėčiau bendrauti. Gal pasveikčiau, atsipalaiduočiau. Apsisukau kelis kartus aplinkui - vangumo tarsi nebūta. Valdytojas!

Atsidūriau prieš jį pirmą kartą iš anksto nepranešęs ir tariau:

- Sąraše yra moteris, kurios norėčiau. Padėkite!

- Gali pasikeisti su kuo nors. Be mano žinios. Aš to neturiu žinoti, - atsakė ir nusisuko.

Susiradau Ivicą. Tai buvo trisdešimties metų vyras, ilgai įkalbinėti nereikėjo.

- Pasižiūrėsiu, kur jūsų pavardė, man nesvarbu. Kaip aš laukiau tos dienos. Laukiau kaip lietaus po ilgos vasaros sausros.

Apsirengiau švariai ir puošniai. Tik ant laiptų prisiminiau, kad jau naktis ir niekas negali to įvertinti, juo labiau Filija, kuri guli tamsoje, perkelta iš savo kambario, ir laukia vyro. Laukia vyro.

Kaukšėjau per miestą tylią, niūrią naktį ir būgštavau. Buvo jau praėję keleri metai, kai paskutinį kartą gulėjau su moterimi. Tarpukojy darėsi neramu, sunku. Ilgą laiką buvau visai jį užmiršęs.

Įėjau tyliai, kad neišgirstų Helena. Žinojau, kur kambarys; buvau išklausinėjęs planavimo viršininką.

Valandėlę stabtelėjau, paskui įėjau. Nekantravau, bijojau, kad nerasiu jos. Girdėjau, kaip keliasi, priėjau prie lovos. Nusirengiau, leidau, kad numautų batus, ir sugulėme. Ji tuoj pat atsidavė, po to iš karto pabėgau.

Neprisimenu nieko, kas mane sietų su ja, tik žinau, kad pastaraisiais metais prieš jos pabėgimą nuolatos medžiojau dienas ir vyrus, paskirtus jai. Ne visada pavykdavo susitarti dėl pasikeitimų, nors retkarčiais pas ją lankydavausi. Prisirišau prie jos, tiesiog gydė mane. Paprastai, greitosiomis. Rankomis, jauno kūno meile ir jaunomis mintimis. Po daugelio metų vėl alsavau visa krūtine. Bučiavo mane kaip angelas, mylėjo mano kūną ir protą, šnibždėjo kaip vėjas kalnuose, ramino kaip jūros ošimas; buvau išgelbėtas.

Po kelių mėnesių pasidariau visiškai kitas. Dirbau visuose salos kraštuose, gyvenimas pasidarė malonus. Visur lankiausi, viską mačiau. Nieko nebereikėjo slėpti. Į viską žiūrėjau su meile ir supratimu.

Mylėjomės, valandų valandas per naktis gulėdavome šalia vienas kito, mažai kalbėdavomės. Tose siaurose gatvelėse naktys buvo tamsios ir labiausiai patikdavo, kai ji sušukdavo: "Matau tave, matau!"

Ji niekada kaip reikiant manęs nematė, nors pažindavo, pažindavo, vos praverdavau duris. Su kuo ji mylėjosi dieną prieš tai, su kuo mylėsis vėliau, aš negalvojau. Turėjau moterį, kurią pažinojau ir mylėjau.

Reikėjo pasisakyti Helenai, bet vis atidėliojau. Priešais bažnyčią nesižvalgydavau ieškodamas jų. Nenorėjau ir negalėjau. Nebūčiau galėjęs nuslėpti. Jausčiausi tarsi iš Helenos Bras kažką vogęs. Nenorėjau iš jos nieko atimti. Ketinau su ja pasikalbėti.

Po metų viskas sugriuvo. Vėl jos nebebuvo. Vėliau sužinojau, kad pabėgo į žemyną. O iš pradžių bijojau, kad atsitiko blogiau. Nuvykau pas jauną tvirtovės sargybinį. Jis įtikinėjo mane, kad ten jos nėra.

Gulėjau ligos kamuojamas. Nemiegojau, nevalgiau ir dirbti nie-

ko nebegalėjau. Tiktai sėdėjau prie namų, kaip kadaise su Aba, ir mąsčiau, mąsčiau. Mane prikėlė gyvenimui jauna stirnaitė ir pabėgo. Laimingai pabėgo. Žinojau, kad ji gera. Pribloškė mane, paskendau savyje.

Daug mąsčiau apie Abą. Jis mėgdavo sakyti: “Prie skausmo pripranti, jis kantrus, niekur neskuba”.

Paslėpiau skausmą savyje ir saugojau. Tai padėjo užmiršti, kur esu.

Globėjas įspėjo, kad turiu pasveikti. Nuėjau į Didžiuosius namus ir apsimečiau, jog gyvenu.

Pasikvietė mane Valdytojas. Visą dieną praleidau su juo. Davęs daugybę nurodymų, pavakare perleido man salos valdymą.

x x x

Po kelių mėnesių Uris jau tapęs Valdytoju, stovėjo ant kranto. Prie kojų turėjo didžiulį odinį krepšį, pilną knygų ir popierių. Helenos krepšys su maistu ir šiek tiek drabužių kabojo ant peties; spaudė jį prie savęs ir galvojo, jog turėtų kvepėti Helena Bras.

Jis pritraukė prie kranto valtį su dviem irklais, sumetė krepšius, atsigręžęs žvilgtelėjo į miestą ir įšoko į valtį. Į žemyną! Į miestą, kur žmonės gyvena kaip žmonės, bet ne atvirkščiai, pagalvojo. Pas žmones? Pas Filiją? Ar įmanoma? Tikriausiai. Jautė, kad rankos veržte veržiasi apkabinti Filiją.

Kol kas tik griebsis irklų, kad išplauktų iš čia.

TURINYS

Bojetu B.
Bo-155 Filijos nėra namie: Romanas / Iš slovėnų k. vertė S.Sabonis. - V.: Amžius, 1995. - 173, [2] p.

ISBN 9986-430-13-5

B. Bojetu (1946) - žinoma slovėnų poetė, kelių erotinės poezijos knygų autorė, rašanti ir prozą. Ypač didelio populiarumo susilaukė jos romanas "Filijos nėra namie". Romano veiksmas vyksta nedidelėje salos valstybėje, kurioje viešpatauja klaikus totalitarinis režimas. Vyrai ir moterys gyvena atskirti vieni nuo kitų, o vadinamoji valdžia tvarko ne tik ekonomiką, bet ir intymius žmonių santykius. Suardyta visuomenė degraduoja, joje faktiškai nebėra šeimų, sužvėrėję degeneratai žiauriai persekioja visus, kurie mėgina priešintis smurtui ir nežmoniškai tvarkai.

UDK 886.3-3

Berta BOJETU

FILIJOS NĖRA NAMIE

Romanas

Redaktorius A. Antanavičius
Apipavidalino ir sumaketavo R. Rekašienė
SL 1131. Tiražas 4000. Užsakymas 595
Išleido UAB "Amžius" leidykla, Laisvės pr. 60, 2056 Vilnius
Spausdino VĮ "Spauda", Laisvės pr. 60, 2056 Vilnius

Kaina sutartinė

[redacted]

Berta Bojetu (1964) - žinoma slovenų poetė, kelių erotinės poezijos knygų autorė, rašanti ir proza. Ypač didelio populiarumo sulaukė jos romanas "Filijos nėra namie", kuriame keliama įdomi, literatūroje mažai liesta problema - seksualumo ir valdžios ryšiai. Romano veiksmas vyksta nedidelėje totalitarinėje valstybėje, saloje, kur valdžios nurodymu vyrai ir moterys gyvena atskirose miesto dalyse. "Valdžios vyrai" tvarko ne tik ekonominį salos gyvenimą, bet ir intymius lytinius gyventojų santykius. Piešiami nepaprastai tragiški, beviltiški žmonių likimai, kraupūs moterų niekinimo vaizdai.

